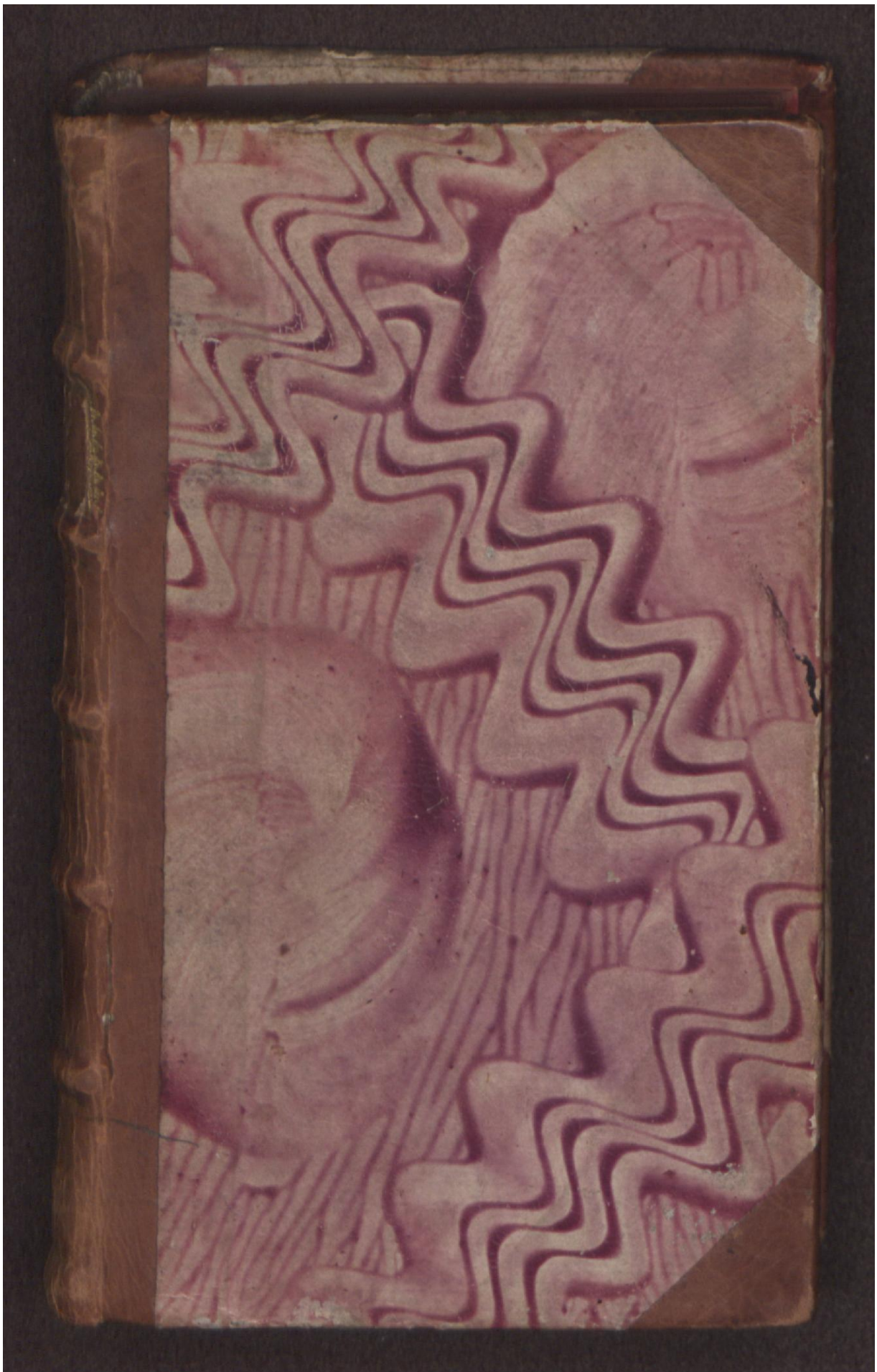

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

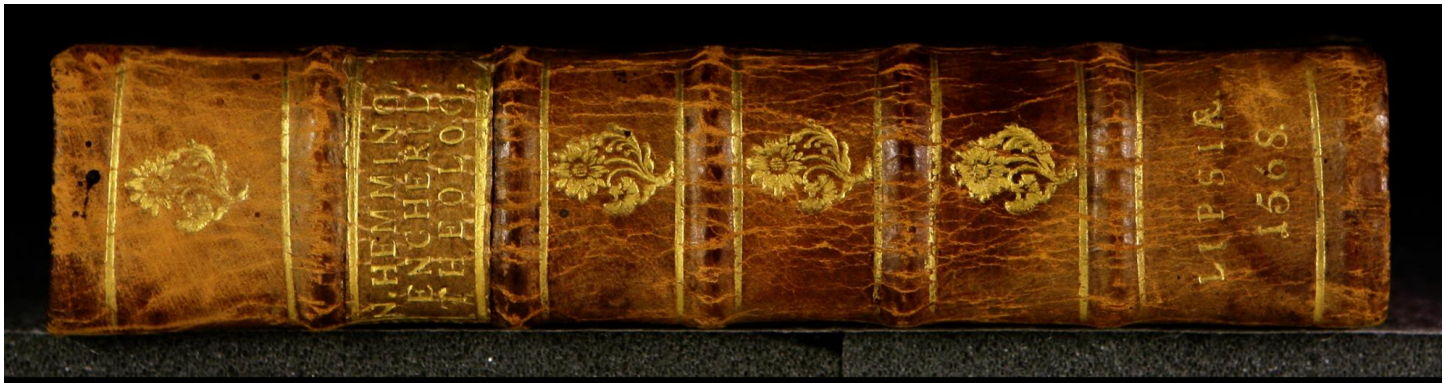

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

3,- 48

LN 846

M

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

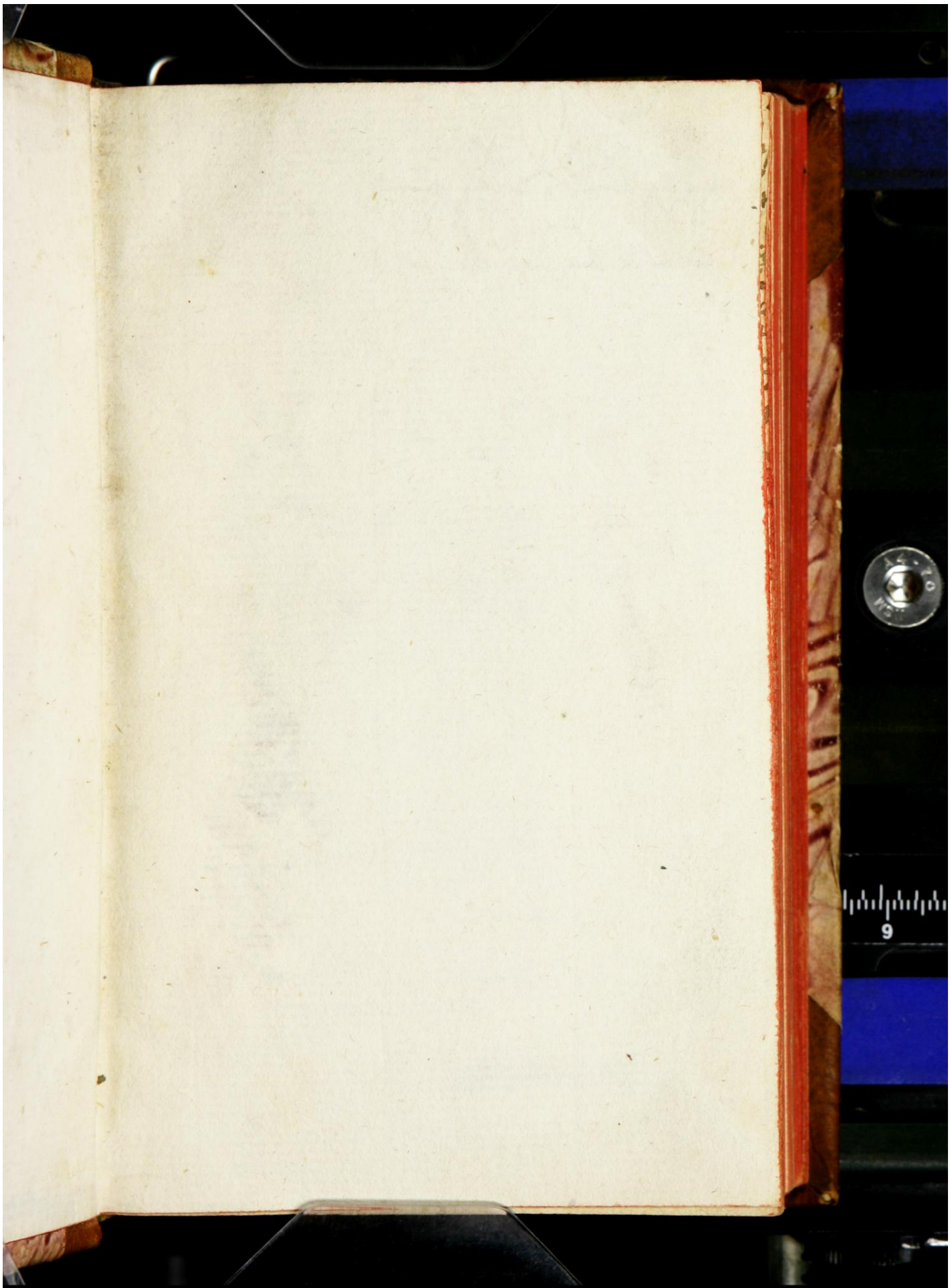

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Enchiridion THEOLOGICVM

PRAECIPVA VERAE RELIGIONIS CAPITA BREVITER ET SIMPLICITER EXPLICATA CONTINENS.

Autore

NICOLAO HEMMINGIO.

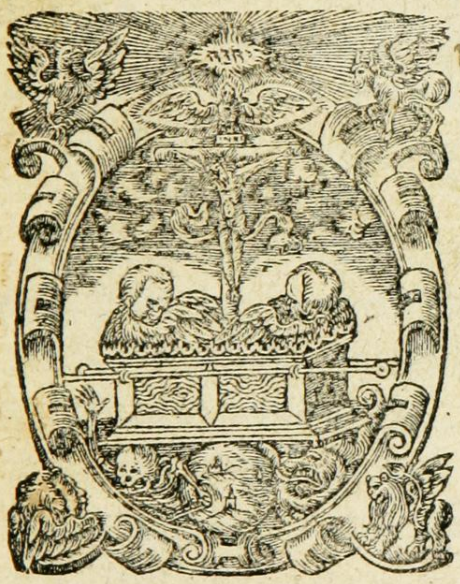

ΗΒΙΒΛΟΣ ΤΩ. ΕΝΤΥΓΧΑΝΟΝΤΙ.

αὐάγνωθι, γνῶθι, καὶ μὴ ἐπιγνοὺς οὐ μή ποτε καλαγνούς.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

SEREN
ILLVSTRIS
AC DOMINO,
nominis tertio, Da
Gottorum Regi, D
maniæ & Dirma
gensi, & De
suo

ctu est. Nam v
ζία & confusio
est legum turb
ma cum subdi
nec dici facile
erga leges &
sit truculentio
Has pestes,
pientia, ac p
publica, cui
potest. Sapie

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

SERENISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. CHRISTIANO EIVS nominis tertio, Daniæ, Noruegiæ, Slauorum & Gottorum Regi, Duci Slesuigæ, Holsatiæ, Stormariæ & Ditmarsiæ, Comiti Oldenburgensi, & Delmenhorstensi, Domino suo clementissimo.

IVVS CHRYSOstomus tres societatis humanæ pestes, ἀναρχίαν, ἀπείθειαν καὶ τυραννίδα numerat, quarum quę pernicioſissima sit, difficile dictu est. Nam vt ἀναρχίαν sequitur ἀταξία & confusio, ita Tyrannidis comes est legum turbatio & peruersio, maxima cum subditorum iniuria cõiuncta, nec dici facile potest, an inobedientia erga leges & magistratus istis bestia sit truculentior, nec ne.

Has pestes, magistratus pietate, sapientia, ac potentia præditus, de republica, cui præest, solus submouere potest. Sapientia enim leges suæ Rei-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

publicæ ſalutares ordinat, ſiquando nouis legibus opus eſſe videbitur: potentia conſeruat & exequitur, ne eas potentiores, (veluti maiores muſcæ aranearum retia, quibus minores beſtiolæ inuoluuntur, perrumpunt) aut violentia excutiant, aut Sophiſtica peruertant. Nam, vt recte inquit Menander, βίας παρέσης ἐδὲν ἰσχύϊ νόμος. Pietate, quæ cum tyrannide ſtare nequit, prælucet ſubditis, ac in omni humanitatis officio eisdem anteit: vnde fit, vt quemadmodum ſubditi legẽ, vt iuſtiſſimam vitæ normam intuentur, ita exemplum normæ principem ipſum ob oculos ſtatuentes, eiusdem pietate, tãquam ſtimulo, ad omnia humanitatis officia incitentur. Perpulcrum enim ſinguli putant, mores ſui principis vita exprimere, iuxta illud:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Is igitur demum recte imperare nouit, qui ſibiipſi et ſuis affectibus imperat, ſeqꝫ totum componit ad normam iuſticiæ.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

iustitiæ. Vnde recte monet Iustinus Martyr, διακισέον τὼ ἑαυτῦ νῆα τὸν μὴ καταψηφιζόμενον τῆς κυβερνητικῆς. Ex quo fit vt talis princeps ἡγήτωρ καὶ κοσμήτωρ λαῶν iustissime & sit & dicatur.

Cum autem ista de pestibus humanæ societatis apud Diuum Chrysostomum lego, cogito de præsenti huius reipublicæ Danicæ statu, ac gratias æterno Patri Domini nostri Iesu Christi ago, quod te, Serenissime Rex, ἡγήτορα καὶ κοσμήτορα λαῶν, imo patrem patriæ habeamus. Qui, cum pietate, & omni virtutum officio tuis subditis antecedis, cum legibus rempublicam munis, cum ordinationibus corrigis, cumq; viris in aula tua (quæ pietatis quoddam theatrum videtur) doctrina religione, sapientia, & rerum experientia præstantibus ornas, facis vt tuę ditiones in pace floreant, quæ sane florerent magis, nisi peccata nostra tantum bonum impedirent.

Ea enim pietas tua est, Serenissime Rex, ea industria, ea sancta tua cura

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

& ſolicitudo, vt non poſsit non floren tiſsima eſſe reſpublica te gubernante, ſub cuius prudenti ac pio regimine tanquam ſub alis, cum ab externis ho- ſtibus, qui corporibus noſtris & bonis externis inſidiantur, tum ab hæreticis, qui animabus noſtris ac æternis bo- nis noſtris inſidias ponunt, tuti ſumus, id quod non ſolum læti experiuntur TuæRegiæ Maieſtatis ſubditi, verum etiã toti pene terrarum orbi innotuit. Celebratur enim apud omnes natio- nes, quanta ſit tua pietas, quam ſancta legum cura, quantus erga ſubditos a- mor, quãta deniq; omnium Regiarum virtutum longe ſuauiſsima harmonia, ac iucundiſſimus cõcentus, in tota tua vita, veluti perſonet. Sed quid hic cõ- memorare pergo? cuius oratio tuis vir tutibus vel enumerandis ſatis eſſe ne- queat, tantum abeſt, vt eas quo id de- ceat modo deprædicare poſsim.

Hoc ſummum plurimarum ac he- roicarum virtutum decus, ſereniſsime Rex, me ſuperiorib annis permouit, vt libel-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

vt libellum, cui de Methodis titulum feci, ſub auſpicijs tui nominis in lucem ederem, quem oblatum ſereno vultu & amanter, quod vnice à me quæſitum erat, ſuſcepiſti. Neque enim erat alius cui iuſtius primitias meorum laborum offerrem, quam tibi ſereniſsime Rex, qui perinde atq; ἥπιος πατὴρ huius T.R. Academiæ Profeſſores, in quorum numero & ego vnus ſum, complecteris, liberaliq; ſtipendio alis, in hunc profecto finem, vt ſucceſſoribus tuis Eccleſiam, & in ea incorruptam doctrinam tradas.

Hiſce rationibus, & hoc tempore editurus ἐγχειρίδιον capitum communium noſtræ religionis, motus exiſtimaui auſpicato fieri, ſi tibi, Sereniſsime Rex, omnium literatorum hominum communi Mecœnati, hoc ipſum Enchiridion dedicarẽ: in quo hoc ſum ſecutus conſilium, vt præcipua Chriſtianæ religionis capita cum definitionibus, diuiſionibus & axiomatis ſiue ſententijs quibuſdam colligerem, ac iuuentuti

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

uentuti proponerem, quo his instructa iuuentus, cum maiori fructu absoluta doctissimorum hominum nostri seculi scripta, ac potissimum clarissimi viri, mei præceptoris Philippi Melanthonis, optime non solum de me, sed etiam de tota Christiana Ecclesia meriti, locos Theologicos, & alia scripta eiusdem legat, ex quib. (quod ingenue fateor) pleraq; quæ in hunc libellum congessi, deprompta sunt.

Porro de editione nunquam cogitassem, nisi me & amicorum quorundam consilium, quod non erat contẽnendum, & studiosorum multorum petitio crebra ad editionem inuitasset. Conquesti enim sunt scripta exemplaria, quæ erant in manibus multorum, passim per regnum, adeo à se inuicem, (quemadmodum fieri consueuit in libris, qui sæpius à festinantib. transcribuntur) discrepare, vt vix in vna pagella concordare inueniantur.

Quapropter Serenissime Rex precor, vt tua Regia Maiestas solita philanthro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

lanthropia & clementi a hunc tui ſubditi laborem qualemcunq; ſuſcipere et boni conſulere uelit, ac ſimul meminerit verè regium eſſe, res à ſubditis oblatas, non tam ex pondere, quã ex offerentium affectu æſtimare. Vale felix & beatus anima & corpore, Rex ſereniſsime, vna cum ſereniſsima Regina noſtra: D. Friderico Electo, Principe vere Heroico, iuriſq; & æquitatis amantiſsimo: Domino Magno, Duce magnanimo, ac ſummo literarum fautore: Domino Iohanne Duce, rebus magnis gerendis nato, tota familia ac Eccleſia domeſtica, atq; adeo cum omnibus rebus ſubditis, regnis & prouincijs. Deus Pater, Domini noſtri Ieſu Chriſti ſuo S. Spiritu Tuæ R. Maieſ. perpetuo adſit, Amen. Haffniæ Calen. Octob. Anno Domini M. D. LVII.

Sereniſs. R. T. M.

deditiſs.

Nicolaus Hemmingius.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

AD LECTOREM.

CLIMATA iam florent ſeptem ſubiecta trioni,
Quando ibi præcipuè lux tua Chriſte micet
Quippe adamas vt ſe geminã conuertit ad vrſam,
Sic ſacra paulatim vox aquilona petit.
Hanc ſimul obſequio comitatur turba decoro
Pieridum, Aonio vertice culta prius.
Sol propius terram ſummo quoq; viſit ab axe,
Semotisq; pijs vltro miniſter adeſt.
Hinc neq; triſte gelu borealibus amplius artus
Vexat, nec mentem priſtina barbaries.
Danica Metropolis theſaurum en Hafnia profert,
Hemmingi docta ſedulitate datum.
Is ſiquidem pulcra methodo Dialecticus autor,
Aetherea incluſit dogmata Chriſtigenûm.
Sic ſimul & Muſis, & Chriſti nomine dignum,
Deinde etiam pueris vtile venit opus.
Ducet enim certos vt penſile Theſea filum:
Suſcipiat gratus commoda quisq; ſua.

Iohannes Saſcerides
Vuermenuſanus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ id est, inscriptio vel scri-
scriptio ἀπὸ τῦ ΕΠΙΓΡΑΦΕΙΝ quod

EPIGRAMMA

ALIVD.

QVem iuuat æterni flores depascere verbi,
Et colere haud ficta relligione Deum,
Qua doceat μεθόδῳ, vel qua pia dogmata discat,
Certus quo superûm tramite templa petat,
Abdita scripturæ cupiens euoluere claustra,
τόν τε λόγον θεῖον qui volet ὀρθοτομεῖν:
Consulat Hemmingi, doctissima scripta diserti,
Cuius erit nullo laus peritura die.
Informat tremulos ad Mystica flumina gressus,
Dædalei clarus dotibus ingenij.
Atq; iuuentuti pulcro κεφαλαῖα ministrat
Ordine, quæ veræ relligionis erunt.
Per quæ diuinum capit incrementa Tonantis
Verbum, quod sanctis protulit ipse λόγος.
Et manet ad seros Ecclesia vera nepotes,
Nec sit sulfureo præda futura Duci.
Hæc dulci patriæ doctus monumenta reliquit
Hemmingus, Danis fama decusq; viris.
Vnde puer, iuuenes, & habet veneranda senectus,
Arces quo possit scandere olympiacas.
Age igitur vigili, cui cordi est cura salutis,
Hoc ἐγχειρίδιον volue reuolue manu.

Iuarus Bartholinus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

PAVLVS
tatur ipsum
& doctrina, Et p
ctrina, persiste in
saluum facies, &
li exhortatio ad no
net. PRIMVM,
DEINDE quis fru
ium. Ista duo simu
iorem vigilantiam
laborum magnitu
inertes milites tor
militiæ armis terg
cum studium est, v
officio deterreat ob
nionibus fanaticis
VATORIS salutat
nostrum erit officiu
ne Ecclesiam euert
bus vtitur, technis.
gi videbimur, cùm
demus lectioni, exh
CHRISTI nobis
lutem erudiatur.
VERVM quia
me Theologiæ stu

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ AD LECTOREM.

PAVLVS Apoſtolus Timotheo ſcribens, hortatur ipſum, vt attendat lectioni, exhortationi & doctrinæ, Et paulò poſt: Attende tibiipſi, et doctrinæ, perſiſte in illis, hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies, & eos qui te audierint. HÆC Pauli exhortatio ad nos quoq; pertinet: quæ duo continet. PRIMVM, quale nam ſit officium Doctoris. DEINDE quis fructus ſequatur piè præſtitum officium. Iſta duo ſimul cogitemus, vt poſterius ad maiorem vigilantiam & diligentiam nos excitet, ne laborum magnitudine aut difficultate fracti, ueluti inertes milites torpeamus, ac abiectis huius ſanctæ militiæ armis terga vertamus hoſti: cuius hoc vnicum ſtudium eſt, vt docentes & diſcentes, vel ab officio deterreat obiecta difficultatũ mole, vel opinionibus fanaticis imbuat, ne de fontibus SALVATORIS ſalutarem aquam hauriamus. Quare noſtrum erit officium fortiter aduerſario reſiſtere, ne Eccleſiam euertat, aut contaminet infinitis, quibus vtitur, technis. Hoc autem officio ritè tum fungi videbimur, cùm iuxta conſilium Apoſtoli attendemus lectioni, exhortationi, doctrinæ, quò Eccleſia CHRISTI nobiſcum, qui eius pars ſumus, ad ſalutem erudiatur.

VERVM quia iuuentus conſecrata ſacratiſſimæ Theologiæ ſtudio, opus habet, vt de vera ſtudendi

dendi Theologiæ ratione admoneatur, volo paucis meum consilium, quod etiam secutus sum & sequor, exponere. Nisi enim me valde fallet opinio, multò citius liberalem in Theologia doctrinam consequetur, qui meis monitis auscultauerit, quam qui sine certa ratione omnium Theologorum volumina peruoluerit. Vt enim in cæteris disciplinis methodica docendi ac discendi ratione opus est, ita in omnium disciplinarum regina, quam Theologiam appellamus, certam docendi ac discendi rationem necessariam esse statuendum est.

PORRO vt consilium meum clarius aperiam, omnium Primum pium pectus ad lectionem scripturæ afferendum iudico. DEINDE liberalem in artibus & linguis (quantum quidem id fieri potest) doctrinam requiro. Nam istis veluti exoticis spolijs tabernaculum Dei non parum ornatur. Sic instructo pio huius sacratissimæ militiæ tironi consilium meum impertio, quod vt melius intelligatur, in quinque partes distribuo. PRIMA est de Principijs, quæ Theologus futurus afferat ad Theologiæ studium. SECVNDA est de Diuisione scripturæ, & ijs quæ in singulis partibus peculiariter obseruanda sunt. TERTIA est de recta interpretandi, ea quæ obscura videntur, ratione. QVARTA est de modo vtendi scripturæ testimonijs sine errore. QVINTA & postrema continebit methodum conciliationis locorum, qui in speciem antilogias efficere videntur. Has quinque consilij mei

partes.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

partes, eo quo proposítæ sunt ordine, quàm possum breuissimè exponam.

PRIMA itaq; pars est de Principijs, quæ Theologus futurus afferre debeat ad theologiæ studium. Quicunque itaque cupit Spiritus Sancti discipulus esse, & cum fructu commodoque in schola Christi versari, quatuor principia fixa & immota eum tenere oportet. PRIMVM, quod certo certius statuere debeat, vnum esse verum & æternum DEVM, ac Ethnicam πολυθεΐαν execretur, cum Manichæorum deorum iugo. SECVNDVM, quòd hic verus DEVS dederit mundo certum VERBVM, suæ voluntatis infallibile testimonium. TERTIVM, quòd hoc VERBVM contineatur in Mose, Prophetícis & Apostolicis scriptis. QVARTVM, quòd vt quicquid est præter hoc VERBVM, nequaquam iudicabitur ad salutem necessarium, ita quicquid cum VERBO hoc pugnat, à quocunq; tandem autore proficiscatur, anathematis loco habendũ sit.

HORVM principiorum maximus sanè vsus est. PRIMVM enim monet, vt renunciata græcorum πολυθεΐα, ad ipsum DEVM, omnium bonorum fontem perennem, respiciamus, eum agnoscamus, qualem sè nobis verbo & testimonio patefecit: eique veris cultibus placere studeamus, firma fiducia in eum recumbentes. SECVNDVM reget nostros affectus & actiones, ne cum Ethnicis & Turcis à vera colendi DEVM

ratione

ratione aberremus. TERTIVM muniet nos contra Diaboli insidias, qui in locum verbi Dei vel humana somnia, vel reuelationes fanaticas hominibus, quò eos à Deo auertat, obtrudere conatur, quasanè fraude perpetuo vtitur. QVARTVM securos nos faciet, vt intrepide damnare audeamus omnium Diabolorum & hominum commenta, quantumuis speciosa fuerint, quando non habent facem cœlestem ac verbi DEI regulam infallibilem præeuntem. Breuiter, hæc quatuor principia recta nos ad fontem omnis boni ducent, abducent à cisternis sordidis, regent mentem, linguam, actiones, ne astutia Satanæ, quod olim gnosticis et alijs, hodie Anabaptistis, et Seruetianis, alijsq; hæreticis accidit, in errores abducamur. Atq; hæc de prima mei consilij parte dicta sint.

SECVNDA pars est de diuisione scripturæ, deque ijs, quæ peculiariter in singulis partibus obseruanda sunt, Librorum diuisionem omittam, quæ in principijs bibliorum tradi solet, vnde eam petat & ediscat Theologiæ studiosus. Sed totius scripturæ diuisionem proponam. Hæc commodè potest diuidi trifariam, nempe in historiam, doctrinam rerum, & doctrinam signorum: in quarum singulis quid præcipuè spectandum sit, scire tironem Theologiæ perutile est.

IN Historia igitur sex sunt obseruanda. PRIMVM series annorum, cuius obseruatio ad intelligen-

ligendam ſcripturam plurimum conducit, SECVNDVM, propagatio doctrinæ. TERTIVM, miraculorum varietas, quibus veritas doctrinæ probatur. QVARTVM, externa Eccleſiæ forma & crux. QVINTVM, miranda Eccleſiæ liberatio in varijs periculis. SEXTVM, exempla prouidentiæ DEI, promiſſionum, comminationum, lapſuum, pœnarum, pœnitentiæ, fidei, patientiæ, confeſſionis, aliarumque virtutum. HÆC enim exempla obſeruata, & theſauro memoriæ recondita, ad præſentis Eccleſiæ ſtatum accommodabit prudens Doctor, vt inde doctrinæ, admonitiones, conſolationes, comminationes petantur, cùm ad fidem piorum vitamque confirmandam, tum ad metum & terrorem impijs incutiendum.

IN doctrina RERVM quatuor potiſſimum ſunt ſpectanda. PRIMVM, obſeruatio præcipuorum capitum doctrinæ Eccleſiæ, quæ tametſi duo ſunt inter illa maxima, Lex & Euangelium, plura tamen ſunt, quæ illis ſubſeruiunt. Cuiuſmodi ſunt: Deus, Creatura, Homo, Peccatum, Gratia, Pœnitentia, Oratio &c. Qualia Philippus in ſuis Locis enumerat, quorum tres ordines facit. LOCOS enim Primi ordinis πνευματικοὺς, Secundi πολιτικοὺς, Tertij παραδόσεις vocat. Poſſunt & diſtingui in quatuor ordines, quorum PRIMVS eſſe poteſt, de ſpirituali CHRISTI regno. SECVNDVS, de generali viuendi regula. TERTIVS, de Eccleſia & eius gubernatione. QVARTVS, de rebus politicis &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Oeconomicis. His quatuor ordinibus locorum plurimi particulares loci subijciuntur, quos, quoniam à Græcis κεφάλαια dicuntur, ego capita voco, de quibus suo loco plura.

VBI iam Theologiæ tiro capita præcipua doctrinæ Ecclesiæ recitare nouit, debet SECVNDO loco singulorum claras definitiones ex scriptura extructas ediscere. Qui enim rei alicuius definitionem rectè nouit, is ad omnem disputationem & orationem de ea re fundamenta iecit. TERTIO diuisiones capitum ac rerum multiplicium obseruentur ac discantur, in quibus videndum, an scripturæ testimonijs, & non ingeniosis astutorum hominum technis nitantur. Diuisiones enim eruditæ, rei naturam quasi anatomia quadam facta clarius exhibent, multiplicia distinguunt, sæpè Sophistarum fraudes detegunt, quare diuidendi artem callere futurum Theologum summoperè necessarium est. QVARTO loco in doctrina rerum obseruanda sunt axiomata de singulis capitibus, vt sententiæ Mosis, Prophetarum & Apostolorum, inter quas eas potissimum studiosum Theologiæ ediscere velim, ex quibus plurimæ Hypotheses extrui possunt, hoc est, quæ pluribus rebus probãdis seruiunt. Talium sententiarum thesaurus, siue disputes siue scribas, siue concioneris, fructum vberrimum affert. Hæc quatuor in Philosophia etiam obseruanda monent docti, quæ ego quoque in hoc meo libello potissimum mihi proposui.

IN

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

IN doctrina SIGNORVM tria in genere obſeruanda. PRIMVM, ſint ne ſigna confirmantia doctrinam, quæ miracula vocamus, aut ſigna, quæ pacta, ſeu fœdera, ſeu teſtamenta, ſcriptura & Eccleſia vocat. DEINDE ad quam doctrinæ partem pertineant. TERTIO, quibus data ſint, & quàm diu durare debeant. Quæ autem ſeorſim ſpectanda ſint in ſignis, quæ Sacramenta vocamus, dicam in capite de Sacramentis.

IAM TERTIA pars ſequitur, derecta interpretandi ratione, ea q̃ obſcura ſunt. De qua re duo in vniuerſum dicã, quorum Prius ſit de SCOPO & CONSILIO ſcriptoris, Poſterius de examine loci obſcuri. Scopus diligẽter obſeruãdus eſt. Debet .n. omnis interpretatio ſcopo ſeruire. Quare interpretatio cũ ſcopo pugnans, fugienda vt erronea. Paulus Rom. 2. dicit: Non auditores, ſed factores legis iuſtificari, quod torquent Papiſtæ contra ſcopũ. Nam ibi Paulus illam Phariſaicã ſentẽtiam impugnat. Eſt enim huius ſyllogiſmi maior: Soli factores legis iuſtificant̃ lege. Sed nulli ſũt tales, Proinde nulli iuſtificantur lege. EXAMEN LOCI obſcuri, hac methodo inſtitui poſſe puto. Obſcuritas omnis aut eſt in REBVS, aut in VERBIS, aut in VTRISQVE ſimul. Si in REbus eſt obſcuritas, quinq; meo iudicio faciẽda ſunt.

PRIMVM periſtaſis examinanda eſt, vnde ſæpe obſcuritas dicti lucẽ mutuat̃. vt Ro. 9 Sermonẽ abbreuiatũ facit Dominus ſup terrã: ibi periſtaſis

conuincit, dictum prophetiæ intelligendum esse de paucitate seu reliquijs Iudæorum, qui erant habendi pro vero populo. Hinc regula Rabinorum seruanda: Qui non aduertit quod supra & infra in scripturis scribitur, is peruertit verba DEI *viuentis.*

SECVNDO *sursum & deorsum spectandum. Sursum quidem ad analogiam fidei, cum qua conuenire debet omnis interpretatio: à qua si non aberras, etiamsi fortè in interpretatione erratum sit, minus periculosus est error. Deorsum verò, hoc est, Caueas ne quid absurdi sequatur ex interpretatione. Omnis enim interpretatio, ex qua aliquid absurdi sequitur contra articulos fidei, aut legem moralem, aut aliquam claram* DEI *ordinationem, absurdum in Theologia habendum est. Hoc quoq̃ præceptum obseruandum in aliorum interpretationibus, ex quibus, si aliquid falsi colligitur, repudiandæ sunt.* TERTIO *quærendus est alius scripturæ locus clarus, in quo eadem res tractatur, & conferendus cum obscuro. Hæc collatio vtilissima & summè necessaria est ijs, qui sine errore volunt versari in sacro Dei verbo.* QVARTO, *si hoc parum succedit, videatur quas interpretationes recipere possit obscurus locus, & ea accommodanda, quæ congruit cum scopo & peristasi, siue illa sit propria, siue figurata.* QVINTO, *si his vijs non succedit, Ecclesiæ purioris testimonium consulendum, cui acquiescendum, nisi analogia fidei, aut contextus, aut aliqua absurditas id impediat. Etsi autem inueniri*

possunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

possunt sententiæ quædam inextricabiles: tamen quæ sunt ad salutem prorsus necessaria, clarissimè & sine omni obscuritate proponuntur.

At si in VERBIS est obscuritas, ea aut est in verbis singulis, aut compositis. Verborum singulorum obscuritas aut est propter RERVM PENVriam, aut propter formæ RERVM MVTATIOnem, aut propter VOCIS MVltiplex significatum. Si vel propter RERVM penuriam, vel propter formæ RERVM MVTAtionem, aliqua obscuritas obijcitur, antiquitates & Historiæ, rerum descriptiones continentes, consulendæ sunt, ad quam rem mirificè conducit Historia Iosephi. Si propter vocis alicuius MVLTIPLEX significatum, ambiguitas oritur, duo facito: PRIMVM institue collationem cũ alijs dictis non ambiguis. DEINDE vocis peristasin contemplare, vt in Paulo & Iacobo iustificandi verbum diuersimodè accipiendum monet collatio & peristasis, quas confirmat fidei immota regula. QVOD si in VERBIS compositis, hoc est, phrasibus fuerit obscuritas, primùm Grammatica eius linguæ, vnde dictum translatum est, adhibenda est in consilium. DEINDE videndum, an sit propriè, an figuratè dictum. Nam si dictum propriè acceptum absurditatem parit, quærenda est figura concinna, qua dictum quadrare peristasi & scopo possit, seruata semper analogia fidei. PORRO generale præceptum sit antitheseon collatio, cuius vnum membrum clarius, id quod obscurius videbatur,

illustrat & exponit. Lex per Mosen, gratia & veritas per IESVM CHRISTVM. Hîc quid per Legem sit intelligendum, patet ex oppositis vocibus. Opponitur enim Lex gratiæ & veritati. Gratia fauor Dei est, veritas exhibita res promissa dicitur.

Legis igitur nomine maledictio & vmbræ Legis intelliguntur. Nos non sumus sub lege, sed sub gratia. Hic clarius est, quid gratiæ vocabulo intelligendum sit, quàm legis. Apertum est enim, gratiam significare fauorem, & remissionem peccatorum. Lex igitur iram DEI, & maledictionem significabit. Roman. 8. DEVS est qui iustificat, quis est qui condemnet? Hîc Apostolus iustificationem opponit condemnationi. Sed clarius est, & extra controuersiam positum, quid sit condemnare, nempe nocentem, iniustum & reum pronunciare. Quare iustificare erit absoluere, ac innocentem iustumque pronunciare.

SEQVITVR QVARTA pars, de modo vtendi diuinis testimonijs sine errore, de qua re hæc habeo. Necessarium est ijs, qui scripturarum testimonijs aptè vti volent, vt tria diligenter perpendant. PRIMVM obseruetur peristasis, hoc est, Quis, quid, quibus loquatur, quo loco, quo tempore, qua occasione, quem in finem. DEINDE obseruetur, quæ sit argumenti & quæstionis natura, sit ne historia, aut doctrina, aut signum. NAM ad hæc tria, suprà dixi vniuersam scripturam referri. TERTIO consi-

consideretur, quàm latè quidque pateat. Si Historia est, siue Exemplum, considerandum est quid conueniat, aut disconueniat, cum ijs rebus, quibus volumus ea accommodare. Nam quæ à similibus & comparatis argumenta petuntur, à comparatorum similitudine & congruentia vim omnem suam mutuantur. Si doctrina est, dispiciendum erit, generalisne sit, an specialis, an ad omnes populos, aut ad certos duntaxat, et an ad singulos qui vnius populi censentur, & an ad quæuis tempora extendi, aut ad certa quædam restringi debeat. Eadem de signis obseruanda sunt.

PRÆTER hæc obseruandum ex imitatione Pauli, quòd vt vniuersalia dicta accommodanda sunt ad hypotheses & indiuidua, ita particularia dicta ad vniuersalia reuocari debeãt. Mirum quoque in modum conducit, dicta aperta & exempla dictorum coniungere. Id enim quod menti obijcitur in dictis, quodammodo sensibus in exemplis demonstratur, vndè mens concipit multò certiorẽ rei noticiam. Iusticia est ex fide, Dictũ est. Credidit Abraham Deo, & imputatũ est ei ad iusticiã, est Exemplum. Vtrumq; coniunctum apertius docet, iusticiã esse acceptationem, qua iusticia imputatur credenti. His si iam tertium locum addideris, qui est Rom. 5. Sicut per vnius inobedientiam pèccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiã, nempe CHRISTI, *iusti constituentur multi, materiam habebis definitionis iusticiæ Christianæ. Ex his enim*

quatuor voces collige, iuſtitiam, obedientiam Chriſti, imputationem, fidem, vnde iam plena definitio iuſtitiæ Chriſtianæ colligitur, hoc modo: Iuſtitia Chriſtiana eſt Obedientia Chriſti, imputata credenti.

QVINTA pars eſt de ratione conciliandi locos inter ſeſe in ſpeciem pugnantes. Nulli enim loci ſcripturæ inter ſeſe re ipſa pugnare poſſunt: cùm omnes habeant fundamentum veritatem Dei. Quare antinomia ſententiarum ſcripturæ, noſtro reſpectu intelligenda eſt, qui ſæpè iudicio hallucinamur. Vt autem conciliatio locorum haberi poſſit facilior, ὄργανον διακριτικὸν antinomiarum ex Dialectica deſumtum proponam, ac noſtro inſtituto accommodabo, Eſt autem ὄργανον διακριτικὸν antinomiarum nullum aliud, quàm quod Dialectici tradunt, de legib. iuſtæ contradictionis. Nimirum vt in omni contradictione ſeruentur hæ octo conditiones .1. Vt ſit eadem vtrinque vocum ſignificatio.2. Vt ſint eadem ſubiecta.3. Vt ſint eadem obiecta.4. Vt ſint eædem cauſæ.5. Vt ſit eadem relatio.6. Vt ſit eadem comparatio.7. Vt ſit idem modus, ſeu vt dicantur ὡσαύτως.8. Vt ſit idem tempus ex vtraq̃ parte. Vbi autem harum legum vel minima violatur, antilogia nulla relinquitur. Etſi autem hæc admonitio admodum attentis ſufficere videtur, tamen ſigillatim de ſingulis his legibus copioſius dicam, quo commune veritatis inquirendæ inſtrumentum inſtituto noſtro accommodetur facilius.

PRI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

PRIMA lex est, vt eadem sit significatio vtriusque partis contradictionis, alioqui minimè erit contradictio. Hæc lex in has subiectas partes diuiditur, vt spectetur, an eadem sit significatio dictionis, phraseos, locutionis, (quæ aliàs propria seruatur, aliàs figuratur) sententiæ & dicti & modi significandi. Ecce quinque primæ legis membra, quæ nunc exemplis conabor illustrare. Paulus dicit: Homo iustificatur sine operibus legis. Iacobus scribit: Homo non iustificatur sine operibus. Hic antilogia tollitur, cùm ostenditur non esse eadem significatio dictionis, Iustificandi verbi vtrobique. Paulo enim significat iustificari, absolui à reatu, Iacobo verò declarari iustum. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, Qui verò crediderit, saluabitur. Hic phrasis soluit argumentum, nam phrasi Ebraica caro & sanguis significant naturæ deprauationem, et quæ cum illa coniuncta sunt. Oraturus intra in conclaue tuum, clauso post te ostio: Domus mea domus orationis vocabitur. Dictum Christi prius videtur velle, vt in angulis & non in publico cœtu oremus, posterius locum communem precibus destinatum Templum monstrat. Sed non hîc vtrobique est eadem locutionis significatio. Prior enim locutio Metalepsi figuratur, posterior propria est. Nam per ingressum in conclaue & clausum ostium, tanquam Symbolo quodam hypocrisin excludendam ab orationibus monet, quæ cùm exclusa est, nullus non locus orationi aptus est. Si oculus te offende-

rit, effodito eum: Sed ad Col. læsio corporis prohibetur. Verùm in priore loco non dictum, sed sententia retinenda est, quæ est abijcere quicquid nobis pretiosum est, si nos à Christo abducat: posterioris dictum cum sententia congruit. Deus peccatores non exaudit, Deus Manassem peccatorem exaudiuit. Hic diuersus modus significandi soluit antinomiam. Alio enim modo sunt peccatores, qui adhuc peccatis indulgent, ac viuunt sine pœnitentia, alio modo, qui iam emergunt à peccatis, agunt pœnitentiam, & cupiunt Deo suam in posterum approbare vitam. Hos exaudit DEVS iuxta suas promissiones, illos verò non.

SECVNDA lex contradictionis est, vt vtrobique sint eadem subiecta, quædam enim renatis rectè tribuuntur, vel adimũtur, quæ haud ita, non renatis tribui vel non tribui possunt. Rursus quædam Magistratui cõueniunt, quæ non sine scelere subditis tribui possunt. Contingit interdum, vt quæ antitypo propriè competunt, typo nequaquam conueniant. Qui dederit haustum aquæ discipulo, nomine discipuli, non perdet mercedem suam. Hic merces promittitur liberali erga ministros Euangelij. Sed dictum tantùm accommodari debet renatis. Luc. 6. Estote misericordes. Deut. 19. Ne misereberis & c. Illud omnibus in genere, hoc soli Magistratui dicitur, vt qui legem DEI & suæ politiæ in puniendis contumacibus sequi debet. Salomoni promittitur regnum patris in perpetuum, qui erat typus Christi:

Sed

Sed res hæc soli antitypo Christo congruit. Hæc obseruatio multas antilogias dirimit.

TERTIA *lex contradictionis esse debet, vt vtrobiq; sint eadem obiecta, nam hæc si diuersa sint, nulla erit cõtradictio. In præceptis meis ambulate. Lex non est iusto posita. Prior sententia legem omnibus positam monet. Posterior iusto non esse positam clarè enũciat: Sed obiecti varietas tollit contradictionem. Omnibus enim lex posita, quo ad obedientiam: at iustis non ad pœnam est posita, id quod Pauli dictum vult.*

QVARTA *lex est, vt vtriusque partis in contradictione sint eædem causæ, quod potissimum ad efficientes et finales refero. Causæ enim qualitatem factorum mirabiliter variant.* CHRISTVS *dicit: Ego dico vobis, ne omnino iuretis. In Deuteronomio dicitur: Per nomen illius iurabis. Prius dictum vetat, ne ob quamlibet causam, & quolibet modo iuremus, quemadmodum factitarunt tamen Iudæi, quos reuocat Dominus ad saniorem mentem. Posterius requirit cultum & religionem iurisiurandi in causa necessaria, graui, ac faciente ad gloriam Dei. Idque per nomen* DEI, *non per idola aut alias res, quæ non sunt Deus.*

QVINTA *lex, vt vtrobique sit eadem relatio. Nam si monstrari potest relationis diuersitas, sublata est antinomia Paulus dicit: Si seruus vocaris, non sit tibi curæ. Idem alibi: Nolite fieri serui hominum, Sed hîc non est relatio eadem. Nam in priori*

dicto

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

dicto iubemur dominis noſtris carnalibus parere, corporali obedientia. In poſteriori præcipitur, ne hominibus, cultum præter & contra verbum DEI proponentibus, obtemperemus.

SEXT. Alex eſt vt in contradictionibus ſit eadem comparatio. Verùm hoc loco quintuplex comparatio eſt obſeruanda. I. Prima erit locorum, qui inter ſeſe diſſidere videntur, cõparatio cum ſuo contextu, argumento & ſcopo, vnde ſæpè periſtaſis ſolutionem pugnæ facit. Paulus dicit: Factores legis iuſtificantur. Idem hoc dicit: Nemo lege iuſtificatur. Prior ſententia, collata cum ſuo ſcopo & contextu, vult oſtendere, ideo neminem iuſtum eſſe, quia nemo legem facit, id quod poſterior ſententia apertè pronunciat. II. Secunda comparatio erit locorum in ſpeciem pugnantium cum cognatis. Hi duo loci: Tentauit Deus Abraham, Et: Deus neminem tentat, pugnare in ſpeciem videntur. Sed quærantur loci vtrique cognati. Exod. 20. occurrit locus cognatus priori: Nolite timere, vt enim tentaret vos DEVS venit, & vt terror illius eſſet in vobis, & non pereatis. Matthæi 4. occurrit locus poſteriori cognatus, vbi Diabolus Chriſtum tentans inquit: Si proſtratus adoraueris me, dabo tibi hæc omnia. Hîc apertè conſpicitur, quòd ſit quoddam tentationis genus, cuius finis eſt timor Dei, & ſalus tentati, quod DEO tribuitur: Et rurſus quoddam, cuius finis eſt, à Deo abducere, & vt abductus DIABOLO ſit ſubiectus, & hoc genus tentandi Diabolo tribuitur.

buitur. Hinc iam ſoluitur antinomia Deus tentauit Abraham, vt eum probatiorem redderet, & ardentiorem cultorem pietatis. Ita & nos & alios multos tentauit & tentat Deus. Deus autem neminem tentat, vt à ſe deficiat, et ruat in Idololatriam. Breuiter, tentatio Dei eſt probationis, Satanæ verò eſt ſeductionis. 1. Corinth. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem verò ſpiritus. Item: Hæc omnia operatur vnus & idem ſpiritus, diſtribuens ſingulis, prout vult. Roman. 1. Vt impertiar, inquit Paulus, vobis aliquod donum ſpirituale. Hi duo loci, qui videntur pugnare, conferantur cum tertio, qui eſt. 1. Corinth. 3. Quis igitur Apollo, quis Paulus, niſi miniſtri, per quos credidiſtis? Item: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dat. Item: Dei ſumus σωεργοι. Hic locus antilogiam ſoluendam ex cauſis docet: Spiritus vt autor, Apoſtolus vt miniſter, & organum, confert ſpiritualia dona. Ita ſolus ſpiritus dat, ſed per media diuinitus ordinata. III. Tertia comparatio eſt, qua alia comparatione ad Deum dicuntur, alia ad homines. Paulus fatetur, ſe irreprehenſibilem in lege vixiſſe. Rurſus conqueritur, ſe nihil boni poſſe agere. Utrunq; rectè dictum eſt, ſed diuerſa comparatione: Reſpectu enim hominum erat irreprehenſibilis: At corã tribunali Dei agnouit vitioſæ carnis ſordes. IIII. Quarta comparatio eſt tantùm ex altera parte locorum diſſidentium, cùm altera pars citra omnem comparationem intelligi debeat. Si quis, inquit Chriſtus, venit ad me,

nec

nec odit patrem ſuum, non poteſt eſſe meus diſcipulus. At lex inquit: Honora patrem tuum, & matrem tuam. Prius dictum comparatè intelligendum eſt, nimirum quòd tum demum relinquendi ſint parentes, vbi te à CHRISTO & pietate auocare conantur. Poſterius verò dictum ſimpliciter ſine comparatione intelligendum, vt parentes iuxta legem Dei ames, eiſque exhibeas honorem debitum.

V. Quinta comparatio eſt legum, de qua has regulas tenere vtile eſt. PRIMA: Lex inferior cedit ſuperiori. SECVNDA: Lex tantùm eos obligat, quibus eſt lata. TERTIA: Lex ſpecialis derogat generali. QVARTA: Lex perſonalis obligat tantùm in genere facti.

SEPTIMA lex, vt in contradictionis partibus ſit idem modus, & rei ſignificatæ, & dicentis. Si enim non fuerit idem modus, nulla eſt pugna. Qui diligit, non peccat. Nemo eſt qui non peccet. Hic diuerſus rei ſignificatæ modus eſt. Alius modus peccati eſt domiti, alius regnantis, ſeu alius domiti, alius obligantis ad pœnam. Ac modus dicentis eſt varius: nam alius eſt modus præcipientis, alius promittentis, alius comminantis, alius narrãtis, alius imitantis alterius geſtus. Sed hæc paucis declaranda ſunt. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo: Hoc dictum arripuerunt quidam noſtro ſeculo, & inde neminem ſaluari poſſe diſputârunt, niſi qui manuũ labore & ſeruili victum quæreret. Ex quo factum eſt, quòd quidam relictis literis, agris cœperint dare ope-

operam, & rem rusticam exercere. Sed ex eo decepti sunt, quòd præcipientis modo hæc dicta, et non comminantis pœnas intellexerunt. Ieremiæ 4. dicitur: Iurabis per nomen eius, in veritate, in iudicio & iustitia. Oseæ 4. legitur: Neque iuraueritis, viuit Dominus. Hîc nulla pugna est, vbi monstratur, Ieremiæ dictum promittentis modo, Oseæ verò comminantis, pronunciatum esse. Ieremias promittit ex ore Domini, quòd verus Israël sit veri Dei cultor futurus, quod iurandi forma, quæ est pars veri cultus Dei, declarat. Oseas verò minatur, quòd populus rebellis sit in idolatriã lapsurus, quod inde insinuat, quod nõ sint iuraturi: VIVIT DOMINVS, sed, Viuit BAAL, ASTAROTH, &c. Modus igitur ista Prophetarum dicta conciliat. Paulus dicit: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut parte diei festi. Rursus: Ne attingas, ne gustes &c. Sed prius dictum est per modum præcipientis: Posterius per modum alterius verba imitantis, per Mimesin.

OCTAVA lex & vltima contradictionis restat, quæ monet videndum, an sit idem tempus. Hæc enim lex multas controuersias diluit, vnde illud: Discerne tempora, & concordabis scripturas. Alia enim Veteribus, alia nobis conuenient: Rursus alia præsenti vitæ, alia futuræ. Hæc si confundis, magnæ sequentur tenebræ in doctrina Ecclesiæ. In Genesi dicitur: Masculus cuius præputium non fuerit circumcisum, exterminabitur de populo suo.

Paulus

Paulus autem dicit: Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Antilogiam soluit Tempus. Circumcisio enim habebat suum tempus, vsque ad Christum exhibitum in certo populo. De illo tempore prius dictum intelligendum est: Sed posterius dictum ad tempus reuelati Christi pertinet, quo Sacramenta veteris legis sunt abolita. HÆC DE ORGANO *diacritico tenere tirones Theologiæ apprimè necessarium puto, nec dubito Antilogias dissolui posse hoc instrumento, modò doctè adhibeatur. Verùm huc addam generale præceptum, perpetuò huic organo adiungendum: Quoties offeruntur pugnantia in speciem dicta, diligenter videndum, quodnam istorum cum vniuersa scriptura, & probatis exemplis consentiat, quodq; dissentiat. Deinde adhibito Diacritico organo, facilè ex textu & circumstantiarum collatione deprehendetur, quemadmodum lex legitimæ cõtradictionis sit violata.* HACTENVS *de modo Theologiæ studendi dixi. Iam restat, vt de meo hoc opusculo nonnihil dicam.*

PRODEST *tironibus Theologiæ, præcipua veræ religionis capita habere, breuiter & nudè explicata, ac veluti in certas classes distincta, vt postea prolixiora scripta, quæ continent iustas de singulis capitibus disputationes, auidius legant, & intelligant exactius. Quemadmodum enim in cæteris disciplinis vtile est in principio, semotis disputationum labyrinthis, veras opiniones discentibus proponere, quibus perceptis, prolixiores disputationes tem-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tempeſtiuè ac vtiliter proponi poſſunt: Ita in ſacratiſſima Theologia commodum eſt, incipientibus nude ac breuiter veras ſententias proponere, quas vbi diſcentes imbiberint, abſolutiora ſcripta & diſputationes non ſunt negligendæ. Quapropter conſtitui præcipua veræ religionis capita colligere, ac breues ſingulorum capitum explicationes addere, amotis diſputationibus, in quarum locum pronunciata ſcripturæ magis inſignia de ſingulis locis ſubſtituam.

Cæterum quia duo potiſſimum nobis ex ſcripturis petenda ſunt, quorum prius eſt, rectè ſentire, poſterius rectè agere (quibus τὰ θεολεπτικὰ ſeruiunt) ita inſtituam tractationem, vt ad γνῶσιν & πρᾶξιν omnia referri videantur. Idque eo conſilio, vt his cognitis tirones Theologiæ, ad ſacroſanctum illud opus PHILIPPI MELANTHONIS, *viri optimè de Eccleſia Chriſti meriti, legendum accedant inſtructiores. Nam hic vir* θεοσεβέστατος, καὶ φιλαληθέστατος, *non ſolum tractandi ordine perſpicuus, & in diſputando contra veræ religionis hoſtes ſincerus & acutus eſt, verumetiam more Prophetico & Apoſtolico, ſubinde ex doctrinæ partibus extruit monitiones, reprehenſiones, minas, conſolationes, vt hoc pacto doctrinam lectori accommodet. Ex quo accidit, quod ſacroſanctũ illud opus excreuerit in iuſtum volumen, quod opus tum demum maximo & inæſtimabili fructu, amantibus veræ religionis proponi poteſt, vbi primum capita*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ipsa religionis, breuiter nudeque explicata imbiberint. Quapropter admonendos duxi studiosos adolescentes, vt quemadmodum in alijs disciplinis certo ordine à facilioribus ad ea, quæ magis ardua sunt, progrediuntur: sic quoq; in hoc sacrosanctissimo Theologiæ studio, primum planas & perspicuas sententias discant, deinde ad altiora conscendant. Ita futurum est, vt si spiritum Christi doctorem implorauerint, feliciter in hoc studio versentur.

IAM de libri nostri partitione nonnihil adijciendum est. Ipsum DEVM, sacræ scripturæ vnicum autorem, vniuersam religionis doctrinam, quam ipse mundo reuelauit ac manifestauit, in quatuor ordines digessisse manifestum est: Quorum PRIMVS ad fœdus gratiæ seu promissionem, & regnum Christi spirituale pertinet. SECVNDVS communem formandæ vitæ regulam præscribit. TERTIVS regimen Ecclesiasticum continet. QVARTVS politicam vitam ac œconomicam instruit. Horum primus Promißionis seu Euangelij titulo, reliqui tres Legis nomine signari solent, quoties intra se Promissio seu Euangelium & Lex opponuntur, alioqui Legis vocabulum hæc omnia continet. Nã vbi Latini interpretes, Legis, & Græci τ νόμου vocem vsurpant, Ebræi THORA habent, quæ in genere doctrinam significat, de quo plura aliâs. QVANQVAM autem reipublicæ Mosaicæ forma nos non obliget, tamen distinctio capitum doctrinæ etiamnum in Ecclesia necessariò retinẽda est. Nam

PRI-

PRIMVM tenenda est omnino doctrina de spirituali Christi regno, in quo solo salus & vita dominantur. DEINDE opus est generali viuendi regula secundum voluntatem Dei, quæ regula in Decalogo continetur. TERTIO loco, quia nullus cœtus sine certo regimine diu incolumis consistere potest, cœtus Ecclesiæ hoc est, ciuium Christi, opus habet institutis, iuxta quorũ præscriptum in externa Ecclesiæ societate viuendum est. Postremo, quia in hoc mundo tanquam in alieno regno peregrinatur Ecclesia, opus habet, vt rectè de politico & œconomico statu ex verbo Domini erudiatur, ne vel cõtemnat has Dei ordinationes, vel abutatur ijs in Dei contumeliam. Deinde & hanc distinctionem, cum ipsa diuini cultus ratio, tum finis hominis, efflagitare videntur Cultus enim Dei, & finis conditionis humanæ naturæ, ad Deum glorificandũ vera obedientia referuntur. Verum quoniam Deus coli nequit ab ijs, qui sunt extra filium, necessaria est primum doctrina, per quã membra Filij Dei constituimur, & regno Christi spirituali inauguramur. Deinde, quia cultus Deo præstandus est, & edendus fructus pœnitentiæ, non solũ cum omnibus pijs in genere, verumetiã in externo cœtu Ecclesiæ, et politica societate, in quib. viuimus, necesse est pro hac diuersitate statuũ, Religionis nostræ capita distinguere, præsertim cum ipsum Deum distinctionis autorem habeamus, & cultus diuini ratio, finisq; hominis, eandem suo suffragio approbare videantur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Sit ergo PRIMA *classis eorum capitum, quæ necessario ad promissionis doctrinam pertinent.*

SECUNDA, *doctrinam vitæ communem complectatur, cum locis affinibus.*

TERTIA, *Ecclesiæ regimen, & ea quæ illuc pertinent, contineat.*

QUARTA *& postrema classis, Politica & Oeconomica. Harum classium* κεφάλαια, *hoc est, capita subijciam, quo veluti intra transennam totum hoc opus conspiciendum pio lectori proponamus.*

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM PRIMÆ CLASSIS.

1. Deus.
2. Creatio.
3. Prouidentia.
4. Homo.
5. Iusticia originalis.
6. Liberum arbitrium.
7. Contingentia.
8. Peccatum.
9. Pœna peccati.
10. Verbum accusans.
11. Euangelium.
12. Pœnitentia.
13. Iustificatio.
14. Ordo reparationis.
15. Regnum Christi.

CATA-

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM SECVNDÆ CLASSIS.

1. Doctrina vitæ communis filiorum Dei,
2. Legitima spiritualis cultus Dei ratio.
3. Generalis doctrina bonorum operum.
4. Opera caritatis.
5. Vocatio cuiusque.
6. Votum.
7. Conscientia.
8. Vetus homo & nouus homo.
9. Litera & Spiritus.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM TERTIÆ CLASSIS.

1. Prædestinatio. 2. Ecclesia.
3. Symbolum. In hoc capite multi loci explicantur, vt de nomine Iesu, regno & sacerdotio Christi, de natiuitate conceptione, passione, resurrectione, descensu ad inferos, assumtione in cœlum, de remissione peccatorum. De Ecclesia, de Iudicio, de Resurrectione

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

generali. Quare eorum locorum non feci distincta capita, quia hæc communi nempe Symbolo subiiciuntur.

4. Oratio.
5. Doctrina Ecclesiæ
6. Sacramentum.
7. Baptismus.
8. Cœna Domini.
9. Testamentum.
10. Ordo Ecclesiasticus.
11. Potestas Ecclesiastica
12. Autoritas Ecclesiastica.
13. Satisfactio.
14. Libertas Christiana.
15. Ceremoniæ.
16. Adiaphora.
17. Scandalum.
18. Crux. 19 mortificatio:

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM QVARTÆ CLASSIS.

1. Magistratus.
2. Leges.
3. Iudicia.
4. Vindicta.
5. Zelus.
6. Contractus, vbi & de Vsura.
7. Dominium & seruitus,
8. Oeconomia.
9. Coniugium.
10. Patrium imperium.
11. Vsus diuitiarv.
12. Cura licita & illicita.
13. Perfectio Christiana.

EXPLI-

EXPLICATIO CAPITVM PRIMAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

DE VS.

DVPLEX DE DEO HOminũ inſtitutio, à regio Propheta Dauide nobis commendatur, Pſalm. 19. VNIVERSALIS vna, altera PECVLIARIS. Illa omnium hominum communis, hæc filiorum DEI propria exiſtit. Vtraque vnde petenda ſit, explicandum eſt.

De Vniuerſali itaq; cognitione Dei diſputat Paulus ad Rom. 1. vbi ſic inquit: Reuelatur enim ira Dei è cœlo ſuper omnem impietatem, & iniuſticiam hominum, veritatem Dei iniuſte detinentiũ. Quia quod cognoſcitur de Deo, manifeſtũ eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit. Siquidem inuiſibilia ipſius ex creatione mundi, operibus intellecta conſpi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

conſpiciuntur, æternaque eius potentia & diuinitas, in hoc, vt ſint inexcuſabiles. His verbis Paulus teſtatur, creaturam Dei eſſe veluti ſcholam quandam vniuerſalem, in qua in Dei noticia erudimur. Eſt enim tota creatura non ſolum teſtimonium de Deo, quod ſit, verumetiam ſpeculum quoddam, in quo ſe quodammodo contemplandum nobis proponit. Aeternitas enim ex eo liquet, quod omnis creaturæ ſit conditor. Potentia cognoſcitur ex eo, quod tantam molem à ſe conditam, in ſua manu teneat, faciatq; vt omnia in ſe conſiſtant. Sapientia peruidetur ex ordine et diſpoſitione rerum. Bonitas relucet in conſeruatione & vſu rerum. Iuſticia in adminiſtratione, qua ſontes quidem punit, innocentes verò vindicat. Miſericordia inde cognoſcitur, quod tanta patientia tolerat hominum peruerſitatem. Veritatis commẽdatio eſt, quod ſit immutabilis. Proinde qui conceptam Dei notitiam habet, iam illi laudem debet æternitatis, potentiæ, ſapientiæ, bonitatis, iuſticiæ, miſericordiæ, veritatis, ac cæterarum virtutum, quarum quædam veſtigia rebus à ſe conditis impreſſit Deus.

Hinc Plato duas definitiones extruxit, quarum prior eſt: Θεός ἐστι ζῶον ἀθάνατον, αὐτάρκες πρὸς εὐδαιμονίαν: hoc eſt, Deus eſt viuens immortale, cui nihil ad felicitatem deeſt. Altera: Θεός ἐστιν οὐσία ἀΐδιος, ἀγαθοῦ φύσεως αἰτία: id eſt, Deus eſt eſſentia æterna, cauſa boni quod eſt in natura.

Adÿciamus & TERTIAM, quam Socrates apud

pud Xenophontem recitat, in hanc ſententiam: Scito (inquit) Deum tantum & talem eſſe, vt ſimul omnia videat, & omnia audiat, & vbique adſit, ac ſimul omnium rerum curam gerat. Atq; ita ipſa creatura ſatis euidentem demonſtrationem de Deo ſuppeditat, quantum quidem ad lucem Dei attinet, non quantum ad noſtram cæcitatem. Senſus enim noſter hîc deficit, antequam aſſequatur, aut quis ſit, aut qualis ſit Deus, id quod eleganter innuit Paulus Act. 14. cum dicit, Dominum in præteritis generationibus reliquiſſe gentes in ignorantia, neq; tamen ſe reliquiſſe ἀμάρτυτον, id eſt, citra teſtimonium, quoniam dedit pluuias & vbertatem de cœlo.

Porrò huius Vniuerſalis cognitionis Dei vſus duplex eſt. PRIOR GENERALIS, qui ſe extendit ad omnes homines, nimirum vt ſint inexcuſabiles, vt qui nullam poſſint afferre defenſionem in iudicium Dei, quin iure ſint damnabiles, qui agnitum Deum non colunt. Huius vſus meminit Paulus in ſupra citato loco, Rom. 1. his verbis: In hoc, vt ſint inexcuſabiles. POSTERIOR vſus, SPECIALIS eſt, de quo Epiſtola ad Ebræos loquitur, in hunc modum: Per fidem intelligimus perfecta fuiſſe ſæcula verbo Dei. Hic fidei tribuit illud lumen, quod in mundi creatione verè proficiant homines in gloriam creatoris. Huc & illud Dauidis Pſal. 92. pertinet: Delectaſti me DOMINE in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tabo Hæc breuiter ſint dicta de vniuerſali Dei cognitione, eiusq; vſu duplici. Nunc de altero genere cognitionis Dei dicendum eſt. PECVLIARIS itaque cognoſcendi Dei modus duplici fundamento nititur, nimirum, Verbo & Teſtimonio, quod verbo additum eſt. Talem enim Deum apprehendere oportet, qualem ſe per verbum & teſtimonium patefecit, iuxta illud:

Eſſe Deum credas, quod de ſe prædicat ipſe.

VERBVM intelligo, quod inde vſq; ab initio de cœlo ſonuit variis modis, ac tandem per Filium, Ebræos 1. TEſtimonium verò verbo adiectum duplex eſt. Aut enim verbo Confirmando, vt verum ratumque à nobis habeatur, additum eſt: Cuius generis in veteri & nouo Teſtamento multa leguntur, vt in Diluuio ſeruatio piorum: ſubmerſio impij mundi: Confuſio linguarum: Mirabilis tranſitus populi Dei per medium aquæ maris rubri & Iordanis: Prolongatio dierum ad preces piorum: Multæ exuſcitationes mortuorum: Sanationes miraculoſæ, & huius generis penè infinita. Hoc genus teſtimoniorum commendat ſuo populo Deus, Exod. 13. Erit quaſi ſignum in manu tua, et quaſi monumentum in oculis tuis, vt Lex Domini ſemper ſit in ore tuo. Ad quod genus teſtimoniorum prouocat etiam Dominus apud Iohannem, vbi inquit: Si mihi non creditis, credite operibus meis. AVT FIDVCIAM ex verbo conceptam confirmat, vt Circumciſio & alia Sacramenta veteris

populi.

populi. Et in nouo Testamento Baptismus & Cœna Domini, fiduciæ promissionis testimonia & signacula sunt. HÆC NOTICIA DEI, quæ in verbo & testimonio residet, SOLA Salutaris est. De qua Dominus, Iohan. 17. sic inquit: Hæc autem est æterna vita, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Per hanc enim renouamur (vt inquit Paulus) in imaginem Dei. Cognitionis vocabulum hoc loco Synecdoche Ebraica, & notitiam & fiduciam consequentem significat.

Postquam autem de duplici DEI cognitione in genere dictum est, nunc ea, quæ ad posteriorem, hoc est, ad salutarem illam cognitionem Dei pertinent, in certa membra distinguamus, & ordine explicemus. Constituantur autem hæc explicationis membra:

PRIMVM, Descriptio Dei cum distinctione personarum. SECVNDVM, Testimonia de vnitate essentiæ diuinæ: de Trinitate personarum: de diuinitate Filij & Spiritus sancti. TERTIVM, Diuinarum quarundam appellationũ explicatio. QVARTVM, Proprietates personarum. QVINTVM, Varius modus scripturæ loqẽdi de altera ꝑsona in Diuinitate. Sextum, Testimonia de proprietatibus Dei. Septimum, Quis sit vsus, & veræ noticiæ Dei praxis.

I.

DESCRIPTIO DEI CVM DISTINCTIONE PERSONARVM.

DE-

DEscriptio autem Dei, in qua etiam distinctio Personarum continetur, optima & commodissima est, quam Philippus in locis Theologicis recitat his verbis: DEVS est essentia spiritualis, intelligens, æterna, verax, pura, bona, iusta, misericors, liberrima, immensæ potentiæ et sapientiæ: PATER æternus, qui Filium imaginem suam ab æterno genuit: & FILIVS imago Patris coæterna, & SPIRITVS SANCTVS, procedens à Patre & Filio, sicut patefacta est diuinitas certo verbo: quod Pater æternus cum Filio ac Spiritu sancto, condiderit & seruet cœlum & terram, & omnes creaturas: Et in genere humano condito ad imaginem suam, & certam obœdientiam, elegerit sibi Ecclesiam: vt ab ea hæc vna & vera diuinitas, patefacta certis testimonijs, et per verbum traditum Prophetis & Apostolis, agnoscatur, inuocetur & colatur, iuxta verbum illud diuinitus traditum: & damnentur omnes cultus, qui fingunt alios Deos, et hæc vera diuinitas in vita æterna celebretur. Hæc descriptio ex multis scripturæ locis collecta est, & constat quinque principalibus partibus. Primum describitur Deus absolutè. Secundo relatiuè, vbi Personæ diuinitatis discernuntur & distinguuntur. Tertio, ab effectu generali. Quarto, ab effectu speciali. Quinto & vltimo loco, finis patefactionis diuinæ additur.

TESTI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

II.

TESTIMONIA PROBANTIA VNVM ESSE DEVM.

Exodi 20. & Deut. 5. Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Non habebis Deos alienos coram me.

Deut. 6. Audi Israël, Iehoua Deus noster, Iehoua vnus est.

Psal. 18 Quis Deus præter Iehoua, & quis fortis præter Deum nostrum?

Malach. 2. Nunquid non Pater vnus omnium nostrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos?

1. Cor. 8. Scimus quod non sit alius Deus quam vnus.

1. Timoth. 2. Vnus est Deus, vnus etiam conciliator Dei & hominum, homo IESVS CHRISTVS.

TESTIMONIA PROBANTIA TRES ESSE PERSONAS diuinitatis.

Gene. 1. opus creationis tribus personis tribuitur: Deus dixit, & spiritus ferebatur super aquas. Hìc clare habemus Deum, λόγον, & Spiritum sanctum.

Psal. 33. Verbo Iehoua cœli facti sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.

Mat.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Matth.28. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filij & Spiritus ſancti.

Matth.3, In Baptiſmo Chriſti apparent perſonæ diſtinctæ Trinitatis. Pater ſonat hanc vocem: Hic eſt Filius meus dilectus. Filius ſtans in flumine cõſpicitur, Spiritus ſanctus ſpecie viſibili demittitur.

Ad Gal. 4. Quoniam eſtis filij Dei, emiſit Deus ſpiritum Filij ſui in corda veſtra, clamantem: Abba Pater.

1. Iohan. 5. Tres ſunt qui teſtimonium perhibent in cœlo: Pater, λόγος & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt.

2. Corinth. 13. Gratia Domini Ieſu Chriſti, & dilectio Dei, & communio Spiritus ſancti, ſit cum omnibus vobis.

TESTIMONIA PROBANTIA diuinitatem Filij.

Teſtimonia, quibus diuina natura Filij Dei comprobatur, ad quinq; capita reuocare ſoleo, quorum Primum eſt, apertum ſcripturæ pronunciatum. Secundum, Cultus Chriſto exhibendus, Tertium, Opera Chriſti, Quartum, Confeſſio Eccleſiæ. Quintum, officium redemtionis. Hæc quinque capita memoriæ iuuandæ gratia, his verſiculis includo:

Dictum, cultus, opus, confeſſio, munera, quinq; hæc Naturas Chriſti cognoſcendas tibi monſtrant.

DICTA

DICTA seu scripturæ pronunciata inter multa hæc sunt illustria. Ierem. 23. Hoc est nomen, quod vocabunt eum Iehoua iustificator noster.

Psal. 68. Iehoua nomen illi, exultate in conspectu eius.

Esai. 9. Vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis.

Iohan. 1. In principio erat λόγος & λόγος erat apud Deum, & Deus erat λόγος. Hic λόγος subiectum est, iuxta hanc regulam: Cum verbum hyparcticon collocatur cum duobus nominatiuis, articulus ambiguitatem tollit. Nam is nominatiuus, qui habet adiectum articulum, propositionis subiectum est, vt, εἰσὶ αἰγύπτιοι οἱ κολχοὶ. Hîc de Colchis pronunciatur, quod sint Aegyptij.

Rom. 9. Ex quibus est Christus, secundum carnẽ, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.

1. Ioan. 5. Et sumus in vero, in Filio eius, IESV Christo, Hic est verus Deus & vita æterna.

HVC quoq; testimonia omnia refero, in quibus naturalis & vnigenitus Dei filius esse prædicatur.

SECVNDVM caput testimoniorũ, quibus probatur diuinitas Christi, est CVLTVS, qui ex Dei mandato illi exhibetur ab Angelis & hominibus.

Ebræos 1. Adorent eum omnes Angeli Dei. Hunc Paulus & Stephanus inuocant & agnoscunt καρδιογνώστην. Quare verus & naturalis Deus est.

Hoc ipsum confirmat TERTIVM probationum caput,

caput, quod tribuit Christo OPERA soli DEO propria: creat, viuificat, verbo potentiæ suæ omnia portat, exaudit. Hæc omnia sunt solius diuinæ potentiæ.

QVARTVM caput est: Confessio puræ & Catholicæ Ecclesiæ, de qua in Symboli explicatione.

POSTREMVM membrum est, Munus Mediatoris, quod non competit creaturæ puræ. Sed de hoc capite etiam in Symbolo dicam, vbi Sacerdotium Christi sum descripturus.

DE SPIRITV SANCTO.

SPIRITVS, cum de DEO prædicatur, accipitur dupliciter, nimirum ESSENTIALITER & PERSONALITER. Vt cum dicitur: Pater, λόγος & Spiritus sanctus Deus est & Spiritus, vocabulum Spiritus Essentialiter accipitur. Personaliter autem, cum pro tertia Persona in diuinitate accipitur, idque per Metonymiam, quia spirituales motus in cordibus hominum excitat, & illorum corda purificat, quod Epitheton, SANCTVS etiam indicat.

TESTIMONIA PROBANTIA SPIritum sanctum esse Deum.

Petrus ad Ananiam dicit: Quid est, quod impleuit cor tuum, vt mentireris Spiritui sancto? Et paulò post: Non es mentitus hominibus, sed Deo.

Iob

Iob 33. Spiritus Domini fecit me, & ſpiraculum omnipotentis viuificauit me. Hoc opus tantùm diuinæ naturæ competit. Baſilius diuinitatem Spiritus ſancti hac demõſtratione aſtruit: Omnis creatura habet ſubſtantiam circumſcriptam. Spiritus ſanctus non habet ſubſtantiam circumſcriptam. Ergo Spiritus ſanctus non eſt creatura. Inuiſibilis enim creatura, etiamſi non circumſcribatur loco et finibus, tamen proprietate ſubſtantiæ finitur. HVC pertinent etiam teſtimonia ſuprà citata, de perſonarum trinitate.

III.

DIVINARVM QVARVNDAM APPELLATIONVM EXPLICATIO.

APPELLATIONES *in diuinis diligenter obſeruandæ & diſcernendæ ſunt. Teneatur itaq; principiò hæc diſtinctio.* QVÆDAM *appellationes conueniunt Deo ex omni æternitate:* QVÆDAM *ex tempore, idque creaturarum reſpectu, nam in Deum nullum omnino accidens cadit. Sed vtrumq; genus plures recipit differentias. Nam quæ Deo attribuuntur ex omni æternitate appellationes, ſunt triplices.* QVÆDAM *enim ad* ESSENTIAM *pertinent:* quædam PERSONARVM *diſcrimina reſpiciunt:* quædam COLLECTIVE *Deo tribuuntur. Ad* ESSENTIAM *pertinent: Deus, bonus, ſapiens,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ſapiens, omnipotens, caſtus, verax, & huiuſmodi, quæ de Deo dignè dicuntur. De hoc genere appellationum tenenda eſt REGVLA, quod quicquid de vna perſona dicitur, reliquis poſſit digniſſimè attribui. Vt enim Patrem rectè Deum, Dominum, omnipotentem, iuſtum, intelligentem dicis, ita ea Filio & Spiritui ſancto veriſſimè attribuis. Sunt enim hæ appellationes Naturæ, hoc eſt, eſſentiæ diuinæ communes propter æqualitatem æternitatis, magnitudinis, potentiæ trium perſonarum in vna Diuinitate. CVM autem audimus has varias appellationes Deo tribui, non cogitabimus, in Deum accidentia cadere, aut Deum compoſitum eſſe, aut mutationibus obnoxium. Nam hæ variæ appellationes non diuerſitatem in eſſentia diuina notant, ſed vnam eandemq; ſimpliciſſimam ſignificant, quæ has varias ſortitur appellationes propter effectus in creaturis. Quare ſecundum eſſentiã non diſtinguuntur in Deo, iuſticia, ſapientia, fortitudo, miſericordia, ſed ſecundum effectus in creaturis:

At APPELLATIONES, quæ ad perſonarum diſcrimina pertinent, longè aliter ſe habent. Non enim ſecundum eſſentiam dicuntur (tametſi realiter) ſed relatiuè ſicut Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, & Spiritus ſanctus ad vtrumque, vt qui ab vtroque procedit. Pater gignit: λόγος naſcitur: Spiritus ſanctus procedit. Hæ non ſunt communes appellationes. Pater enim non eſt Filius, nec Spiritus ſanctus. Pater non naſcitur, nec procedit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

cedit. De proprietatibus paulò pòst plura dicemus.

COLLECTIVE Deo tribuuntur: Trinus, trinitas, τριαδικὸς τριάς. Unde rectè dixeris: Deus est trinus, Diuinitas est trinitas, si personas omnes complecteris diuinitatis.

POSTERIVS genus appellationũ, quas dixi Deo ex tempore competere, est etiam in triplici discrimine. Nam quædã SIMPLICITER dicuntur, vt: Deus est incarnatus, λόγος est caro factus. Quædam RELATIVE, sed dupliciter. Nam quædam sunt communes tribus personis, vt, Dominus, creator, refugium, clypeus, &c. Aliæ seorsim singulis personis competunt, vt Pater mittit, Filius mittitur, vt assumat humanam naturam: Spiritus sanctus in corda mittitur credentium: λόγος est Sacerdos, Mediator. Quædam per SIMILITVDINEM dicuntur, vt quæ ad passionem, situm habitũ, locum, tempus referunt, vt cùm Deus irasci, furere ascendere, descẽdere, aures adhibere, videre dicitur eo schemate, quod ἀνθρωποπάθειαν nominant, vt cũ membra, actiones, & affectus hominum aut aliorũ animalium, Deo tribuuntur. MEMBRA, vt oculi, aures, os, caput, alæ, cornua. ACTIONES, stare, sedere, ascendere, descendere. AFFECTVS, ira, furor, pœnitẽtia, misericordia, zelus, &c. Verùm hæc omnia cõparatè dicuntur, & per similitudinem, qua creata diuinis quadam tenui vmbra comparari possunt.

Sed rem vno atq; altero exemplo declarabo, vt in alijs studiosi analogiam considerent. OCVLI

tribuuntur Deo, quòd omnia videat ac circumlustret: vt prudens paterfamilias in domo, vnde pulcrè oculorum intuitu adumbratur diuina prouidentia. AVRES tribuuntur Deo, quoniam omnia audit, nihilq; ipsum latet, significantq; modò clementiam, qua exaudit inuocantes, modò æquitatem, qua peccatores non audit. ASCENDIT, quando se à nobis subducit, veluti nostra non curans. DESCENDIT, quando se nobis accõmodat, atq; insigne aliquod opus ad nostram vtilitatem edit. ALÆ cùm tribuuntur Deo, significatur diligens Dei prouidentia in fouendis ac defendendis pijs. Ex his facilè erit de reliquis huius generis formulis iudicare, ne in Anthropomorphitarum errorem incidamus, qui Deum reuera talibus membris præditum esse existimarunt.

NVNC quarundam appellationũ definitiones subijciam, quarum explicatio valdè necessaria est. Primùm ergo differentiam inter NATVRAM et PERSONAM videamus. Quoties NATVRÆ vocabulum vtitur Ecclesia in doctrina de diuinitate, significat ipsam essentiam, quæ reuera est, in qua tres Personæ subsistunt. PERSONA vnam rem indiuiduam naturæ seu essentiæ significat, seu vt Philippus definit: Persona est subsistens viuum, indiuiduum, incommunicabile, non sustentatum ab alio, Græcè ὑφισάμενον. Non sustentatũ ab alio, excludit disputationes eorum, qui vt duas naturas in Christo, ita etiam duas personas, sed falsò, docebant.

bant. Humana enim natura in Christo non habet rationem personæ per se, sed dependet singulari ordine ad hanc diuinam personam, λόγον, vt ab ea sustẽtetur & conseruetur, & rationem personæ cum diuina natura accipiat. Vnde in Symbolo: Vt anima rationalis & caro vnus est homo: ita Deus et homo vnus est Christus, non vnitate naturæ, sed vnitate personæ. Breuiter, NATVRA dicitur quatenus est essentia quædã, PERSONÆ verò quæ in ea essentia seu natura subsistunt. Vnde quia tres sunt iuxta patefactionẽ diuinam subsistentiæ in diuina essentia, tres quoq; confitemur Personas. Alia est enim persona Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti, sed non est alia natura aut essentia Patris, quàm Filij & Spiritus sancti, quemadmodum impiè docuerunt Ariani, sed vt Pater est in Filio & Spiritu sancto: ita Filius in Patre & Spiritu sancto, & Spiritus sanctus in Patre et Filio κατὰ περιχώρησιν, vt Græci loquuntur Theologi. Ita Christiana fides est, non confundere personarum trinitatem, nec discerpere naturæ vnitatem.

Prima persona dicitur PATER ÆTERNVS quia habet Filium æternum, qui λόγος dicitur, duplici respectu. Primùm respectu Patris, quia cogitatione Patris nascitur. Deinde respectu nostri, quia profert Euangelium è sinu Patris, & nobis annunciat. Hic æternus λόγος ideo dicitur filius Patris, quia ab ipso generatur secundum veritatem naturæ, transfusa Patris substantia in Filium. VERVM

cùm dicitur Filius de Patre nasci, cauendum est, ne rerum creatarum cogitatione & similitudine initium vllum natiuitatis æternæ Christi cum Arianis cogitemus. Nam Dei λόγος ante omne prorsus initium, hoc est, sine aliquo suæ natiuitatis initio de Patris substantia genitus est, Deus de Deo, Lumẽ de Lumine, iuxta confessionem Catholicæ Ecclesiæ, quæ Filium ὁμοούσιον Patri confitetur, contra Arianorum dogma, quo tres naturæ statuebantur, vt tres personæ.

PORRO quia Pater dicitur gignere, λόγος nasci, & Spiritus sanctus procedere, tenenda est harum appellationum explicatio. GIGNERE est alium de sua essentia gignere. Quare cùm CREARE sit aliquid ex nihilo facere, λόγος æternus Dei nequaquam creatus esse dicendus est. NASCI est â potentia cognoscente, quia genitum est imago gignentis. Vt autem in hominibus potentia cognoscens, format imagines, et loquitur: Sic Filius est æterni Patris imago, cogitatione genita, ab æterno communicata substantia, et ostendens patrem in reuelatione Euangelij. PROCEDERE autem est à voluntate, quia Spiritus sanctus est motor seu agitator.

PATRIS vocabulum duplicem relationem habet. Nunc enim relationem habet ad λόγον, et personam primã in diuinitate significat: Nunc ad homines refertur, estque commune toti Trinitati ab effectu erga homines, vt cùm dicimus: PATER NOSTER qui es in cœlis.

SPI-

SPIRITVS quoque nomen nunc essentialiter, & communiter prædicatur de tribus Personis: nunc personaliter, & est tertia persona in diuinitate, de qua re supra dictum est.

IIII.

DE PROPRIETATE PERSONARVM.

In vna essentia tres sunt hypostases seu personæ, quæ à se inuicem proprietatibus duplicibus discernuntur, nempe interioribus & exterioribus. INTERIORES sunt, gignere, nasci, procedere. Solus Pater gignit. Solus Filius nascitur. Solus Spiritus sanctus procedit. Sed inter nasci & procedere hoc est discrimen, quemadmodum et suprà indicatum est: Nasci quidem est à potentia intelligente, quia Filius cogitatione nascitur, & est imago Patris. Procedere autem est à voluntate, quia Spiritus sanctus est agitator seu amor substantialis, tanquam ignis amoris, quo Pater Filium complecti tur, & Filius Patrem, imò quo postea Pater et Filius dulcissimo complexu sibi copulant Ecclesiam suam. PROPRIETATES exteriores à beneficijs erga Ecclesiam sumtæ sunt, vt mittere & mitti. Pater mittit, Filius mittitur, vt assumat carnem humanam, & fiat victima. Spiritus sanctus mitti tur in corda, vt in nobis accendat nouam lucem et iusticiam.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

V.

MODVS SCRIPTVRAE VARIVS LOQVENDI DE FILIO, ALTERA persona Trinitatis.

Scriptura varijs modis de altera persona in diuinitate loquitur. PRIMVM enim per Synecdochen, cùm humanitati attribuitur, quod est totius personæ, vt: Semen mulieris conteret caput serpentis. Et econtrà, cùm diuinitati tribuitur, quod similiter est totius personæ, vt cum Ieremias dicit: Ipsum Iehoua es iustificatorem nostrum. Est enim IEHOVA essentiæ diuinæ appellatio. SECVNDO, quædam attribuuntur per communicationem idiomatum, sed in concreto. Hæc autem vt dextrè intelligantur, videndum Primùm, quid sit Idioma. Deinde quid Communicatio Idiomatum. Tum cur in concreto tantùm recepta sit hæc prædicatio.

IDIOMA itaq; est proprietas vni naturæ conueniens, vt in homine Mentis Idioma est intellegere, ratiocinari, meditari: Corporis Idioma est lacerari, tangi, conspici, &c.

COMMVNICATIO IDIOMATVM est, cùm Idiomata, hoc est, proprietates vnius naturæ alteri communicantur, & tribuuntur in concreto, seu: Communicatio Idiomatum est prædicatio, in qua proprietas vni naturæ conueniens, personæ tribuitur in concreto, propter vnionem hypostaticam. Quòd autem in Concreto id tantùm fieri possit, hæc est

est ratio: *Abstracta significant naturas et formas, per se consideratas, vt diuinitas et diuina natura, humanitas & humana natura, Concreta autem ipsa subiecta significant cum naturis & formis. Vt:* homo non significat humanitatem, sed ὑφισάμενον totum, in quo anima & corpus sunt. In concreto igitur persona intelligitur, in abstracto natura tantum.

CVM igitur loquimur de Filio Dei, communicatio idiomatum est forma loquendi, in qua proprietates vnius naturæ alteri naturæ communicantur, propter vnionem hypostaticam. In Christo Idioma naturæ diuinæ est, esse omnipotentem, creatorem, scrutatorem cordium. Rursus Idioma humanæ naturæ est, edere, bibere, ligari, tristari, crucifigi, mori. Verùm hæc diuersarum naturarum idiomata communicantur in concretis, hoc modo: Filius Mariæ est omnipotens, est creator, est scrutator cordium. Deus edit, bibit, fatigatus est, tristatus est, crucifixus est, mortuus est. Sic Verbum est homo, Deus est homo, Christus est Deus, Deus est natus ex virgine, Deus acquisiuit sibi Ecclesiam suo sanguine. Hæ propositiones ideò sunt veræ, quia naturæ, diuina & humana, vnitæ sunt vnione hypostatica seu personali.

TERTIO, Quædam seorsim naturis tribuuntur, humanitati quidem, quæ eam solam attingunt, vt: Filius Mariæ creuit sapientia & gratia coram Deo & hominibus. Diuinitati verò, quæ in illam solam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ſolam competunt, vt: Filius Dei eſt, per quem ſecula ſunt condita.

QVARTO, Interdum prædicata conueniunt vtriq; naturæ in abſtracto, vt: Chriſtus viuit in cœlo, quod vtique conuenit Chriſto, ſecundum vtranq; naturam, diuinam & humanam.

QVINTO, Quædam ita tribuuntur perſonæ, vt per ſe & ſeorſim neq; humanæ neq; diuinæ naturæ conueniant: qualia ſunt opera redemtionis, videlicet, quòd poteſtatem à Patre acceperit, remittendi peccata, ſyſcitandi quos velit, iuſticiam, ſanctitatem, ſalutem largiendi, quòd iudex conſtitutus ſit viuorum & mortuorum, vt honoretur, quemadmodum & Pater, quòd ſit lux mundi, paſtor bonus, ſacerdos, rex, mediator.

DISCERNENDÆ ſunt igitur appellationes quæ naturarum proprietates ſignificant, ab officij appellationibus: Deus, omnipotens, immortalis, ſunt appellationes ad diuinam naturam referendæ Homo, paſſibilis, vulneratus, mortuus, ſunt appellationes ad naturam humanam referendæ, (etſi omnis iniuria & paſſio homini Chriſto illata, ad ipſum vnigenitum & impaſſibilem Deum, quadam ratione pertinet, quia diuina & humana natura vnione hypoſtatica ſunt vnitæ) ſed nomina officij, quæ ſunt, Mediator, Redemtor, Saluator, Rex, Sacerdos, Paſtor, competunt toti perſonæ, non alicui naturæ ſeorſim.

PORRO huius varietatis diſtinctio, non ſolùm vtilis

vtilis est ad confutandos hæreticos, verumetiam pijs mentibus longè alium fructum affert. Nam sub his varijs formis loquendi continetur, quicquid necessarium cognitu est de filio Dei, de quo præcipuè quatuor necessariò cognoscenda sunt I. Quòd sit verus Deus, vnde fides concipit fiduciam, quòd possit iuuare & defendere quos velit, hoc est, ad se confugientes, vt qui non solùm spiritu & sacramentis, verumetiam naturæ societate illis coniunctus est. II. Quòd sit verus Homo, vnde fides concipit fiduciam, quòd velit iuuare. III. Quòd sit vna Persona, non confusis naturis, sed vnitis hypostatica vnione. Vnde fides Deo coniunctiorem se statuit, quàm vt ab eo abijciatur. IIII. Quòd sit Rex & Pontifex. Breuiter, Saluator in se credentium. Et hoc est fidei fundamentum. TESTIMONIA igitur PRIMI modi monent, ne officium redemtionis discerpamus, sed toti CHRISTO tribuamus, id quod adhuc QVINTVS modus clarius docet. SECVNDVS modus vnionem hypostaticam, seu vnitatem personæ manifestat. Communio enim idiomatum euidenter ostendit discrimen, inter hypostaticam seu personalem naturarum vnionem in Christo, & societatem seu auxilium Dei in alijs sanctis. Ideo enim prædicata communicantur quia est vnum ὑφισάμενον. TERTIVS modus distinctè naturas Christi, nimirum veram diuinitatem ac veram humanitatem, comprobat.

Hic vtile est admonere de modis præsentiæ diuinæ.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

uinæ. Tametsi enim Deus vbique totus per suam simplicem essentiam est, iuxta illud: Cœlum et terram ego impleo: non tamen eodem modo vbiq; esse conuincitur. Nam quatuor sunt gradus præsentiæ Dei. PRIMVS est præsentia conseruationis, qua Deus omnib. creaturis adest, ita vt eas sustentet, & conseruet. SECVNDVS gradus est, quo beatis angelis & hominibus in gloria adest. TERTIVS, quo in hac vita renatis adest, suo spiritu & efficacia. QVARTVS, quo adest λόγῳ vnione hypostatica inseparabiliter.

VI.

TESTIMONIA DE PROPRIETATIBVS DEI, VNDE FIDES in ipsum stabilitur.

Exodi 34. Iehoua Iehoua, Deus misericors & clemens, patiens, ac multæ miserationis, & verax qui aufers iniquitatem & scelera, apud quem innocens non erit innocens, qui misericordiã custodis in millia, qui reddis iniquitatem patrum filijs ac nepotibus, in tertiam & quartam generationem,

Psal. 85. Et tu Iehoua Deus, miserator & misericors, patiens & multum misericordiæ, et verax.

Ierem. 23. Putásne Deus è vicino ego sum, dicit Dominus, & non Deus è longè? Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum, dicit Dominus? Nunquid non cœlum et terram impleo, dicit Dominus?

Ierem.

Ierem.32. Fortissime, magne & potens, Iehoua exercituum nomen tibi, magnus consilio, et incomprehensibilis cogitatu, cuius oculi aperti sunt super omnes vias filiorum Adam, vt reddas vnicuique secundum vias suas, & secundum fructum adinuentionum eius.

VII.
DE VSV.

Quæ hactenus dicta sunt, ad γνῶσιν pertinent: Nunc pauca subiungam de vsu & praxi. PRIMVM itaq; formant hæc rectè iudicium nostrum de Deo, qui vult à nobis agnosci talis, qualem se suo Verbo & Testimonio patefecit. SECVNDO, hinc rectè iudicare discimus de creatione, quæ est opus totius Trinitatis. TERTIO, rectè sentire de reparatione generis humani, quod etiam opus totius Trinitatis existit, seruata tamen cuiusque Personæ proprietate. QVARTO, articuli fidei nostræ hinc confirmantur, in quibus profitemur, nos credere in vnum Deum, qui est Pater, Filius & Spiritus sanctus. QVINTO, erudiunt hæc nos ad solicitè ambulandum coram DEO nostro, in vero timore et fide. Est enim præcipuus finis noticiæ Dei, fiducia in ipsum. SEXTO, hæc faciunt ad rectè inuocandum. Inuocatio enim dirigenda est ad hunc solum Deum, qui est vnus in substantia, & trinus in personis.

SECVN-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

SECVNDVM CAPVT.

KTIΣIS

DE CREATIONE.

CREATIO proprié est primária illa rerum productio siue formatio, qua Deus æternus Pater Domini nostri IESV CHRISTI, vna cùm Filio æterno, & Spiritu sancto, produxit ex nihilo, & formauit cœlum & terram, et contenta in illis, visibilia & inuisibilia, vt ipse agnoscatur & colatur. Est enim Creare propriè aliquid ex nihilo facere, Ebraicè BARA. Græcus genus posuit: ἐποίησε, fecit.

Vt autem maiori admiratione rerum creatarum teneamur, obseruandum est præconium creaturarum Geneseos 1. vbi Moses ita inquit: Viditque Deus cuncta quæ fecerat, et ecce bona valde. Hoc dictum PRIMVM monet, vt creaturas separemus à deformitate, in naturam per peccatum introducta. Est enim peccatum eiusq; effectus non à Deo, sed à Diabolo & homine, auertentibus se à Deo. DEINDE cùm res creatas valde bonas esse audimus, tenendum est discrimen inter Deum, summè bonum, & res ab eo effectas. EST ENIM DEVS bonus causa et origine, quæ bonitatis ratio rebus creatis minimè competit. Quare Dominus in Euangelio pronunciat, Deum solum bonum esse, qui non aliunde suæ bonitatis rationem habet, sed ipse bonus est, natura, causa & origine. At RES creatæ qua-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tæ quadruplici de causa bonæ prædicantur. PRIMVM enim ex eo bonæ dicuntur, & sunt, quia à Deo optimo sunt conditæ. SECVNDO, quia Deo cõditori placent. TERTIO, quia sunt ordinatæ ad bonos vsus. QVARTO, quia singulæ in suo ordine Deo optimo seruire debent. Vnde Dauid Psalm. 148, hortatur totam vniuersitatem rerum, vt Deum conditorem & saluatorem suum celebret. Et quanquam tota creatura Deum sua quadam ratione celebrat. tamen præcipuum cultum à rationali creatura requirit. Quare angeli & homines conditi erant, vt essent templum Dei, & vera innocentia seruirent Deo. Hæc nos admoneant, quotiescunque hanc rerum machinam intuemur, vt ad Christum reparatorẽ naturæ humanæ confugiamus, quo aliquando Deo in nostro ordine ritè seruire cum sanctis Angelis possimus.

PORRO in creaturis spectentur hæc quatuor. PRIMVM, specierem pulcerrima varietas. SECVNDVM, facultatum et virium in reb. productis vtilissima proprietas. TERTIVM, ordo creationis et rerum productarum iucundissimus. QVARTVM, Finis principalis conditionis rerum. Hæc QVATVOR de multis magnis rebus nos admonent. VARIETAS enim specierum, qua adeo pulcrè rerum gradus distinxit, commendat nobis opificis summam potentiam & sapientiam. PROPRIETAS & vis rebus insita, bonitatem creatoris prædicat, vt qui ad certas vtilitates res singulas condiderit.

ORDO

ORDO duplex consideretur. PRIOR creationis, qui docet, omnia propter hominem condita. Vnde commendat Deus nobis suam paternam prouidentiam, quòd antequam nasceremur, prospexerit nobis. POSTERIOR ordo est rerum creatarum, quarum quatuor sunt gradus. INFIMVS, earum rerum, quæ sunt tantùm, vt Elementa, Lapides, Metalla, &c. PROXIMVS, rerum quæ sunt & viuunt tantùm, vt plantæ, herbæ, frutices. TERTIVS, rerum quæ sunt, viuunt & sentiunt, vt animalia bruta. SVMMVS, rerum est, quæ non solùm sunt, viuunt & sentiunt, verumetiam intelligunt. Hi gradus rerum hanc naturam ex primæua conditione & ordinatione DEI obtinent, vt inferiores gradus seruiant superioribus, seruata cuiusq; dignitate. Quare vt tres primi ordines seruiunt homini, ita quartus gradus ad vnum Deum colendum referri deberet. Seruant enim suum ordinem vniuersæ creaturæ, seruientes homini. Sed cùm Homo non seruit Deo, contra suam naturam facit, & inuertit ordinem naturæ rerum. Huius igitur ordinis consideratio duarum rerum nos admonebit. PRIMVM enim, quæ sit hominis excellentia ostendit. Excellit enim omnia, quæ infra suum ordinem collocata sunt. DEINDE ostendit, quò omnes hominis actiones referendæ sint, nimirum ad Deum agnoscendum & glorificandum, & ad perpetuam gratiarum actionem reddendam Deo, qui in nostrum bonum omnia condiderit.

POSTRE-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

POSTREMVM eorum quatuor, quæ ſpectanda ſunt in creaturis, eſt FINIS creaturarũ, qui ex ordine earundem haud obſcurè intelligi poteſt. Elementa enim & creaturæ primi ordinis ordinantur ad alias creaturas digniores, itavt ordo rerum trium graduum ad hominem: Hominis verò ſit ad Deum agnoſcendum & glorificandum. Hinc Salomon Prouerb. 16. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Iehoua. Propter ſemetipſum, hoc eſt, vt ipſe ex ijs agnoſcatur, laudetur & glorificetur. Non enim res creauit, vt illis vteretur, quia nec illis nec noſtris bonis indiget. Pſal. 16.

TESTIMONIA CREATIONIS.

Geneſ. 1. *In principio creauit Deus cœlum & terram.* Lege hiſtoriam creationis primo et ſecundo capite Geneſeos.

Pſalm. 33. Verbo Iehoua cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.

Pſalmo eodem: Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandauit, & creata ſunt.

Pſal. 18. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Prouerb. 16. Omnia operatus eſt Iehoua propter ſemetipſum.

CAPVT III.

DE PROVIDENTIA DEI.

PROVIDENTIA Dei, est non solùm ipsa diuina ratio, qua is cuncta præterita & futura videt & cognoscit: sed etiam administratio, per quam Deus sustentat, gubernat & moderatur omnia à se condita, in sui nominis gloriam. SED HVIVS administrationis tres sunt modi.

PRIMVS est VNIVERSALIS PROVIDENTIA, qua dirigit Deus omnes creaturas iuxta conditionem & proprietatem, quam singulis, dum formaret eas, dedit, & nunc eas sua cura cõplectitur, vt stet incolumis naturæ status. Quare cùm Solem, Lunam, Stellas, cursum suum conficere videamus, existimemus ipsa obedire DEO, ipsius iussa exequi, neq; id tantùm, sed Dei quoq; manu gubernari ferriq; omnia eius nutu. Nec prohibet hæc vniuersalis Dei operatio, quò minus singulæ creaturæ, tum in cœlo tum in terris, qualitatem & naturam suam retineant, propriamque inclinationem sequantur. Vnde Augustinus dicit, DEVM res conditas sic administrare, vt eas proprijs motibus agere sinat. Nam hoc ipsum est prouidentiæ Dei, vt non solùm naturam, verumetiam inclinationem modumq; naturæ agendi sustentet.

SECVNDVS modus, SPECIALIS PROVI

dentia

dentia est, qua Deus moderatur omnia, & addicit creaturas in obsequium suum, vt maximè expedire & conducere sibi videtur. Hac pluuias, tonitrua, gelu, grandinem, siccitatem, tempestatem, serenitatem, abundantiam, famem, bellum, pacem, exiliũ &c. efficit: vt hæc sint bonitatis, & iusticiæ & iudicij sui instrumenta, prout nunc seruos suos iuuare nunc sontes punire: nunc pios castigare paterno affectu constituit: idque iuxta promissiones suas & minas, non aliqua stoica necessitate. Est autem hæc REGVLA inprimis tenenda: quòd sub diuinam prouidentiam non tantùm cadant effectus futuri, sed etiam ex quibus causis, quo medio, quoq; ordine proueniant. Fur strangulatur, idq; prouidentia diuina, quia furtum commisit tali supplicio dignum, nequaquam strangulandus, ea vel simili causa nõ præcedente: etsi interdum nobis causæ talium suppliciorum occultæ sunt. PROINDE in euentibus ad promissiones & minas diuinas, et non ad Stoicam necessitatem respiciendum est.

TERTIVS modus est PROVIDENTIA PECVLIARIS, qua Deus viuit et regnat in Ecclesia Christi: erigit & fouet fideles: operatur velle et pficere: inspirat precandi affectum: efficit, vt in præceptis suis ambulemus, iuxta suam promissionem. Ezech. 36. Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, et faciam, vt in præceptis meis ambuletis, et iudicia mea faciatis. Quatenus enim corrupti sumus peccato originali, terræ siccæ &

sterili persimiles sumus, boni fructus nihil omnino producenti. Nam corruptum est iudicium nostrum voluntas nostra Deo rebellis, ad malum procliuis & propensa: deniq; tota nostra natura viciosa est. Quod cùm ita sit, ipse Dominus peculiari cura reformat in nobis iudicium, operatur in nobis & velle & perficere. Sed interim notandum est, nos á natura electionem et voluntatem habere: sed quia vtraque peccato deprauata est, Dominus eas sua manu reformat, & è malis bonas facit. Quòd igitur ad discernendum apti sumus, quòd volumus, quòd hoc vel illud facimus, id naturale Dei donum est. Quòd verò nihil aliud possumus eligere, expetere aut facere, quàm malum, id ex corruptione peccati est. Contrà, quòd benè operari cupimus, atq; exequendi potestate sumus præditi, id totum à gratia proficiscitur, qua in meliorem vitam regenerati sumus.

Porrò FINIS & VSVS prouidentiæ Dei nunc explicandi sunt. FINIS itaq; duplex: PRIOR, vt nos totos Deo commendemus, eum timeamus, inuocemus et prædicemus. POSTERIOR, vt securè contemnamus quicquid nobis mundus vel Satan minatur. VSVS autem vt conspiciatur apertius, duæ obseruandæ sunt nobis distinctiones. PRIOR, quod tam in præteritum quàm in futurum considerandæ sit prouidentia Dei. ALTERA, quòd Deus interdum cum suis medijs, interdum sine medijs, nonnunquam etiam contra omnia media, suam prouidentiã exequatur. Si igitur ad tempus respicis præteritum,

diuinæ

diuinæ prouidentiæ assʃcribes, quicquid vel prosperi vel aduersi tibi contigit, sed diuersimodè. Si enim quid prosperi contigit, habes occasionem celebrandi Dei, idq; exemplo sanctorum Patriarcharum, Regum, atq; adeò omnium piorum. Si quid aduersi cõtigit, duo facies: PRIMVM cogita cum Iob: Sicut Domino placuit, ita factum est. DEINDE anteactæ vitæ subeat memoria, vt vel ex pœnis tibi inflictis peccata tua agnoscas, ac emenderis, ita, vt cum Dauide dicere possis: Bonum est mihi Domine quòd humiliasti me. In tempus futurum hoc modo reputanda est prouidentia Dei, vt semper ad eius promissiones & minas intentus sis, hinc ad Dei timorem, fidei inuocationisq; profectum incitaberis. Non enim carnis torporem, sed quietem fidei afferre nobis debet prouidentia Dei. Deinde etiam ad uersus crucis acerbitatem armaberis. PORRO si per media prospicit tibi Dominus, accipe tanquam à manu Dei, & illi gratum te exhibe. Media autem, vt prouidentiæ Dei instrumenta agnoscito. Si absq; mediis, vt si sine pane te in carcere sustentaret, verbo Domini hoc ascribendum est. Si contra media nobis prouidet Dominus, hoc est, cùm nulla obstacula prouidẽtiam paternam impedire possunt vt cùm Dauid euectus est in regnum, Saule contra cum tota familia reclamante, Cùm Daniel in spelunca Leonum liberatur, Et tres viri in camino Babylonico: habemus materiam prædicandi & celebrandi DEI. Hodie Ecclesia, vel inuitis inferorum

portis, Dei prouidentia in hoc regno & alibi conseruatur. Hæc si cogitaremus, non adeo sacrilegè abiecta fiducia in Deũ confugeremus ad humana præsidia, et in fauore pulueris et cineris spem ponereremus: quam proteruiam non vno in loco Scriptura maledictam pronunciat. Ieremiæ 17. Maledictus homo, qui ponit fiduciam in homine, & ponit carnem brachium suum.

TESTIMONIA PROVIDENTIÆ VNIVERSALIS.

Psal 104. secundus, qui incipit: Benedic anima mea Dominum: prædicat hanc vniuersalem administrationem.

Paulus Acto 17. In ipso enim viuimus, mouemur & sumus, id est, per ipsum datur, sustentatur & fouetur vita nostra.

Ebræ. 11. Ferens omnia verbo potentiæ suæ.

Matth. 10. Duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadit super terram sine Patre vestro.

1. Timoth. 6. Qui viuificat omnia.

TESTIMONIA PROVIDENTIÆ SPECIALIS.

Psal. 127. Nisi Dominus ædificauerit domum, frustra laborat qui ædificat eam.

Prouerb. 3. Egestas à Domino in domo impij. habitacula autem iustorum benedicentur.

Psal. 36. Homines & iumenta inuabis Domine.

Huc

Huc Psal.107. referendus est.

Huc refertur, quoties Dominus per Prophetas dicit, se tenebras & lucem, vitam & mortem immittere.

TESTIMONIA PECVLIARIS PROVIDENTIÆ, QVÆ EST electorum.

Psal.1: Nouit Dominus viam iustorum.

Psal.33 Oculi Domini super iustos.

Matth.10. Capilli vestri omnes numerati sunt.

Huc Psal.91. Qui habitat in adiutorio altissimi totus referendus est. In hoc enim pulcerrimè ostenditur, quòd Ecclesia Christi sit veluti theatrum prouidentiæ Dei.

CAPVT IIII.

HOMO.

HOMO est creatura Dei, constans corpore & anima rationali, ad imaginem Dei, cum libera voluntate condita, præsesque creaturarum inferiorum ordinum constituta, vt Deum in societate agnoscat & celebret. Hæc definitio sumpta ex secundo capite Geneseos conuenit homini, vt creatus erat à DEO, dum erat adhuc in honore, vt Psalmus 49 loquitur, hoc est, in statu innocentiæ ante peccatum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Scire autem oportet, quòd Scriptura ſacra quadruplicis ſtatus hominis meminit, quorum PRIMVS fuit ante peccatum, Gen. 2. SECVNDVS ſub peccato. TERTIVS ſub gratia fœderis, Geneſ. 3. & paſſim in ſcripturis, in quo ſtatu ſoli ſunt ij, qui fœderis participes facti ſunt. QVARTVS ſtatus, poſt hanc vitam, & is variat. ANTE enim reſurrectionẽ, corpus in ſepulcro, anima pij in requie erit: POST reſurrectionem verò coniungentur animæ corporibus, vt vel requie æterna fruantur ſimul, vel pœnas luant ſuæ iniuſticiæ. Iuxta horum ſtatuum diuerſitatem, hominis conditio mirabiliter variat. Quare breuiter admonebo, qualis nam ſit homo in diuerſis illis ſtatibus. IN primo igitur ſtatu, quem vocant ſtatum Innocentiæ, qualis fuerit homo, ideo breuius dicam, quia poſtea rurſus repetendum eſt, vbi dicetur de iuſticia originali. Habuit itaq; homo in hoc primo ſtatu. 1. imaginem Dei. 2. integritatem 3. σύταξίαν omnium virium. 4. verbum. 5. duplex ſacramentum, immortalitatis & probationis. SED hæc apertius declaranda ſunt, ac primùm de imagine dicendum eſt.

I.

IMAGO itaq; quid ſit, non eſt obſcurum. Eſt enim rei alicuius expreſſio ſeu repræſentatio, idque tum in anima hominis, videlicet in parte cognoſcente, tum extra animam. Cùm enim mens humana cogitat aliquid, imaginem quandam rei veluti pingit

git et delineat: vt quoties cogitat aliquis hominem notum absentem, mente quasi delineat corporis figuram, quã intuetur de absente cogitans. Ad eundem modum pictor manu exprimit delineamenta corporis, cuius imaginem pingit, vt absentis formã quantum fieri potest, referat & representet picta imago. Hanc esse propriam significationem Imaginis manifestum est, quam appellationem verbum Dei accommodat æterno λόγῳ, deinde et homini, ac vocat imaginem Dei, quæ ipsum Deũ repræsentat & refert.

SED hæc duplex est, naturalis nimirum et gratuita. NATVRALIS Dei imago in solo Christo est, et est duplex, essentialis, et per virtutem. ESSENTIALIS est eiusdem essentiæ cum Patre vnde et ὁμοούσιος dicitur, coæterna & coæqualis. Vt enim in nobis cogitatio format imagines rerũ, de quibus cogitamus: ita æternus Pater sese ab æterno intuẽs et cogitans, gignit imaginem sui. Sed nos non transfundimus substantiam in imagines illas, in mente formatas, quæ reipsa sunt subitæ & euanescentes actiones. At Pater æternus ab æterno gignit imaginem, communicata ipsi essentia. Hanc essentialem Dei imaginẽ, hoc est, Christum Dominũ, Epistola ad Ebræos vocat Characterẽ substantiæ Patris, hoc est imaginem substantialem, qua Filius est ὁμοούσιος cũ persona Patris. Vocatur et λόγος eadem ratione. Vt enim imago in nobis cõcepta, est λόγος, hoc est, verbum mentale: ita Filius Dei λόγος, est æterni

Patris imago, ineffabili ratione communicata essentia ab æterno. IMAGO Dei per gloriam virtutis (quam Epistola ad Ebræos ἀπαύγασμα gloriæ vocat) est, quæ refulget in Christo per operum diuinorum virtutem, vnde & Patris cœlestis potentia gloriosa, & voluntas paterna conspicitur. Ita enim se totum in Christo patefecit Deus, vt in ipso immensam suam bonitatem, sapientiam, virtutem ac φιλανθρωπίαν in solidum declarauerit. De hac imagine loquitur Dominus, Ioban 14. Philippe, qui videt me, videt et Patrem. Et quoniam virtutis similitudo (vt inquit Hilarius) nõ potest esse dissimilis naturæ, rectè ex virtutis similitudine, essentiæ similitudo concluditur. Virtus enim Christi, præsentis diuinitatis visibilis est imago, qua Deus nobis, per se inuisibilis, quodammodo redditur visibilis. Nec potest hæc virtutis gloria Prophetis aut Apostolis tribui, qui diuina opera ediderunt. Non enim propria, sed CHRISTI virtute & inuocatione id fecerunt, ad confirmandam Christi gloriam.

Porro IMAGO DEI per gratiam ea est, secundum quam primus homo factus & formatus fuit, iuxta illud: Faciamus hominem in imagine nostra, secundum similitudinem nostram. Hęc imago in homine tripliciter considerari potest. PRIMVM, ratione substantiæ: DEINDE ratione donorum, quib. ornatus erat primus homo: TERTIO, ratione eminentiæ super alias creaturas. AVGVSTINVS imaginem Dei, quæ ratione substantiæ spectatur, in

terpre-

terpretatur hoc modo: *Memoria in mente hominis significat Patrem æternum gignentem Filium. Cogitatio significat Filium, vnde & λόγος æterni Patris dicitur. Voluntas Spiritum sanctum significat. Neq; dubiũ est, æterni Patris & Filij & Spiritus sancti discrimina in humana mente esse adumbrata. Est mens quidem vna simplicissima natura, sed in ea sunt istæ tres proprietates: Memoria, Cogitatio et Voluntas, quæ repręsentant, tãquam obscuræ quædam vmbræ, personarũ in diuinis discrimina.*

Verùm si ad DONA *referas hanc Dei imaginem in homine, erit profecto imago Dei, conformitas & similitudo, quæ Adamo erat cum Deo, qua iusticiam & sanctitatem* DEI *quasi in speculo repræsentauit Adam. Vnde Paulus Ephes. 4. Et induatis nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate veritatis. Huius imaginis finis fuit, vt Adam cum sua posteritate in sanctitate & iusticia omnibus diebus seruiret Deo. Ratione* ORDINIS *seu* EMINENTIÆ *ad alias creaturas, homo erat conditus ad imaginẽ Dei, vt qui Dominus omnium rerum inferiorum ordinum erat constitutus. Hæc quidem imago non ad puritatem & sanctitatem cordis, sed ad externam ordinationem Dei pertinet. Vnde Paulus* 1. Cor. 11. *Virum imaginem & gloriam Dei docet. In eminentia enim, qua vir mulierem antecellit, gloria & imago Dei quodammodo conspicitur, quemadmodum in omni principatu.*

Has

Has TRES partes imaginis Dei esse non est dubium: quarum extremæ, hoc est, prima & vltima, iuxta quasdam tenues vmbras remanserunt in homine post lapsum. Media autem pars prorsus inducta fuit per peccatum, sed per Christum in regeneratis indies reparatur & fit illustrior: quæ post resurrectionem perficietur: quando non solùm mente, corde, affectibus conformes Christo erimus, verumetiam corporibus, quod Paulus 1. Corinth 15. *& Philip.* 3. *docet.*

II.

SECVNDVM, quod habuisse hominem in primo statu dixi, est integritas. Hæc fuit mentis, perfectè intelligentis & rectissimè iudicantis: cordis iustissimè & ordinatissimè appetentis: & corporis promtissimè exequentis, quæ mens perfectè iudicauit, & cor rectè imperauit.

III.

TERTIO loco εὐταξίαν *posui, quæ omnium virium pulcerrima harmonia extitit: qua mens nihil cogitauit, cor nihil appetiuit, corpus nihil executum est, nisi quod Deo probabatur: Quæ harmonia mentis, corporis & cordis, cum voluntate Dei, summum hominis bonum fuit, ratione status hominis perfectissimi.*

IIII.

SEQVITVR Verbum, quod et præceptum et pro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

prohibitionem continet. Præceptum: Ex omni arbore paradisi comedes. Prohibitionem: De arbore autem scientiæ boni & mali ne comedas. Hæc arbor homini exitialis fuit, non quidem sua natura, nam bona DEI creatura erat, sed propter mandatum Dei, quod violare nefas erat.

V.

POSTREMVM, quod posui in statu primo hominis, fuit sacramentum duplex, videlicet probationis & immortalitatis. Quemadmodum enim arbor scientiæ boni et mali exitio fuit Adamo propter ipsius prævaricationem: (erat enim illi à Deo commendatum, vt esset explorationis seu probationis sacramentum quoddam) ita, si præcepto obtemperasset, fructus arboris vitæ sacramentum fuisset illi immortalitatis, ac quasi remedium, quo vita perpetuò conseruanda esset. Hoc apertè indicat textus, cùm dicit: Nunc ergo, ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de arbore vitæ, & comedat, & viuat in æternum, emisit eum Dominus Deus de horto Eden, seu Paradiso.

STATVS secundus hominis miserrimus est, sub peccato & tyrannide Diaboli, qui qualis sit, in VIII. capite, vbi de peccato agetur, manifestabitur.

TERTIVS status Gratiæ est. In hoc imago Dei, per peccatum in secundo statu deleta, instaurari incipit per Christum, naturalem Dei imaginem Quemadmodum enim creatio hominis fuit formatio ip-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tio ipsius ad imaginem Dei: Ita sanè regeneratio piorum nihil aliud est, quàm reformatio imaginis Dei in illis. In hoc igitur statu lapsus homo dextera Dei erigitur, dũ in Christũ credit. Vnde præclarè Augustinus: Sed quoniam (inquit) non sicut spõte homo cecidit, ita sponte resurgere potest, porrectam nobis desuper dexteram Dei, id est, Dominum nostrum Iesum Christũ, firma fide teneamus.

DE QVARTO statu hominis, qui est piorum quidem in gloria, hoc est, æterna beatitudine. Impiorum verò in gehenna, dicam in Symbolo.

VSVS.

PORRO VSVS huius capitis est, vt agnito fine nostræ conditionis, Christum naturæ nostræ & imaginis Dei in nobis reparatorem, firma fide teneamus, eiq; totis viribus seruiamus, in sanctitate & iusticia vera. Nunc testimonia de primo tantũ statu hominis subijciam, quia de alijs commodius suis proprijs locis dicetur.

TESTIMONIA DE HOMINIS PRIMO STATV.

Gene. 1. Creauit DEVS hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit eum, masculum et fœminam creauit eos.

Gene. 2. Formauit Deus hominẽ de puluere terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.

Psal. 49. Homo cùm in honore esset, non intellexit.

lexit. Hîc ſtatum innocentiæ honoris titulo ornat Dauid.

Eccleſ. 7. Deus fecit hominem erectum.

Syracidæ 15. Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui.

Syracidæ 17. Deus de terra creauit hominem, et ſecundum imaginem ſuam fecit illum.

Sapien. 2. Deus creauit hominem in integritate, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit eum.

Eſai. 43. Omnem vocatum in nomine meo, in gloriam meam creaui eum, formaui eum, feci eũ.

CAPVT V.

IVSTICIA ORIGINALIS.

TAMETSI facilè colligi poteſt, ex ijs, quæ diximus de ſtatu hominis ante lapſum, quæ qualis q; ſit iuſticia originalis: tamen vtile eſt tenere aliquam breuem deſcriptionem, qualis hæc eſſe poterit: IVSTICIA originalis eſt integritas naturæ humanæ, in qua refulget imago Dei, obedientia & εὐταξία omnium virium, mentis, cordis, corporis, erga Deum, adeq; ipſa generis humani approbatio & acceptatio apud Deum.

In hac definitione duo complexus ſum, nimirum materiale & formale iuſticiæ originalis. MATERIALE eſt integritas naturæ humanæ, lux mentis,

mentis, voluntatis conuersio ad Deum, cordis obœdientia & σύταξία omnium virium in homine. FORMALE verò est ipsa approbatia & acceptatio hominis apud Deum. Descriptionis huius membra ex testimonijs suprà commemoraris de statu hominis confirmantur.

VSVS.

Vsus est, vt lapsum nostrum ab hac iusticia deploremus, ac totis viribus anhelemus, vt eam per CHRISTVM recipiamus.

CAPVT VI.

LIBERVM ARBITRIVM.

MVLTÆ sunt, cùm veterum, tum recentium acutæ & doctæ disputationes de libero arbitrio: quas vt eò rectius intelligant adolescentes, primùm exponam quædam vocabula, quorum cognitio faciat ad intelligendam rectius hanc doctrinam.

SEX sunt in homine, quantum ad hoc negocium attinet, spectanda: Vita, Sensus, Appetitus, Ratio, Voluntas, Voluntatis libertas. VITA ipsa est internus & naturalis motus, vigens tantum intrinsecus. SENSVS est vitalis in corpore motus, vigens etiam extrinsecus. APPETITVS est naturalis vis in animante, mouendis auidè sensibus attributa.

tributa. RATIO est facultas naturalis iudicandi res oblatas. VOLVNTAS est motus naturalis, rationi, appetitui, et sensui præsidens. Hæc sanè quocunq; se inclinauerit, semper habet rationem comitem, & quodammodo pedissequam, non quòd semper ex ratione, sed quòd nunquam absque ratione moueatur, ita, vt multa faciat per ipsam contra ipsam, hoc est, quasi per eius ministerium contra eius consilium & iudicium. Hinc illa vox Medeæ:

video meliora proboque,
Deteriora sequor.

EST autem ratio voluntati data, vt instruat illam, non vt destruat. Destrueret autem, si necessitatem ei vllam imponeret, quò minus liberè pro arbitrio se moueret, siue in malum consentiens, siue in bonum. Si horum alterutrum prohiberet ratio, voluntas non esset voluntas. Voluntas enim coacta propriè voluntas dici nequit: licet serua sit in non renatis. ~~Iam vnde~~ sit liberum arbitrium, ex prædictis colligendum est: nempe, quòd sit spontaneus ex voluntatis libertate & rationis arbitrio, hoc est, iudicio, consensus. Ratio enim non imperat voluntati, sed vt consiliarius fidus iudicat, relinquens voluntati imperandi munus. Ratio Medeæ voluntati dictauit, σοφὸν erga prolem conseruandam: quod iudicium etsi probauit voluntas, tamen vt domina media ad imperandum elegit contrarium, idque sponte & liberè.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Quare LIBERVM ARBITRIVM *est facultas quo voluntas spõte sua, minime coacta eligit vel respuit quod ratio iudicat. Vt enim arbitrium, iudicium rationis, ita libertas voluntatis inclinationem liberam in hoc vel illud monstratum à ratione respicit: Hìc certè libertas seruituti non opponitur, sed necessitati seu coactioni: quæ nullo pacto sine implicatione contradictionis cum voluntate stare potest. Cum itaque Theologi quidam liberum arbitrium oppugnant, non tollunt libertatem voluntatis, quatenus sua sponte & voluntario motu hoc eligit, vel illud reijcit: sed quatenus serua esse negatur captiua sub peccato. Hanc enim opinionem impugnant, non Stoicam statuunt voluntatis necessitatem. Vnde fit, quod interdum non tam de rebus, quam de vocabulis tertetur, dum alij libertatis vocabulum opponunt necessitati, alij seruituti. Si enim libertas necessitati seu coactioni opponitur, voluntatem tollit, qui eius libertatem eneruat. At si opponitur seruo, gratiæ hostis est, qui libertatẽ, quantum ad iusticiam spiritualem attinet, homini non renato vindicat. Atq; in hunc modum philosophicè ferè inter Theologos disputatur.*

Quoniam autem in quæstione de libero arbitrio in Ecclesia quæritur (ni fallor, libenter enim me doctorum iudicio subijcio) simul de iudicio & voluntate & viribus hominum, in ijs præstandis, quæ ad salutem animarum pertinent: & quia Græcorum vocabulum nimium arrogans est, quo non tantum volun-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

voluntatis ſpontaneus motus ad aliquid, ſed etiam virium libera facultas ſignificatur, (Eſt autem vocabulũ Græcis vſitatum in hac quæſtione αὐτεξούσιον ſelſſmechtigkeit, quaſi homo ex ſe haberet non ſolum eligendi facultatem, verum etiam præſtandi vires, quemadmodum Pelagius ſomniauit) ſubijciam explicationem huius quæſtionis, quatenus liberum arbitrium etiam facultatem præſtandi, quæ voluntas imperat, complectatur. Sitque hæc definitio: LIBERVM ARBITRIVM eſt facultas, rationis quidem ad malum bonúmue diſcernendum, voluntatis verò ad vtrumuis eligendum, denique & virium ad vtrumlibet præſtandum. Nam vt aliquid rectè fiat vel geratur, requiritur PRIMVM iudicium ſanum, DEINDE voluntas media ad imperandum, POSTREMO conatus ſeu vires, quæ obſequium præſtant. Hinc ſequitur, illic demum eſſe liberum arbitrium, vbi iudicium ſanum eſt, voluntas promta, viresque ad agendum idoneæ. Quare cum hæc omnia in primo ſtatu hominis abſoluta & perfecta fuerint, ibi quoque liberum arbitrium fuiſſe minime impeditum, manifeſtum eſt.

VERVM cum de libero arbitrio quæritur, quæſtio eſt potiſſimum: AN HOMO poſt lapſum à ſuo primo ſtatu habeat liberum arbitrium, necne? Vt ad hanc quæſtionem planè & ſine errore reſpondeatur, tria ſunt notanda. PRIMVM enim conſtituenda eſt regula ex ijs, quæ dicta ſunt. DEIN-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

DE distinguendi sunt actionum gradus. TVM actionibus applicanda est regula.

REGVLA hæc est: Liberum arbitrium earum est rerum, quarum iudicium integrum existit, voluntas non impedita, & vires sufficientes.

GRADVS actionum, quantum quidem ad hoc nostrum propositum attinet, quatuor constituantur. PRIMVS GRADVS sit actionum, quæ hominibus cum brutis magna ex parte communes sunt, vt quæ pertinent ad conseruationem naturæ, seu individuorum. Huius generis sunt: educare, tueri natos, edere, bibere, vestire, ædificare, vigilare, dormire, ire, stare, sedere, & id genus alia. SECVNDVS gradus actiones rationis complectitur, quarum aliæ sunt communes, aliæ priuatæ, aliæ politicæ, aliæ œconomicæ. Huius generis sunt: gerere magistratum, seruire, contractus exercere, colere agros, exercere artificium, nauigare. TERTIVS gradus Ecclesiasticorum operum est, quæ pertinent ad ministerium conseruandum, vt, docere verbum hac vel illa hora conuenire, audire verbum, administrare Sacramenta, percipere Sacramenta, his vel illis ceremonijs vti. QVARTVS gradus diuina opera complectitur, vt, implere legem Dei, præstare fidem, credere, rectè orare, diligere inimicos. Breuiter, eorum operum est hic gradus, quæ lege sua Deus à nobis requirit, quod interiorem & veram obedientiam attinet.

HIS GRADIBVS actionum ita constitutis,

non

non erit difficilis regulæ accommodatio. Quare pro diuersitate horum graduum, ad quæstionem sic respondendum est. In PRIMO actionum gradu homo liberum arbitrium habet. Potest enim naturæ sensu actiones huius gradus discernere, potest etiã naturali impetu ad eas ferri, nec vires in hac parte adeò fractæ sunt, quin obsequium appetitui præstare possint. In SECVNDO & TERTIO gradibus, impediuntur duabus rebus, tyrannide Diaboli, & virium imbecillitate, nec iudicium hîc est tam integrum, nec voluntas adeò alacris, vt in primo genere. Hinc illud Medeæ:

video meliora proboq;,
Deteriora sequor.

Et experientia testatur, quàm imbecilles sint homines, etiam in his externis actionibus, & maximè in ijs, quæ vocationem vniuscuiusque attingunt, et ad disciplinam pertinent. Quare hîc agnoscenda est cùm imbecillitas nostra, tum tyrannis Diaboli, & orandus est Deus, vt nobis adsit, ac iuuet nos, nec sinat Diabolum in nos grassari pro sua libidine.

LIBERTATIS autem in his tribus gradibus actionum tres sunt causæ. PRIMA, vt sit discrimen inter agens liberum, & non agens liberè. SECVNDA, vt sciamus Deum esse agens liberrimum. Neq; enim causa effectu natura imbecillior, aut minus efficax est. Quare Stoicorum delirium de necessitate dependentiæ, primæ & secundarum causarum (quo sentiunt Deũ nihil posse agere, nisi

quatenus cient secundæ causæ) est fugiendum & detestandum. TERTIA, vt possit in societate humana gubernatio aliqua esse. Sunt autem DVO genera actionum, quæ ad externam disciplinam pertinent, eaque relicta post deprauationem in voluntate. Horum VNVM est διαπτοτικὸν, quo voluntas imperat locomotiuæ, ALTERVM προαιρετικὸν, cũ vera & seria electione seu proæresi, honestas actiones antefert voluntas. Restat QVARTVS gradus actionum, in quo homo sibi relictus nihil planè potest, nullam omnino habet voluntatis libertatem. Nam & iudicium decipitur, & voluntas deficit, & viribus destituimur. Hoc PRIMVM confirmari potest Pauli dicto, qui post Dauidem ita inquit: Non est iustus, ne vnus quidem, Non est qui intelligit, (hîc adimitur iudicium) Non est qui quærit Deum, (ostenditur voluntatis auersio) Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. (hîc vires & conatus auferuntur) DEINDE Paulus 1. Corint. 2. de iudicio ita inquit: ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. Id est Animalis homo non capit ea, quæ sunt spiritus Dei. Rom. 8 φρόνημα carnis, simultas est erga DEVM, nam legi DEI non subijcitur, nec enim potest. Hoc Pauli dictum clarè docet, mentem, voluntatem & affectus hominis, quatenus sibi relinquitur, apertè aduersari DEO. φρόνημα enim genus est ad omnes actiones animi. Item, Philip. 2. Deus operatur in nobis & velle et perficere, pro bona voluntate. Item, Ezech

36. Au-

36. Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & Spiritum meum ponam in medio vestri, et faciam, vt in præceptis meis ambuletis. Rectè igitur de hoc gradu operum Bernardus inquit: Si discernere volumus (scilicet nobis relicti) inter bonum & malum, decipimur. Si tentamus facere bonum, deficimus. Si conamur resistere malo, deijcimur & superamur. Quemadmodum enim auicula pede alligata, volare incipiens funiculo in terram detrahitur: sic quoq; mens hominis ad rerum cœlestium actiones volare contendens, ab effectibus retrahitur, nisi alis Christi subuehatur, hoc est, verbo & spiritu sancto iuuetur.

VERVM hîc monendi sunt auditores, quòd vocabulum LIBERTATIS in hac disputatione non opponatur coactioni, sed seruituti, vt suprà dictum est. Libertas enim & seruitus ita inter se pugnant, vt qui alterum dixerit, alterum neget. Cum igitur Paulus Roman. 6. totum hominem, quatenus suæ naturæ relinquitur, dicit esse venditum sub peccato, nemo non videt, libertatem sublatam esse, & in eius locum seruitutem successisse. Notandæ sunt ergo hæ antitheses: quòd vt liberum arbitrium seruo, ita coactum spontaneo aduersatur, quas differentias breuiter definitionibus illustremus. LIBERA itaque voluntas est, quæ bonum & malum eligere habet in sua potestate, quia spoliatum hominem, superiora testimonia testantur. SERVA,

quæ propter corruptionem ſub malarum cupiditatum imperio captiua tenetur, vt nihil aliud quàm malum eligere poſſit, etiamſi id ſponte & libenter non externo motu impulſa faciat. Vnde Bernardus: Libera eſt voluntas mala, quòd mala: ſed ſeruilis eo ipſo, quòd mala. Omnis enim qui facit peccatũ, ſeruus eſt peccati. Hic Bernardus manifeſtè liberum opponit coacto, non ſeruo. Seruum enim arbitrium ſtatuit, etſi liberum fateatur, quæ ſanè ſtare ſimul non poſſunt, ſi liberum ſeruo opponeret. COACTA voluntas eſt, quæ non ſponte ſua, non interiore electionis motu inclinatur huc vel illuc, ſed externo motu violenter fertur. Talis voluntas nulla eſſe poteſt, cum alterum alteri repugnet. SPONTANEA coactæ opponitur, vltrò enim ſe flectit, quocunque ducitur, non autem trahitur aut rapitur inuita. Hãc concedimus homini, vt ſi quid mali faciat, ſibi & voluntariæ ſuæ electioni imputare debeat. Hæc ſpontanea voluntas omnino à libera voluntate, ſeu à libero arbitrio, diuerſa eſt. Non enim ſeruo opponitur, ſed coacto, vt iam demonſtratum eſt. CÆTERVM quia non eodem ſignificatu accipitur libertatis vocabulum ab omnibus, vt iam dictum eſt: Alij enim libertatem ſeruituti opponunt, vt Lutherus: Alij coactioni, vt Bernardus & multi alij: poteris breuiter ad quæſtionem, Num homo habeat liberũ arbitrium, hoc pacto reſpondere: Si liberum opponis coacto, verè hominis voluntatem liberam pronuncio. Nam voluntas

luntas coacta, voluntas non est. Cedit enim voluntati necessitas. At si liberum seruo opponis, quod faciunt pleriq; Theologi, Græci et Latini, distinguo inter externam disciplinam, & iusticiam spiritualem. In externa disciplina verbū Dei & experientia testantur, homini aliquam libertatem esse relictam. At quia Christus dicit: Sine me nihil potestis facere: & Paulus idem de se testatur, et infinita testimonia Scripturæ hoc ipsum conuincunt, dico voluntatem liberandam esse per Christum, & reformandam manu Dei, priusquam spiritualem iusticiam præstare possit.

DEINDE & hoc obseruandum est, quòd dum negamus iudicium, voluntatem & vires ad benè agendum, non negemus has facultates simpliciter, & quantum ad substantiam pertinet, sed quantum ad habitus. Iudicare enim, velle & agere naturæ sunt. Verùm quemadmodnm iniquè iudicare, malè velle, & praue agere, corruptioni imputanda sunt. Sic rectè iudicare, benè velle, & rectè agere, gratiæ supernaturalis sunt beneficia.

VSVS.

SED horum quis vsus? Non augebunt in nobis socordiam, sed PRIMVM, quoniam ratio non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, monemur hîc, vt verbum Dei audiamus, vnde iudicium nostrum corrigitur. DEINDE Spiritum sanctum rogemus, vt ex corde lapideo carneum faciat, atque vires suppeditet.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ditet. Qua de re pulcrè monet Augustinus, inquiens: O homo, in præceptione cognosce, quid debeas habere: In correptione agnosce, tuo te vicio non habere: In petitione cognosce vnde accipias, quod vis habere. Ita futurum est, vt mens illuminata rectè iudicet, cor reformatum manu Dei voluntarium efficiatur, & homo pro gratiæ mensura, quam accipit, conetur, & ad obsequium applicet suas facultates seu vires. Ex quib. relinquitur, præcipuas spiritualium actionum causas esse: Verbum Dei, quo formatur iudicium, Spiritum sanctum, quo reformatur cor, & voluntatem spontaneam, verbo Dei & Spiritui sancto obsequentem:

TESTIMONIA QVIBVS EVERTITVR LIBERVM ARBITRIVM, in negocijs salutis sine gratia.

1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea quę sunt Spiritus Dei.

Philip. 1. Quod Deus in vobis cœpit bonum opus perficiet.

Philip. 2. Nonne Deus est qui agit in vobis, vt & velitis & efficiatis, pro beneplacito.

Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere.

Item: Nemo venit ad me, nisi quem Pater traxerit.

Roman. 8. Spiritus adiuuat infirmitates nostras

Gen.

Gen.8. Cogitatio humani cordis mala est omni tempore.

Psal.13. Non est iustus, ne vnus quidem, non est qui intelligat, non est qui exquirat Deum.

Roman.6. Velle adiacet mihi, at vt faciam bonum, non reperio.

Prouerb.16. Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus eius. Regenerati voluntatem bonam habent ex gratia, sed facultatem non habent, quæ exercitijs quidem crescit, in vita verò beata perficietur.

CAPVT VII.

CONTINGENTIA.

CONTINGENTIA est euentus eius rei, quæ habuit causas, quæ sua natura aliter agere poterant: Quanquam autem Deus sustentet naturam, quemadmodum suprà declaratum est: tamen naturæ agendi modum relinquit, & non tollit suo moderamine, sed vnà cum natura sustentat. Nunc autem ordinauit Deus, vt alia naturaliter agant, vt ignis: alia libera voluntate & electione, vt homo. Quare dubium non est, quin multi effectus reuera sint contingentes.

VT autem hæc res clarius percipiatur, notandum est, in natura tres esse causarum gradus, quantum quidem ad hoc nostrum propositum attinet.

QVÆ-

QVÆDAM enim causæ sunt necessariæ in se & in ordine ad effectus: vt motus cœli ad eclipses, & alios effectus, qui ex motu orbium necessitate physica eueniunt. Huiusmodi effectus futuri, non quidem contingentes, sed necessarij sunt. ALIÆ sunt causæ, quæ non sunt necessariæ, saltem per comparationẽ ad effectus, vt eos necessariò producant, imò possunt non producere eos. Atque huius generis effectus sunt futuri, non necessarij, sed contingentes. Verùm horum duplex est differentia. Nam quædam causæ ad producendos tales effectus determinatæ sunt, qui effectus sunt futuri, non necessarij, sed contingentes, quia eorũ causæ ad producendos tales effectus determinatæ sunt: qui effectus etiam sunt contingentes, quia eorum causæ poterant secùs agere. Aliæ sunt causæ, quæ per se nullam habent determinationem, ad hunc vel illum effectum producendum, sed promiscuè se habent ad vtramlibet, vt voluntas Dei, Angelorum & hominum. Hæc voluntas causa est contingentiæ, quia contingentia sublata, nulla omnino voluntas reliqua manet.

DEINDE contingentiam esse, confirmat ipsa Dei prouidentia. Deus enim suæ prouidentiæ ordinem per causas inferiores exequitur. Ex quo sequitur, ordinẽ diuinæ prouidentiæ esse, vt alij effectus sint necessarij, alij contingentes. Et quanquam rectè dicitur: Secunda causa non agit sine prima, tamen ex eo non sequitur, contingentiam tolli. Nam Deus non solùm sustentat causam secundam, verumetiã modum

modum agendi, tametsi non iuuet contra ordinem suum ruentem.

PORRO duo testimoniorum genera hanc doctrinam confirmant: PRIVS, quod docet, Deum non esse causam peccati, nec velle peccatum: POSTERIVS, quod monstrat, hominem spontanea voluntate alia præ alijs eligere & agere. Christus, sicuti ipse testatur, poterat obtinere a Patre duodecim legiones angelorum, tamen non obtinet: & sciebat Pater eum non oraturum, tamen poterat orare. Igitur fieri aliquid potuit, quod factum non est, Neque scientia Dei necessarias reddit omnes actiones. Alioqui oporteret non solùm Christum, verumetiam ipsum Patrem seruum esse suarum actionum: vtpote qui sciat, quid facturus sit: sed non ideò facturus est, quia scit: sed ideo scit, quia facturus est. Habetq; liberrimã faciendi et nõ faciendi potestatem.

VSVS.

VSVS doctrinæ huius est: vt Deum rogemus, vt nostras mentes, voluntates & corpora gubernet, ne ruamus contra ipsius ordinem. DEINDE ne Deo imputemus peccatum: néue quid tentemus quod vel ipsius gloriam obscuret, vel nostram salutem impediat.

CAPVT VIII.

PECCATVM CVM SVIS DIFFERENTIIS.

PECCA-

PECCATVM in genere est inobedientia aduersus Deum, offendens Deum, maledicta & damnata à Deo. Hæc definitio sumpta est ex Legis sententia: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnib. quæ scripta sunt in libro Legis, vt faciat ea. Sed inobedientiæ vocabulum in Scriptura quatuor complectitur, defectum, corruptionem, inclinationem & actionem. Peccati enim ratio in eo consistit, si quid contra legem Dei vel existit in nobis, vt defectus & corruptio: vel proficiscitur à nobis, vt inclinatio & actio. Hoc confirmatur Iohannis dicto, qui peccatum definit ἀνομίαν, hoc est, quod est contra legem Dei. Complectitur autem hæc ἀνομία duo nempe, materiale et formale peccati. MATERIALE est defectus, corruptio, inclinatio, actio pugnans cum lege Dei. FORMALE est ipse reatus. Nam & hic reatus in lege includitur, iuxta dictum: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis.

AMBROSIVS ferè eodem modo peccatum definit, dicens: Peccatum est diuinæ legis præuaricatio, & cœlestium inobedientia præceptorum. Hæc in genere de peccato dicta sint, nunc eius differentias videamus. Est autem duplex peccatum, ORIGINALE & ACTVALE, ordine de vtroq; dicendum est.

PECCATVM itaq; ORIGINALE est, cùm corruptio humanæ naturæ propagata ab Adam, tum reatus, quo nascentes propter Adæ lapsum rei sunt iræ

iræ Dei, & mortis æternæ. Porro duo sunt obseruanda in peccato originis, Materiale & formale. Materiale est corruptio ipsa, hoc est, deformitas & ἀταξία omnium virium in homine, hoc est, in Mente defectus notitiæ Dei, & firmi assensus de prouidentia, promissionibus & minis Dei. In Voluntate auersio, hoc est, esse sine metu, sine fiducia & dilectione Dei. In corde concupiscentia & impetus contra ordinem diuinum. Formale verò peccati originalis est reatus ipse, hoc est, ordinatum esse ad damnationem seu æternas pœnas. Natura enim, vt inquit Paulus, filij iræ sumus. Breuiter, vt iustitia originalis est integritas et approbatio, ita peccatum originis est corruptio & reatus.

Cæterum, vt intelligamus peccatum originis totius hominis peruersionem esse, PRIMVM, *videbimus, quæ concurrant peccata in lapsu primorum parentum.* DEINDE *nomina eius, quibus in Scriptura appellatur, recensebimus. In lapsu itaq; primorum parentum hæc grauissima delicta concurrunt, I. Dubitatio de verbo Dei. II. Amissio fidei, cum non credunt Deo minanti pœnas. III. Curiositas, Discesserunt enim à verbo, & quæsierunt alienam sapientiam. IIII. Superbia, qua voluerunt magnifieri. V. Contemtus Dei, cum violarunt mandatum Dei contra conscientiam. VI. Apostasia, qua anteferunt Diabolum Deo. VII. Ingratitudo, qua expellunt S. Sanctum in ipsis habitantem. VIII. Homicidium sui*

&

& totius posteritatis. Fuit enim hic lapsus prima ianua omnium scelerum & miseriarum posteritatis. Quare nullo pacto extenuandum est peccatum originis, quod conflatum est ex tot horrendissimorum scelerum monstris.

IAM varia nomina, quibus Scriptura notat peccatum originis, videamus, quorũ præcipua hæc sunt: Concupiscentia, caro, vetus homo, lex peccati, inhabitans peccatum, rebellio, lex membrorum, interdum sine addito, peccatum. CONCVPISCENTIA ideo dicitur, quia in ea vim suam præcipuè exerit. Hæc constat cùm ignoratione & incredulitate mentis, tum omnium appetitionum atque virium à Deo abalienatione. Et damnatur vltimo Decalogi præcepto: in quo omnis peccandi procliuitas & motus damnatur. Quemadmodum in superioribus consensus omnis in peccatum prohibetur.

CARNIS nomen eò pertinet, vt sciamus omne, quod nondum regeneratum est in nobis per gratiam, contaminatum esse, et sua natura reum. Huic opponitur Spiritus, qui significat regenerationis gratiam, ad Galat. 5.

VETVS HOMO correlatiuè ad nouum hominem intelligi debet, de quibus in octauo capite secundæ classis dicetur. LEX PECCATI ob imperium, quod exercet in hominibus, dicitur. Roman. 8 INHABITANS PECCATVM, quia in carne manet perpetuò vsque ad mortem. Quod tamẽ pro diuersitate personarum variat, vi & efficacia.

Nam

Nam in non renatis manet materialiter et forma liter simul. In renatis materialiter tantum, modò vim peccati cõsideres. In illis efficax est in damnationem, vt quod ipsos reos peragat æternæ mortis In his vero remissùm est, quia sublatus est reatus, & oppugnatur perpetua lucta spiritus seu noui hominis. Vel vt breuius dicatur: Peccatum originis in non renatis habitat & regnat simul. In renatis vero habitat tantùm & non regnat, propter gratiam fidei prævalentem. REBELLIO *vocatur ob perpetuum studium rebellandi legi mentis. Roman. 7.*

LEX MEMBRORVM *dicitur, quia est concupiscentia in membris sita, et membra organa sunt, per quæ exerit suam iniquitatem.*

PECCATVM *sine addito, quia est scaturigo & fons omnium peccatorum, quemadmodum paulus ostendit his verbis: Ne igitur regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendũ ei in concupiscentijs suis, Hoc breui dicto notantur tria peccatorum genera,* PRIMVM *est innata rebellio seu peccatum naturæ, quod hìc generis appellatione notauit.* SECVNDVM, *praui motus erumpentes è peccato originis, quos nomine Concupiscentiæ expressit. Hi motus, quando non accedit consensus, referendi sunt ad peccatum originis, vt ad genus.* TERTIVM *genus peccati est consensus & prosecutio eius, ad quod praui motus solicitant. Atque hoc tertium genus nouo reatu obstringit*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

homines. Est enim actuale peccatum.

PORRO de huius mali radice & causis extat verbum Gene. 3. Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus DEVS, qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis de omni arbore paradisi? Cui respondit mulier: De fructu arborum, quæ sunt in paradiso, vescimur: de fructu verò arboris, quæ est in medio paradisi, præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illum, ne fortè moriamur. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus, quòd in quocunq; die comederitis ex ea, aperiantur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum & malum. Videns igitur mulier, quòd bona esset arbor ad vescendum, et pulcra oculis, aspectuq; delectabilis, & tulit de fructu eius, & comedit, deditque viro suo, qui comedit, & aperti sunt oculi amborum.

DE propagatione autem huius mali ab Adam in posteros, in eodem capite docetur Et Paulus Roman. 5 fusè explicat. Vt autem propagatio huius mali rectè intelligatur, obseruanda est hæc distinctio. ADAM consideratur dupliciter. PRIMO simpliciter & sine respectu ad posteros, qua ratione nullus posterorum peccator aut reus est Adæ delicto. SECVNDO consideratur relatiuè, quatenus est prima radix naturæ humanæ, & pater noster Hac quidem ratione, Adæ delicto rei sunt omnes ab eo nati secundum naturæ cursum. Quemadmodum

dum enim leprosi parentes generant leprosos filios qui filij & lepra parentum & propria sunt contaminati: ita & posteri Adæ, cùm primi parentis contagio infecti, tum proprio vicio commaculati sunt & rei, vnde Bernardus: Et graue quidem illud delictum originale, quod non solùm personam inficit, sed & naturam. Et paulò suprà: Et originale quidem maximum illud delictum, quod á primo Adam contrahimus, in quo peccauimus omnes, pro quo moriemur vniuersi, maximum plane, quod sic totum non modo genus hominum, sed & quemlibet ipsius generis occupat, vt non sit qui euadat, non sit vsque ad vnum, à primo homine vsq; ad nouissimum protenditur: & in singulis quoque à planta pedis vsque ad verticem diffunditur hoc venenum. HINC liquet & illud, quòd peccatum originis rectè dici possit tum alienum, tum nostrum proprium. ALIENVM quidem propterea, quòd propagatione in nos deriuatur. PROPRIVM verò, quia eius maculis inuoluimur, cõtaminamur et rei sumus. Patet & hoc ex dictis, peccatum originis nequaquam esse substantiam aut proprietatem naturæ, sed aduenticiam qualitatem, qua natura humana deformata est, & rea iræ Dei & mortis æternæ.

Ex his quoque manifestum est, quòd causa originalis peccati sit Diabolus, & voluntas primorum parentum, quæ cùm esset libera, sese auertit à verbo Dei, & non retinuit obœdientiam erga

DEVM. Quoniam autem dona acceperant primi parentes, pro toto genere humano, & personæ eorum repræsentabant totam posteritatem, fit rea posteritas propter eorum lapsum, & quia ipsi amittunt prima dona, tales postea gignunt, quales ipsi sunt amissis donis.

HACTENVS de peccato hæreditario, nunc de eius fructu, hoc est, de ACTVALI PECCATO, dicendum est, quod recte definitur esse cogitatum, dictum, factum, omissum, pugnans cum lege Dei. Seu peccatum actuale est omnis actio, pugnans cum lege Dei, cum in mente, tum in voluntate & corde, tum in membris externis. Huius differentiæ plurimæ recitantur à Theologis, quæ non à substantia & natura peccati, sed ab alia atque alia consideratione seu respectu peccati sumuntur, ex quibus præcipuas recitabo.

PRIMA DIVISIO.

Peccatorum aliud est MORTALE, aliud VENIALE. Hanc diuisionem vt dextre intelligamus, opus est aliqua declaratione. Peccare itaq; mortaliter, est peccare istud peccatum, quod meritum infert mortis. Atque id meritum mortis triplex est. PRIMVM irremissibile, vt blasphemia in Spiritum sanctum, Matth. 12. Mar. 3. SECVNDVM meritum mortis est remissibile, quia etsi infert quidem meritum mortis, tamen remittitur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tur, si istud planè desinas peccare, alioqui minime. Talè meritum inferunt peccata illa, quibus obnoxij non possunt habere partem in regno Dei. Qualia recitat Paulus ad Galatas 5. & alibi. TERTIVM meritum mortis est, quod infert peccatum habitans in sanctis, malaq; eius desideria quæ excitat, & impedimenta quæ affert molientibus pie viuere. Huius generis peccata venialia dicuntur. Mortalia quidem sua natura, morti enim per se obnoxios reddunt homines: VENIALIA tamen dicuntur ob veniam, qua indulget propitius Pater ijs, qui contra hæc peccata fide luctantur. Ex his facilè intelligi potest, peccatum mortale quidem esse actionem interiorem & exteriorem, pugnantem cum lege Dei, & factam contra conscientiam. Veniale vero affectus pullulantes, & errores incidentes, quibus non assentiuntur Sancti, sed repugnant.

SECVNDA DIVISIO.

Aliud peccatum est OMISSIONIS: aliud COMMISSIONIS. ILLVD, cum non facimus bonum, quod facere debemus. HOC, quando perpetratur malum qnod facere prohibemur, siue id cogitatu, siue dicto, siue facto fiat.

TERTIA DIVISIO.

Peccatorum aliud ex INFIRMITATE nasci

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tur, aliud ex IGNORANTIA venit, aliud ex INDVSTRIA seu malicia erumpit. INFIRMITATIS peccata propriè dicuntur, quæ imbecillitate nostra obrepunt, nobis inuitis & repugnantibus: vt, fastidium in actionibus pijs: metus eundi in recte factis: cupiditas illicitarum rerum: ira subita, indigna tamen Christiano: cogitationes vanæ temerè oborientes: εὐτραπελία seu dicta nugatoria imprudentibus elapsa. Etenim in quo corde vera verbi Dei fides manet, in eo nulla voluntas peccati hærere & subsistere poterit. Nam qui natus est ex Deo non peccat, nec potest quidem peccare. Semen enim Dei manet in illo, Iohan, 3.

IGNORANTIÆ peccata, qualia sint, ex partitione ignorantiæ intelligi potest, de qua consule Epitomen Philosophiæ moralis Philippi Melanthonis. EX MALICIA duplex peccatum prouenit, VNVM directè pugnans contra gratiam, & est blasphemia contra SPIRITVM SANCTVM eaq; vel incoata vel consummata: ALTERVM nõ directè pugnans contra gratiam & Spiritum sanctum: vt sunt peculiares lapsus cõtra Decalogi præcepta, vt idololatria, furtũ, homicidium, adulteriũ, & quælibet peculiaris transgressio legis DEI.

CÆTERVM, vt clarius intelligamus, quale sit PECCATVM IN SPIRITVM SANCTVM, eius differentiæ colligendæ sunt per locum à concreto siue à coniugatis: & videndum, quales fuerint, quibus hoc peccatum à Domino obiectum est, id

quod

quod ex historia Euangelica colligere non est difficile. PHARISÆI enim, quos huius peccati reos peragit Dominus, PRIMVM erant prophetijs, doctrina Christi & miraculis eiusdem conuicti de veritate Dei. SECVNDÒ scientes & volentes verbum cognitum odio habebant, eiq; rabiosè sua obstinatione renunciabant, tum tyrannide, sophistica et hypocrisi oppugnabant verbum agnitum. Hinc concluditur, quòd peccatum in Spiritum sit voluntaria veritatis euidenter cognitæ renunciatio et rebellio ex odio veritatis nata, coniuncta cum tyrannica, sophistica & hypocritica oppugnatione. Hoc ideò in Spiritum sanctum peculiariter dicitur quia mens, vera noticia, Spiritus Dei beneficio illustrata, spontè reluctatur Spiritui illustratori. QVONIAM autem digito non possumus demonstrare, in quibus sit hoc peccatum, debemus nos à posteriori de ipso iudicare. Nam si quis à lapsu resurgit, inde colligemus, talem ab isto peccato abfuisse, quamlibet aliàs grauiter peccauit. Atque hinc est quòd quidam Theologi hoc peccatum vocârunt, non quidem à substantia, sed ab euentu, FINALEM IMPOENITENTIAM, quia inde nos tantum iudicium sumere debemus, quantum quidē ad homines attinet, in quibus est. Manasses multis annis rabiosè persecutus est verbum Dei, erectis abominandis idolis contra Dei præceptum. Verùm quia postea pœnituit eum facti, et egit pœnitentiam, peccatum in Spiritum sanctum nequaquam cōsumma

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

uerat. Contrà, Phariſæorum pars maior hoc peccato obſtricta erat, Nam à lapſu non reſurrexit.

QVARTA DIVISIO.

Peccatorum alia voluntaria ſunt, alia inuoluntaria. VOLVNTARIA, quæ deſtinato conſilio & propoſito ſcientes & volentes homines perpetrant. INVOLVNTARIA, quibus pij reluctantur, vt ſunt caligo in mente, dubitatio, item multa peccata ignorantiæ & omiſſionis. Hanc diſtinctionem confirmat quintum caput Leuitici, in quo oblationes fieri iubebantur pro voluntarijs & inuoluntarijs delictis. Item, Paulus inquit: Quod nolo malum, hoc facio.

TESTIMONIA DE PECCATO ORIGINIS.

Geneſis 3. hiſtoria lapſus primorum parentum recitatur, quemadmodum ſupra admonui, vbi cauſæ ſignificantur duæ principales, nimirum inuidia Satanæ, & voluntas hominis.

Pſalm. 19. Quis poterit facere mundum de immundo conceptum ſemine?

Prouerb. 20. Quis poteſt dicere? Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato.

Rom. 5. Quemadmodum per vnum hominem peccatum in mundum introiuit, & ſic in omnes homines mors inuaſit, quia omnes peccauerunt, id eſt, omnes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

omnes rei ſumus & contaminati, & inuoluti peccatis primorum parentum.

Eph.2. Eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri

TESTIMONIA DE ACTV ALIBVS.

3. Reg.8. Non eſt homo, qui non peccet.

Pſalm.13, Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudijs ſuis, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.

Eccle.8. Ne deſpicias hominem auertentẽ ſe à peccato, neq; improperes ei. Memento, quia omnes in corruptione ſumus.

Matth. 12. Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſed peccatum in Spiritum ſanctum non remittetur hominibus, neq; in hoc ſeculo neq; in futuro.

Marc.1. Amen dico vobis, omnia remittentur filijs hominum peccata & conuicia. At qui dixerit conuicium in Spiritum ſanctum, non habet remiſſionem in æternum, ſed obnoxius eſt æterno iudicio.

VSVS.

PORRO huius capitis VSVS eſt, vt agnoſcamus noſtram immundiciem & peccatum, vt omnem arrogantiam ſeponamus, vt vera humilitate ad Chriſtum peccatorum propiciatorem confugiamus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

CAPVT IX.

POENA PECCATI.

PECCATVM originis habet pœnas multiplices, ſpirituales & corporales: temporales & æternas, quemadmodum capite 3. Geneſeos et multis aliis ſcripturæ locis oſtenditur. Breuiter, mors et omnes calamitates generis humani, ſtipendia ſunt peccati originalis. Deinde actuale peccatum, quia homines nouo reatu obſtringit, nouas pœnas cumulat & adauget, quēadmodum totius mundi facies coarguit. IN POENIS autem obſeruentur tria: Gradus, modus & diſcrimen inter pœnas piorum & impiorum. GRADVS quidem, quod aliæ pœnæ ſunt tantùm, aliæ & peccata, & pœnæ peccatorum. Roman. 1. ſex gradus recitantur eorum, quæ & peccata ſunt & pœnæ peccatorum. PRIMVS gradus eſt neglectus noticiæ Dei, qui eſt omnium peccatorum fons et ſcaturigo, pœnaq; contemtus patefactionis diuinæ. SECVNDVS, excæcatio, id quod Paulus indicat non ſolùm in citato loco, verumetiam 2. Theſſ. 2 his verbis grauiſſimis: Eò q dilectionem veritatis non habuerunt, vt ſalui fierent ipſi, propter hoc mittet ipſis DEVS efficaciam erroris, vt ipſi credant mēdacio. TERTIVS excæcationis fructus eſt idololatria. QVARTVS, idololatriā ſequuntur horrenda flagitia, contaminantia corpus et animam. QVINTVS, hæc flagitia mente repro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

reproba puniuntur. Est autem mens ἀδόκιμος, quæ nihil rectè probat, sed peruersè scelera pro virtutibus amplectitur. SEXTVS, huius sceleratæ & reprobæ mentis fructus est vniuersalis iniusticia, id est, omnis iniquitatis cumulus. Aliæ pœnæ sunt tãtum, quæ tantisper gradatim crescunt, donec reus pœnitentiam egerit. Deus enim idem scelus, nunc iactura rerum, nunc desertione amicorum, nunc morbo, nunc exilio, nunc infamia punit, non secùs atq; pater aliquis filiorum errata alijs atq; alijs pœnis punit, donec in viam eos reuocauerit.

MODVS pœnarum Sapien. 11. notatur, Per quæ peccat quis, per ea cruciatur: quæ regula vt plurimum vera est, tametsi interdum iudicio Dei singulari pœna commerita commutatur alia pœna.

DISCRIMEN inter pœnas piorum & impiorum, hoc est. Illos, tametsi affligit Deus, acceptos habet, atq; beneuolentiam erga ipsos suam retinet in medijs afflictionibus, imò efficit, vt inde euadant probatiores, atque sint ipsi sacrificium boni odoris. His verò, nimirum impijs, in exitium cedunt pœnæ Nam temporariæ impiorum pœnæ æterni supplicij præludia sunt. Sed de his plura infrà in tertia Classe capite XVIII. dicentur.

CAPVT X.

VERBVM ACCVSANS ET DAMNANS.

HOMO

HOMO in peccatum lapsus, verbum accusans & damnans audit ex ore Dei. Est autem VERBVM accusans & damnans, Spiritus sancti iudicium, quo reum peragit totum mundum peccati, quod sane iudicium ipse Spiritus sanctus exequitur per ministerium verbi, ac statim post lapsum hominem hoc iudicium Spiritus mundo patefactũ est, & exercebitur donec hic mundus steterit, vel inuitis inferorum portis.

PORRO duo sunt genera hominum, qui hoc iudicio Spiritus sancti arguuntur. QVIDAM enim serio tanguntur, vere humiliantur, ac sponte iudicio, quo damnantur, subscribunt. Atq; his salutare est Spiritus sancti iudicium, si modo ad Christum peccati expiatorem confugiunt. Alij etsi conuicti reatum non possunt effugere, non tamen vere & ex animo humiliantur, nec cedunt iudicio Spiritus sancti: quin potius subacti intus fremunt, & confusi non desinunt contumaciam & proteruiam alere. His maiori damnationi erit Spiritus iudicium.

SED quodnam est illud verbum arguens? Hoc monstratur & repetitur sæpe in scripturis Mosis, Prophetarum et Apostolorum, cuius Epitome quædam est Decalogus, qui cum requirit dilectionem perfectam & perpetuam erga Deum & hominem accusat & damat omnes, qui hanc obedientiam non præstant, iuxta illud: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Breuiter, Omnes sententiæ, quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

quæ nos peccati conuincunt, huc pertinent.

TESTIMONIA VERBI DAMNANTIS ET ACCVSANTIS.

Genesis 3. duplex iudicium Spiritus sancti accusantis & damnantis peccatum innuitur. VNVM *in conscientia. Nam cum Adam peccasset, abscondit se vna cum vxore à facie Domini. Conscientia enim peccati sui confusus, conspectum Dei ferre ne quiuit.* ALTERVM *per verbum Dei: Vbi es tu? Item, quis indicauit tibi, quod nudus esses, nisi quod de ipsa arbore, de qua præceperam tibi, ne comederes, ex ipsa comedisti?*

Genes. 4. Nonne si bene egeris recipies, sin autem male, statim in foribus tuis peccatum tuum aderit?

Deut. 27. Maledictus qui non permanserit in sermonibus legis huius.

Psal. 117. Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?

Psalm. 142. Et ne intres in iudicium cum seruo tuo, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

Prouerb. 20. Quis potest dicere? Mundum est cor meum, purus sum à peccato.

VSVS.

PORRO vsus huius accusantis & damnantis verbi est, vt nos subscribamus iudicio Spiritus sancti: vt humiliemur conuicti: vt ad Christum propiciato-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ciatorem confugiamus: vtque abnegata omni impietate, iustè, piè & honestè viuamus.

CAPVT XI.

PROMISSIO REPARATIONIS, SIVE EVANGELIVM.

VERBVM promissionis primum Genesis 3. his verbis ore Dei proponitur: Inimicitias ponam inter te & serpentem, & inter semen tuum & semen eius, ipsum conteret caput tuum, & tu conteres calcaneum illius. Hæc promissio multas doctrinas continet. PRIMVM enim de duobus regnis, longè diuersissimis, nimirum de regno diaboli abolendo, & Christi erigendo, concionatur. DEINDE docet, quòd hæc duo regna perpetuò sibi inuicem aduersentur. TERTIO, quòd perpetua sit futura persecutio Ecclesiæ, donec in hac militia sub vexillis Christi Ducis in hoc mundo militauerit. QVARTO, quòd tandem potitura sit Ecclesia victoria, & eluctetur ab omnibus persecutionibus, idq; per semen mulieris, hoc est, per CHRISTVM, victorem Diaboli. Verùm huius promissionis repetitiones plures leguntur in Mose & in Prophetis, quales hæ sunt:

Genes. 12. In te benedicentur vniuersæ cognationes terræ.

Gene-

Geneſ. 22. Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ.

Gene. 28. Et benedicentur in te, & in ſemine tuo, cuncti fines terræ.

Et quia id fieri non poteſt, niſi deſtructo Satanæ regno, Ioannes id explicat, dicens: Chriſtus apparuit, vt deſtruat opera Diaboli.

Hoc promiſſionis verbo erecti ſunt iterum Adam & Eua, & firma fiducia in hunc promiſſum liberatorem ſe ſuſtentabant, Nec ignorare poterãt hunc liberatorem Deum eſſe, quia aſſumturus eſſet humanam naturam, in qua fieret victima pro peccato, cuius rei admonebantur per ſacrificia diuinitus inſtituta. Nam quemadmodum Diabolum inuictum fore ab omnibus creaturis ſciebant: Ita promiſſionis verbum, humanitatem veram liberatoris demonſtrauit. Cæterum huius completæ promiſſionis verbum ab Apoſtolis Evangelivm cœptum eſt appellari, de cuius vocis varia ſignificatione Primvm dicam: Deinde, quæ ſit ratio accommodationis ad doctrinam ſalutis oſtendam. Tvm planam rei definitionem tradam. Postremo teſtimonia & vſum adiungam.

Propriè itaque εὐαγγέλιον ſignificat, felix & fauſtum nuncium: qua ſignificatione apud Ariſtophanem in Equitibus accipitur, vbi ita inquit: εὐαγγέλια κἀγὼ φέρασα αὐτοῖς, id eſt, læta nuncia ipſis narraui, pro quo paulo ſuprà dixerat, λόγους ἀγαθοὺς

ἀγαθοὺς εὐαγγελίσασθαι, id est, bonos rumores nuncia re. Atque hæc nominis ratio est. SECVNDO significat præmium datum pro relatione fausti nuncij, vt Odysseæ 14. vbi his verbis pastorem senem alloquitur Vlysses:

εὐαγγέλιον δέ μοι ἔσω
αὐτίκ' ἐπεὶ κεν κεῖνος ἴῃ τὰ ἃ δώματ' ἵκηται,
ἑσσαί με χλαῖναί τε, χιτῶνά τε, εἵματα καλά.

hoc est, Euangelium mihi esto statim vbi redierit ille, vt vestias me pulcris vestibus, chlæna & tunica. TERTIO significat solenne sacrificium pro accepto fausto nuncio peractũ. Hinc εὐαγγέλια θύειν, id est, sacrificia ob lætum nuncium offerre. Atque hæc sunt significata apud prophanos Scriptores. VERVM Apostoli propriam significationem, primo loco positam, retinentes, accommodarunt suo doctrinæ generi κατ' ἐξοχήν. His enim EVANGELIVM significat solenne patefactæ in Christo gratiæ præconium, seu lætum nuncium de salute per Christum parta credentibus. Deinde, quia propria materia Euangelij est CHRISTVS, Euangelistæ Euangelij nomen accommodarunt historijs, quæ CHRISTVM apparuisse in carne, docuisse, passum, mortuum, á morte resuscitatum, ac tandem in cœlum receptum fuisse narrant.

Porrò DEFINITIO plana et perspicua colligi potest ex verbis Domini Luc. 24. Sic scriptum est, & sic oportuit pati Christum, & resurgere ex mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam

tentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. EX quibus colligitur, quod Euangelium sit vniuersalis prædicatio pœnitentiæ & remissionis peccatorum in nomine Christi, vt enim Euangelium requirit pœnitentiam, id est, conuersionem: ita offert peccatorum remissionem conuersis- Sed addamus vberiorem hoc modo. EVANGELIVM est doctrina diuinitus reuelata, in qua annunciatur liberatio à maledictione legis & ira Dei, & proclamatur remissio peccatorum, salus ac vita æterna credentibus in Filium, propter eiusdem victimam, secundum promissionem olim Patribus factam: vt perpetuò gloria bonitatis DEI prædicetur: vtque porro dignos fructus Euangelio edant homines per CHRISTVM liberati, tandemq; vita æterna fruantur. Hæc DEFINITIO multa membra habet. PRIMVM enim monet, quale sit doctrinæ genus Euangelium: DEINDE, à quibus malis per Euangelium liberemur: TVM quid boni Euangelium afferat: POSTHÆC, quibus hæc bona contingant, nempe, credentibus: ADDITVR et de propria materia Euangelij, quæ est CHRISTVS, cum suis beneficijs: POSTREMO fines adijciuntur. Ex his facile intelligi potest discrimen Legis et Euangelij. LEX enim promittit vitam facientibus legem: EVANGELIVM gratis offert salutem credentibus in Christum. EST ENIM DONVM DEI VITA ÆTERNA PER IESVM CHRISTVM DOMINVM NOSTRVM, ad Rom. 6.

TESTIMONIA DE EVANGELIO.

Ad Galat 3. Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum.

Matth. 17. Hic est Filius meus dilectus, ἐν ᾧ εὐδόκησα, id est, in quo placatus sum.

Lucæ 24. Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. Vox μετάνοια proprijssime conuersionem significat, quam solum Euangelium prædicat.

Rom. 1. Euangelium est potentia Dei, in salutem omni credenti.

Ioan. 3. Qui credit in Filium, non peribit, sed habebit vitam æternam.

Acto. 13. Notũ sit igitur fratres vobis, quod per hunc vobis remissio peccatorum nunciatur, & ab omnibus, à quibus non potuistis per legem Mosis iustificari, per hunc omnis, qui credit, iustificatur.

2. Corinth. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, vt fieremus nos iusticia Dei in ipso.

Ad Titum 2. Apparuit salutaris gratia omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes omnẽ impietatem & mundana desideria, sobrie & iuste & pie viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & apparitionem gloriæ magni Dei & Saluatoris

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

natoris nostri IESV CHRISTI: qui dedit seipsum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum.

VSVS.

VSVS huius doctrinæ est, vt discamus contemto mundo & caducis eius delicijs, incomparabile hoc bonum, quod offert Euangelium, toto cordis affectu appetere, oblatumq; complecti. Deinde vt in quauis afflictione solemur nos hoc læto de salute per Christum parta nuncio.

CAPVT XII.

POENITENTIA CVM SVIS PARTIBVS CONTRITIONE ET FIDE.

TOTA doctrina superior prorsus manet ociosa, nisi accedat pœnitentia, de qua recte & clare erudiri iuuentutem operæprecium est. Nam regeneratio, sine qua nemo saluus fieri potest, (quẽ admodum Dominus docet Nicodemum Ioan. 3.) in pœnitentia consistit, quæ nihil aliud est, quàm cõuersio hominis ad Deum, vt sit noua creatura, et iuxta eius voluntatem viuat. VERVM quia hæc definitio paulo obscurior est, tradam aliam: POENITENTIA est verus dolor de offensa Dei, cum voto ac spe veniæ, et voluntate singulariq; studio, peccatum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tum omne posthac vitandi, Deoque omnem vitam approbandi. Hi enim vere pœnitentiam agunt, qui corde dolent ob admissum peccatum & confugiunt fide ad Christum Mediatorem, vt accipiant remissionem peccatorum, & fructus dignos pœnitentiæ edunt, EX HIS patet, tres esse partes pœnitentiæ: CONTRITIONEM, FIDEM, & NOVAM OBEDIENTIAM. Quarum prima & secunda substantiales partes pœnitentiæ rectè dicuntur, quibus necessario tertia pars tanquam inseparabilis proprietas, adijcitur. Cùm igitur duas pœnitentiæ partes, Contritionem & Fidem, nominari audimus, partitio substantialis est. Cum vero tres, hoc est, cum duabus superioribus additur noua obedientia, sciamus proprietatem necessariam adiungi, quæ à conuersione integra & vera nequaquam auelli potest.

Porro, CONTRITIO est ex agnitione peccati & sensu iræ Dei pauor conscientiæ, fugaque peccati. Et habet vera CONTRITIO quatuor proprietates seu effectus in definitione enumeratos. PRIMVM enim agnoscit peccatum: DEINDE agnoscit iustam iram Dei, & maledictionem ob peccatum: TVM serio dolet propter peccatum admissum: POSTREMO detestatur & abominatur peccatum.

FIDES autem est noticia et assensus promissæ & expetitæ misericordiæ, & in eandem firma fiducia. Hæc Christum mediatorem & intercessorem

apud

apud Patrem agnoscit, hæc statuit peccatum remissum propter mediatorem, & iusticiam mediatoris sibi imputari: Hæc conscientiam consolatur contra terrores peccati & legis: Hæc inuocat Deum, & nouam vitam incoat.

NOVA OBEDIENTIA absoluitur pietate erga Deum, caritate erga homines, sanctimonia et puritate in tota vita, & diligentia in vocationis officio præstanda. Has partes nouæ obedientiæ coniungit Paulus ad Tit. 2. cum dicit, ideo nos regeneratos esse, vt pie, iuste & sobrie viuamus.

CÆTERVM has esse partes conuersionis hominis ad Deum, testimonijs et exemplis Scripturæ ostendendum est. Marc. 1. Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Hic pœnitentia pro contritione vsurpatur, quæ tamen cum fide cohæret. Nulla enim contritio sine fide substantialis pars conuersionis est. Paulus Roman. 6. similiter astruit, duas esse partes præcipuas conuersionis, nimirum mortificationem & viuificationem. MORTIFICATIO ipsa contritio est, seu animæ dolor & terror ex agnitione peccati, seu sensu iudicij Dei conceptus. VIVIFICATIO in fide consistit, est enim consolatio, quæ ex fide nascitur, Iustus enim ex fide viuet. Hæc vita non potest consistere, nisi accedat serium studium innocenter viuendi. Lucæ 7. tres pœnitentiæ partes pulcrè exprimuntur. LACRIMÆ peccatricis mulieris sunt testimonium pauoris conscientiæ ob peccatum. DEINDE quod accedit ad

CHRISTVM, *significatur fiducia, quam de illo conceperat.* POSTEA *officium suum erga Christum declarat, qua re fidei fructus ostenditur.* SIMILE *est latronis exemplum, qui peccatum agnoscit suum,* CHRISTVM *ex fide inuocat, fructus edit fidei, inuocationem, gratitudinem erga Deum, & dilectionem erga proximum. Nam quod aberrantem socium admonet, caritatis fuit.* DAVID *à Nathan obiurgatus, primum perterrefit, & voce declarat veram contritionem, dicens: Peccaui Domino. Deinde fide erigitur audita absolutione: Dominus abstulit peccatum tuum. Emendationem morum, seu nouam obedientiam sequens vita testabatur.*

TESTIMONIA DE POENITENTIA.

Ierem. 3. Conuertimini filij reuertentes, & sanabo auersiones vestras.

Ierem. 31. Castigasti me Domine, & eruditus sum quasi iuuenculus indomitus. Conuerte me, & conuertar, quia tu es Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussi femur meum.

Idem 36. Reuertatur vnusquisque à via sua pessima, & propicius ero iniquitati & peccatis eorum.

Ezech. 18. Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

bis in ruinam iniquitas. Proijcite à vobis omnes iniquitates veſtras, in quibus præuaricati eſtis, et facite vobis cor nouum.

Eiuſdem 33. Nolo mortem peccatoris, dicit Dominus. Reuertimini & viuite.

Marc. 1. Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.

In his teſtimonijs aperte conſpicitur, quod conuerſio hominum ad DEVM, pœnitentia, pœnitẽtiã agere, pro eodem ſumatur. Locus ex Marco citatus, conuincit duas eſſe præcipuas & ſubſtantiales partes pœnitentiæ, quas ſequitur noua vita, quæ pars pœnitentiæ integralis dici poteſt.

CÆTERVM quia vocabula pœnitentiæ & fidei ſunt πολύσημα, pauca ſubiungam de varia horum vocabulorũ acceptione, ne ὁμωνυμία impediat nouitios. POENITENTIA itaq; duplex eſt: Legalis et Euangelica. LEGALIS eſt, qua peccator terretur ira Dei ob peccatum commiſſum, et in eo terrore conſtrictus hæret. Talis fuit pœnitentia Cain, Saul, Iudæ, qui in ſenſu iuſti iudicij Dei ob peccatum defecerunt. EVANGELICA pœnitẽtia duplici ter accipitur. Alias enim PRO TOTA CONVERſione, quæ conſtat Contritione, Fide & Noua obedientia, ſumitur. Idq; quoties ſolum pœnitentiæ vocabulũ ponitur, hoc eſt, vbi fidei vox nõ expreſſe additur, vt Act. 2. Pœnitentiã agite, et baptizetur vnuſquiſque veſtrum. Hìc proculdubio nõ ſolum Contritio, ſed etiam fides requiritur, adeoq; tota hominis

conuersio. Item, Matth. 3 Pœnitentiã agite, appropinquat enim regnum cœlorum. Aliâs pro PRIMA CONVERSIONIS PARTE, nempe contritione capitur, nimirum cum fidei vocabulũ expresse adiungitur, vt Act. 10. Paulus dicit, se Iudæis ac Gentibus testificatum pœnitentiam & fidem in Iesum Christum Et Marc. 1. Quoniam impletum est tempus, & appropinquauit regnum Dei, pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Primum hîc thesaurum misericordiæ Dei proponit Euangelista: Deinde conuersionem exigit, quæ pœnitentia & fide cõstat. Vbi pœnitentiæ vocabulum pro parte tantum conuersionis sumi manifestum est. Nec tamen hîc excluditur fructus pœnitentiæ, Noua obedientia, quæ fidei veræ perpetua comes existit.

IAM de varia fidei acceptione paucula adijcimus. FIDES itaq; in genere est ἔλεγχος seu certa assensio, qua mens conuicta verbo Dei, & testimonio verbo addito, firmissime amplectitur vocem diuinam, de rebus non apparentibus. Seu, vt breuius dicam, FIDES GENERALIS est certa persuasio de omni verbo Dei. Cum igitur duplex verbum Ecclesiæ proposuit Deus, Legem & Euangelium, quicunq; credit legem esse Dei verbum, & persuasum habet, certas & firmas esse diuinæ legis promissiones & minas, vere credit. Ad eundem modum, quicunque credit, Euangelium Christi Dei verbum esse, & affirmat continere veritatem Dei, vere credit, ac fidem habet, sed nondum eam, qua coram Deo

Deo iuſtificamur. Nam adhuc hiſtoriæ tantum fides, quæ ab obiecto diſcerni poteſt, vt illa legalis, hæc euangelica appelletur. Hæc fides cõmunis eſſe poteſt piijs & impijs, diabolis & Chriſtianis. Quæ ſi non vlterius progrediatur, vere mortua, hoc eſt, inefficax fides eſt. Non enim vitam parit, ſed nunc territat, nunc ocioſa langueſcit. Verum ſi noticiæ hiſtoriæ, ſeu huic generali fidei accedit expetitio et fiducia miſericordiæ Dei, propter Chriſtum promiſſæ, mox noua fidei forma emergit, quæ vocatur FIDES FIDVCIÆ, quam in hunc modum definire licet: FIDES eſt noticia, aſſẽnſus & fiducia promiſſæ & expetitæ miſericordiæ ac ſalutis propter Chriſtum, vt ſupra dictum eſt. Hæc fides proprie eſt filiorum Dei, qua ſola in conſpectu Dei iuſtificantur credentes. Quare & fides iuſtificans à ſua proprietate dici meretur. Quod autem fiducia in miſericordiam Dei propter CHRISTVM huius fidei forma eſt, his rationibus comprobatur. PRIMA, Chriſtus pronunciat credentes ſaluos, Sed iã manifeſtum eſt, noticia ſola neminem ſaluari: Vnde nemo non videt, fidem iuſtificantem non tantum eſſe hiſtoriæ cognitionem. DEINDE Paulus dicit: Corde creditur ad iuſticiam: Ergo fides eſt non tantum noticia hiſtoriæ, ſed etiam affectus. TERTIA, Paulus aperte vocat fidem ὑπόστασιν, hoc eſt, firmam fiduciam. Eſt enim ὑπόστασις militaris vox, qua ſignificatur certa fiducia aduerſus inſultus hoſtiles ſubſiſtendi, hoc eſt, ſuſtinendi & obti-

 nendi

nendi victoriam. Hinc transtulit Apostolus vocabulũ ad fidei robur, quo luctatur fidelis cõtra omnia salutem suam oppugnantia, certa fiducia concepta de victoria per IESVM CHRISTVM. Vnde fit, quod à Ioanne fides VICTORIA MVNDI dicatur. QVARTA, vsitatum est Scripturæ, quod verba significantia noticiam, vna etiam per Metalepsin significent motus animorum, noticiam consequentes, vt: Nouit Dominus viam iustorum. Hîc verbo noticiæ non solum noticia, sed cura & approbatio significatur. QVINTA, sæpe fidei iustificanti vox πληροφορία adijcitur. Et Paulus cum fide Ephe. 3. πεποίθησιν coniungit, inquiens: In quo habemus audaciam accessumque in fiducia per fidem. De hac fide fiduciæ loquitur Paulus in disputationibus de iustificatione. De hac Dominus quoties pronunciat homines fide saluatos, de cuius natura & proprietate Paulus Roman. 4. disputat. HIS rationibus aperte redarguitur error Papistarum, qui clamitant fidem tantum esse noticiam & assensum historiæ, cui tribuimus iustificationem.

SVNT præter iam commemoratas formas fidei adhuc aliæ. Est enim FIDES professionis doctrinæ, quã Paulus in Romanis laudat. Est FIDES OPERATIONIS miraculorum, qua ornata erat primitiua Ecclesia. Est FIDES REMVNERATIONIS bonorum operum. Fide enim amplectimur, quicquid Deus promittit. Cũ igitur Deus promittit

mittit remunerationem, necesse est hanc fide apprehendi, sed extra causam iustificationis. Nam cum de iustificatione agitur, fides in solam Dei misericordiam propter Christum promissam recumbit. Sunt & alia fidei discrimina, quæ non opus est hîc recitare. Porro testimonia de fide iustificante in capite sequenti de Iustificatione adijciam.

CAPVT XIII.

IVSTIFICATIO.

DVO sunt, in quibus consistit nostra salus: IVSTIFICATIO & GLORIFICATIO. ILLA initium HÆC salutis perfectio est. De illa priori salutis parte hîc dicendum est. PRIMVM omnium vocabuli significata enumerabo. DEINDE quæ sit iustificatio Christiana, & in quib. consistat, breuissime ostendam.

VERBVM Iustificandi in Scripturis forense verbum est, et significat proprie secundum aliquem iudicare, causamq; alicuius, siue bona, siue mala sit comprobare. Deut. 25. Iustum iustificent. Prouerb. 17. Qui iustificat impium, aut qui condemnat iustū vterq; est abominatio Domino. Esai. 5. Qui iustificat impium propter munus. SECVNDO, ab hac forensi significatione deductum est vocabulum ad genus, vt significet in genere, approbare aliquem, & vt iustum agnoscere & laudare, seu sua sententia iustum pronunciare, confiteri & agnoscere, vt

vt apud Lucam: Iustificauerunt Deum, id est, iustũ agnouerunt & confessi sunt. Psal. 51. In te solum peccaui, vt iustificeris in sermonibus tuis. Item illud Domini: Vos iustificatis vos coram hominibus TERTIO, à genere rursus ad speciem deflectit vocabulum Iustificandi, & Apostolico significatu vsurpatur, pro eo quod est hominem a Deo propter mortem filij sui Domini nostri IESV CHRISTI, condonatis peccatis, recipi in gratiam, adoptari in filium et hæredem vitæ æternæ. Vel, vt breuius dicam: Iustificari est absolutum à reatu pro iusto haberi, vt cum dicitur: Ex operibus legis non iustificatur omnis homo. Et: Nos in Christum Iesum credidimus, vt iustificaremur ex fide Christi, et non ex operibus legis, Rom. 3. Gal. 2. Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat, quis est qui condemnet? Roman. 8. Item 5. Iustificati igitur ex fide, pacem habemus cum Deo, per Dominum nostrũ Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam hanc, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. QVARTO, nonnunquam iustificare est recte facientem laudare, & comprobare factum alicuius. In qua significatione in Epistola Iacobi accipitur. QVINTO, Apoc. 22. proficere in iusticia significat, vt: Qui iustus est, iustificetur adhuc. ATQVE hæc sunt vocis significata, ex quorum obseruatione nõ erit difficile discernere has scripturæ quatuor loquendi formas: Iustificari coram Deo: iustificari operibus: iustificari fide,

de: iustificari coram hominibus. Is enim IVSTIFICARI coram Deo dicitur simpliciter, qui iudicio Dei & censetur iustus, et acceptus est ob suam iusticiam. Talis vnicus Christus inuentus est. In conspectu tuo, inquit Dauid, non iustificabitur omnis viuens, de omnibus natis ex corrupto semine, iuxta communem naturæ cursum loquitur. IVSTIFICATVR ex operibus, qui suorum operum perfectione & integritate satisfacit legi Dei, adeoque respondere potest Dei iudicio. Talem neminem mortalium esse docet Paulus, cum inquit: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. IVSTIFICATVR fide, qui operum iusticia excluſus, Christi iusticiam per fidem apprehendit, qua vestitus in Dei conspectu non vt peccator, sed tanquam iustus apparet, Roman. 3. & 4. Galat. 2. 3. 4. IVSTIFICATVR coram hominibus, cuius vitam & actiones approbãt homines, quæ sane iustificatio, iustificationis vitæ, quæ est ex fide, fructus esse debet. His iã fundamentis iactis non erit difficile, definitionem iustificationis Christianæ colligere in hunc modum IVSTIFICATIO CHRISTIANA est credentis personæ in Christum absolutio à peccato vel reatu, imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio ad vitam æternam, GRATIS, propter Christum. IN hac definitione quinque sunt: PRIMO loco Fidei fit mentio, qua recipiuntur oblata beneficia. Vnde Paulus: Iustificamur fide, &c. SECVNDO, absolutio à peccato. Nam cum Deus iustificat impiũ

non

non facit vt impij iudices, qui impium hominem iustificant, cuius tamen impietas manet. Sed Deus impietatem tollit, remittendo peccatum, atq; ita ex iniusto fit iustus, remisso peccato, iuxtà illud: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. TERTIO loco sequitur imputatio iusticiæ Christi. Huius enim sanguis, mors, passio, resurrectio, adeoq; tota obedientia, materia & fundamentum est nostræ iustificationis. Sed huius fundamenti ad terminum applicatio fit per fidem. Atq; hæc Paulus clarius adhuc ostendit Roman. 5. cum inquit: Quemadmodum per obedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, Sic etiam per obedientiam vnius, iusti constituentur multi. Hîc Paulus cum pronunciat nos Christi obedientia constitui iustos, significat Christum, eo quod Patri satisfecerit, iusticiam nobis comparasse. Vnde sequitur, iusticiæ qualitatem esse in Christo, sed nobis imputari, quod illi proprium est. Nam ad eundem modum iusti sumus coram Deo, qualiter Christus fuit peccator. Personam enim nostram quodammodo suscepit, vt reus nostro nomine fieret, & tanquam peccator iudicaretur, non proprijs, sed alienis delictis, cum purus foret ipse & immunis ab omni culpa, pœnamque subiret, nobis, non sibi debitam. Ita nunc iusti sumus in ipso, non quia operibus nostris satisfaciamus iudicio Dei, sed quoniam censemur iusti Christi iusticia, quam fide induimus, vt nostra fieret. Huc præclara illa Pauli sententia 2. Cor. 5.

Eum

Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, vt nos fieremus iusticia Dei in ipso.

QVARTO loco fit mentio acceptationis personæ ad vitam æternam, quemadmodũ promissiones multæ ostendunt: Qui credit in me, non peribit, sed habebit vitam æternam, & huiusmodi infinitæ.

QVINTO loco additur, Gratis quidem, vt omnia humana merita conticescant: Propter Christũ vero, vt solum λύτρον vnigeniti filij Dei meritoriũ, adeo ingentis thesauri, agnoscatur. Atque hæc sit breuis definitionis ἀνάλυσις.

CÆTERVM vt apertius hæc iustificationis doctrina intelligatur, duo addam. PRIMVM instituã antithesin Legis & Euangelij in his vocibus: Iustificari, iustificatio, iusticia, iustus. DEINDE ordines causarum in iustificatione hominis coram Deo concurrentium, recitabo. IVSTIFICARI itaque legaliter est ab iniusto iustum fieri, ob suam iusticiam et legis impletionem, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, viuet in eis. Sed euangelice iustificari est à reo non reum fieri, & ab iniusto iustum ob alienam iusticiam, nempe Christi, quemadmodum supra probatum est. Ex hac collatione verbi iustificandi secundum Legem & Euangelium, tametsi non difficile est Dialectico, per locum coniugatorum, de reliquis tribus iudicare, tamen breuem declarationem adijciam. Iustificatio igitur legalis est acceptatio hominis coram Deo, ob integritatem & perfectionem suæ obedientiæ erga Legem Dei.

Sed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Sed Euangelica iuſtificatio eſt acceptatio hominis coram Deo ob integritatem & perfectionem obedientiæ Chriſti erga Deum Patrem. IVSTICIA LEGIS *eſt perfecta obedientia erga legem Dei. Sed* IVSTICIA EVANGELICA *eſt poſſeſſio imputatæ iuſticiæ Chriſti, remiſſis peccatis. Seu, eſt obedientia Chriſti credenti imputata. Iuſtus legaliter eſt, qui iuſte agit iudicio* LEGIS: *ſed euangelice iuſtus eſt, cui* DEVS *peccatum condonat, imputat iuſticiam Filij, acceptat ad vitam æternam.* PRÆTEREA *tenendum & hoc eſt, quod qui credit in Chriſtum, habeat duplicem iuſticiam* VNAM *perfectam, qua coram Deo conſiſtit, nempe Chriſti obedientiam, quam fide poſſidet.* ALTERAM *in ſe, nempe incoatam obedientiam, quæ prioris iuſticiæ fructus exiſtit, & hæc placet Deo propter fidem in Chriſtum, tametſi imperfecta eſt.* TERTIAM *autem iuſticiam, eamq; formalem & abſolutam, expectamus, iuxta illud: Spiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus.*

NVNC *de cauſarum ordinibus, quos docendi gratia his tribus quæſtionibus ſubijciam: Quis ſit* IVSTIFICATOR, *Quis iuſtificandi* MODVS, *Qui iuſtificationis* FINES: PRIMA, *Quemadmodum opus creationis totius Trinitatis eſt, ita etiam redemtionis ſeu iuſtificationis opus toti Trinitati aſſcribendum eſt, ſeruata tamen cuiuſque perſonæ proprietate. Vt enim Deus Pater per λόγον mundum creauit, & per Spiritũ ſanctum creata ſuſtentat &*

tat et viuificat: Ita idem Pater per Filium lapsum genus humanum redemit, & per Spiritum sanctum viuificat & regenerat: vt suam dilectionem erga genus humanum declaret: vt miserorum calamitatibus medeatur: vt destruat regnum Satanæ: vtque suam gloriam mundo patefaciat. SECVNDA quæstio fuit de modo iustificationis, qui in quatuor cernitur: In victima Filij, in verbo Euangelij, in fide ꝓmissionis, et in Sacramentis. VICTIMAM filij Dei interuenire oportuit, per quam punitum est peccatum, secundum iusticiam Dei, vt locus esset misericordiæ. Nam si Deus sine Filij victima recepisset genus humanum in gratiam, iusticiæ diuinæ derogatum fuisset. Rursus, si absq; misericordia iustas pœnas sumsisset de homine, misericordiæ Dei nullus fuisset locus relictus. Vt igitur iusticia Dei & eiusdem misericordia æquis gradibus starent, sapientia Dei consilium inuenit, vt Filius se interponeret, ac per ipsius victimam iusticiæ et misericordiæ Dei satisfieret. Secundo loco, VERBVM EVANGELII posui, per quod Deus offert mundo beneficium salutis in Filio. Tertio loco, hoc donum per Euangelium oblatum recipimus SOLA FIDE, quam Spiritus sanctus, in verbo efficax, operatur in audientibus & meditantibus Euangelium Hæc fides SACRAMENTIS augetur et confirmatur. TERTIA quæstio fuit de finibus. Sunt autem iustificationis fines quatuor: GLORIFICATIO Dei, DILECTIO proximi, VITA æterna &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

na et GLORIA beatitudinis. Hæc causarum distinctio à vulgo intelligi potest.

VERVM si διαλεκτικώτερον placet, eas distinguere licebit in hunc modum: Imperans causa est Deus Pater, qui habuit προηγούμενον quidē dilectionem paternam erga genus humanum, iuxta illud: Sic Deus dilexit mundū &c. προκαταρκτικὸν verò triplex, nimirum suæ gloriæ manifestationem, miseriam generis humani, tyrannidem Diaboli, hæc enim tria mouētia externa fuerunt. OBSEQVENS causa est altera persona, nempe Filius ipse. Sic enim Psal. 40. legitur: Vt faciam voluntatem tuā Deus meus, volo, & lex tua in medio cordis mei, EFFICIENS, CONSVMMANS, seu PERFICIENS est Spiritus sanctus, hic enim intus naturam renouat & sanctificat. Ad Tit. 3. regeneratio et renouatio Spiritui sancto tribuuntur. Hæc etiam 2. Cor. 1. obsignatio nostræ salutis dicitur. EFFICIENS INSTRVMENTALIS est duplex, EXHIBENS quidem vt verbum, in quo efficax est Spiritus innouator. Item, Sacramentum, quo non solum exhibetur, sed etiam confirmatur donum exhibitum. Est enim Sacramentum pignus & testimonium applicationis. Recipiens vero sola fides, hæc enim est veluti manus, qua oblata gratia recipitur. MATERIALIS porro causa est, cum legis impletio à Christo pro nobis præstita, tum eiusdem victima, qua placauit Patrem, & satisfecit pro pœna commerita. Huc accedit resurrectio, victoria & triumphus su-

per

per peccato, morte et inferno. FORMALIS causa est remissio reatus, imputatio iustitiæ Christi, & acceptatio credentis personæ ad vitam æternam. Huic coniuncta est donatio Spiritus sancti, et infusio gratiæ, immutantis deprauatam naturam. FINES QVATVOR supra commemorati sunt. IN hunc modum discernere causarum, in iustificatione concurrentium, ordines, & videre quid peculiare singuli habeant, valde vtile est. Quamuis enim omnes enumeratæ causæ coniunctæ sunt, & concurrunt in iustificatione, stantque inter se mutuis auxilijs, tamen singulæ causæ proprium quiddam habent in suis actionibus, vnde euenit, quod exclusiua particula SOLA proprie ac recte sui ordinis causæ, si vna tantum adest, accommodari potest, quæ non excludit causas concurrentes, sed tantum distinguit & discernit ordines causarum iustificationis. Recte igitur dicitur, SOLA FIDES iustificat, quia ipsa vnicum instrumentum est, & vnica facultas in nobis, qua recipitur iustitia Christi. Ad eundem modum de cæteris dici potest. Nam cum attenditur causa efficiens, imperans, recte dicitur: Solus Deus iustificat. Si materia consideratur, dici potest recte: Sola obedientia Filij iustificat. Quare in hisce formulis loquendi diligenter tacita reduplicatio consideranda est, vt distincte intelligatur, qua ratione prædicatum subiecto tribuatur, ne confundamus causas, & cauillationibus Osiandri simamus nos in errores abduci.

Huc REGVLAS quasdam adijciam, ex quib. peti poterunt solutiones argumentorum, quæ aduersarij obijciunt contra veram iustificationis doctrinam.

PRIMA: Duo sunt ordines testimoniorum de iustificatione & bonis operibus, vnus Legalis, Euangelicus alter. LEGALIS ordo aut concionatur de iustificatione legali coram Deo, aut de promissionibus legalibus, aut de minis, quæ intentantur legis transgressoribus. Quod autem legalis illa iustificatio, qua homo iustus à Deo approbatur propter legis impletionem, sit homini impossibilis, docet Paulus Roman. 8. Quod impossibile erat legi, eo quod infirmabatur per carnem &c. testatur Dauid: Si iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit? Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: Quoties igitur citantur loci legales, Scripturam primum oppone. Deinde mentem Scripturæ declarabis. Nam illa testimonia iusticiæ legalis primum docent, qualis nam iusticia consistat corã Dei tribunali, nempe plena & perfecta legis obedientia: Deinde nostram maculã ponunt nobis ante oculos, qui peccatis adeo inuoluti sumus, quod non possumus præstare obedientiam Deo iuxta ipsius legem. Tertio, ista testimonia nos commonefaciunt, vt quæramus aliunde iusticiam, nisi malimus perire, ac ita nos quodammodo ad Christum mittunt, qui est legis perfectio, in iusticiam omni credenti. Quarto, ista testimonia admonent, vt

nacti

nacti iusticiam Christi, incipiamus nouam obedientiam secundum legem præstare: quam plene præstabimus in aterna vita, vbi Deus erit omnia in omnibus. SECVNDVS ordo testimoniorum de iustificatione & bonis operibus, est EVANGELICVS, & continet testimonia, quorum ALIA pertinent ad causas iustificationis, de quibus supra dictum est: ALIA ad nouam animi qualitatem iustificatorum, vt: Qui facit iusticiam, iustus est: quo etiam regeneratio et sanctificatio pertinent: ALIA ad externa signa & iudicia iustificatorum, vt Zacharias & Elizabet ambularunt in omnibus iustificationibus, coram Deo & hominibus irreprehensibiles, seu sine querela: id quod græca vox sonat proprie: ALIA ad remunerationem obedientiæ, quæ nemini conferri potest, nisi prius fide iustificato. Hinc Apostolus Ebr. 11. dicit, Mosen respexisse ad remunerationem, quod sanè sancti faciunt, sed extra iustificationis causam: ALIA ad compensationem ærumnarum & calamitatum, quas ferunt pij in hoc mundo, Rom. 8. ALIA ad comprobationem operis ex fide facti. Si quis huius ordinis testimonia confundit, & non discernit inter eum gradum, qui agit de causis iustificationis, & sequentes qui ad iustificationis effectus referri debent, tota errat via, & confundit Legem cum Euangelio, imo Euangelium tollit, & Christi gratiam negat. Quare hi ordines testimoniorum cum suis gradibus diligenter obseruandi & distinguendi sunt, ne in causarum

ſarum & effectuum confuſionem incidamus.

SECVNDA, In reb. aliud eſt ſubſtantia, aliud qualitas. Cum itaque diſputamus de iuſticia fidei, non diſputamus contra ſubſtantiam bonorum operum, ſed contra qualitatem, quam illis falſo tribuũt Sophiſtæ, qui bonis operibus contendunt iuſtificari homines iuſtificatione vitæ. Non igitur ſpoliamus homines operibus, ſed peruerſam fiduciam operum damnamus,

TERTIA, Aliud eſt diſputare, quid per ſe valeant bona opera, aliud quo loco poſt ſtabilitam iuſticiam fidei habenda ſint. Si de operibus ſtatuendum eſt pro ſua dignitate, indigna ſunt, quæ in conſpectum Dei prodeant. Sed quatenus conſiderantur, vt ſequuntur iuſticiam fidei, non à ſuo merito æſtimationem habent, ſed à gratuita bonitate Dei recipientis opera propter perſonam. Hac ratione quæ fiunt à fidelibus bona opera, iuſta cenſentur, ac in iuſticiam imputantur,

QVARTA, Sententiæ de præmijs bonorum operum habent duplicem reſpectum. Aut enim ad nõ renatos, aut ad renatos referuntur. Si NON RENATIS accommodantur, iudicium legis proponunt de præmijs bonorum operum. Sed conditio annexa eſt impoſſibilis, nempe: Qui fecerit ea homo, viuet in eis, & qui in vno labitur, omnium reus eſt. At ſi RENATIS huiuſmodi ſententiæ accommodantur, tum tria perpendenda ſunt: PRIMVM quod rigor legis ſit ipſis ſublatus, qui in tribus conſiſtit:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

sistit: QVOD obedientia non placet nisi perfecta: QVOD vita non promittitur, nisi legem facientibus: QVOD damnatio denunciatur transgressoribus vel in minimo. DEINDE perpendendum, quod persona credens placet Deo, & est hæres vitæ æternæ. TERTIO ab hac credēte persona requirit Deus obedientiam, et promittit mercedem, non ex debito ob qualitatem operis, sed ex gratia propter paternam promissionem.

QVINTA, Cum iudicandum est de aliquo opere particulari: vel ex qualitate operis in se, vel ex qualitate personæ iudicandum est. Si ex QVALITATE OPERIS iudicandum est, nullum hominis opus satisfacit legi Dei, nec multiplex nec simplex siue particulare. Hoc enim non satisfacit legi Dei, quare nec inde iustitia esse potest, Vel ex QVALITATE PERSONÆ de facto iudicandū est, atq; ita ꝑsona operans aut fidē habet, aut non habet. Si Fidem habet, placet opus secundum legē Dei factū, et imputatur in iusticiā, hoc est, censetur iustū. Placet enim Deo propter personam. Sin aūt Persona, faciens opus, CARET fide, nequaquā potest opus eius placere, donec oraculum illud Spiritus sancti steterit: Quicquid non fit ex fide, est peccatum Itē: Arbor mala non potest fructus bonos facere.

SEXTA, Iusticia Euangelij, non est proponenda impœnitentibus, sed tantum requirenda est ab illis legis obedientia, additis promissionibus & minis Pœnitentibus solis, & agnoscentibus suam com-

meritam damnationem, iusticia Christi, quæ fide accipitur, est proponenda. Sic Christus Matth. 19. Marc. 10. Luc. 18. impœnitenti proponit legem. Sed Lucæ 7. pauenti ob peccatum, & confugienti ad se mulieri, proponit iusticiam fidei, quæ est remissio peccatorum gratuita.

SEPTIMA, Alia testimonia sunt θετικὰ, alia complectuntur personas. ΘΕΤΙΚΑ sunt distinguenda per subiecta, nam inde germana interpretatio dependet. Quod itaq; θετικῶς sonat, ad hypotheses, hoc est, ad pios et impios transferendum est, & ex sexta regula petenda solutio. Eleemosyna liberat à morte, theticum est, quod si impijs accommodatur, palam est, quod inde non liberantur à morte. Proinde pijs applicandum, sed hi habent propiciatorem CHRISTVM, qui eos à morte liberat. Quare figurate intelligendum est dictum: Liberat à morte, hoc est, à pœna temporali. Estq; Metonymia.

TESTIMONIA IVSTIFICATIONIS PER FIDEM.

ACT. 13. Notum sit igitur vobis viri fratres, quòd per hunc vobis remissio peccatorum annuncia tur, & ab omnibus, à quibus non potuistis per legem Mosi iustificari, per hunc omnis qui credit, iustificatur.

Rom. 3. Quapropter ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram eo (id est, coram Deo)

Per

Per legem enim agnitio peccati. Nunc autem iustitia Dei sine lege manifestata est, testificata à Lege & Prophetis. Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes credentes. Non enim est distinctio, Omnes enim peccauerunt, & destituuntur gloria Dei (qua possunt coram Deo gloriari) Iustificati gratis, ipsius gratia per redemtionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorium per fidem in ipsius sanguine, in ostensionem iustitiæ ipsius præsenti tempore, vt sit ipse iustus & iustificans eum, qui est ex fide Iesu Christi. Vbi ergo gloriatio? exclusa est. Per quam legem? operum? Non, sed per legem fidei. Arbitramur igitur fide iustificari hominem, absque operibus legis. Hoc luculentum testimonium est, in quo pleræque causæ, quas antea commemoraui, recitantur.

CVM hîc sæpius nominatur iustitia Dei, recurramus ad causas supra commemoratas, ac recte accommodemus. Deus enim est iustitia nostra effectiue. Nam is credentibus iustitiam Filij imputat qua iusti constituuntur, Roman. 5 Iustificati fide pacem habemus erga Deum, per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, Roman. 8. Nulla igitur nunc condemnatio ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum Spiritum. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis: Nam quod lex, eo quod infirmabatur per carnem, præstare non

potuit, hoc præstitit Deus, missō Filio in similitudine carnis peccati, et pro peccato (humani generis) damnauit peccatum (hoc est, ipsum fecit hostiam pro peccato) vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

Ad Galat. 2. Scientes, quod non iustificetur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, et nos in Iesum Christum credimus, vt iustificemur ex fide, & non operibus, propterea, quòd non iustificabitur ex operibus legis omnis caro. Ephes. 2. Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis: DEI enim donum est, & non ex operibus, ne quis glorietur.

VSVS.

VSVS præterea huius doctrinæ est, vt verbo credentes fiducia ad Christum confugiamus, quo iustificati ipsius iusticia, Deo verum cultum præstemus & expectemus promissam beatitudinis gloriam.

CAPVT XIIII.

ORDO PPAEPARATIONIS.

TAMETSI hoc caput ex superioribus intelligi potest, tamen aliquid de eo dicendum esse hoc loco iudico, vt in conspectu habeamus breuiter signatum totius nostræ reparationis mysterium, quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

quod in quatuor partes distinguam. PRIMVM enim, qui sint actionis diuinæ gradus in reparatione nostri: DEINDE quis reparationis modus: TVM, quod nostrum officium, & quæ officij partes. POSTREMO, quæ sit certitudo huius reparationis seu salutis nostræ, dicam, idque breuissime et clarissime.

PRIMAM itaque partem, de GRADIBVS actionis diuinæ in nostri reparatione peragenda, Paulus clare docet his verbis. Quos præsciuit, eos & prædestinauit conformes imaginis Filij sui, vt sit ipse primogenitus inter multos fratres. Quos autem prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & glorificauit. Hic Paulus quinq; commemorat. PRIMVM enim præsciuit Deus, quos vellet in gratiam propter Christū recipere. Vult omnes eos, qui fide ad Christum confugiunt. Est enim promissio vniuersalis. DEINDE ordinauit eosdem ad vitam æternam consequendam. TERTIO præscientiam & electionem per vocationem, qua homines vocat per Euangelium, patefacit et reuelat. Hæc enim vocatio sensibile signum est prædestinationis diuinæ. QVARTO loco vocatos iustificat, hoc est, absoluit à peccato, vestit Christi iusticia, acceptat ad vitam æternam. POSTREMO glorificat ac donat æterna beatitudine iustificatos.

MODVS reparationis, ad Galat. 4. his verbis describitur: At vbi venit plenitudo temporis, emisit Deus

Deus Filium ſuum, natum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erãt, redimeret, vt adoptionem filiorum acciperemus. Quia autem eſtis filij, emiſit Deus Spiritum filij ſui in corda veſtra, clamantẽ abba Pater. Ecce INITIVM SALVTIS *noſtræ facit caritatem illam Patris cœleſtis immẽſam, qua Filium ſuum dedit.* DEINDE *redemtionem noſtri factam per oblationem Chriſti aſſerit.* TERTIO *noſtri adoptionem innuit.* QVARTO *Spiritus ſancti in corda noſtra miſſionem memorat.* QVINTO *& vltimo inuocationem ſtatuit à Spiritu ſancto excitari.*

OFFICIVM *noſtrum in reparationis beneficio conſequendo Matth. 13. in quatuor partes diuiſum videtur, quarum* PRIMA *eſt oculis videre, hoc eſt, noſtram miſeriam & damnationem intelligere.* SECVNDA *audire verbum, in quo remedium proponitur.* TERTIA, *verbum amplecti, & ei aſſenſum præbere.* POSTREMA *conuerti ad Dominum vera pœnitentia.*

IN *certitudine de reparationis effectu tria ſunt ſpectanda: quodnam ſit ius Chriſtianorum ſalutis conſequendæ, quæ ſecuritas, quodq; diſcrimen inter pios & impios.* IVS *adeundi vitam æternam triplex habent pij, nimirum electionis, redemtionis et promiſſionis.* SECVRITAS *reſidet in caritate adoptionis, veritate promiſſionis, & facultate præſtandi quod promiſſum eſt.* DISCRIMEN *piorum & impiorum tribus abſoluitur. Pij enim ab impijs*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

impijs differunt ELECTIONE apud Deum, DILECTIONE apud homines, & FIDVCIA cordis vniuſcuiuſque apud ſe. Hæc reparationis doctrina perquam vtilis et neceſſaria eſt, quæ merito nos excitare debet ad gratiarum actionem, ad acre vigilantiæ ſtudium, ad perpetuo degendam in pietate vitam.

CAPVT XV.

REGNVM CHRISTI.

REGNVM Chriſti triplex eſt, potentiæ, gratiæ, gloriæ. REGNVM POTENTIÆ eſt, qua potenter dominatur omnibus creaturis, cum Patre & Spiritu ſancto REGNVM GRATIÆ eſt, de quo Dominus loquitur Luc. 17: & definitur à Paulo eſſe iuſticia, pax & gaudium in Spiritu ſancto, in cuius regni ratione ſex potiſſimum ſunt conſideranda. Primum, ERECTIO. Secundo, PROPAGATIO. Tertio, CONSERVATIO. Quarto, PARTES. Quinto, DOMINIVM. Sexto, SERVITVS regni huius monarchæ præſtanda. ERIGITVR autem hoc regnum ab ipſo Deo, quemadmodum Pſalm. 2. docet, vnde mens pia fiduciam concipiet, fore, vt hoc regnum non aboleatur vllis Satanæ machinis. Inſtrumentum quo erigitur, Verbum eſt, eodem Pſalmo docente. DEIN DE propagatur per verbum & miniſtros Euangelij,

lij, iuxta dictum: Ite in mundum vniuersum, & proclamate Euangeliũ omni creaturæ. CONSERVATVR ab eo, qui erexit, vnde fiducia cõcipienda est de eius firmitudine et stabilitate contra portas inferorum. PARTES regni sunt: Iusticia, pax, gaudium in Spiritu sancto. Hæc non pompa mundana ostenduntur, sed in conscientijs piorum sentiuntur. Iusticia quidem non solum, qua iusti sumus coram Deo fide in Christum, verumetiam incoatio nouæ obedientiæ, existit. PAX conscientiæ coram Deo placato per Filium, candorq; omnis coram hominibus, GAVDIVM, conscientiæ tranquillitas est, vnde mens freta bonitate Dei, in omnibus aduersis gloriatur in Domino. DOMINIVM vnius Christi est, idq; ἀνυπόδωτον. Ille enim solus in hoc regno dominatur, nec vicarium habet vllum. sed ministrorum opera vtitur ad propagandum suum regnum. Restat Seruitus præstanda huic Regi, quæ qualis sit, ostendit Zacharias in suo cantico, nimirum, quod oporteat huic Regi seruire in iusticia & sanctitate omnibus diebus vitæ nostræ. Et Psal. 2. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Et Paulus Rom. 14. exponit, vnde proficisci debeat hæc seruitus, nimirum ex corde pacato, hoc est, iusticia, pace & gaudio Spiritus serenato. Nec cum hac seruitute pugnat libertas Christiana. Christiana enim seruitus non est seruorum iugum, sed filiorum spontaneum obsequium.

Cæterum REGNVM Christi GLORIOSVM conside-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

consideratur dupliciter. PRIMVM quantum ad ipsum attinet Christum θεάνθρωπον, qua ratione Christus postquam surrexit à mortuis, glorioſe ſuũ regnum occupauit, ſedens ad dextram Patris in cœleſtibus. DEINDE quantũ ad myſticum ipſius corpus attinet, conſideratur, qua ratione tum perfi cietur regnum Chriſti glorioſum, vbi reſuſcitatos mortuos adduxerit ad æternum Patrem. Tum enim in perpetua vita fruentur pij conſpectu Dei, et æternæ hæreditatis theſauro.

TESTIMONIA NONNVLLA EXPLICATIONI IVNCTA ſunt.

VSVS.

VSVS eſt, vt ſinamus Chriſtum verbo & ſpiritu ſancto in nobis dominari, & vt Pſalmus monet, erudiamur huius Regis diſciplina, ne quando iraſcatur, & abijciat nos in furore ſuo.

FINIS PRIMAE CLASSIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

EXPLICATIO CAPITVM COMMVNIVM SECVNDÆ CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

DOCTRINA VITAE COMMVNIS FILIORVM DEI.

DOCTRINA VITÆ communis filiorum Dei in Decalogo tradita est. Continet enim DECALOGVS verā viuendi normam, secundum voluntatem DEI, eamque perpetuam. Quare alia viuendi ratio communis in nouo testamento quærenda non est, quàm fuit in Ecclesia Patriarcharum ante Christum exhibitum VT autem hæc Decalogi doctrina rectius à tironibus Theologiæ percipiatur, PRIMVM in genere quæ in legis doctrina perpetuo consideranda sunt, dicam. DEINDE quia præcepta Decalogi omnia sunt Synecdochica, Inuentionis & tractationis præceptorum decalogi methodum subijciam. TVM breuem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

breuem ſingulorum præceptorum explicationem, declarandæ Methodi cauſa, adjiciam.

DE PRIMO.

QVÆ SVNT ERGO IN LEGIS DOCTRINA generatim conſideranda?

Vt hanc quæſtionem dextre explicemus, quatuor neceſſario declaranda ſunt. Primum, Quid lex ſit: Secundum, an quiſquam legi ſatisfaciat: Tertium, Quis ſit legis vſus: Quartum, Quatenus lex abrogata ſit.

QVID ERGO EST LEX?

PRIVSQVAM definitionē Legis, vt pro norma viuendi communi accipitur, tradam: operæpretium eſſe iudico, breuiter eius varia ſignificata recenſere. Non enim eodem modo in ſcripturis accipitur nomen legis.

PRIMVM itaq; totam cæleſtem doctrinam, hoc eſt, omne verbum Dei, quod ad nos docendos quocunq; modo pertinet, complectitur vox legis. Vt in Pſalmis: Beatus qui nocte dieque meditatur legem Domini. Item: Lex Domini immaculata &c. HÆC ſignificatio propria eſt Ebreæ vocis Thora quæ à docendo nomen habet, quàm vt ſeptuaginta ſemper νόμον, ita Latini perpetuo legem interpretātur. SECVNDO, Lex dicitur reſpectu Prophetarum, vt Mat. 7. Hæc eſt Lex & Prophetæ. Rom. 3.

Testimonium habens à lege & Prophetis. Hîc lex solum Mosen complectitur, cum omnibus doctrinæ ipsius partibus, quæ sunt quatuor, quarum PRIMA historiam inde vsque à creatione rerum ad annum mundi 2494 texit. SECVNDA, fœdus gratiæ, & promissionem BENEDICTI SEMINIS continet. TERTIA, Doctrinam vitæ, eamq; duplicem complectitur. Nam vt communem omnib. viuendi normam Decalogus: Ita peculiarem populo Israëlitico iudicia et ceremoniæ continent. QVARTA, Promissiones, et minas præceptis vitæ additas recenset. Has igitur quatuor partes continet legis vocabulum, quando Prophetis & Psalmis opponitur TERTIO, lex opposita Euangelio, opera Decalogi significat, vt in disputationibus Paulinis, vbi Apostolus contendit homines iustificari fide sine lege, hoc est, vt ipse interpretatur, absq; operibus legis. QVARTO, lex opposita gratiæ, rigorem legis, hoc est maledictionem, quam lex minatur transgressoribus, denotat. Vt in his dictis: Roma. 6. Non sumus sub lege, sed sub gratia. Gal. 5. Si spiritu ducimini, non estis sub Lege. QVINTO, Lex opposita veritati, vmbras & figuras veteris testamenti de Christo absq; omni dubio signat. Ioan. 1. Lex per Mosen data, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Hîc lex Primum gratiæ opponitur, & significat rigorem legis seu maledictionem: Deinde opponitur veritati, & significat legis vmbras, quas euanescere oportuit adueniente luce, hoc est,

ipso

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ipso Christo. SEXTO, lex imperium, Tyrrannidem & vim impellentem (habet enim lex rationē præcipientis) notat. Vt in his dictis: Lex mortis, Lex peccati, Lex membrorum, Lex mentis, Lex spiritus. SEPTIMO, pro epitheto interdum ponitur lex, vt lex operum, lex fidei, hoc est, opera & fides. OCTAVO, Lex accipitur pro tota Mosis politia cum regno & sacerdotio. Gal. 3. Sub lege custodiebamur. Hæ variæ acceptiones vocabuli legis, Synecdoche, Metonymia & Metalepsi facile intelligi possunt.

Iam DEFINITIONEM legis, quæ norma vitæ est, videamus. LEX est præceptio diuina, requirens ab omni homine perfectam, puram & perpetuam obedientiam erga Deum: quæ vt promittit vitam & salutem obedientibus, ita mortem et damnationem minatur ijs, qui hanc obedientiā non præstant, donec fiat remissio per fiduciam Christi. HVIVS definitionis quatuor potissimum membra sunt PRIMVM de autore legis, nempe Deo, vnde homo hæc colligit: quod autor legis habeat ius mandandi & autoritatem, vt qui Dominus & Deus noster existit: quod habeat facultatem præmijs honorandi obsequentes, & puniendi contumaces: (est enim omnipotens) quod simus obnoxij ad obediendum, vt creatura creatori, & vt subditi suo domino: quod nullus possit euadere pœnam, cum eam velit iustus iudex infligere: (oculi enim eius super vias hominum, et omnes gressus eorum considerat

non sunt tenebræ,& non est vmbra mortis,vt abscondantur ibi qui operantur iniquitatem :) quod iusta sit lex,& perfecta viuendi regula. est enim vt iustissimus, ita & sapientissimus legis autor. SECVNDVM membrum est, de obedientiæ qualitate. Deus enim non requirit obedientiam legis pro nostro modulo,sed pro sua iusticia,nimirum perfectam: Id est,omnium præceptorum Dei plenam obedientiam. Qui enim in vno labitur, omnium reus est:Puram,vt enim ipse purus est, ita nihil nisi purum ei placere potest. Hinc illa sæpius in scripturis repetita sententia:Sancti estote,quia ego sanctus sum: Perpetuam,Vt enim Lex perpetuo obligat, ita obedientia eius, nisi fuerit perpetua, non potest legislatori placere ex se. TERTIVM membrum est, de vita & salute eorum, qui obtemperant,& de morte & damnatione eorum, qui obedientiam perfectam, puram & perpetuam non præstant. Sic enim Lex inquit: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis,vt faciat ea. Hoc ipsum docet generalis promissio, & comminatio primo Decalogi præcepto annexa: Ego sum Iehoua Deus tuus, fortis, zelotes,visitans iniquitatẽ &c. QVARTVM est de restrictione,quæ continet dulcissimam ἐπιείκειαν. Nam maledictio legis non perpetuo tenet obnoxios homines. Christus enim venit in hunc mundum,vt à maledictione legis redimeret credentes. Sed de hac re in prima classe dictum est.

AN

AN QVISQVAM LEGI SATISFACERE POTEST?

NVLLVS omnino omnium, qui nati sunt secundum communem naturæ cursum: Id quod perspicuis demonstrationibus confirmandum est, non solum propter impios, iusticiarios, papistas: verumetiam propter nosipsos, vt cum vere humiliati fuerimus coram tribunali Dei, dulcescat nobis Euangelij promissio. COLLIGAM igitur quinq; demonstrationes euidentissimas. PRIMA sumitur ab ipsa natura humana, quæ est impura, & contagione peccati fœdata. Qui enim fieri potest, vt ex natura impura prodeat pura erga Deum obedientia? Vnde Propheta clamat, omnes nostras iusticias esse veluti pannum menstruatæ mulieris. Effectus enim indolem suæ causæ refert. SECVNDA sumitur ab experientia vniuersali omniũ hominum Omnes enim homines experiuntur, obedientiam, quam præstant secundum legem, habere quatuor conditiones, easq; cum legi Dei pugnantes. PRIMVM enim temporanea est obedientia, sed lex Dei perpetuam requirit: DEINDE est contaminata: impurum enim cor est, vnde obedientia illa proficiscitur: TVM imperfecta, non enim præstatur iuxta exactam legis regulam: POSTREMO est fucata malis opinionibus. Quare ipsa experientia omnes hominesreos clamat, nec minus certo de hac quæstione per experientiam statuere possumus,

quam ſtatuimus eadem experientia conuicti, ignē vrere, aut aquam humidam eſſe. TERTIA DEmonſtratio ſumitur à ſcripturæ pronunciatis. Scriptura enim pronunciat, nullum iuſtum eſſe, & ne vnum quidem, Si iniquitates obſeruaueris Domine (inquit Dauid) quis ſuſtinebit? Huc primum, ſecundum & tertium, capita ad Romanos pertinent & multa alia ſcripturæ teſtimonia. QVARTA demonſtratio Pauli eſt ad Galat. 2. ſumta à victima filij Dei: Si ex operibus (inquit) eſt iuſticia, Chriſtus fruſtra mortuus eſt Cum igitur nemo, niſi prorſus ἄθεος, dicat CHRISTVM fruſtra mortuum, relinquitur ex operibus legis non eſſe iuſticiam, quæ profecto inde eſſet, ſi quiſquam legi ſatisfaceret, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, viuet in eis. QVINTA demonſtratio eſt ex iuſto iudicio Dei ſumta. Is enim neminem punit iniuſte. At conſtat omnes homines morbis, morte, aliiſque calamitatibus obnoxios, idque Dei iudicio Quare reos eſſe omnes manifeſtum eſt.

CVR igitur Deus (dicat aliquis) LEGEM IMpoſſibilem tulit? PRIMVM reſpõdeo, Iuſtum eſſe, debitum exigere, etiamſi creditor ſciat, debitorem non eſſe ſoluendo. DEINDE hac iuſta exactione Deus vult nos humiliare, mandando enim impoſſibilia nõ præuaricatores homines fecit, ſed humiles, vt omne os obſtruatur, et ſubditus fiat totus mundus Deo: atq; ſciamus, quod non ex operibus iuſticiæ, quæ fecerimus nos, ſed ſecundum ſuam miſeri

cordi-

cordiam in Christo saluos nos fecit. Impossibilitas itaq; legis nos debiti iusti admonet, et ad Christum compellit, legis impletorem.

TERTIA QVAESTIO DE VSV LEGIS FVIT, QVI TRIPLEX assignari solet.

PRIMVS politicus est, qui consistit in externa disciplina, cuius causas quatuor recitat Philippus quos hoc versiculo complecti soleo:

Mandatum, pœnæ, pax publica, dux ad Iesum.

PRIMVM externa obedientia præstanda est, propter mandatum Dei. DEINDE propter vitandas pœnas. TVM publicæ tranquillitatis gratia. POSTREMVM, quia non possunt doceri Euangelium, qui externis delictis indulgent. SECVNDVS vsus est in conscientia, nimirū vt nos lex deducat in agnitionem peccati, quæ peccati agnitio pariet iustæ iræ Dei agnitionem, & propriæ maledictionis sensum ob peccatum, vnde nascetur vera contritio, & serium studium quærendi Christum: qui solus peccatum expiare, iratum Deum placare, & maledictionem legis tollere potest, iuxta illud: Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, Galat. 3. TERTIVS vsus legis diuinæ est, vt sit nobis perpetua viuendi regula. Postquam enim fide iustificati sumus, fructus fidei edendi sunt, iuxta Decalogi præscriptum, pro modo gratiæ nobis donatæ. Et tametsi legi perfectā

obedientiam præstare nequimus: tamen nulla est nobis iam condemnatio, qui sumus in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum: nec opera quæ ex fide facimus, etsi imperfecta sunt, amplius impura censentur, sed iusta potius propter Christum.

QVARTA SEQVITVR QVAESTIO, QVATENVS LEX abrogata sit.

VT autem ad hanc quæstionem recte respondeatur, obseruanda est tripartita legis distinctio. Est enim lex CEREMONIALIS, quæ tota cum Aaronico sacerdotio abolita est, quo ad vsum, non quo ad significationem: nam res quas figurabant, ceremoniæ sunt æternæ. Est & lex IVDICIALIS, quæ cessante republica Mosis expirauit, ita vt non necessario vllum hominem obliget in specie, nisi quatenus portio eius aliqua, aut pars est legis naturæ vt lex contra incestas nuptias Leuit. 18. aut à Magistratu proponitur politico fine. Tertia legis species MORALIS est, cuius Epitome est ipse Decalogus. In hac lege duo consideranda sunt. Primum ipsa doctrina in se, deinde rigor, & appendix legis. Quantum autem ad doctrinam attinet, Decalogus est perpetua voluntatis Dei regula, quæ nunquam abrogabitur. Semper enim Deus obedientiam legis, hoc est, dilectionem Dei & proximi requirit.

Sed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Sed quantum ad rigorem & appendicem legis attinet, credentibus etiam decalogus est abrogatus. Consistit autem rigor legis in tribus. PRIMO *quod perfectam, puram et perpetuam obedientiam requirit.* SECVNDO, *quod non salutem et vitam promittit, nisi ijs, qui hanc obedientiam præstant.* TERTIO, *quod maledictioni subijcit omnes, qui non perfecte obtemperant. Ab hoc rigore legis liberatos esse credentes, docet Paulus perspicue Galat. 3.*

DE SECVNDO.

QVIA *totus Decalogus est Synecdochicus, operæ precium iudico me facturum, si studiosis Theologiæ viam quandam monstrauero, quam secuti, poterunt cum inuenire methodice ea, quæ præcipiuntur & vetantur in singulis Decalogi præceptis: tum tractationem tenere, qua aptè, quæ inuenerunt, disponant & ordinent, vnde & tertia vtilitas sequitur, aliorum explicationes recte intelligere, dum eas ad regulas exigunt.*

INVENTIONIS *igitur operum, mandatorum & prohibitorum in Decalogo præcepta hæc sunt:*
I. Constituantur DVÆ HYPOTHESES *in singulis præceptis, eaq; contrariæ in mandando et vetando: quarum* VNA *verbis expressa est, & aliquid imperat aut prohibet:* ALTERA *sit expresse contraria, hoc est, quæ prohibet quidem, si prior præcipit: et præcipit, si prior prohibet. Si enim hoc Deus*

præcipit, contrarium vetat: si hoc vetat, contrariũ præcipit. Fieri enim non potest, vt iustissimus legis lator pugnantia simul imperet & prohibeat. Vt quarti præcepti: Honora parentes, Ne inhonores parentes, Hypothæses sunt. Quarum prior verbis expressa est, & præcipit aliquid. Posterior per regulam intelligitur, & prohibet contrarium ei, quod mandatur. II. Hypotheses præcepti ita ordinatæ, ꝑ ἀνάλυσιν ad suas THESES præcepti proprias transferantur, quæ propriæ Theses præcepti, subiectæ esse debent communibus illis duabus, de dilectione Dei & proximi, ex quibus illarum veritas ostendenda est, vt theses propriæ quarti præcepti hac analysi inueniuntur. Parentes honorãdi sunt, Parentes sunt superiores, Ergo superiores honorandi sunt: Parentes non sunt inhonorandi, Parentes sunt superiores, Ergo superiores non sunt inhonorandi. Eadem ratio in alijs quoq; obseruabitur, atque ita haud est difficile videre, vt singulorum præceptorum duæ sunt hypotheses, ita duas esse theses proprias, quæ inueniuntur (vt dictum est) analysi III. Partes Thesium analysi quidem in significata: (si opus videtur) diæresi vero in subiectas species diuidantur, vt in proposito exemplo, Honoris vocabulum ἀναλυτικῶς in reuerentiam, obedientiam & gratitudinem secetur. Hæc enim in se continet honor. Superioris vox diæresi diuidatur in priuatum, publicum, domesticum. IIII. HYPOTHESES EX THESIBVS et subiectis earum parti-

partibus per Sinthesin extruantur, vt, superiores honorandi sunt, Ergo patresfamilias, pædagogi, patroni, atq; adeo omnes, qui in aliqua eminentia existunt legitima, honorandi sunt: hoc est, præstanda est ipsis reuerentia, obedientia et gratitudo. Ad eundem modum thesis prohibita in suas hypotheses secabitur. V. Quia omni actioni FINIS est propositus, finis cuiuslibet præcepti constituendus est: Vnde omnia ordinata ad finem, Item cum fine coniuncta, concludenda sunt: vt quæ sub idem præceptum cadant. Contra vero, quicquid vel impedit finem, vel cum eo pugnat, prohibitum eodem præcepto sciendum est. Cum igitur quarti præceptis (vt in eodem exemplo maneamus) finis sit cõseruatio politiarum & œconomiarum, sequitur hoc præcepto præcipi quicquid ad hunc finem facere videtur vt, parentum, liberorum, dominorum, seruorum officia, adeoque cuiusque honesta vocatio & artificium. Breuiter, omnia studia & artes, quibus ornantur & iuuantur politiæ & œconomiæ: Sed contra prohiberi omnia, quæ cum his pugnant, vt desidia in studijs, cessatio in officio, corruptio studiorum & artium, ocium, breuiter quicquid impedit impositum finem.

DE inuentione hactenus, nunc TRACTATIONIS ORDO indicandus est, Videtur autem hic commodissimus. PRIMO loco opera quæ mandantur, ordine explicentur, ita vt primum genera ponantur seu theses. Deinde paulatim descendatur

datur ad hypotheſes & exempla. SECVNDO loco per Antitheſin adijciantur, quæ prohibita ſunt ſimili ordine. TERTIO, præmia & ſupplicia generalia omnium & propria ſingulorum præceptorum exponantur, adiectis exemplis. QVARTO, examen conſcientiæ ad normam legis inſtituatur, & vſus adijciatur in carne, in ſpiritu, in fidelibus & infidelibus. IN his omnibus obſcura definiantur: ambigua & multiplicia diſtinguantur: vera argumentis confirmentur: & falſa firma confutatione reijciantur. Atq; hæc de inuentionis & tractationis Methodo dicta ſufficiant.

DE TERTIO.

POSTQVAM in genere diximus de lege, & quæ ſit inuentionis & tractationis Methodus, expoſuimus, adijciamus breuem Decalogi explicationem iuxta præſcriptum Regularum, quas recenſui. Id autem vt fiat commodius, PRIMVM recitabo verba Decalogi: DEINDE generalem diſtinctionem: TVM illas duas communes Theſes, ad quas Dominus Decalogũ reuocat, adijciam: POSTREMO ſingula præcepta (vt dixi) breuiſſime declarabo:

DECALOGVS.

Et locutus eſt Deus omnia verba hæc, dicens: Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo ſer-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

mo ſeruorum: Non habebis Deos alie nos coram me: non facies tibi ſculptile, aut vllam ſimilitudinem, quæ eſt in cœlo deſuper, & quę eſt in terra deorſum, & quæ eſt in aquis ſub terra: Non adorabis ea, & non coles ea, quia ego Iehoua Deus tuus, fortis zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens miſericordiã in millia íjs, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.

Non aſſumes nomen Iehoua Dei tui in vanum, quoniam non habebit inſontem Iehoua eum, qui aſſumſerit nomen eius in vanum.

Memento diei Sabbati ad ſanctificandum eum. Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum, Septimo autem die Sabbatum Iehoua Dei tui eſt, non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, & iumentum tuum, & aduena tuus, qui eſt intra portas tuas. quoniam ſex diebus fecit Iehoua cœ-

lum

lum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septimo Iccirco benedixit Dominus diei Sabbati, & sanctificauit eum.

Honora patrem tuum & matrem tuam, vt prolongentur dies tui super terrã, quã Iehoua Deus tuus dat tibi.

Non occides.

Non mœchaberis.

Non furaberis.

Non respondebis aduersus próximum tuum testimonium falsum.

Nõ cõcupisces domum proximi tui.

Non concupisces vxorem proximi tui, non seruum eius, non ancillã eius, nec bouem eius, nec asinum, nec omnia, quæ sunt proximi tui.

Hoc modo referuntur Decalogi præcepta, Exodi 20. SED in distinguendis præceptis & numerandis, nec veteres Theologi, nec recentes conueniunt. Sunt enim, qui faciũt quatuor præcepta primæ Tabulæ, & sex secundæ. Nam vt in prima tabula de non fabricandis idolis præceptum separãt à primo: Ita in secunda coniungunt concupiscentiæ vetitæ præcepta. Sunt rursus qui tria tantum primæ tabulæ præcepta numerãt (Appendicem enim primi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

primi præcepti, faciunt præceptum de idolis) & septem secundæ tabulæ. Nam concupiscentiæ interdictum in Duo præcepta secant. Quid ergo sentiendum? Magni autores sunt vtriusq; sententiæ, quare in medio relinquo, nec multum refert quomodo distinguas, modo nihil excludas. Ego sane si me receptа Ecclesiarum multarum consuetudo non moueret, & de re tanta pronunciaturus essem, cũ Nazianzeno & Ambrosio, Clemente & Basilio accederem priori sententiæ, præsertim cum illa Deut. 5. comprobari videatur, sed contra receptam consuetudinem nostrarum Ecclesiarum distinctionem mutare nolo. Quare explicabo ordine præcepta, parum de distinctione solicitus.

QVOMODO VSITATE DIVIDITVR DECALOGVS?

DECALOGVS constat duabus tabulis: quarum Prior iuxta vsitatam distinctionem tria, Posterior septem præcepta continet. Hæc distinctio eo pertinet, vt distinguamus inter obedientiam erga Deum immediatam & mediatam. Nam tametsi totus decalogus in genere obedientiam erga Deum præcipit: tamen vt prior tabula immediatam, ita posterior mediatam obedientiã efflagitat. PORRO omnia hæc decem præcepta Dominus Matthæi 22. ad duas communes Theses reuocat, quarũ prior: (Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, ex tota mente tua, & ex tota anima tua) in se conti-

continet omnia præcepta primæ tabulæ, vt theſis communis ſuas hypotheſes. Poſterior: (Diliges proximum tuum ſicut teipſum) complectitur omnia poſterioris tabulæ præcepta.

HARVM communium theſium triplex vſus mihi videtur: PRIMVM enim vtile eſt totam vitæ doctrinam ſummatim comprehenſam habere, quo magis ſcopus omnium actionum noſtrarum cõſpici poſſit. Ea autem doctrinæ ſumma in his theſibus incluſa eſt. DEINDE ex his theſibus facile eſt propoſitõ aliquo facto, mandatúmne ſit, an prohibitum, videre, etſi verbis nequaquam expreſſum ſit, vt ſi de vſura quæratur, facile ex eo damnandam pronunciaueris, quia cum dilectione proximi pugnat, etiamſi ſtatim non videas, eamque quarto quinto & ſeptimo præcepto interdici. TVM in explicatione ſingulorum præceptorum magna eſt harum theſium vtilitas. Nam inuenta alicuius præcepti theſis propria, cum ſua communi theſi conferenda eſt, videndumq; an in ea includatur, néc ne.

IAM ad præceptorum explicationem veniamus, vbi primum proœmium legis occurrit examinandum. Eſt autem proœmium legis duplex. VNVM Moſis, quo populum attentum facit, & incitat ad audiendum ea, quæ Dominus eſt prolocuturus: ET LOCVTVS EST DEVS OMNIA VERBA HÆC. Hoc proœmium leuiter prætereundum non ſentio. Debent enim omnes veri miniſtri verbi, atq; adeo omnes Chriſtiani, hoc primum

mum Theologiæ principium habere in conſpectu, nimirum, vt, an DOMINVS loquatur, attendant Mens enim pia cupiens Deo viuere, certa non eſt, donec intelligat ea, quæ audit, hoc principio niti, Videlicet quod Dominus loquatur. Hinc eſt quod Prophetæ illud toties ingeminant: Hæc dicit Dominus. Os Domini locutum eſt. Hæc dicit Dominus Deus Zebaoth. Hæc dicit Deus Iſraël. Et ipſe filius Dei ſermonem Patris ſe loqui teſtatur: ob eandem cauſam Paulus vbiq; titulum Apoſtoli obijcit.

Diſcamus igitur ex hoc proœmio, χειτήριον certum et indubitatum rei Theologicæ eſſe VERBVM DOMINI: ALTERVM proœmium Domini eſt, EGO SVM IEHOVA DEVS TVVS, QVI EDVXI TE DE TERRA ÆGYPTI, DE DOMO SERVORVM: Hoc DOMINI proœmium duo continet. PRIMVM enim modum cognoſcendi Deum monſtrat, nimirum per verbum & teſtimonium: verbum eſt: Ego ſum Iehoua Deus tuus. Teſtimonium, Qui eduxi te de terra Aegypti. De hoc modo cognoſcendi Dei, ſupra in primo capite primæ claſſis copioſe dictum eſt. DEINDE continet hoc Domini proœmium confirmationem triplicem autoritatis legis diuinæ. PRIMAM à poteſtate, qua ſibi ius imperij vendicat, cum dicit: Ego ſum Iehoua. Eſt enim hoc nomen Dei proprium, quo eſſentia, potentia & maieſtas ipſius ſignificatur. Potentia enim & maieſtas τῇ αὐτοφυείᾳ diuinæ neceſſario cõiuncta ſunt. SECVN-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

DAM à promissione Dei, cum inquit: Deus tuus & Dominus tuus. Est enim hæc relatio diligenter obseruanda, & est sensus: volo tuus Deus esse, & tu eris meus populus. TERTIAM à beneficio, cũ inquit: Qui eduxi vos de terra Aegypti, quo breui dicto totius historiæ, atq; adeo beneficiorum suorũ admonet. Hæc nobis applicemus, vt beneficijs Dei moti, ardentius ei cultum verum præstemus.

PRIMVM PRAECEPTVM.

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

ANTITHESIS.

HABEBIS ME SOLVM DEVM.

VT autem intelligamus, quid hæ duæ hypotheses in se contineant, primum tenendum est, quid sit habere Deum. Habere autem Deum est ipsum cor de amplecti, aliter enim haberi non potest. Amplecti Deum corde, est eum vt Dominum timere, vt patrem diligere, vt veraci credere, omniaque bona ab eo sperare per patientiam. Est ergo summa præcepti, quod requirat cordis obedientiam erga Deum. Finis, vt illum solum eum esse agnoscamus, à quo omnia bona expectanda sunt. IAM distribuamus opera mandata in primo præcepto, quorum PRIMVM est verus timor Dei, quo Deum et esse agnoscimus, & omnipotentem creatorem conseruato-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

uatoremque omnium, & simul vindicem malorũ statuimus. SECVNDVM dilectio, qua prosequimur Deum quem timemus. TERTIVM fiducia in Deum, quem diligimus. QVARTVM spes in Deum, in quem confidimus, huic coniuncta est obedientia in cruce seu patientia.

PORRO quicquid vero timori Dei, dilectioni, fiduciæ, speiq; aduersatur, hic prohibetur, vt timere, diligere vllas res sine mandato Dei, fidere, sperareque in aliquid, quod non est Deus. Neq; enim aliud est habere Deos alienos, quam quicquam timere, diligere, in quicquam fidere & sperare, præterquam in vnum verum Deum. QVIA autem huic præcepto nemo mortalium satisfacit, debet mens suam impunitatem hîc contemplari, ac pœnam commeritam agnoscere, quæ pœna generalis quidem est maledictio, speciales vero, hominẽ sibi suisque concupiscentijs relinqui, donec in omne genus scelerum Dei desertor ruat. Roman. 1. DEINDE præmium præcepti fauor Dei est, & misericordia. Verum quia omnes promissiones in Christo Iesu sunt etiam & Amen, tum demum hæc legis præmia consequemur, vbi vestiti Christi iustitia in conspectu Patris appareamus.

Iam quis sit huius præcepti VSVS ostendendum est, sicut tota lex, ita hoc præceptum vram operatur. Vnde hæc colligamus. PRIMVM, quilibet hic agnoscat peccatum suum: SECVNDO, agnitum peccatum odio habeat & fugiat: TERTIO,

post odium peccati confugiat ad CHRISTVM peccati expiatorem: QVARTO nactus remissionem peccati redeat ad hoc præceptum, & incipiat nouam obedientiam præstare Deo. Hæc noua obedientia, quamuis impura per se & imperfecta existit: tamen propterea placet Deo, quia credens in Christum iam placet vt filius, non propter suam, sed Christi iusticiam, qua vestitus in conspectu Dei iustus censetur.

Hic VSVS consistit in examine conscientiæ, ad legem Dei, tanquam ad Lydium lapidem, & debet reliquis etiam præceptis omnibus accommodari.

APPENDIX PRIMI PRÆCEPTI.

NON FACIES TIBI SCVLPTILE.

Tametsi Nazianzeni sententiam complector, qui hîc secundum præceptum facit inquiens: μὴ σήσης ἴνδαλμα κενὸν, καὶ ἄπνοον εἰκῶ: tamen nolo discedere à recepta consuetudine Ecclesiarum nostrarũ, præsertim cum res nihil videatur habere incommodi, modo non excludatur, quod Dominus inclusum esse voluit. Porro sensus appendicis (vt sic appelletur) est, ne externum cultum, quem Deo debemus, idolis tribuamus, in Deum enim blasphema vox est eorum, qui dicunt: Nos ad honorem inuisibilis Dei imagines visibiles adoramus. Nam cũ cultus Dei esse

esse nequit, nisi qui iuxta Dei voluntatem fiat, quæ amentia est, cultum Deo erigere contra ipsius interdictum? Ille dicit: Non facies tibi sculptile neque imaginem, puluis tamen & cinis, & magister idolorum sensus carnis, audet contradicere, facies vtrunque, idque in templis Christianis. An non templa Christianorum erecta sunt proter cultum Dei conseruandum? Quid quæso ad cultum Dei faciunt idola? Profecto nihil. In confesso enim est, cultum Dei duplicem esse: σέβασμα, internum animi cultū qui ex fide proficiscitur: & externum, προσκυνησιν, qui proprie λατρεία dicitur. Vtrunq; impediunt & corrumpunt idola, vt quæ à vero Deo, qui in cœlis quærendus est, mentem auocant. Cum igitur templa Christianorum erecta sint propter cultum Dei conseruandum, & idola eum corrumpunt & impediunt, quis quæso locus in templo Dei relinquetur idolis? Si quis vsus pius idolorum esset in templis Christianorum, profecto vel orantibus vel communicantibus, vel docentibus vel discentibus prodesse sent. An docentibus prosunt? Doctrina petenda est ex Propheticis & Apostolicis scriptis. Pius enim animus non acquiescere debet, donec audiat: Hæc dicit Dominus. Quid iuuant discentes? Admiratio imaginum sæpe tenet attonitos & impedit, quo minus animus rebus, quæ traduntur, adijciatur.

An orantibus quid commodi afferunt? Mens orantis ad cœlum erigi debet, Id quod forma orandi à Domino præscripta, monet: Pater noster qui es

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

in cœlis, vnde aſpectus imaginum orantes auocat. Communicantibus forte commodant? Nihil minus. Nam communicantes in Cœna Dominica contemplari oportet CHRISTVM *Dominum mortuum & reſuſcitatum pro peccatis noſtris, & noſtri iuſtificatione, & non vanis oblectari imaginum picturis.* CVM *igitur nullum vſum habeant imagines pium in templis Chriſtianorum, ſed magis pietati nocent, & pugnant ex diametro cum voce* DEI, *Exod 20. Leuit. 26. Deut. 5. et 27. Eſai. 44. 1. Ioan. 5. Quis poteſt tam infandæ turpitudini patrocinari, niſi qui omnino verbum* DEI *pro nihilo habeat? Sed habent, fateor, quædam refugia patroni idolorum. Dicũt enim libros idiotarum eſſe. Sed Eſaias capite 44. contra dicit, nullum idolorum vſum eſſe: Quis (inquit) ſculptile conflauit ad nihil vtile? Aut igitur eradant hoc Eſaiæ teſtimonium ex ſcriptura, aut vana & inutilia ſimulacra eſſe fateantur. Quare laicos & idiotas ad legem & teſtimonium cum Eſaia mittere oportuit non ad ſculptilia & imagines. Non tamen inficias eo, haud minimam idolorum cauſam extitiſſe, quod cœperint in Papatu habere mutos ſacerdotes, qui cum non ſonarent ipſi verbum Dei, vt ſcelus conge minarent, idola muta & vana erexerunt in contumeliam Dei. Verum quia nunc ex Dei gratia in noſtris templis docetur purum verbum Dei, defungantur idola iſto ſuo fictо munere, & dent locum viuis imaginibus Dei.*

Quid?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Quid? Si non licet imagines & idola habere in templis, neque in moneta, neque in libris habere imagines licebit, neque monumenta & ſtatuas Ioſuæ & Samuelis, aut aliorum erigere licuit? Reſpondeo, Non damno artem pingendi & ſculpendi, quam inter dona Dei pono, nec imaginem pingi aut ſtatuas erigi veto, ſcio enim iſta adiaphora eſſe. Sed vſum imaginum diſtinguo: qui eſt triplex: Typicus, Superſtitioſus & Politicus. TYPICVS quidem VSVS fuit Cherubim in templo Salomonis & æneus ſerpens erectus in deſerto, verum nunc typus ceſſauit. Deinde habebant particulare præceptum de Cherubim erigendis, & æneo ſerpente. At nos catholico præcepto obtemperare debemus: Cauete vobis ab idolis. Hîc Apoſtolus non modo idololatriam damnat, ſed præcipit, vt ab ipſis ſimulacris inſtrumẽtis idololatriæ caueant Chriſtiani: quo ſignificat, non poſſe integrum ac ſincerum cultum Dei retineri, vbi ſimulacra ſunt, adeo enim ingenita eſt nobis ſuperſtitio, vt minima quæque occaſio contagine ſua nos inficiat. SVPERSTITIOSVS vſus ſolus damnatur, qualis in templis eſt. Et tametſi non omnes ſuperſtitioſe procumbunt coram imaginibus templicis: tamen quia rudioribus ſunt occaſio ruinæ & ſuperſtitionis, metuendum eſt, ne poſt hanc claram Euangelij lucem ſequantur tenebræ: vnde in ſuperſtitionem Ethnicam inſtrumentis adhuc in templis relictis incidant facile rudiores, Habenda eſſet ratio eorũ, quos

Christus suo sanguine redemit, ne nostris picturis et idolis eorũ salutem euerteremus. POLITICVS VSVS imaginum à nemine reprehendi iuste potest donec non transgrediatur iustos limites. Hic vsus politicus triplex est, Historicus, Symbolicus & ornatus gratia adhibitus: HISTORICVM voco, qui & ad intelligendas rectius rerum descriptiones, et ad memoriam rerum conseruandam facit: qualis est picturarum in libris, & statuarum, quas erexe runt sancti Patres. Hîc vsus sane valde vtilis est: quare nequaquam reprehendi debet. SYMBOLICVM imaginum vsum appello, qui nos de re, quæ imagine repræsentatur, admonet, politico fine. Vt imago in moneta Cæsaris admonebat Iudæos, quod & ipsius moneta esset, & quod Cæsari essent subiecti, vnde & Dominus iubet eos reddere quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Hunc imaginum vsum nequaquam improbandũ esse docet factum Christi, qui accepta moneta, quæsiuit cuius imago esset: quam cum illis redderet, non præcepit vt abijcerent propter imaginem, quod sane fecisset si iste vsus fuisset illicitus. Imo ipsi Apostoli monetam cum hac imagine circumferebant, & de pisce exemtum nummum cum imagine Cæsaris (nam alia moneta non recipiebatur pro tributo) Dominus in tributum pro se & Petro soluit. Vsus imaginum ORNATVS GRATIA adhibitus, est etiã politicus, qualis quia in templo Salomonis fuit sine reprehensione, non est cur reprehendatur, modo nihil

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

hil habeat admixtum periculi. Verum si obijcitur, in templis posse esse historicum vsum, RESPONDEO, Sint tales imagines historicæ, quæ nec nunc viuentibus sint scandalo, nec vllum periculum afferre possint posteris nostris. Præterea conferatur abominatio & multorum lapsus cum illo commodo, & videbimus, grauiores esse causas destruendi idola templica, quam ea ferendi intemplis. Prætendunt ornatum. Si illi ornatui adiunctum est vllum periculum, vel nunc viuentibus, vel posteris, sit maledictus. Spiritus sanctus Ezechielis 20. vocat idola abominationes oculorum: at puluis & cinis ea vocat ornamenta oculorum. Maledictus sit ornatus, qui est offendiculo veræ doctrinæ & membris Christi. Verus ornatus templorum vtilis & Deo gratus est: Concio, Cantio, Oratio, Communio, & non quæ hæc vel impediunt vel viciant. PRODVCVNT præterea in patrocinium suæ causæ autoritatem sanctorum Patrum & longam consuetudinem, sed si Patrum autoritate nitendum est, successoribus Apostolorum & omnibus Patriarchis Ecclesiarum Græcarum, qui idolis templicis aduersati sunt, potius assurgendũ est, quam posterioribus. Nec consuetudo obijcitur recte, cum mala consuetudo nihil sit aliud, quam erroris vetustas. Quapropter iudico Diabolo non esse cedendum, qui in mundum idola inuexit, vt verus cultus Dei corrumperetur, sed potius contineamur intra terminos verbi Dei, nec sinamus nos sophisticis impostoris à claro

verbo Dei abduci, etiamsi magnæ autoritatis viri videantur, qui ex carnis sensu aliud suadent et docent. QVOTIES igitur audimus verbo Dei idolo latriam damnari, sciamus & omnia damnari, quæ ad eam erigendam, fouendamque faciunt: qualia potissima sunt idola & simulacra, quæ instrumenta sunt idololatriæ, ex quib. idololatria nomen habet: quæ proprie externa veneratio idoli alicuius est, etsi postea vocabulum ad genus translatũ sit, significetque omnem timorem, dilectionem, fiduciam, spem in id quod non est Deus. Vnde auaricia à Diuo Paulo idololatria dicitur, quia in pecuniam suam spem collocat auarus: atque ita de alijs. Quid ergo pius pastor faciet? PRIMVM cauebit, ne quid per seditionem faciat: DEINDE docebit verã rationem cultus Dei: TERTIO obseruabit, an quisquam abutatur relictis in templis simulacris: quod si senserit, admonebit Magistratum sui officij, vt Ezechiam imitetur: QVARTO ornatum templorum, vnde non est superstitionis periculum, improbare non debet, modo sumtus non fiant inutiles, neglectis viuis imaginibus Dei, qui sunt pauperes: QVINTO politicum vsum imaginum nullum verbum Dei improbat. BREVITER, pius pastor prospiciens futuras tenebras, facile iudicabit ex quib. imaginibus sit periculum. PORRO PROMISSIONES & MINÆ, quæ attexuntur huic præcepto, sunt generales, & habent annexam conditionem impletæ Legis diuinæ, de quibus aliâs.

SECVN-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

SECVNDVM PRAECEPTVM.

NON ASSVMES NOMEN IEHOVA DEI TVI IN VANVM.

ANTITHESIS.

ASSVMES NOMEN IEHOVA DEI TVI LEGITIME ET RECTE.

ASSVMERE autem nomen Dei in vanum, est vsurpatio nominis Dei prophana. Mandatur igitur hic vera nominis Dei vsurpatio, cuius FINIS est, vt maiestas nominis Dei inter homines habeatur sacrosancta. Vt igitur, quicquid facit nomẽ Dei celebre inter homines, hîc mandatur: ita quicquid prophanat nomen Dei, & facit vt non celebretur inter homines, hîc prohibetur. Hinc collige operæ huius præcepti. PRIMVM, inuocationẽ nominis Dei. SECVNDVM, gratiarumactionem. TERTIVM, prædicationem. QVARTVM, glorificationem. QVINTVM, confessionem. SEXTVM, testificationem nominis Dei, seu cultum iurisiurandi legitimi. Hæc omnia, vt partes sunt veræ vsurpationis nominis diuini: Ita ad præcepti finẽ legitime ordinantur. PORRO, quicquid cum his sex partibus enumeratis pugnat, hîc prohibetur, vt inuocatio Sanctorum, strepitus labiorum, battologia sine fide, boatus templici, exorcismi incantatorum, in orando

orando tædium, nihil prorsus orare, vti Dei donis sine gratiarumactione, fidem celare, vel ob amiciciam, vel ob metum, abnegatio Dei, deprauatio scripturæ, scandalosa vita, hæresis, schisma, deieratio, execratio per nomen Dei, periurium, leuitas in iurando, temeraria vota: Breuiter, quicquid maiestatem nominis Dei inter homines lædit & obscurat. NEC HVIC PRÆCEPTO quisquam satisfacere potest, cuius ratio in primo exposita est. Similiter VSVS præcepti idem statuendus est cum vsu primi præcepti.

TERTIVM PRAECEPTVM.

MEMENTO DIEI SABBATI, VT SANCTIFICES EVM.

ANTITHESIS.

MEMENTO DIEI SABBATI, NE PROPHANES IPSVM.

EST autem sanctificare Sabbatum, quiescere ab operibus nostris, & regnum Dei meditari operibus à Deo institutis, recolere beneficia Dei, discendæq; legi Dei vacare. Sanctificandi enim vocabulum monet Sabbatum totum diuino cultui applicandum, & totum laudibus diuinis peragendum. FINIS igitur præcepti erit, animum, corpus & omnes

nes actiones Deo dedicare, regnum Dei et eius beneficia meditari & propagare. AD HVNC FINEM pertinet, PRIMVM, seria verbi Dei meditatio & tractatio. SECVNDO, verus vsus ceremoniarum, quas primum Deus, deinde Ecclesia vtiliter instituit. TERTIO, promotio pietatis pro vocatione. QVARTO, iuuare Ecclesiæ membra omni officiorum genere. QVÆ cum his pugnant, prohibentur hoc præcepto, vt omnia impedientia meditationem verbi, qualia sunt seruilia opera, quæ nõ habent coniunctum pietatis exercitium sua natura. Nec huic præcepto quisquam satisfacere potest. PORRO præter generalem vsum, de quo admonui in primo præcepto, hoc in tertio peculiariter observandum est: Tametsi autem ceremoniale est, quo ad speciem, hoc est, certæ diei (seruata illa Iudæorum numeratione) obseruationem, & ad Iudæos solos spectat, in memoriam creationis rerum institutum, tamen in genere ad totum humanum genus pertinet. Vt autem hoc declaretur apertius, primum obseruemus præcepta Dei duplicia esse, Catholica & particularia. CATHOLICA obligant omnes ex æquo, aut ad obedientiam aut ad pœnam quia ab omnibus et vbiq; eorum obseruatio requiritur. PARTICVLARIA, quæ non omnib. data sunt, sed vel vni genti aut vni homini. De his tres regulæ tenendæ sunt. PRIMA, Nullum præceptum adeo particulare est, quin aliquatenus ad omnes pertineat. SECVNDA, Quicquid externarum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

rum circumstantiarum annexum est præceptis Dei particularibus, vt est locus, tempus, persona, numerus, ordo &c. resecandum est, ijsque, quibus ea particulariter mandata sunt, relinquendum. TERTIA, Quicquid est fidei vel caritatis reliquum, id totum nobis applicandum est. Nullum enim præceptum Dei est, ex quo fidei & caritatis fructus percipi non possunt. Sic hoc præceptum Dei, de Sabbati obseruatione, peculiariter datum est Iudæis, sed aliquatenus tamen ad nos pertinet. Sunt enim tria in veteri Sabbato. PRIMVM, Ceremoniale, quod totum Iudæis relinquendum est. SECVNDVM Fidei. TERTIVM, Caritatis, quæ duo ad omnes pertinent. Proinde VSVS legitimus Sabbati in his consistit, vt beneficia Dei memoremus, gratiasque pro ijs agamus: vt celebremus perpetuum Sabbatum, id est, quietem à peccatis: vt sanctam conuersationem & vitam sectemur: vt quiescamus in Christo per patientiam, donec nos in sui regni gloriam transtulerit Deus: vt remittamus opera familiæ in qualibet septimana vno die ad minimum. Hoc postremum caritatis est, superiora fidei.

QVARTVM PRAECEPTVM.

HONORA PATREM TVVM ET MATREM TVAM.

ANTITHESIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

NE SINT TIBI INHONORI PARENTES.

HONORARE autem parentes est ipsis reuerentiam, obedientiam & gratitudinem exhibere. FINIS præcepti est, statuum, quos Deus ordinauit conseruatio. Ordinauit autem politias & œconomias, mandantur itaque hoc præcepto omnia, quæ ad politiarum & œconomiarum incolumitatem pertinent: vt sunt officia mutua magistratus & subditorum, parentum & liberorum, ministrorum verbi & auditorum, præceptorum & discipulorum: atque adeo omnium superiorum & inferiorum, siue sint priuati siue publici. Ex aduerso omnia hic interdicuntur, quæ cum istis pugnant.

PORRO in hoc & in sequentibus præceptis obseruandum est, quod obedientia omnis incoanda sit à primo præcepto: sine quo nulla obedientia cæterorum præceptorum placere potest, quæstiones, an quis præcepto huic satisfaciat, & quis sit vsus, ex superioribus notas, relinquo. Verum promissio addita videtur nonnihil obscura. Promittit enim prolongationem dierum obtemperantibus huic præcepto: cum tamen sæpe pij erga parentes filij præmatura morte succumbant. Sed hic obseruanda vtilis regula est: Quicquid nobis terrestrium bonorum Deus promittit, sub hac conditione accipiendum est, quatenus in bonum animæ nostræ salutemq; expedit. Vnde fit interdum, vt quo quisq;

quisq; magis diligitur à Deo, eo citius eripiatur ex hac vita. Nam promissionis genus est, vt obedienti bene sit. PORRO hoc loco quæstionem breuiter tractabo, de TERMINO VITÆ cuiuslibet hominis. Sunt qui statuunt Stoicam & fatalem necessitatem termini vitæ cuiuslibet hominis: qui cum alios quosdam locos, tum vero maxime illum, qui est Iob 14. adducunt: Breues dies hominis sunt, & numerus mensium eius apud te est, Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Etsi autem hunc locum ideo reiicere possem, quia corruptus est in communi translatione (ita enim legi debet ex Ebræo: Si definiti sunt dies eius, numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius, & non præteribit. Vt sit tantum vna propositio hypothetica, cuius consequens bis ponitur) tamen largimur illis, quod sit sensus Prophetæ: Deum terminum vitæ cuiuslibet definire, quem nec anteuertere, nec præterire quisquam potest, modo vicissim nobis concedant, statuti termini modum, non ex necessitate Stoica, sed ex verbo Dei claro & perspicuo petendum esse. SED quem modum definiti termini præscribit verbum Dei? Verbum Dei nos mittit ad Dei prouidentiam, quæ in promissionibus & comminationibus diuinis fundatur. Debemus igitur in hac quæstione promissiones & comminationes Dei cum vtrarumq; exemplis illustribus adhibere in consilium. PROMISSIONIS TESTIMONIA sint hæc pauca pro multis. Exodi 20. Honora patrem tuum

tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi. Prouerb. 9. Per me multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ. Prouerb. 10. Iusticia liberabit à morte. Ibid. Timor Domini apponet dies, et anni impiorum abbreuiabuntur. EXEMPLA PROMISSIONVM *sunt multa. Deut. 9. cũ Deus minaretur, quod populum contumacem vellet perdere, intercedit Moses, & iuxta promissiones parcit pœnitentibus. Niniuitis interitus voce Dei constitutus erat quadragesimo die post inceptam concionem Ionæ, sed pœnitentibus parcitur. 2. Reg. 24. Dauid supplicat Deo, erecto altari, vt cesset interfectio. Notum est Ezechiæ exemplum, Esaiæ 38.*

TESTIMONIA COMMINATIONVM *sunt hæc. Prouerb. 10. Qui maledicit patri et matri suæ extinguetur lumen eius in medijs tenebris. Psalm. 54. Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos. Leuit. 20. Dominus minatur flagitiosis exterminationem de populo suo: quæ exterminatio nihil aliud esse potest, quam abruptio termini vitæ, propter scelera perpetrata. Harum* COMMINATIONVM EXEMPLA *ex pluribus hæc obseruentur. Genes. 38.* HER, *quia fuit nequam in conspectu Domini, dicitur occisus à Domino. Ibid.* ONAN, *effundens semen in terram, ne suscitaret fratri semen, occiditur à Domino.* ACHAN *propter spolium de anathemate voce Dei iubetur lapidari. Ex his testimonijs & exemplis manifestum est, quod Deus*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

iuxta ſuas promiſſiones & minas vel abbreuiet, vel prolonget terminum vitæ cuiuſq;. Idem teſtatur Iacobus.cap.5 qui ægrotos piorum precib. ſubleuari ſtatuit. Idem ſemper ſenſerunt omnes pij, qui ſuis precibus ſæpiſſime pijs Principibus & doctoribus longiorem vitam impetrarunt.

HVC accedit firmiſſima contra Stoicos ratio: Si ineuitabilis fataliter eſt terminus vitæ, erit etiam culpa ineuitabilis, propter quam multi rapiuntur ad mortis ſupplicium. Si culpa ineuitabilis eſt, reuera Deus peccati autor erit. Sed hoc vel dictu horrendum maxime eſt. Quare cum culpa non ſit ineuitabilis, neq; terminus vitæ erit fatalis. PRÆTEREA iſta Stoica opinio vehementer nocet moribus, & pietatis exercitia omnino impedit. Nam cum homines putant, euentus pendere ex fato, fiunt ſegniores. Proinde timeamus Deum: ac cogitantes de futuris euentibus, reſpiciamus ad eius promiſſiones & minas: orantes vt ipſe nos ſuo Spiritu regat, quo ea agamus, quæ ipſi grata ſunt: vtq; pro ſua miſericordia & clementia velit nobiſcum agere.

DEINDE alia regula obſeruanda eſt in hoc præcepto: Eatenus obediendum parentibus eſſe, ne lædatur erga Deum pietas, quæ primum gradum obtinet. Nam ſi ad Dei inſtitutum, tanquam ad certam regulam, exigenda eſt filiorum ſubiectio, præpoſterum foret per eam ab ipſo Deo abduci.

TERTIA regula ſit hæc: Tametſi non eſt æqua

lis

lis conditio superiorum & inferiorum: tamen aliquod ius mutuum et analogum inter ipsos requiritur: quod sicuti inferiores superiorib. obnoxios reddit: ita vicissim proportione habita superiores obstringit inferioribus. Hæc proportio seu analogia ad legem caritatis exigenda est: quæ sola vera est mensura in mutuis superiorum et inferiorum, imo & parium officijs, de qua re postea in IIII. Classe dicetur.

QVINTVM PRAECEPTVM.

NON OCCIDES.

ANTITHESIS.

VITAM PROXIMI CONSERVABIS.

VT enim læsio omnis proximi hic interdicitur: Ita omnibus modis ipsum iuuare præcipitur. FInis præcepti, vt alter alterius incolumitatem quærat. Mandantur igitur omnes virtutes, quibus proximo commodamus, et quæ ab iniuria proximi nos reuocant, cuius generis sunt: dilectio proximi ex animo, comitas, beneficentia, conuersatio amica, clementia, adesse in quauis necessitate. Contra prohibetur, PRIMVM externum homicidiũ, DEINDE maledicta, conuicia, ludibria. Breuiter, omnia facta, quibus vllo pacto lædi potest persona proximi

Item omnia cogitata, quibus male de proximo cogitamus: Similiter omnia dicta in proximum acerbiora. Porro parentum, præceptorum et magistratus officia nequaquam hoc præcepto tolluntur, vt quæ non solum in quarto præcepto præcipiuntur, (faciunt enim ad status à Deo ordinatos conseruandos) verumetiam præmijs peculiaribus à Deo ornantur, quemadmodum multa exempla scripturæ testantur.

SEXTVM PRAECEPTVM.

NON MOECHABERIS.

ANTITHESIS.

CASTE VIVES.

VT autem hîc impuritas omnis animi & corporis interdicitur: Ita præcipitur mentis et corporis puritas casta, & castitas pura. Finis præcepti est, vt homo puritatem et castitatem sui creatoris sectetur. Mandantur igitur hîc virtutes castitatis & pudiciciæ, quales sunt σωφροσυνη, temperantia, sobrietas, & quæcunq; faciunt ad castitatem conseruandam, cum in matrimonio casto, tum extra matrimonium. Contra prohibentur externum adulterium, vagæ libidines, mollities, sermones spurci, ὐτραπελία, id est: scurrilitas, intemperantia, ebrietas, lasciui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ciui gestus, & quicquid hominem à castitate corporis & mentis auocare potest.

SEPTIMVM PRAECEPTVM.

NON FVRABERIS.

ANTITHESIS.

BONA PROXIMI PROMOVEBIS.

FINIS præcepti est, vt nostra sorte contenti vnicuiq; quod suum est relinquamus. Mandantur igitur hìc iusticia cõmutatiua præcipue, et omnes eius partes, & prohibetur quicquid cum illa pugnat, vt expilationes, vsuræ, fraus, lances & ponderа iniusta.

2. Samue. 15. species quædam furti indicatur, cũ Absolon furatus dicitur esse cor virorum Israël: vnde patet, maximos fures esse eos, qui alienãt animos subditorum à Magistratu, auditorum à ministris verbi, discipulorum à præceptoribus, seruorum à dominis, famulorum & ancillarum à patribus familias, liberorum à parentibus. Hoc genus furti recte diabolicum dixeris. Nam vt diabolus primorum parentum animos auertit à Deo: Ita hi vestigijs paternis insistentes animos, ab ijs, cum quibus coniuncti esse deberent, alienant,

OCTAVVM PRAECEPTVM.

NON RESPONDEBIS FALSVM TESTIMONIVM ADVERSVS PROXIMVM TVVM.

ANTITHESIS.

RESPONDEBIS PRO PROXIMO TVO VERVM TESTIMONIVM.

FINIS præcepti eſt, vt veritatem ſine fuco inter nos colamus: Mandantur itaq; in hoc præcepto candor, veritas, conſtantia in dictis, diligens veritatis inquiſitio. Commendantur artes veritatis miniſtræ. Contra prohibentur falſum teſtimonium, calumniæ, mẽdacia, obtrectationes, malæ cordis ſuſpiciones de proximo, item Sophiſtica, & omnes deceptoriæ artes.

NONVM ET DECIMVM PRÆCEPTVM.

NON CONCVPISCES DOMVM PROXIMI TVI.

ANTITHESIS.

TOTO CORDE SIS PROXIMO CARVS ET VTILIS.

FINIS

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

FINIS præcepti est, vt omnem cupiditatem cũ caritate pugnantem, ex animis excutiamus. Hæc duo præcepta discrimen faciunt inter legem humanam & diuinam. HVMANA tantum prohibet facta & dicta, DIVINA etiam concupiscentiam inordinatam coërcet. Tametsi autem in superioribus præceptis concupiscentia etiam prohibetur: tamen hæc duo postrema non censenda sunt inutilia aut frustra addita. Nam in illis prohibetur voluntaria concupiscentia, quæ est effectus eius concupiscentiæ, quæ hic prohibetur. In superioribus prohibetur actio interior & exterior, consilia & deliberationes: In hisce vltimis istorum omnium fons præcludi præcipitur. Illic actiua, hic passiua cõcupiscentia interdicitur. Cæterum qui hæc duo præcepta distinguunt, nonum ad genus, decimum ad species referunt. Nonum: Non concupisces domum proximi tui. Hoc est, familiam & possessionem proximi tui promoueto. Decimum: Non concupisces vxorẽ eius, mandat, ne quis vlla occasione sub specie honesta res alterius velit ad se allicere.

QVOD autem nemo satisfaciat huic præcepto his rationibus conuincitur. PRIMVM enim massa tota naturæ nostræ corrupta est. Est enim prauum cor hominis ab adolescentia. SECVNDO vniuersalis experientia in omnibus sanctis, qui ingemiscunt & dolent se impediri hoc malo, quo minus ea quæ volunt bona faciãt. Hinc Paulus Ro. 7. exclamat: O me miserũ, quis me liberabit de corpore

mortis huius. Debet proinde vſus horum præceptorum perpetuus in animis noſtris hic eſſe, vt precemur Deum, ne hoc malum nobis imputet, ne compellamur, vt obtemperemus ei in ſuis concupiſcentijs: denique vt confugiamus ad Chriſtum Pontificem, qui credentium in ſe peccata interna & externa ſuo precioſo ſanguine abluit.

SECVNDVM CAPVT.

LEGITIMA SPIRITVALIS CVLTVS DEI RATIO, ET EIVS PARTES.

SVPERIORI capite materiam cultus diuini explicauimus: Nunc eius legitima ratio & partes exponendæ ſunt. Non enim omne opus præceptum, eſt cultus, niſi ex vera fide fiat propter verum finem. Nam qualitas operum non ſolum ex ratione præcepti, ſed ex cauſis ſimul efficiente & finali cenſebitur. Vt igitur hanc doctrinam perſpicue teneamus, PRIMVM, regulam per quam probandus ſit verus cultus Dei, DEINDE fundamentum eiuſdem cultus, TVM, quidnam ſit cultus Dei POSTREMO, quæ ſint eius formæ, tradam. His enim quatuor cognitis nihil reſtat, niſi vt mentem, cor, linguam & manus à Domino gubernari cupias, quo ipſi verum cultum præſtare poſſis.

Sit itaq; hæc REGVLA GENERALIS, quod nullus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

nullus cultus placeat Deo, nisi quem ipse proprio verbo instituit. Hanc regulam vox Dei apud Esaiam, & Dominus in Euangelio confirmat: Frustra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum. Paulus ad Colos. 2, ἐθελοθρησκείας damnat. Idem pronunciat, nihil placere Deo sine fide. Cum igitur cultus placere debeat Deo, qui id fieri potest si verbo Domini non nitatur? Teneamus igitur hanc regulam, nec sinamus nos ab ea auelli vlla sophistica. HVIVS regulæ VSVS multiplex est: PRIMVM enim hac regula stabilitur autoritas legislatoris. Vbi enim in Republica liberum est, vnicuiq; condere leges, autoritatem supremi domini vilescere necesse est. Hanc autoritatem sibi vendicat Dominus in primo præcepto, dum inquit: Ego sum Iehoua Deus tuus, &c. DEINDE liberat nos hæc regula ab errore Ethnico, Pharisaico & Papistico, ne cum illis sine modo superstitiones & ἐθελοθρησκείας cumulemus, quorum antesignanus est Romanus Pontifex, qui sane Hieroboam apostasia, Achab homicidijs & sanguine piorum, Iesabel crudelitate, Nabuchodonosor sacrilegio, Iulianum fraudibus, Iudam proditorio osculo superat. Hactenus de regula.

Fundamentum cultus Dei sequitur, quod fixum & certum tenere oportet. Est autem hoc fundamentum duplex, nimirum cognitio Dei & cognitio nostri, de quibus quia abunde dictum est in prima classe, hîc breuius eadem attingemus. COGNI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

TIONEM Dei consequimur per verbum & testimonium, quæ coniuncta docent nos, quod Deus sit fons omnis virtutis, iusticiæ, sapientiæ et veritatis: quod Deo omnis gloria tribuenda sit, quod Deus ad iuuandum sit promtus sua natura: quod idē velit omnes ad se confugere in quouis periculo. Hāc Dei cognitionem esse fundamentum cultus Dei Esaias 19. docet his verbis: Cognoscent Aegyptij Dominum in die illo, & facient sacrificia & oblationem, vouebuntq; vota Domino, & reddent. COGNITIO nostri ex trium rerum contemplatione petenda est, nimirum ex fine creationis, ex virium præsentium æstimatione, & ex facilitate lapsus in peccatum. FINIS docet officium, quod est referre imaginem Dei in sincera pietate et iusticia vera. Vires ostendunt, quod officium debitum præstare minime valeamus. Lapsus frequentes nos monent fragilitatis nostræ et peccati. Vnde admonemur omnem gloriandi materiam abijcere, vt qui fracti viribus nihil sine auxilio diuino efficere boni possumus, imo omni hora præcipites in noua peccata ferimur, nisi manu Dei conseruemur. Sine hac nostri cognitione nec pœnitentia, nec fides existere possunt: sine quibus nihil quantumuis speciosum Deo placere potest. Vbi hanc duplicem cognitionem Dei & nostri probe tenuerimus, fundamentum veri cultus Dei iactum est.

NVNC quemadmodum proposuimus, quid sit cultus Dei verus, definiamus. Est itaq; CVLTVS

Dei

Dei opus mandatum à Deo, factum ex fide in celebrationem gloriæ Dei principaliter. Verum ne hic inpingamus, perutile discrimen cultus diuini hîc est tenendum. Est enim duplex cultus Dei VNVS est expiatorius, meritoriusque per se: ALTER Eucharisticus seu obedientiæ, & nequaquam meritorius sua natura. EXPIATORIVS & MERITORIVS per se est obedientia filij Dei, per quam satisfecit legi Dei, ac meruit omnibus vitam æternam qui in se credunt. Quicunque hunc honorem tribuunt alijs rebus quam obedientiæ CHRISTI, contumelia afficiunt filium Dei, qui solus expiatorium cultum præstitit. CVLTVS DEI EVCHARISTICVS seu obedientiæ omnium filiorum Dei est. Hic per se non meretur quicquam, sed ex gratia habet promissiones præsentis vitæ & futuræ. HIS ita constitutis, definitionem positam breuiter excutiamus: PRIMVM fit mentio materiæ cultus Dei, quæ est opus à Deo mandatum. Quemadmodum enim in Republica ciuili obedientia erga Magistratum est, viuere secundum præscriptum legum: Ita in Ecclesia seu regno Christi cultus Dei æstimandus est, qui verbo & lege Dei nobis præscribitur, sicuti regula supra tradita dilucide docet. SED quia non satis, ex ratione præcepti opus facere, nisi accedat Fides, ideo additum est in definitione: factum ex fide. Est enim fides omnis operis boni effectrix. Sed cur ita? Cur fides adeo necessario requiritur? Quia opus nullum potest placere Deo

nisi

niſi prius perſona placeat: placet autem perſona fide, hæc enim facit, vt errata nec nobis nec operib. noſtris imputentur: ſed quemadmodum nos iuſti ſumus per fidem: ita & opera noſtra per eandem fidem iuſta habentur. DEINDE fides facit, vt voluntarium ac promtum ſit obſequiũ, alioqui minime placeret. TERTIO, fides monet animi cultum & externam operationem coniungenda eſſe, vnde fit, quod tametſi opus interdum externum ſit, tamen quia ex fide factum eſt, ſpiritualis Dei cultus exiſtit. POSTREMO hæc additio facit clarum diſcrimen inter cultum Dei verum et falſum. Nam omnis cultus extra fidem, ſiue ſit à Deo mandatus ratione operis, ſiue à Diabolo inuectus ſit, damnandus eſt. ſiquidem mera ſuperſtitio eſt. Hoc verum eſſe confirmat ipſe Deus, Eſaiæ 11. Quo mihi (inquit) multitudo ſacrificiorum veſtrorum? Non nunquam abominationes vocat, interdum dicit ſe ea ſacrificia non præcepiſſe. An non præcipit ea ſacrificia quæ damnat? præcepit quidem, ſed vt fierẽt ex fide. Superſtitio enim non ſolum ex re ipſa, ſed etiam ex animi affectione æſtimanda eſt. Dare eleemoſynam ſecundum rationem operis eſt bonum, verum ſi abſq; fide fiat propter impium finem, abominatio coram Deo eſt. Quapropter Pauli conſiliũ ſequamur. Quicquid (inquit) feceritis, ex animo facite, tanquam Domino. Atq; ita apparet, cur ex fide prodeat opus, quod cultus Dei eſſe debet. TERTIVM definitionis membrum fuit, quod opus tendere

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

dere debeat in celebrationem gloriæ Dei. Quemadmodum enim ſuperius membrum docet, vnde proficiſci debeat cultus Dei: ita hoc tertium, in quem finem tendere debeat, manifeſtat, nimirum in celebrationem gloriæ Dei: Hoc quam verum ſit, docet ipſa hominis creatio ac regeneratio. Omnem (dicit Dominus) qui inuocat nomen meum in gloriam meam creaui eum, formaui eum, feci eum. Et Dominus apud Matthæum: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt glorificent Patrem veſtrum cœleſtem. Rectiſſime igitur Iulianum admonet Auguſtinus lib. 4. cap. 3. aduerſus Iulianum ſcripto in quiens: Noueris itaq;, non officijs, ſed finibus à vicijs diſcernendas eſſe virtutes: Officium autem eſt, quod faciendum eſt, finis vero propter quod faciendum eſt. Cum itaq; facit homo aliquid, vbi peccare non videtur, ſed non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare conuincitur. SED quid eſt Deum GLORIFICARE? Eſt PRIMVM recte ſentire de natura Dei, maieſtate & veneratione: DEINDE tribuere ei omnem ſapientiam, miſericordiam & iuſticiam. TERTIO, illi obtemperare. QVARTO, alios noſtro exemplo ad illum agnoſcendum inuitare. Hanc gloriam ei eripiunt, PRIMVM, qui de ipſius natura, maieſtate & veneratione recte non ſentiunt. SECVNDO, qui ipſius virtutes & beneficia non agnoſcunt. TERTIO, qui ſcelerate & flagitioſe contra ipſius mandatum viuunt. QVARTO, qui ſuo exemplo alijs offendiculo

ſunt,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ſunt, vt ad Deum venire nequeant. QVINTO, qui vni Chriſto redemtionis gloriam non tribuunt. SEXTO, qui in rebus ad hanc vitam pertinentib. fortunæ, ſapientiæ & conſilijs ſuis, tribuunt ſucceſſum. Nam cum Dominus omnia hæc largiatur, ſpoliatur aliqua ſuæ gloriæ parte ab illis, qui hæc ad ipſum ſolum non referunt. Ille dixit, gloriam meam alteri non dabo. Qui ergo ſibi gloriæ eius vel minimam portionem vendicat, ſacrilegus cenſendus eſt Atq; hæc de definitione dicta ſufficiant.

NVNC, veniamus ad illud, quod poſtremo loco de cultu Dei varijs generibus propoſuimus. In vniuerſum itaq; cultus Dei duplex eſt, Internus & Externus Vtrumque Deus iure à nobis requirit. Nam quoad animam, creauit Deus hominem ad imaginem et ſimilitudinem ſuam, quoad corpus omnes vires contulit et conſeruat Nec pugnat hæc diſtinctio cum eo, quod ſupra dictum eſt, omnẽ cultum Dei ſpiritualem eſſe debere. Eſt enim cultus Dei ex cauſa efficiente, obiecto & finali cauſa cenſendus. Cum igitur omnis cultus Dei proficiſci debeat ex fide, quam ſpiritus operatur in gloriam Dei, qui ſpiritus eſt, recte ſpiritualis omnis cultus Dei verus iudicabitur. Sed quid eſt Internus Dei cultus? Eſt motus mentis & cordis congruens cum lege Dei. Quid Externus? Cum actio externa congruit cum lege & voluntate Dei. Sed vterque iuxta duplicem Decalogi tabulam diuidendus eſt. Nam vt prima tabula præcipit cultum Dei internum

num & externum, ita & secunda. Primæ tabulæ cultus internus & externus habet gradus supra in explicatione Decalogi commemoratos. Ex hoc cultu primæ tabulæ manat duplex cultus, internus et externus secundæ tabulæ: INTERNVS consistit in affectu cordis erga proximũ EXTERNVS in operis declaratione. Paulus 1. Thess. capite 1. diuidit cultum Dei compendiosius adhuc, nimirum in affectus tres, & eorum effectus totidem. Affectus sunt: fides, spes et caritas. Fidei tribuit ἔργον, Spei ὑπομονὴν, Caritati κόπον. Atque hæc dicta sufficiant de legitima ratione cultus Dei, atque eius partibus.

TERTIVM CAPVT.

GENERALIS DOCTRINA BONORVM OPERVM.

QVIA dictum est, bona opera esse cultum Dei, cum ex fide proficiscuntur, propter verum finem, addam generalem doctrinam, ad quam recurrendũ erit, quoties operum bonorum quorumcunq; fit metio. Valde enim necessarium est, eruditi recte de bonorum operum ratione, vt sciatur quo in loco habenda sint. Papistæ grauiter peccant à quibus bona opera humana causis iustificationis annumerantur. Peccant et illi, qui dũ bona opera

à causis

à causis iustificationis excludunt, minus frigide de obedientia, Deo necessario præstanda, docent, ac si fides esse posset sine suis naturalibus proprietatibus. Cæterum, vt clarius operum doctrinam generalem exponere liceat, eam totam sex quæstionibus subijciam.

1. Quæ opera docenda & facienda sint.
2. Quomodo fieri possint.
3. Quomodo placeant Deo.
4. Quæ causæ bonorum operum, curq; promissiones sint additæ bonis operibus.
5. Quoniam omnes homines habeant peccatum, quorum obedientia placeat, & quorum non.
6. Cur scriptura, bona opera mercedis honore dignetur.

DE PRIMA.

CVM quæritur, quæ opera facienda sint, duo perpendamus: qui Nos simus, quis Ille, cui obedientia per bona opera præstanda est. Cum Nos intuemur, considerata nostra corruptione, admonemur ne nos fingamus opera, quibus volumus Deum colere. Per nos enim nequaquam intelligimus, quid vel placeat vel displiceat Deo. Vnde Dominus pronunciat, se frustra coli mandatis & doctrinis hominum. Hinc certo statuamus, opera quantumuis speciosa, excogitata ab hominibus, nequaquam posse boni rationem veram habere. At si Deum intuemur mone-

monemur reuerentia erga ipſum, vnde fit, vt hoc ſo lum ipſi placere cogitemus, quod ipſe nobis ſuo ver bo præſcribit. Nam is ſolus eſt legislator noſter. Utrumq; complectitur Ezechiel 20. cap inquiens: In præceptis patrum veſtrorũ nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus veſter, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea cuſtodite, & facite ea. Hoc Dei verbum regula nobis eſſe debet operum quæ facienda ſunt, & tria continet. PRIMVM, quod Deus nolit opera ab vllo homine præſcribi, iuxta quæ coli debeat. SECVNDVM, quod ſua præcepta normam operum eſſe velit vnicam. TERTIO, quod addat huius rei grauiſſimam rationem, inquiens: Ego ſum Dominus Deus veſter, quo dicto non ſolum ſibi ius vendicat legislatoris, vt qui ſolus autoritatem habeat ſuo populo præſcribendi vitæ leges: quod ſane ius adimere illi videntur, qui nouos cultus ſine ipſius mandato excogitãt, ſed etiã nos obligat ad obedientiam, & ſe noſtrum Deum & Dominum eſſe pronunciat. Hæc coërcere nos debent, ne temerario auſu nouos fingamus cultus. Hæc reuerentiã erga verbum traditum augebunt, vt dicamus cum Dauide: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Ut enim lucerna iter monſtrat in tenebris, ne impingamus, Ita vox Dei, ne in vita per ignorantiam erremus, efficit. Porro ne quiſquam ad ignorantiæ excuſationem confugiat, edidit Deus vocem legis moralis, quam ſtupendis miraculis cõ-

firmauit: quam legem moralem vult communem vitæ regulam esse, quæ duobus capitibus, nempe dilectioni Dei, et dilectioni proximi subijcitur, de quibus supra dictum est, Hic tantum volo responsum ad primam quæstionem, nimirum, quod nulla opera bona censenda sint, nisi quæ à Deo præcepta sunt. Quare ea sola facienda, iuxta Ezechielis dictum.

DE SECVNDA.

POSTQVAM mens pij hominis nouit, quæ opera sint facienda, quærit quomodo fieri possint. Ad quam quæstionem ex duobus dictis petenda est responsio. Apostolus dicit Ebræos 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Et Christus pronunciat: Sine me nihil potestis facere. Quare hæc ordine requirũtur, vt fiant bona opera. 1. Cognitio Christi. 2. Fiducia Christi. 3. Viuificatio, qua nos Christus per Euangelium viuificat, et effundit in nos Spiritum sanctũ. Nulla enim dilectio, nulla obedientia esse potest, nisi prius fide apprehẽsa sit misericordia & reconciliatio propter Mediatorem. In hac consolatione diuinitas habitat in corde, quia æternus Pater per Filium consolantem voce Euangelij, vere est ibi efficax, & datur à Patre & Filio Spiritus sanctus accendens lætitiam & inuocationem, iuxta dicta: Effundam Spiritum Gratiæ et Precum. Item: Veniemus & mansionem apud eum faciemus. Item, secundæ Corinthios tertio: Intuentes

gloriam

gloriam Domini, transformamur ad eandem imaginem, id est, intuentes, λόγον, qui est imago æterni Patris, & in consolatione ostendit præsentiam & bonitatem Dei, efficimur similes eius imaginis, Spiritu sancto accedente corda. Ita tunc Filius est Emanuel, per eum enim nos diuinitas viuificat, protegit, gubernat, gestat nos, regit consilia & euentus, sicut dicit: Ego sum vitis, vos palmites, sine me nihil potestis facere. Hæc dum cogitamus, accenditur inuocatio Dei, qua petimus præsentiam et gubernationem Mediatoris in omnibus nostris actionibus.

DE TERTIA.

POSTQVAM mens edocta est, quomodo fieri possint bona opera, quærit præterea, quomodo placeant: Frustra enim fierent nisi placerent. Pugnat pro patria Scipio, pugnat & Dauid, sed non vtriusque opus placet Deo. Quare hic rectè quæritur, quomodo placeant bona opera? Ad quã quæstionẽ in genere respondeo, quod placeant in conuersis. Scipionis opera non placuerunt, quia non fuit conuersus: At Dauidis militia placuit, quia fide erat acceptus Dauid. At hic tria ordine sunt spectanda. PRIMVM statuendũ est de persona, quod sit fide reconciliata & iusta propter Christum, gratis, non propter dignitatem personæ. Nam fide apprehenditur imputatio iusticiæ, sicut scriptum est: Credi-

dit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustici am. DEINDE & hoc fatendum, quod persona fide iustificata nondum legi satisfacere potest. Nam hærent etiam in pijs multa interiora peccata, dubitationes et malæ inclinationes, peccata ignorantiæ, omissionis &c. Hæc immundities deploranda est, et repugnandum dubitationibus & malis affectibus, & simul precandum veris gemitibus cordis, ne Deus nobis has sordes, quibus inuoluimur imputet. TERTIO, Etsi has nostras sordes agnoscimus tamen simul statuendum, quod & Deus postulat incoatam obedientiã, et quod placeat incoata hæc obedientia Deo propter Christum. Sic enim Petrus clare docet: Offerte hostias spirituales acceptas Deo propter Christum, qui & propiciator est, & nunc pro nobis interpellat. Non itaq; placet obedientia nostra Deo propter suam dignitatem aut perfectionem, est enim per se indigna, vt prodeat in conspectum Dei, nec satisfacit legi, vt dictum est: sed placet propter personam reconciliatam, quæ propter Christum vt iusta habetur: ita etiam placet, etsi circumferat in carne peccatum & multas sordes

DE QVARTA.

CVM constat, hominem nequaquam iustificari operibus, quæri etiam commode solet, quænam sint bonorum operum causæ, quibus homines ad bene operandum accendi & impelli debent, & numerari hic

ri hîc ſolent tres cauſæ grauiſſimæ, quæ ſunt: neceſſitas, dignitas, præmium. NECESSITAS quintuplex ſtatui poteſt, nempe mandati, debiti, fidei retinendæ, vitationis pœnarum, & conuerſationis. NECESSITAS prima MANDATI eſt, quod Deus obedientiam erga ſuam legem ſerio et ſeuere mandat: In præceptis meis ambulate. Et Paulus: Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra. Secunda NECESSITAS eſt debiti officij, de qua Paulus concionatur, Rom. 8. Debitores ſumus Dei, non carnis. Non enim ſumus noſtri iuris, ſed eius qui redemit nos ſuo ſanguine. Tertia NECESSITAS eſt FIDEI retinendæ. Si quis, inquit Paulus, ſuorum & maxime domeſticorum curam non habet, fidem abnegauit & infideli deterior eſt. Item: Milita militiam honeſtam, habens fidem et bonam conſcientiam: quarum neutra retinetur ſine obedientia. Tametſi vox illa immota ſit, Vita æterna donum Dei eſt: tamen & hoc certum eſt, contriſtari & excuti ſpiritum ſanctum cum perpetrantur delicta contra conſcientiam. Quarta NECESSITAS eſt, qua POENAS vitari oportet. Propter iniquitates, inquit Dauid, corripis filios hominum. Quinta NECESSITAS eſt CONVERSIONIS. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Cum igitur fit conuerſio, ſimul viuificatur homo fide per ſpiritum ſanctum, PRÆTEREA coniuncta eſt conuerſioni regeneratio, quæ eſt incoatio nouæ vitæ, quæ eſt noua

& æterna lux, sapientia, iusticia & renouatio imaginis Dei in nobis, quæ fit Deo se nobis communicante, cum filius voce Euangelij consolatur corda, & effundit in ea spiritum sanctum. SECVNDAM causam obedientiæ præstandæ seu bonorum operum dignitatem posui. DIGNITAS est, quod homo conuersus iam sit filius Dei, iuxta illud: Dedit potestatem, vt filij Dei fierent quotquot credunt in eum: Quanta dignitas est, quod credentes sint templum spiritus Dei viuētis? quod CHRISTVS in ipsis habitet per fidem, quod pater, filius & Spiritus sanctus ad illos venire, & in ijs mansionem facere velint? quod Christi sint membra? Iam perpende, quantum scelus sit, filios Dei imaginem Satanæ referre: quantum periculum sit, templum Dei Satanæ fœtore conspurcari: quam immane sit, Deum è suo hospitio exturbari. Quare filios Dei decet imitari patrem cœlestem, qui dixit: Sancti estote, quia ego sanctus sum: præterea sumus vocati ad sanctificationem, vt simus conciues regni Christi, in quo angeli castissimi ministrant Christo & Ecclesiæ.

PRÆMIVM TERTIA causa est, hoc est, compensatio patientiæ & obedientiæ credentium. Hoc præmium non datur propter operis in se qualitatem ex debito, sed propter promissionem ex gratia. Est autem hoc præmium multiplex, Spirituale corporale, perpetuum, temporale. PORRO huic quæstioni est et alia coniuncta, Cur Deus adiecerit

pro-

promissiones bonis operibus, & sunt potissimum quinq; causæ. PRIMA, vt sint testimonia prouidentiæ Dei. Vult enim sciri Deus, & bona corporalia res esse ab ipso creatas, & non casu spargi, sed ab ipso Ecclesiæ dari & conseruari, iuxta dictum: Ipse est vita tua, & longitudo dierum tuorum, Item: In diebus famis saturabuntur: Diuites esurierunt, timenti autem Dominum non deerit vllum bonum. Item: Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. SECVNDA, vt sint testimonia, quod velit Deus etiam in hac vita seruare Ecclesiam. Quare Paulus 1. Timoth. 4. inquit. Pietas habet promissiones præsentis vitæ & futuræ. Quia enim vult Deus immensa bonitate colligere Ecclesiam propter Filium mediatorem, tantisper seruat hunc ordinem naturæ, fœcundat terram, vt alat Ecclesiam in hac vita. Et cum propter Ecclesiam cæteros pascat, nos præcipue gratos esse oportebat. TERTIA, quia vult Deus et necessitatem corporalem esse commonefactionem de fide, inuocatione, spe et gratiarum actione, ideo promissiones edidit, & quidem vult hæc ipsa bona, fide peti & expectari, & in hac petitione & expectatione fidem spem, patientiam crescere. QVARTA, Vt sint cõmonefactiones de promissione gratiæ, quia fidem quæ agnoscit filium & accipit reconciliationem, oportet semper prælucere in petitione corporalium rerum, & quidem propter filium cæteræ promissiones editæ & ratæ sunt. Hæc omnia comprehendun-

henduntur in dicto: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. QVINTA, quia Deus vult vtrunq; sciri: et subiectam esse Ecclesiam cruci, et inter ipsa pericula tamen mirabiliter seruari in hac vita, vt vniuersa admiranda conseruatio Ecclesiæ, & omnes mirandæ liberationes sint testimonia præsentiæ Dei in Ecclesia, vt dicitur in Numeris 14. Vt sciant Aegyptij, quod tu Domine sis in hoc populo. Iosuæ 3. Scietis quod Dominus Deus in medio vestri sit. 1. Reg. 17. Vt sciat omnis terra, quod sit Deus in Israël. Esaiæ 37. Et nunc Domine Deus noster salua nos de manu Zennacherib, vt cognoscant omnia regna terræ, quod tu solus sis Dominus.

DE QVINTA.

Cum omnes homines habeant peccatum, recte quæritur, quorum obedientia placeat & quorum non. Ad quam quæstionem breuiter respondeo. Peccata sunt duplicia, QVÆDAM enim fiunt à scientibus et volentibus contra conscientiam, qualia in conuersis non sunt. Nam si conuersus labitur contra conscientiam (vt Dauid adulterio & homicidio) excutit spiritum sanctum, abijcit fidem, & reus fit iræ Dei, & nisi agat rursus pœnitentiam, ruit in æternam pœnam. Horrenda insania est, dicere tales retinere spiritum sanctum ac fidem, cum Paulus aperte dicat, Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis: talia facientes regnum Dei non possidebunt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

bunt. Præterea deficientes à fundamento, hoc est, aliquem articulum fidei abijcientes, siue eũ intelligant, siue non intelligant: sed decepti præstigijs, hi quoque desinunt esse sancti, & excutiunt spiritum sanctum, & fiunt rei æternæ iræ, Vt Arius, Fotinus, Manes, & similes hæretici. QVÆDAM peccata fiunt non contra conscientiam, vt caligo et dubitatio, multæ omissiones & vitiosi affectus: quibus malis sancti repugnant, ne ruant contra conscientiam: & credunt ea deleri per filium Dei. Hæc caligo & immundities in homine non existimetur leue malum esse, propter quã dictum est: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et tamen filius Dei vmbraculum est credentibus. Etsi igitur hæc immundities est in sanctis, tamen placent personæ propter filium Dei, fide accipientes imputationem iusticiæ, iuxta illud: Beati quorum tecta sunt peccata. Item: Pro hoc orabit te omnis sanctus. Item: Si actiones carnis spiritu mortificabitis viuetis. Hæc peccata supra dixi nominari VENIALIA.

DE SEXTA.

HIC PRIMVM cauendum est, ne operum doctrinam cum causis efficientibus iustificationis confundamus. Opera enim non ad causas efficientes sed ad finales pertinent. Quare ne studiosi hic hallucinentur, nonnulla huc adijcienda sunt, & declaranda vocabula MERCEDIS & MERITI.

SCRIPTVRA vocat supplicia malis & præmia bonis operibus reddita Mercedis nomine, vnde & Deus μισθαποδότης, hoc est, mercedis retributor dicitur, Ebræos 10. Sed sciendum est, nomen MERCEDIS, quæ bonis rependitur operibus, vsurpari bifariã. ALIQVANDO enim significat non DEBITVM, sed plane gratuitum officij vel laboris alicuius debiti PRÆMIVM, vt cum pater familias filio suo vel seruo pollicetur & reddit aliquid non debiti præmij, pro officio diligenter quidem obito, sed tamen debito. Debet enim filius & seruus suo patrifamilias quæcunq; ad eius gratiã & vtilitatem potest præstare, his filijs & seruis, cum quæ debent, quamlibet diligenter perfecerint, ille non debet (teste Domino Lucæ 17.) ne gratiam quidem, nedum mercedem. ALIQVANDO autem accipitur merces PRO COMPENSATIONE OFFICII aut laboris debita, vt Rom. 4. Operanti vero merces imputatur non secundum gratiã, sed secundum debitum. Talis merces à Deo nobis deberi non potest, nam nos filij & serui Dei sumus, facti toti & refecti à Deo, & ab eius plane gratuita benignitate cuncta bona accipimus, in ipso viuimus, mouemur & sumus. Quocirca debemus huic patri et Domino nostro, longè et plura & perfectiora officia, quam in hac vita vnquam præstemus. Ac proinde quicquid Deus nobis mercedis rependit, id constat eum rependere nobis caritate & benignitate omnino gratuita, & non ex vllo aut debito

debito aut condigno. Atque ita vocabulum mercedis accipitur dupliciter, generaliter & specialiter: GENERALITER quidem pro quauis laboris compensatione, SPECIALITER vero alias pro debita, alias non debita compensatione. Porro MERERI significat operam vel laborem pro mercede præstare, hoc est facere aliquid, quod non iure debes, pro quo tibi merces debetur. Iam nos nihil Deo omnino facere aut præstare valemus, quod ei non debeatur, aut propter quod ipse nobis debere possit, præstitæ ei operæ vel officij merito. Proinde scriptura nusquam dicit, Sanctos cũ benefaciunt, aliquid mereri de Deo, sed sancti patres interdum καταχρησικῶς hac voce vtuntur, pro eo quod est facere Deo aliquid gratum, cuiq; Deus mercedem rependet, non debitam. Ita & Meriti nomen, si vsurpetur proprie, certum est significare aliquod officium aut beneficium, cui merces debeatur: quod cum sancti patres vsurpant, abutuntur eo pro operibus gratis Deo, et quæ ille gratuita mercede remuneratur. Et Bernardus clare dicit: Nostra merita sunt via regni, non causa regnandi: qua orationis forma excludit merita à causis iustificationis, et ea tantum esse opera grata Deo, quæ requirit à sanctis. Quare tametsi præmia tribuuntur bonis operibus, tamen ipsa bona opera meritoria dici nequaquam possunt nisi durissima Catachresi, à qua pijs omnino abstinendum iudico.

QVAE-

QVARTVM CAPVT.

OPERA CARITATIS.

QVONIAM in præcedenti capite de bonis operibus dictum est, hoc loco visum est speciē certam operum, quæ Caritatis nominantur, explicare, et quatuor tantum attingam, idq; breuissime. PRIMVM, quibus rationibus impelli debeat quisque ad præstanda proximo opera Caritatis. DEINDE discrimen operum Caritatis significandum est TERTIO loco regulas ponam, ad quas opera præstanda proximo, exigenda sunt, POSTREMO loco pauca testimonia de operib. Caritatis colligam.

Quantum ad PRIMVM attinet, tria consideranda sunt, Efficiens causa, obiectum et finis. EFFICIENS prima est mandatum Dei, cui omnes creaturas obtemperare par est. SECVNDA, est fides, quæ efficax est per Caritatem. Hæc enim per verbum iudicium formar, cor excitat, atq; organa gubernat. TERTIA spiritus sanctus, quo donat Christus credentes, quo ducuntur, modo sint veri Christiani.

OBIECTVM, est proximus, nostro opere & auxilio indigens, hic corde, ore & opere iuuandus est, hoc nomine quod sit proximus: Idque PRIMVM ratione creationis. SECVNDO, ratione similitudinis. TERTIO, ratione communis vitæ et huma-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

humanæ societatis: atq; hæc communia nobis sunt non solum cum Christianis, verum etiam cum omnibus in mundo hominibus, Ethnicis & Iudæis. QVARTO, ratione mystici corporis. QVINTO, ratione regenerationis. SEXTO, ratione vocationis cõmunis piorum, qua ad vnitatem spiritus in vinculo pacis vocati sumus, Ephes. 4. SEPTIMO, ratione futuræ gloriæ: Atque hæc quatuor postrema Christianorum proprie sunt, quæ coniuncta merito nos ad præstanda officia proximo incitare deberent si vel mica fidei in nobis esset.

FINIS porro quadruplex est, GLORIA Dei, SVBLEVATIO indigentis proximi, EXEMPLVM & ædificatio aliorum, PRÆMIVM, sed de his alibi plura.

Discrimen operum proximo debitorum, quadruplex mihi videtur assignari, Luc. 6. PRIMVM, corde non iudicare perperam de proximo, sed candide de ipso sentire, semperq; meliora de ipso sperare. SECVNDVM, ore non condemnare, sed potius benigne de ipso loqui, ac sine calumnijs in meliorem partem omnia accipere, Breuiter, voce quærere proximi honestum nomen ac incolumitatem. TERTIVM, peccanti in nos condonare: Remittite, inquit, et remittetur vobis. QVARTVM, indigenti adesse consilio et opere. CONSILIO quoties illum à recto aberrare vides: OPERE vero aliâs dando largius Eleemosynam, aliâs mutuando hilariter, etiamsi simile officium ab eo non expectes. Nam mutuare

cum

cum expectatione similis officij vulgare officiũ est, etiam inter Ethnicos & peccatores, qui nondum sunt in familiam Christi per fidem vocati.

REGVLÆ tres sunt, VERBVM, FIDES, CARITAS, hæc enim tria modum præstandi proximo officium facile docebunt hominem piũ. VERBVM: Fontes tui deriuentur foras, tu autem Dominus eorum esto. Hoc verbum monet, vt non ita opes effundas, vt ipse indigeas, ac statum tuum honeste non tuearis. FIDES membra communia eiusdem corporis mystici complecti non desinit. CARITAS fidei ancillatur.

TESTIMONIA

Lucæ 6. Estote misericordes, sicut pater vester misericors est: Nolite iudicare, et non iudicabimini Nolite condemnare, et nõ condemnabimini: Remittite, & remittetur vobis: Date & dabitur vobis. Hic Dominus quatuor cõplectitur, præceptũ, exẽplum, discrimen operum Caritatis & præmium.

Matth. 5. Petenti abs te dato, & cupientem mutuo accipere ne auerseris.

Iob 6. Iudicium absque misericordia erit ei, qui non præstiterit misericordiam. Mat. 9. Misericordiam volo, & non sacrificium. Prouerb. 14. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis.

Roman. 12. Caritatem fraternitatis inuicem diligentes. Item: Necessitatibus sanctorum communi

cantes,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

cantes, per caritatem ſerui alij alijs, Epheſ. 5. Ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit vos.

CAPVT QVINTVM.

VOCATIONIS SEV OFFICII CVIVSQVE OPERA.

VALDE prolixam tractationem inſtituere oporteret, ſi ſingula officiorum genera, nobis explicanda eſſent. Quare generalem tantum doctrinam, quæ particularibus officijs accommodabitur, tradam. Vocationem vocamus vſitate alicuius officij ſeu operis peragendi functionem legitimam, eamq; duplicem facimus, COMMVNEM & PERSONALEM. Illa omnium piorum communis, hæc propria ſingulorum eſt. Eſt ſiquidem COMMVNIS vocatio, qua ſumus per Euangeliũ euocati ex mundo, vt ſimus noua creatura, ſeu ſpirituales reges ſeu ſacerdotes. Quare regia officia et ſacerdotalia à nobis præſtanda ſunt, vt iuſticia induti ſimus, et in ſanctitate exultemus, perpetua laude Deum celebrantes, offerendo illi hoſtias placentes. PRIMVM ſpiritum contribulatum. SECVNDO, ſacrificium iuſticiæ. TERTIO, ſacrificium laudis, ac vitulos labiorum, confitentium nomini eius. QVARTO, hoſtias beneficentiæ & communionis, quibus εὐαρεστεῖται, id eſt, oblectatur Deus, ſeu placemus Deo.

QVINTO

QVINTO, hostiam rationalem propriorum corporum. Breuiter, omnem nostram obedientiam, quam in hac communi nostra vocatione præstamus, iuxta ipsius voluntatem, sacrificij nomine dignatur Deus, idque ob has causas. PRIMVM, vt sciamus nostram obedientiam Deo placere. DEINDE, vt sciamus Deum eam serio requirere. TERTIO, vt hisce notis pij ab impijs discernantur. QVARTO, vt extet testimonium nostræ erga Deum gratitudinis, vnde sacrificium Christianorum εὐχαριστικὸν dicitur: qua appellatione distinguitur à sacrificio, quod ἱλαστικὸν vocatur: de quo in tertia communium capitum classe, vbi de morte & passione Domini agitur, dicendum erit. Porro REGIVM MVNVS quod commune omnium piorum est, in eo consistit: vt iam peccato & mundo dominemur, ac superemus ea per fidem, quæ mundi victoria est, vt quæ nos inserit in CHRISTVM, qui solus est mundi victor.

HACTENVS de communi officio Christianorũ, nunc ad personalem vocationem veniamus. EST autem PERSONALIS VOCATIO, legitima functio officij alicuius, certæ personæ propria, vt vocatio ad imperandum, ad docendum, discendum, operandum. In hac requirũtur multa. PRIMVM, vt habeat vocatio verbum Dei, non enim potest legitimum esse, de quo verbum Dei non extat in genere saltem officij. Quare hæc regula tenenda est: Omne officium faciens ad conseruandos & adiuuandos

status

status à Deo ordinatos, vt œconomicum, politicum, Ecclesiasticum, mandatur primo & quarto præcepto, atq; ideo in se legitimum, licitum & sanctum est. Si huc accesserit iusta & ordinaria vocationis designatio, fit etiam officium legitimum personæ respectu, & præterea cultus Dei in conuersis & sanctis. Requiritur ergo vt vocatio sit legitima, et ratione officij, et respectu personæ. SECVNDVM, *vt Fides & Caritas sint actionum in vocatione Regulæ. Fides Deum respiciet, monebitq;, vt nequicquam in officio committas, quo gloriam Dei lædas: nec omittas quod requirit officij ratio: nec segniter facias opus Vocationis in conspectu Dei, qui maledictum pronunciat qui facit opus Domini fraudulenter. Caritas proximum intuebitur, monebitq; ne cui sis iniurius, hoc est, ne vel curiosè aliena inquiras tuo neglecto officio: vel inuideas ijs, qui te fortunatiores et præstantiores videntur: vel contemnas eos, quos te inferiores putas, seu qui viliorem vocationem videntur adepti quam tu: vel dolo vllo aut fraude circumuenias proximum tuum in tuo officio et vocatione: vel sis πλεονέκτης quouis iusticiæ & iuris titulo: Sed potius requirit Caritas, vt in tua vocatione maneas quietus, et propria agas, adeoq; omnia referas ad vinculam sanctæ societatis, quem admodũ Paulus præcipit suis Thessalonicensibus.* TERTIVM, *perpetuo respiciendum est ad verbum, quo nititur tua vocatio, vnde consolationem petes, si quid aduersi obtigerit.* QVARTVM, *Vocatio ad*

gloriam Dei et vtilitatem Reipublicæ, in qua viuis referenda est. QVINTVM, Cogitandum, nihil feliciter agi sine Deo iuuante, nullum enim officium est, nullaque vocatio, quæ non multum laboris & molestiæ habeat annexum. Vnde sæpe in inuocationem Dei prorumpendum, vt ipse difficultatem pro sua bonitate mitiget.

TESTIMONIA VOCATIONIS.

1. Corinth. 7: Unusquisq; in qua vocatione vocatus fuit, permaneat.

Ad Ephes. 4. Hortor ego vos vinctus in Domino, vt digne ambuletis vocatione, qua vocati estis cum omni humilitate & mansuetudine.

Rom. 13. Tanquam in die honeste ambulemus.

SEXTVM CAPVT.

VOTVM.

VOTVM promissio est spontanea, quæ Deo fit et est duplex: COMMVNE & PARTICVLARE seu speciale. COMMVNE Christianorum votum est promissio, qua in vnius Dei, qui est pater & filius & spiritus sanctus, nomen inauguramur, pollicemurque nos illi omnem obedientiam ac renunciamus diabolo eiusq; operibus. Hoc votũ nuncu-

nuncupatum in Baptismo, confessione & Cœnæ Dominicæ sumtione confirmatur: Estq; extra dubium pium & sanctum, vt quod habeat mandatum Dei & promissionem salutis. Sine hoc voto nullus adultus saluari potest. PARTICVLARE seu PERSONALE seu SPECIALE votum est, quod aliquis sua sponte Deo promittit. Hoc quia duplex est, piũ et temerarium, opus est prudentia, vt alterum ab altero recte distinguas: quod vt fiat, quatuor nobis perpendenda sunt, PRIMVM, quis sit is, cui nuncupatur votum. DEINDE qui nos, qui vouemus TERTIO, quæ res, quam vouemus. POSTREMO, quo animo votum nuncupetur.

QVIS EST, CVI VOTVM NVNCVPATVR?

DEVS, qui damnat suo verbo omnes ἐθελοθρησκείας: qui clamitat: Frustra se coli mandatis hominum. Vnde hæc regula colligenda est: Quod nihil omnino vouere liceat, nisi conscientia prius statuat ex verbo Dei, placere Deo, cui nuncupatur votum. Cum enim votum sit pars religiosæ inuocationis et confessionis Dei, fieri debet secundum verbum ipsius.

QVI NOS QVI VOVEMVS?

HOMINES fragiles. Vnde monemur, quod votum non debeat pugnare cum vocatione nostra.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

QVÆ RES QVAM VOVEMVS?

Hic tria sunt perpendenda. PRIMVM, *an res sit possibilis, & in nostra manu posita.* SECVNDVM, *an genus voti in communi voto includatur.* TERTIVM, *an ne ingrati videamur, contemnentes creaturas Dei, qui eas nobis contulit vtendas pro commoditate nostra cum gratiarumactione.*

POSTREMVM, QVOD PROPOSVI SPECTANDVM EST, QVO ANIMO quis votum nuncupet.

Hic admonemur, quo respiciat is, qui vouet: Debet autem respicere ad tempus PRÆTERITVM *vel* FVTVRVM. *Si ad* PRÆTERITVM *respicit, erit votum aut exercitium pœnitentiæ, aut gratiarumactionis testimonium. Si ad* FVTVRVM *respicit, eo pertinebit votum, vt vouentem cautiorem reddat, vtq; stimulis quibusdam eum ad pietatis officia excitet.*

PORRO *omne votum peccans contra has regulas, vt impium, rescindendũ est, nullum enim vinculum esse potest, vbi quod homo confirmat, Deus abrogat, Sequenda igitur in temerarijs votis Regula est: In malis promissis rescinde fidem. In turpi voto muta decretum. Malum quod promisisti (inquit Bernardus) non facias, quod incaute vouisti non*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

non impleas. Impia est promissio quæ scelere adimpletur. Proinde Monachus qui vouet Monachismum, aut sacrificulus qui cœlibatum vouet, potest & debet bona conscientia votum suum rescindere. PRIMVM enim suum Monachismum & cœlibatum pro cultu æstimat contra primam regulam. DEINDE quia temere nuncupatur ab ijs, quibus præstandi facultas non est. POSTREMO quia in voto communi, vt in genere, non includuntur, imo potius pugnant. Aperte enim cum voto communi pugnat, colere Deum mandatis hominum.

PORRO ERRORES Papistarum de votis sunt plurimi. PRIMVM enim votum esse opus supererogationis dicunt, DEINDE, factum cum voto magis meritorium esse, quam sine voto factū. TVM voto matrimonium solui, PRÆTEREA votum esse opus consilij, et non præcepti. Sed has nugas missas faciamus, quia tantum sunt ociosorum hominum somnia. Quare contra ista omnia hæc teneatur demonstratio. Nullum opus lege Dei comprehensum, est supererogationis, aut consilij, nec liberum, sed necessarium, quia scriptum est: Cum omnia feceritis quæ præcepta sunt vobis, dicite: Inutiles serui sumus, quod debuimus facere, fecimus. Omne opus Deo acceptum, est lege Dei comprehensum. Nullum opus igitur Deo acceptum supererogationis aut consilij est, nec liberum, sed necessarium. Vnde relinquitur, votum lege Dei non præceptum saltem in genere facti Deo minime placere. Quod

autem omne opus Deo acceptum lege Dei comprehensum esse oporteat, manifestum est, nihil enim placet Deo sine fide. Item frustra me colunt mandatis hominum. Hac demonstratione contenti simus, relinquentes Papistis sua devotis deliria. Porro testimonia de votis extant plurima Leuitici 27. Deut. 23. Baruch. 6. Nahum 1.

CAPVT SEPTIMVM.

CONSCIENTIA.

QVIA sæpius conscientiæ facta est mentio, hic nonnulla de ea adijciam. Multa sane & Philosophi et Poëtæ de conscientia bona & mala scribunt. Plato in politicorum primo, conscientiam bonam ἥδειαν γηροτρόφον vocat. Iuuenalis malam describit inquiens:

Cur tamen hos tu
Euasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos & surdo verbere cædit?
Pœna autem vehemens, ac multo sæuior illis,
Quas aut Cæditius, grauis inuenit aut Rhadamanthus,
Nocte dieq; suum gestare in pectore testem.

Vtramque simul definit Ouidius vt artifex, hisce verbis:

Conscia mens vt cuiq; sua est, ita concipit intra
Pectora, pro meritis spemq; metumq; suis.

Verum

Verum quia hæc philosophica & poëtica doctrina de conscientia, imperfecta & legalis est, fusius de ea dicam, et quatuor ordine exponã. PRIMVM definitionem generalem tradam. DEINDE regulas de factis indicabo. TERTIO, nonnulla de differentijs conscientiæ bonæ & malæ adijciam. POSTREMO quæstiones sunt expediendæ tres.

Ex verbis Pauli, Roma. 2. DEFINITIO generalis extrui potest: Ostendunt, inquit, opus legis scriptum in cordibus suis, contestante eorum conscientia, & intra sese rationibus excusantibus aut accusantibus. In hoc Pauli dicto quatuor sunt diligenter expendenda. PRIMVM dicit opus legis scriptum esse in cordibus eorum, hoc opus legis est discrimen honestorum & turpium. SECVNDO dicit eos hoc ostendere. Nam dum religionem instituunt, ostendunt Deum colendum: dum puniunt turpia & iniusta scelera, honestatem & iusticiam colendam testantur. TERTIO prouocat ad internum testimonium conscientiæ. QVARTO, qualis sit ille testis definit, intra sese λογισμῶν, hoc est rationibus excusantibus aut accusantibus. Nam cũ dicit in mentem venire rationes, quibus gentes quod recte factum est defendunt, & quod male & turpiter factum est, accusant et redarguunt, iuxta regulam operis legis cordibus inscriptam, aperte definit conscientiam esse naturalem quandam legis intelligentiam, quæ vt honeste facta probat, ita turpiter commissa detestatur. Vel vt clarius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

forte dicatur: Conscientia est iudicium mentis petitum ex lege, de facto, quod iudicium sequitur aut lætitia aut trepidatio in corde. Constat itaq; conscientia Syllogismo practico & motu cordis, syllogismum practicum naturaliter comitante. Huius Syllogismi practici maior est regula certa, huic regulæ cum accommodatur per rationem factum in minori, concluditur mentis iudicium, quod naturaliter sequitur aut lætitia aut trepidatio cordis. Hanc esse veram conscientiæ descriptionem ipsa conscientia in omnibus testari potest.

REGVLA autem triplex est, vna naturalis, legalis alia, tertia Euangelica. NATVRALIS regula σωτήρησις dicitur: & est scintilla quædam legis naturæ, quæ aduersatur vicijs & mala perpetrata continuo arguit, vt, Deus colendus est, honesta sectanda, & turpia fugienda, Syntereses sunt. Quidam ideo hanc regulam hoc nomine appellari putant, quia pertinet ad conseruationem hominis, ne se peccati maculis inuoluat. Ex hac regula Oedipus & Iocasta mater sic colligunt:

Turpiter facta sunt supplicio digna.
Nos commisimus turpissimum factum, nempe incestum nefandissimum.
Igitur nos sumus scelerati, ac supplicio digni.

Hunc syllogismum tanta mentium trepidatio est secuta, quod non sustinentes tam graue onus, ille oculos eruerit, ne tantis maculis inuolutus aspiceret hunc solem, hæc laqueo vitam finierit. Contra,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tra, Socrates accusatus se ita colligendo consolatur:

Honeste agere, ac benemeritum esse de republica, est gloriosum ac præmio dignum.

Ego honeste egi.

Igitur non culpandus sum, sed gloria potius & præmio dignus, quod dum homines negant, dij immortales cumulate largientur.

Hanc collectionem læticia quædam animi est secuta, qua leniuit præsentem dolorem. Sed quia lux Euangelij illi defuit, euentus non respondit. Nam ira Dei manet super eos, qui non credunt in Filium

ALTERA REGVLA est lex Dei, quæ decalogo continetur: cui etiam subijcio leges magistratus, cuius nos subditi sumus, modo nihil præcipiant cõtra naturam aut scriptam Dei legem. Hæc regula ad duo capita refertur, ad obedientiam erga Deũ, & iusticiam inter homines. Ex hac regula Saul sic colligit: Aut Deo obediendum aut pœnæ expectandæ. Ego Deo non obediui, sed contra ipsius mandatum feci. Igitur Deus mihi irascitur, & infligit pœnas. Hunc Syllogismum secuta est tanta trepidatio mẽtis, quod tandẽ desperauerit. Verum Ioseph in Aegypto solicitatus ad adulterium perpetrandum, et falsa delatione coniectus in carcerem, ita ratiocinatur ex regula immota legis et voluntatis Dei: Deo probantur honesta facta, eisque promisit præmia. Ego honeste feci, nolens assentiri impudicæ adulteræ. Igitur Deus tuebitur iuxta suam promissionem meam innocentiam. Hunc Syllogismum secuta est

læticia cordis, qua in carcere erexit animũ, donec eum Deus liberauit, & amplissimo præmio donauit, propter seruatam castitatem. TERTIA REGVLA *est ignota rationi ac legi, quæ est vox Euangelij de reconciliatione, & peccatorum remissione propter Christum. Qui credit (inquit veritas) in filium, habet vitam æternam. Item: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Ex hac regula Dauid commisso homicidio & adulterio sic colligit: Deus promittit veniam pœnitentibus & credentibus. Ego tantis peccatis contaminatus, doleo ob peccatum turpiter commissum, & in ipsum credo. Igitur Deus me recipiet in gratiam, etsi indignum, & multis enormibus peccatis contaminatum. Hunc Syllogismum secuta est in corde Dauid tanta læticia, quod non solum se reconciliatum Deo putauerit, verumetiam inter eos numerauerit, quorum Deus peculiarem curã habeat. Sic Manasses, Petrus, Paulus se erexerunt.*

CÆTERVM *quia conscientia talis, ex regula Euangelij valde tenera est, nonnulla de eius certissimis signis ac veluti fulcris dicã, ne quis (quod multi, proh dolor, faciunt) conscientiam suam inquinatissimam pro purgata habeat.* SVNT *itaq; quatuor fulcra bonæ conscientiæ.* PRIMVM *et præcipuum est,* FIDVCIA CHRISTI, *qua statuitur esse remissum peccatum, iuxta illud: Beati omnes qui confidunt in eo.* SECVNDVM *est* BONVM PROPOSITVM, *quo abijcitur peccandi voluntas. Qui enim*

in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

in animo habet aliquando peccare, fidem quidem iactare potest, sed ea prorsus vacuus est. TERTIVM, ardens DESIDERIVM vitam totam in posterum approbandi Deo veris cultibus, inuocatione, gratiarum actione, prædicatione Dei, dilectione Dei, dilectione erga omnes. QVARTVM est SANCTA in cuiusque vocatione CVRA. Nam qui suos negligit (inquit Paulus) abnegauit fidem, & est infideli deterior. Hanc conscientiam Clemens Alexandrinus Stromateon sexto pag. 284. in Florentinis exemplaribus describit in hanc sententiam, inquiens: Bona conscientia (quam vna voce εὐσωξδη σίαν vocat) pietatem erga Deum et iusticiam erga homines tuetur, animam cogitationib. castis, verecundis sermonibus et iustis actionibus puram conseruans. Hoc modo virtute à Domino præcepta, anima meditatur diuina, malum quidem nihil aliud quam inscitiam, & actionem cum recta ratione pugnantem existimans. Pro omnibus præterea Deo gratias agit, audiendo quæ iusta sunt, legendo diuina, quærendo vera, per oblationem sanctam, per precationem beatam, laudans, celebrans, benedicẽs psallens. Huiusmodi anima ne ad momentum quidem temporis vnquam à Deo auellitur. Hactenus verba Clementis reddidi vt potui. Et profecto omnibus pijs conandum est, vt huiusmodi suam esse cõscientiam vere affirmare possint.

QVARTO LOCO proposui de differentijs conscientiæ, nam alias mala, alias bona dicitur: Sed vtraque

vtraq; nũc verè nunc falsò ita nominatur. Hic primum obseruandum, quod has differentias non sumat conscientia à iudicandi facultate, quæ naturale donum est, ideoq; in bonis numerandum, quod donum nunc κριτήριον φυσικὸν, nunc lux mentis, & dictamen rationis, nunc naturalis liber, nunc alijs nominibus dicitur. Sed has qualitates accipit ab his tribus: facto præterito, affectu cordis præsenti, & euentu futuro. Nam si mens sibi conscia recti facti est, lætatur & spem bonam fouet (quæ ἀγαθὴ γηροτρόφος est, vt Pindarus ait) Conscientia bona dicitur. Contra, si mens sibi sceleris conscia est, trepidat, metuit pœnas, conscientia mala dicitur. Hinc vtriusque definitiones extruamus. CONSCIENTIA BONA est iucunda bene actæ vitæ recordatio, cum spe & expectatione læti euentus. Seu, est lætus et iucundus motus cordis, cum scientia recti facti coniunctus, propter quam copulam Conscientia dicitur, & non Scientia. Mala vero CONSCIentia est, mala ac crucians male actæ vitæ recordatio, cum metu pœnæ coniuncta. Seu, mala conscientia est tristis ac crucians motus cordis, cum scientia scelerati facinoris coniuncta. PORRO conscientia bona falsò dicitur, cum regula facti putatur vera & non est, & factum congruit cum regula. Monachus habet regulam de sua Missa celebranda, quam cum celebrat habet conscientiam quidem bonam, sed falsò bonam. Contra, si negligit, habet conscientiam malam, sed falsò malam.

Iam

Iam QVÆSTIONES diluendæ restant. PRIMA, an liceat gloriari ob bonam conscientiam, ad quam Paulus respondet: Hæc est gloriatio nostra testimonium conscientiæ nostræ. At contra idem Paulus: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Respõdeo. Quilibet potest in suis recte factis gloriari, sed non extra Dominum. Quare has tres exceptiones constituamus. PRIMVM, vt quicquid habemus boni, DEO feramus acceptum, nihil nobis arrogantes. DEINDE, vt retineamus illud fundamentũ, In sola misericordia Dei sitam esse nostræ salutis fiduciam. TERTIO, vt in solo bonorum omnium autore acquiescamus. His iactis fundamentis, bona est, imo necessaria gloriatio vera in recte factis, quæ gloriatio non erit Thrasonicus fastus, sed approbatio conscientiæ recte iudicantis. ALTERA quæstio est, Vtrum erronea conscientia obliget, nec ne? Conscientia erronea obligat sic intelligendo, quod faciens contra, peccet: tamen quia illa obligatio nociua est, cum diuina lege homo ad contrarium obligatur, Deus obligationem, quæ est per conscientiam erroneam, non acceptat. Quicquid enim fit vel repugnante vel hæsitante vel errante conscientia, peccatum est. TERTIA quæstio est, num satis sit cuilibet homini conscientia bona apud semetipsum? Augustinus respondet, duæ res sunt conscientia & fama. Conscientia necessaria est tibi, et fama proximo. Verũ si conaris famæ consulere quantũ poteris et nihil proficis, securus esto bona conscientia apud Deum.

OCTA-

OCTAVVM CAPVT.

VETVS HOMO ET NOVVS HOMO, EORVMQVE DIVERSA STVDIA.

VETVS HOMO et NOVVS homo metonymia Ebraica dicuntur. Nam ſubſtantiæ ſeu ſubiecti nomen pro adiuncto ponitur: et Epitheta diuerſa ſtudia innuunt. Dupliciter autem conſiderantur alias enim vt inter ſe opponuntur, renatus & non renatus: expers fidei regniq; CHRISTI, & vtriuſque conſors atq; particeps: ille vetus, hic nouus homo dicitur. Vetus quidem, quia detinetur in ſuæ originis iniuſticia & peccato: NOVVS vero, quia iam à peccato abſolutus per fidem in Chriſtum, regeneratus eſt, vt ſit noua creatura. DEFINITVR autem ad Epheſios quarto, NOVVS HOMO, hoc modo: Qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate vera. Alias vetus homo & nouus non in diuerſis hominibus, ſed in ijſdem, hoc eſt, in regeneratis opponuntur. Vt enim PRIMO MODO nouus dicitur propter fidem, ita SECVNDO MODO nouus dicitur ꝓpter nouos fructus nouæ arboris, hoc eſt, propter nouã obedientiam & vitam quæ ſequitur fidei iuſtificationem. Quod autem in his, id eſt, regeneratis Spiritu opponitur, vetus homo dicitur. Vnde Paulus veterem hominem interdum CARNIS vocabulo, et nouum, SPIRITVS appel-

appellatione designat: Idque duplici metonymia: PRIMVM enim carnis & spiritus vocabula non pro substantijs, sed pro qualitatibus vsurpat. Deinde causam pro effectu sumit, nam vt caro, hoc est, carnis viciositas pro rebellione, ita spiritus pro motibus spiritualibus, qui excitantur per spiritũ sanctum, accipitur. Verum EXTERNVS HOMO & INTERNVS alia dicuntur ratione. Est enim externus homo quicquid ad præsentem seu terrenam vitam spectat, 2. Corinth. 4. Est autem duplex vita terrena & cœlestis. Vt igitur conseruatio terrenæ vitæ, quæ non tantum ætatis flore, bona valetudine, sed opibus etiam, honoribus, amicitijs & alijs subsidijs continetur, exterior homo dicitur: ita interior homo est conseruatio cœlestis vitæ. PORRO veteris et noui hominis DIVERSA STVDIA ad Galat. 5. describuntur, et sancti perpetuam luctam veteris ac noui hominis in seipsis experiuntur, vt Paulus de seipso testatur, Rom. 7. CÆTERVM 1. Cor, 15. est alia hominis diuisio: Homo PRIMVS TERRENVS, Adam, SECVNDVS COELESTIS Christus, quæ diuisio pertinet non ad substantiam, sed ad qualitatem & vim vtriusque. Quemadmodum enim ab Adam habemus, vt viuamus in hoc mundo tanquam rami à radice: ita Christus nobis principium est & autor cœlestis vitæ. Hoc adijcere volui propter Manichæos, qui perperam hæc epitheta ad substantiam retulerunt.

TESTIMONIA.

Ad

Ad Roma.6. Vetus homo noſter crucifixus eſt, vt aboleatur corpus peccati, vt vltra non ſeruiamus peccato.

Epheſ.6. Deponite ſecundum priſtinam conuerſationem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris: Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate veritatis.

Coloſs.3. Nolite mentiri inuicem, cum exueritis veterem hominem cum membris ſuis, & indueritis nouum, qui renouatur in agnitionem Dei ſecundum imaginem eius, qui creauit eum.

CAPVT. NONVM.

LITERA ET SPIRITVS.

QVIA quid nouus et vetus homo ſit expoſuimus, non intempeſtiuum forte erit, nonnihil hic adiicere de SPIRITV *et* LITERA. *Huius enim rei recta explicatio geminũ pariet nobis fructũ:* PRIMVM *enim liberabit nos ab errore Origenis & Papiſtarum, qui has voces ad interpretationem ſcripturæ referunt. Nam Grammaticum & Literalem ſenſum interpretantur literam, quam dicunt occidere: Allegoricum verò Spiritum, quem dicunt viuificare: quo ſane errore nullus peſtilentior eſſe*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

esse potest, aperit enim non solum fenestram hæreticis omnibus, ad faciendũ quodlibet ex quolibet, verumetiam fidem extinguit, quæ ex Grammatico sensu & literali concipitur & dependet. DEINDE & hunc fructum percipiemus, quod magis simus amaturi verbum Dei, cum illud nequaquam in tot Protheos transformandum nouerimus, et statuerimus Deum clare et perspicue per verbum suum nobis loqui. PORRO occasionem istius erroris sumsit Origenes ex dicto Pauli, 2. Corinth. 3. vbi sic loquitur Apostolus: Qui nos fecit idoneos ministros noui testamenti, non literæ sed spiritus. Nam litera quidem occidit, Spiritus autem viuificat. Hic quid per literam & quid per spiritum significetur, ambigitur. Verum vt ad huius rei noticiam pertingamus, primum quid litera quidq; Spiritus in genere sint, videbimus: id quod ex collatione plurium locorum facile deprehẽdetur, Rom. 7: Vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ Rom. 2. Circumcisio cordis in spiritu, non litera: Ad Corinthios opponit spiritum Dei viui tabulis lapideis Ex his locis apertum est, per vtrumque significari doctrinam & opus, sed nomina illa differentias faciunt: vt litera quidem sit doctrina vel opus ineffi cax sine spiritu sancto, intus in corde efficaci: Spiritus vero sit doctrina vel opus in cordibus virtute spiritus Dei efficax: Non igitur hæc vocabula ad interpretationem pertinent, sed ad vim fructumq; referenda sunt per metonymiam siue metalepsin.

LITERA proinde erit doctrina tota Dei, scripta, lecta, intellecta, atque adeo omne opus hominis sine efficacia spiritus intus corda renouantis. Lex ergo est litera, similiter Euangelium, item Sacramenta, & omne opus, quando illa sola sunt, sine spiritus energia, et salutari in corde motu. Ita contra omnis doctrina, Lex, Euangelium, Sacramentum, opus, cum viuo sensu cor penetrant, SPIRITVS sunt, & non litera. Breuiter, cum inefficax manet aliquid, litera est, cum efficax est, spiritus nominatur. SED quomodo hæc interpretatio congruit cum Pauli dicto? Litera occidit, Spiritus viuificat. Si omnis doctrina sine spiritu est litera, occidit vtique, quare prædicatio quoque Euangelij videtur occidere, quod dictu absurdum videtur. Respondeo. Nec Lex, nec Euangelium simpliciter occidunt, sed propter euentum mors & vita illis tribuuntur. Cum enim lex auditur, & non adigit hominem ad Christum viuificatorem, dicitur occidere propter talem euentum, nam is qui sic legem audit, incurrit in mortem. Similiter cum Euangelium prædicatur legitur, intelligitur, dicitur occidere, non quod sit Euangelij occidere, sed quia talis euentus est eorum, qui non credunt Euangelio prædicato. Atq; hoc est, quod dicit Simeon, Christum esse positum multis in ruinam. Item: Qui non credit, ira Dei manet super eum. SACRAMENTA itidem dicuntur occidere, nõ institutoris consilio, sed ex euentu, Sacramentis sacrilege abutentium, sine fide & timore

timore Dei. Atque hæc ita intelligenda sunt, cum litera & spiritus seorsum dicuntur de Lege, Euangelio, Sacramentis, operibus. At si collationem instituis inter vetus & nouum testamentum, seu inter legem et Euangelium, quemadmodum Paulus facit, 2. Corinth. 3. alio respectu dicuntur. Nam vbi ad hanc collationem venitur, vere & congruenter dicitur, legis naturam esse literaliter docere homines, ita vt vltra aures non penetret. Euangelij autem naturam esse spiritualiter docere, quia gratiæ Christi sit instrumentum. Quatenus itaque Lex & Euangelium opponuntur, dicitur illa litera occidens, hoc spiritus viuificans, quia illius prædicatio sine Christo mortua est, huius prædicatio viuificum salutis ministerium existit.

FINIS SECVNDAE CLASSIS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

EXPLICATIO CAPITVM TERTIAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

PRAEDESTINATIO.

QVEMADMODVM Doctrina Prædestinationis lõge vtilissima est, modo rite ac sobrie tractetur. Nam æterna Dei prædestinatio est fundamentum & prima causa bonorũ omniũ, quæ à Deo percipimus: Ita nullibi periculosius erratur, quam hic, vbi à verbo tradito ad humanas cogitationes deflectimus. Quare consilium Pauli in hac doctrina sequamur, qui immensam Dei bonitatem in ea considerandam proponit: ad gratiarumactionem incitat: inde petit salutis credentium certitudinẽ, per eãq; omnia merita humana destruit. Hic enim verus fons est, vnde haurienda est diuinæ misericordiæ cognitio: Hic os obstruitur omnibus hominibus, ne quid sibi arrogare ausint vel queant. Iccirco meminisse

nisse oportet finium huius doctrinæ, quos Paulus tradit, & quærendi non sunt alij fines, præter & contra verbum Dei in nostri perniciem, quemadmodum multos fecisse, proh dolor, manifestum est. Hæc præfanda duxi, vt studiosi non abhorreant ab hac doctrina, sed de ea forment iudicium ex Scriptura & verbo Dei, non ex humano cerebro.

Vt autem ordinem aliquẽ in huius mysterij explicatione teneamus, sex excutienda proponam, quæ in prædestinationis doctrina præcipua momenta videntur. PRIMVM enim regulas quasdam tradam, quib. confirmabitur conscientia, ne stoicæ opinioni de prædestinatione subscribat. DEINDE quis sit ordo in prædestinationis negotio dicam. TERTIO, vnde iudicium de prædestinatione sit petendum, exponam. QVARTO, prædestinationis definitionem ex prioribus capitibus colligam. QVINTO, qualis sit prædestinationis certitudo, vndeq; petenda sit ostendam. POSTREMO loco adijciam nonnihil de finibus & vsu prædestinationis.

REGVLÆ itaq; obseruandæ hæ sunt: PRIMA, Nequaquam ex ratione, sed ex solo verbo Dei nobis patefacto, iudicandum est de prædestinationis mysterio. Hæc regula confirmatur ex eo, quod aliunde non sit de voluntate Dei iudicandũ, quam ex verbo. Regulæ vsus, vt excludas ex hoc negocio stoicas de necessitate opiniones, quibus tollitur contingentia, & læditur gloria Dei, prauiq́ue mores

confirmantur, & epicurismus inuehitur.

SECVNDA, Promissio gratiæ est vniuersalis Confirmatur regula multis testimonijs, Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, ego reficiam vos. Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Rom. 3. Iusticia Dei, per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes credentes. Roman. 10. Idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant eũ Roma. 11. Concluſit Deus omnes sub inobedientiam vt omnium misereatur. 1. Timoth. 2. Deus vult omnes homines saluos fieri. Esa. 53. Omnes nos quasi oues errauimus, et posuit Dominus in eum iniquitates omnium nostrum. VSVS regulæ est, vt hanc vniuersalem promissionem nobis accommodemus, ac iuxta mandatum Dei Christum induamus, qui omnes ad se vocat, et omnibus sua beneficia gratis offert fide accipienda.

TERTIA, Non est προσωπολημψία apud Deum Hæc regula expresse traditur, Rom. 2. Act. 10. Vere comperio, quod non sit προσωπολήπτης Deus, sed in omni gente, qui timet eum, & operatur iusticiam, acceptus est ipsi. Ephe. 6. Scientes, quod & vester ipsorum Dominus est in cœlis, et προσωπολημψία nõ est apud eum, Galat. 2. Personam hominis Deus non accipit. Deut. 10. Circumcidite præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis amplius, quia Dominus Deus vester ipse est Deus deo-

deorum, et Dominus dominantium, Deus magnus & potens & terribilis, qui personam non accipit, nec munera. VERVM ad huius regulæ declaratio nem nonnulla asscribam ex Commentarijs Philippi ad Romanos, qui sic ait: Usitate describitur acceptio personarum esse, dare æqualia inæqualibus. Oritur autem sententia prohibens προσωποληψιαν ex fontibus iusticiæ. Iusticia est æqualitas, sed ordinata secundum mensuram aliquam, vt, Iudex tum est iustus, cum æqualiter mensuram seruat: punit fontes & defendit innocentes, nec discedit à mensura propter alia accidentia in hominibus, & contra hanc mensuram facere inæqualitas est, quæ est iniusta et tyrannis. Ideo cum dicitur: Apud Deum non est acceptio personarum, tribuitur ei laus iusticiæ & æqualitatis, cuius hæc mensura est: Vniuersaliter irascitur Deus peccato in homine: vniuersaliter & recipit omnes ad mediatorem confugientes. Hanc mensuram suo sapientissimo & iustissimo consilio sanxit, & vult immotam esse. Et fingere, quod non seruet hanc æqualitatem, est tribuere ei προσωποληψιαν. Ideo & Paulus inquit: Deus vult omnes homines saluos fieri. HACTENVS præceptor. VSVS regulæ est, vt ipsum opponamus stoicæ opinioni & imaginationi, quæ fingit, in Deo inæqualitatem esse, & consolemur nos, quod Deus sit æqualis, velitque omnes ad mediatorem confugientes recipere sine omni personarum acceptione.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

QVARTA, *In Deo non ſunt ponendæ contradictoriæ voluntates. Confirmatur regula, quia ipſe cor & cor damnat. Deinde eſt Deus verax, omnis homo mendax.* VSVS *regulæ eſt, ne Sophiſtica ſinamus nobis auferri vniuerſales ſententias, qualis eſt illa Domini: Venite ad me omnes &c. Et illa: Deus vult omnes homines ſaluos fieri. Mat. 22. Ieruſalem, Ieruſalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum congregat gallina pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti. Hic Chriſto Domino tribuere vel diuerſam à Patre voluntatem, vel quod alia ſecreta voluntate voluerit, quam verbis ſe voluiſſe oſtendit, horrenda in Deum blaſphemia eſt. Quare certo ſtatuamus, Deum vere id velle, quod ſe ſua voce velle teſtatur. Cum dicit Paulus: Deus vult omnes homines ſaluos fieri, Deum inconſtantiæ et mendacij arguit, quicunq; Deum' quorundam ſalutem nolle putat, quantum ſane ad conſilium creationis attinet. Quod autem quoſdam æterna morte punit, id fit, quia noluerunt Deo volenti ipſorum ſalutem, obedire.*

QVINTA, *Gratia ſuperat peccatum. Hæc regula Pauli eſt, cuius hic eſt* VSVS, *ne ob magnitudinem peccatorum deſperemus, ſed confugiamus ad illum, qui plenus gratia et veritate eſt: ipſius enim ſacrificiũ ſufficiens eſt ad omnia quantumuis enormia peccata expianda.*

SEXTA, *Vt in primo parente Adam lapſum eſt totum humanum genus: Ita promiſſio data Adamo*

damo pertinet ad totam eius posteritatem. Confirmatur regula promissionis verbo: Semen mulieris conteret caput serpentis. 1. Cor. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur. Hoc non solum de resurrectione, quæ est futura, intelligendum est, verumetiam de salutari viuificatione in ijs, qui Christum in hoc mundo possident. Regulæ itaq; VSVS est, vt porrectam nobis dextram Dei, hoc est, Dominum nostrum Iesum Christum apprehendamus firma fide, vnde fiet, vt vita & iusticia Christi donati promissam spem consequamur.

SEPTIMA, Quia tamen videmus multos ruere in æternam damnationem, tenenda est & hæc regula: Deus non prædestinat quenquam hominum ad malum culpæ, sed ad malum pœnæ, seu supplicium æternum, propter culpam admissam ab omnibus ijs, qui non conuertuntur. Nam de ijs qui conuertuntur, est immota voluntas Dei: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Si igitur ad creationis consilium respicimus, Deus nullum condidit ad æternum exitium: At si respicimus euentum, multi sunt ad exitium conditi. Pius pater nullum filiũ generat ad patibulum, si consilium generantis spectatur: Verũ si euentus ob malliciam filij, patris pio voto non respondeat, dicitur pater filium ad patibulum genera sse. Ad eundem modum si creationis consilium consideretur, neminem destinauit Deus certo exitio: at si euentus

ſpectatur, impium dicitur ad diem malum creaſſe Deus enim mortẽ non fecit, neq; lætatur in perditione viuorum. Sed vt culpa ab homine, ita iuſticia in Deo eſt, qui hominem non conuerſum ad ſupplicium iuſtum, nõ aliquod opus iniuſtum: ad pœnam non ad culpam: ad punitionem, non ad tranſgreſſionem: ad interitum, quem ira iuſti iudicis peccantibus reddet, non ad interitum, quo in ſe irã Dei peccantium iniquitas prouocauit, Dominus prædeſtinaſſe dicendus eſt. Huius regulæ VSVS eſt, vt timeamus Deum, ne prouocemus iram Dei noſtra ſecuritate et impœnitẽti corde, ac ita præter opinionẽ et expectationẽ incidamus in manus Dei viuentis

Has regulas ideo huic doctrinæ præponere volui, quia non dubito eas plurimum doctrinæ & conſolationis continere, ne vel ſinamus nos Sophiſtica in opiniones ſtoicas pertrahi, vel ſecuri reddamur aut languidi ad apprehendendam gratiam omnibus oblatam, à qua nemo excluditur, niſi qui ſe ipſum ſua excludit malicia & diffidentia.

DE ORDINE ACTIONVM Dei in prædeſtinationis negocio Paulus eſt conſulendus, qui ponit quinque gradus actionum Dei in hac doctrina-quæ ſunt, præſcientia, electio, vocatio, iuſtificatio & glorificatio. PRÆSCIENTIA præſcit Deus ſua futura facta. ELECTIONE ordinat et diſponit apud ſeſe quod eſt facturus. VOCATIONE inuitat quos antea præſciuit & elegit. Iuſtificatione præſcitos, electos & vocatos à reatu abſoluit, & in Filio vnigenito

genito caros habet. GLORIFICATIONE, iustificatos donat æternæ vitæ fruitione, quæ est fructus vltimus & meta prædestinationis. Hæc confirmantur verbis Pauli Rom. 8. Nouimus, inquit, quod ijs, qui diligunt Deum, omnia simul cooperantur in bonũ, ijs scilicet, qui iuxta propositum vocati sunt sancti, quoniã quos præsciuit, hos etiam prædestinauit conformes imaginis Filij sui, vt sit ipse primogenitus inter multos fratres. Quos vero prædestinauit, eos et vocauit, eos etiã iustificauit: Et quos iustificauit eos etiã glorificauit. Nec alia huius rei causa quærenda est, nisi ea, quam Paulus nouit, quæ est, εὐδοκία Dei in Christo Iesu, & Philantropia, quæ est ἕξις εὐεργετικὴ τῶν ἀνθρώπων, Habitus benefaciendi hominibus.

Ex his etiam haud obscure intelligi potest, quod TERTIO loco proposui. Vnde videlicet IVDICIum de PRÆDESTINATIONE petendum sit. Paulus enim certam regulam tradidit, nimirum hanc: Quos prædestinauit, hoc & vocauit, sentiens vocatos esse prædestinatos. Verum vt hoc rite intelligatur, sex circumstantiæ nobis spectandæ sunt. PRIMA: QVIS NAM VOCAT? Deus, cuius vocatio vt est gratuita, ita et ἀμεταμέλητος, hoc est, cuius eum non pœniteat, Rom. 11. Hic obiter obseruandum, quod electionis vocabulum & pro causa et effectu ponitur in Scriptura. ALIQVANDO enim significat eam electionem, qua ante initium mundi elegerat saluandos, hoc est, credentes in Christum.

ALI-

ALIQVANDO huius electionis effectum, nimirum vocationem, cum communem piorum, quia in filios Dei adoptantur, cum particularem, qua ministros verbi ad prædicandi officium destinauerat. PORRO ELECTIO illa prior dicitur interdum per tropum LIBER VITÆ. Liber autem Catalogum Ebraica consuetudine significat, vt Gen. 3. Liber generationum Adam, id est, catalogus. Vnde liber vitæ, est catalogus iustorum, qui præordinati sunt ad vitam. Dicuntur autem PRÆORDINATI propter euentū, non quod Deus diues in omnes, misericordia et gratia vllum ad certum interitum, si consilium formationis respicis, fecit. Hunc Catalogum Deus repositum apud se habet. Itaque nihil aliud est liber vitæ, quam æternum Dei consilium, in eius pectore definitum, quo nos adoptauit in filios, et advitā æternam destinauit in dilecto. Hunc librum Ezechiel cap. 13. Scripturam domus Israël appellat. Psal. 69. liber viuentium dicitur. De hoc libro deleri dicuntur, qui fidem & confessionem abijciunt. Cum iustis autem in hoc libro scribi dicuntur, qui fide se erigunt, & confugiunt ad mediatorem. Atque hæc ratio loquendi de arcano Dei consilio, seu æterna Dei electione, sumta ab humana consuetudine est, ad quam demittit se Dominus, vt aliquo modo percipiamus prædestinationis diuinæ doctrinam. SECVNDA circumstantia: QVANDO VOCAT? Ab initio mundi, statim post lapsum parē tum nostrorū, ipse Dominus vocare cœpit, et postea non-

nonnunquam per Angelos, interdum per prophetas, postea per Filium & Apostolos, & hodie vocat omnes, quibus ex sua bonitate Euangelium patefacit.

TERTIA circumstantia: QVOS VOCAT? Omnes, ad quos suum Euangeliũ venit. Omnes qui sentiunt suum onus. Venite (inquit) ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo vos. Item: Ite in mundum vniuersum, & proclamate Euangelium omni creaturæ. Nam vt promissio & misericordia Dei est vniuersalis, ita etiam vocatio vt supra dictum est.

QVARTA circumstantia: QVÆ causa vocationis est? Nulla alia, quam εὐδοκία paterna, misericordia, philanthropia & dilectio Rom. 9. Eph. 1. & Ioan. 3. Huc accedit meritoria causa, nempe λύτρον Filij, per quod vocati à reatu absoluuntur, & donantur iusticia Christi, in quo credentes sibi caros reddidit Dominus, quos elegerat in ipso ante constitutionem mundi.

QVINTA circumstantia: QVID REQVIRIT DOMINVS IN VOCATIS? Fidem et sanctimoniam. Fide enim induimus Christum, accipimus Spiritum sanctũ, quo obsignatur nobis electionis promissio. Sanctimonia vitæ est fidei indicium ad quam sanctimoniam electi sumus.

SEXTA circũstantia: QVIS FINIS? Prædicatio gloriæ et gratiæ Dei, qua caros nos habuit in dilecto. Verum si extra verbum iudicare velis de hoc

hoc mysterio, hæc sequentur incommoda. PRIMVM contemtus ministerij verbi, & exercitiorum pietatis. Hinc sequitur impœnitentia & peccandi indulgentia, ac tandem desperatio. Quare semotis carnis prophanis cogitationibus, quas ratio ingerit sæpe sine verbo, retineamus vniuersalem salutis promissionem: nimirum, quod omnis qui crediderit, saluus erit, quòd omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluabitur. Iam ex ijs quæ dicta sunt, colligi potest prædestinationis definitio in hunc modum.

PRÆDESTINATIO est electio, qua Deus æterno consilio elegit saluandos ante creationẽ mundi in Christo Iesu, et ordinatio seu dispensatio diuina, qua ordinauit & vocauit, ordinat et vocat electos voce Euangelij, iuxta beneplacitum suum in adoptionem filiorum Dei, per eundem Christum, quẽ fide possidẽt, electionis æternæ testimoniũ certissimum, idq; vt in vera sanctitate et puritate gloriam gratiæ Dei prædicent electi. Hæc definitio ex superioribus collecta est, et Eph. 1. Paulino testimonio confirmatur. Verum si placet, breuior definitio sit hæc Augustini: PRÆDESTINATIO est gratuitæ adoptionis præparatio, qua nos prædestinatos adoptauit in filios per Iesum Christum. Breuius adhuc: PRÆDESTINATIO est diuinæ voluntatis per gratiam electio. Fulgentius definit, sempiternam esse dispositionem futuri operis Dei.

QVINTVM quod proposui, fuit de CERTITVDINE PRÆDEstinationis, quantum ad singulos homi-

homines attinet, quæ nobis clarissime in Domino in stro Iesu Christo patefit. Quemadmodum enim in e lectione nostri primas gratuito beneplacito Dei tri buere oportet, ita rursus ea ab effectibus propriis nobis cognoscenda est. In hac certitudine assignanda periculose à Sophistis erratur, quare illorum sententia omissa, ex verbo Domini colligam quatuor causas, quarum PRIMA est, VOCATIO et communicatio mysterij salutis, per vocalem prædicationem. Nihil enim periculosius aut magis præposterum est, quam omissa vocatione electionis nostræ, certitudinem quærere in abscõdita Dei præscientia, contra verbum & voluntatem Dei. Quare ex vocatione de hoc arcano iudicandum est, iuxta consilium Pauli ad Roma. 8. Quos elegit, hos et vocauit, & contra: Quos vocauit, hos & elegit. Itaq; Paulus vnicuique vult vocationem esse pro electionis testimonio. Est enim vocatio Dei fixa & rata, vt Deus ab ea discedere minime velit. SECVNDA certitudinis causa est SPIRITVS SANCTVS, intus operans fidem ad vocationis verbum, certificans de promissis diuinis, et excitans ad Dei cultũ. Hoc comprobatur ad Eph. 1. his verbis: In quo & vos qui credidistis, obsignati estis spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis vestræ. TERTIA causa certitudinis est NOVITAS vitæ, seu sanctitas, ad quam electi sumus. Neque enim debent à se inuicem separari sanctitas vitæ & electio æterna. Sic enim docet Paulus ad Ephe.

Ephes. 1. Vt simus sancti & irreprehensibiles coram ipso in dilectione, 2. Thes. 2. Elegit vos Deus ab initio in salutem, per sanctificationem Spiritus & fidem veritatis. Et Petrus: Quapropter fratres operam date, vt per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis. Hac enim nota electi se probant non frustra vocatos, si bona conscientia, vitæ integritas fidei professioni respondeat. Has tres causas hoc sequens Pauli testimonium continet: Qui vocauit vos per gratiam & Euangelium nostrum in acquisitionem gloriæ Domini nostri Iesu Christi. Hic vocatio, fides & sanctificatio coniunguntur. Hæc diligenter notanda sunt, ne præterita voluntatis Dei reuelatione, in qua acquiescendum, feramur extra verbum in profundum labyrinthũ. QVARTA certitudinis causa, SACRAMENTA sunt, verbo vocationis addita. Sunt enim sacramenta, vt sigilla gratiæ Dei, ita æternæ prædestinationis nostræ certissima testimonia. His certitudinis causis contenti simus, & cum timore & vera inuocatione expectemus promissam salutem, hæc spes nequaquam fallet nos. Est enim fundata in dilectione Dei, à qua nulla creatura nos poterit auellere.

POSTREMVM sequitur de VSV et FINIBVS prædestinationis, quæ in quinque posita sunt. PRIMVM enim prædestinationis doctrina tollit opinionem meritorum humanorum. Qui enim fieri potest, vt sua causa effectus sit prior? Nunc autem sanctificatio effectus est prædestinationis, proinde

fieri

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

fieri nequit, vt ex meritis æstimetur electio. SECVNDO magnificare nos facit hæc doctrina ministerium verbi, per quod vocamur. Nam cum nos vocat DOMINVS, electionem suam confirmat. Sunt enim tres electionis gradus. PRÆDESTINATIO, DESIGNATIO AB VTERO, et VOCATIO, quæ est effectus & complementum vtriusq;. Nam prædestinatione ante mundi initium elegit: Designatione ab vtero elegit, cum nos in hunc finẽ edimur, vt in nobis, quod statuit, compleat: Vocatione adoptat in filios, quos elegit et designauit. Huc pertinet ministerium verbi, quo nobis tantus gratiæ thesaurus offertur. TERTIO, electio admonebit nos gratiarum actionis. Finis enim electionis nostræ est, vt consecrati Deo, ipsum per omnem vitã nostram corde, ore & opere laudemus & celebremus. QVARTO, consolabitur nos hæc doctrina sub cruce. Quoties enim castigat nos Dominus, fiducia electionis animos erigere debemus, certi, quod qui vocauit, etiam liberet, quantumuis vel totus orbis collabi videatur. QVINTO, quoties aliquid subitæ mutationis præter opinionem et spem nostram suboritur: quoties audimus persecutores Euãgelij grassari in pios: cum circumferuntur rumores de defectionibus regnorum, prouinciarum, ciuitatum & magnorum hominũ ab Euangelio, consolemur nos hac electionis doctrina, vt veniat nobis in mentem dictum Pauli: Firmum fundamentum Dei stat, habens sigillum hoc: Nouit Dominus qui sunt sui.

TESTIMONIA PRAEDESTINATIONIS.

Epheſ. 1. *Quemadmodum elegit nos in ipſo ante mundi creationem, vt ſimus ſancti & inculpati in conſpectu ſuo per caritatem, qui prædeſtinauit nos in adoptionem per Chriſtum Ieſum in ſeſe, ſecundũ beneplacitum voluntatis ſuæ, in laudem gloriæ gratiæ ſuæ, qua nos caros reddidit in dilecto.*

Actor. 13. *Et crediderunt, quotquot erant prædeſtinati ad vitam æternam.*

Ioan. 15. *Ego ſcio, quos elegerim.*

Ioan. 10. *Oues meæ vocem meam audiunt, et ego noui eas, & me ſequuntur, & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & nemo rapiet eas de manibus meis.*

Hvc pertinent 9. 10. & 11. *capita ad Romanos, in quibus cauendum, ne alienas à propoſito, vt plurimi faciunt, diſputationes ſectemur.*

CAPVT SECVNDVM.

ECCLESIA.

ECCLESIA *Græca vox eſt ab* ἐκκαλεῖν, *hoc eſt, euocando dicta, cuius vocis vſus apud Athenienſes fuit. Cœtus enim ciuiũ voce præconis de reliqua turba euocatus ad audiendam ſententiam ſenatus,* ἐκκλησία *dicebatur. Hinc vocabulũ Apoſtoli tranſtulerunt ad ſuum inſtitutum, propter ſimili*

tudi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tudinem. Est enim Ecclesia Apostolico vsu cœtus hominum, voce præconum verbi euocatus è regno mundi, ad audiendam et recipiendam sententiam Dei, de salute generi humano parta per Christum Pontificem. Huius rei pulcerrimum exemplum in Abrahamo habemus, qui cũ esset idololatra apud Chaldæos, inde voce Dei euocatus in terrã Canaan cui obtemperauit, & cultum iuxta eius voluntatem præstitit, etsi in eadẽ terra non pauci impij & hypocritæ fuerunt. Hinc iam plenam definitionem elicere non erit difficile, qualis hæc esse poterit: ECCLESIA est cœtus hominum, euocatus è regno Satanæ, vt CHRISTVM audiat, sequatur, eique vero cultu seruiat, vtque huic Christo vero capiti suo ita adhæreat, vt suis membris coalescat, vnumque corpus constituat, ac tandem per eundem Christum fruatur in cœlo perpetuo Dei & Angelorum consortio. Breuius: ECCLESIA est congregatio membrorum Christi, id est, sanctorum, qui credunt vere & obediunt Christo, cui in externa societate hypocritæ & multi mali admixti sunt, iuxta parabolam de Zizanijs. Hæc ECCLESIA varijs titulis ornatur in Scriptura. 1. Timoth. 3. DOMVS DEI VIVENTIS dicitur, quia in medio nostri, quos adoptionis gratia in filios recipit, habitat. Huius domus architectus est Christus, Ebræ. 4 et FVNDAMENTVM, 2. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, qui est Christus Iesus, Sed quomodo

rite ſuper Chriſtum ædificatur Eccleſia? Si ipſe ſolus ſtatuitur pro ſapientia, iuſticia, ſanctificatione, redemtione, ſatisfactione, purgatione, denique vita et gloria. COLVMNA ET FVNDAMENTVM VERITATIS, 2. Timoth. 3. dicitur, quia ſuo miniſterio veritatem propagat & tuetur, pura Euangelij prædicatione. Vnde colligitur, illic non eſſe Eccleſiam, vbi veritas ſepulta iacet, & horrendum in modum diruta, euerſa pedibus calcatur. Non dicitur columna veritatis, quaſi ex ipſa ſimpliciter penderet veritas, ſed hominum reſpectu. Suſtinet enim Eccleſia veritatem, dum eam puram retinet et ſinceram: dum prædicatione tranſmittit ad poſteros: dum ſuo præconio ornat. Gal. 4. Cæleſtis IERVSALEM et mater fidelium dicitur. Ieruſalem quidem cæleſtis, quia originem à cæleſti gratia trahit, & fide ſurſum habitat. πολίτευμα enim Eccleſiæ in cœlis eſt, Philip. 3. MATER vero FIDELIVM dicitur Ieruſalem, quia ſemen vitæ incorruptibile apud ſe depoſitum habet, quo nos format, fouet in vtero, edit in lucem, lacte & cibo procreatos alit. Quorum mater eſt Eccleſia, Deus pater eſt, qui per Eccleſiæ miniſterinm filios ſibi generat & tollit. Vocatur et HÆREDITAS DOMINI Pſal. 2. 1. Pet. 5. idq; ideo, quia Chriſto in peculium data eſt Eccleſia, cum reliquus mundus interim maneat in ſua cæcitate ſub regno Satanæ. Eph. 1. CORPVS CHRISTI dicitur, cuius caput eſt Chriſtus, quia ſua plenitudine Eccleſiam abſoluit perficitq;, & quia capi-

tis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tis gloria membris cæteris communis est, monentur hac appellatione de glorificatione Ecclesiæ, quã habitura est vna cum capite suo Christo Domino, SVNT & aliæ APPELLATIONES Ecclesiæ, vt sunt: Virgo, sponsa, ciuitas murata, vinea, ager, messis, regnum cælorum, regnum Christi. Has appellationes intelligere & excutere facile est, modo metaphoricæ hæ appellationes integris similitudinibus reddantur.

DISTINGVITVR ECCLESIA in militantẽ & triumphantem, & definit MILITANTEM congregationem esse omnium fidelium sub Christo rege in hoc mundo adhuc militantium contra diabolum, carnem, mundum. Huius Ecclesiæ arma ad Eph. 6 recensentur. TRIVMPHANTEM dicunt eam Ecclesiam, quæ parta victoria per Christũ nunc in cælis cũ beatis spiritibus triumphat, quæ olim post resurrectionem plenum triumphum aget.

SED quare VNA dicitur, cum tot sint cœtus dispersi per orbem, quarum singuli Ecclesiæ titulum sibi vendicant? Ecclesiæ VNITAS non consistit in cohabitationibus, neq; in externis ritibus aut cere monijs, sed in doctrinæ & fidei consensu. Nam in omnibus, qui in Christum vere credunt, vnus est Spiritus, vnus est Dominus, vnum caput Christus vna fides, vna spes, vnum baptisma, vnus Deus et Pater omnium, vnusque aduocatus & mediator IESVS CHRISTVS. Hinc est, quod toti Ecclesiæ dicitur ad Galat. 3. Omnes vos vnus estis in CHRI-

STO IESV. Atq; ob hanc causam CATHOLICA etiam dicitur, quia vbiq; et semper omnia Ecclesiæ Christi membra in spiritu, doctrina & fide consentiunt. Id enim Catholicon vsu Ecclesiastico cœptum est appellari, quod in Ecclesia creditum est, semper & vbiq; & ab omnibus.

Hinc nascitur & alia Ecclesiæ diuisio, qua diuiditur in CATHOLICAM & PARTICVLAREM, Sed hæc pars est catholicæ Ecclesiæ.

PORRO vt Ecclesia constat & fulcitur quatuor partibus, nimirum doctrina, sacramentis, ceremonijs & disciplina, de quibus suis locis dicetur ita eiusdem signa non fallacia sunt hæc tria simul. 1. CONSENSVS in doctrina Euangelij incorrupta, scilicet, in fundamento. 2. LEGITIMVS vsus Sacramentorum. 3. OBEDIENTIA ministerio debita, iuxta Euangelium.

TESTIMONIA DE ECCLESIA

Ebræ. 12. Accessistis ad montem Sion, & ad ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cœlestem, & ad innumerabilem angelorum cœtum, & ad concionem primogenitorum, qui conscripti sunt in cœlis, & ad iudicem vniuersorum Deum, & ad spiritus iustorum perfectorem.

Ephes. 5. Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea, vt illam sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per verbum.

Psal.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Psal.26. Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in Domini domo omnibus diebus vitæ meæ, vt videam voluntatem Domini, & visitem templum eius.

Psal,83. Beati qui habitãt in domo tua Domine

Psal.91. Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei florebunt.

Psal.35. Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine. Dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.

Psal.121. Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem, & felicitas diligentibus te propter domum Dei nostri quæsiui bona tua.

Ebræ.10. Non relinquentes congregationem nostram.

1. Corinth.1. Non sint inter vos schismata, sed sitis coagmentati eadem doctrina & eadem voluntate.

Matth,12. Qui non congregat mecum, dispergit.

CAPVT TERTIVM

SYMBOLVM ET TESSERA ECCLESIAE.

SYMBOLVM Ecclesiæ Christi nota quædam est per quam à reliquo mundo discernitur Ecclesia, Seu, est professio Christianæ religionis. Quemadmodum enim Symbolum militare, quod Latinis

Tessera dicitur, est signum, quo socij ab hostibus & exploratoribus dignoscuntur, ita Symbolum Ecclesiæ est tessera militum Christi, id est, credentium, per quam se & vni Christo nomina dedisse, & ab alijs omnibus in mundo sectis dissentire testantur. Hoc Christianum Symbolum Irenæus traditionem apostolicam vocat, quia Apostoli putantur vnanimi consensu articulos nostræ fidei, qui Symboli apostolici nomine vsitate appellantur, collegisse & Ecclesiæ commendasse. Continet autẽ Symbolum præcipua capita totius religionis Christianæ Nam causas nostræ salutis optimo ordine enumerat. Orditur à primo fonte, & ita paulatim vt per gradus progreditur ad finem, qui est vita æterna, in qua perpetua quædam celebratio Dei vigebit. Verum vt nos certum quendam ordinẽ in explicatione teneamus primum Symboli partitionem, deinde, quid in singulis partitionis membris quærendũ sit, obseruemus.

PARTITIO SYMBOLI.

Quatuor sunt Symboli membra maxima, PRIMVM *est de Deo Patre, & fide in ipsum.* SECVNDVM *de Deo Filio, & fide in eundem.* TERTIVM *de Spiritu sancto, & fide in illum.* QVARTVM *et vltimum est de effectu totius Trinitatis et fide oblata bona accipiente. Atq; ita Symbolũ in vniuersum duo requirit à Christianis: Primum* VERAM NOTICIAM *persuasionemq; doctrinæ. Deinde fidem, per quam acquiescimus in Dei verbo, & firmiter*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

miter statuimus nos vere accepturos, quæ Deus promittit.

Nam symbolum Christianum non tantum est externa quædam doctrinæ confessio, sed cordis seria fiducia in Deum, per Dominũ nostrum Iesum Christum. CÆTERVM in explicatione partium symboli hunc ordinem sequi non erit inutile. PRIMVM historia consideretur. SECVNDO eius probatio ex verbo Dei adiiciatur. TERTIO fides ipsa, quæ versatur circa doctrinam, qualis sit ostendatur. QVARTO, quid fides inde colligere doctrinæ & consolationis debeat.

PRIMVM MEMBRVM.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

Hic primum historia de Deo cognoscenda est, quæ ad tria capita refertur, nimirum ad vnitatem essentiæ diuinæ, personarum trinitatem, & diuinæ virtutis efficaciam, de quib. in genere vide ea, quæ in prima classe capite primo dicta sunt. Hic solummodo ea exponam, quæ verba Symboli recensent. Loquitur itaq; hoc membrum de Deo Patre prima in diuinis persona, atq; ei tria tribuuntur. 1. Quod sit PATER. 2. Quod sit OMNIPOTENS. 3. Quod sit CREATOR cœli & terræ. SECVNDO, huius historiæ confirmatio petatur ex primo, secundo et tertio capitibus primæ classis. TERTIO, qualis hic fides requiritur, nempe certa noticia huius historiæ

de prima persona in Trinitate, et fiducia in ipsam, quod vere talis sit nobis, qualis hic describitur, quod sit Pater, qui nobis bene velit: quod omnipotẽs, qui possit tueri & defendere eos, quos in suam tutelam recipit. QVARTO, vt ex eo, quod sit Pater colligamus ipsius paternam ergo nos voluntatẽ, qua vult nobis libenter adesse & nos iuuare. Ita ex eo, quod sit omnipotens, statuamus illum & posse aduersarios nostros opprimere, & velle potenter liberare nos ab omnibus malis. Hic quoq; fides meminerit, quare Deus sit sibi Pater, nimirum propter Christum, qui dedit potestatẽ filios Dei fieri omnes, qui credũt in nomen eius. Soli enim credentes adoptionis gloria gaudere possunt. Porro de creatione vide supra classe prima, capite secundo.

SECVNDVM MEMBRVM
DE FILIO DEI.

Et in Iesum Christum Filium eius vnicum, Dominum nostrũ, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus: Descendit ad inferna: Tertia die resurrexit a mortuis: Ascendit ad cœlos: Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.

PRIMVM historia Christi ad quatuor capita referri potest: ad diuinitatem, humanitatem, officium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

cium & fidem in ipſum, De primo et vltimo in prima claſſe dictum eſt, de duobus medijs hic dicendum eſt. Hiſtoria itaque humanitatis Chriſti in ſex partes in Symbolo ſecatur. PRIMA eſt de conceptione et natiuitate Chriſti. SECVNDA de paſſione & morte. TERTIA de deſcenſu ad inferos. QVARTA de reſurrectione à mortuis. QVINTA de aſcenſione in cœlum. SEXTA de aduentu eius ad iudicium. De his ordine dicendum eſt, vbi prius huius ſecundæ perſonæ in diuinitate nomina & titulos explicauero, ex quibus diuinitas ipſius et officium intelligi poſſunt.

PRIMVM vocatur IESVS. Hoc nomen Ebraicum eſt, Filio Dei in Circumciſione impoſitum, idque mandato Dei per Angelum, Matth. 1. Complectitur autem hoc nomen miro compendio, qualis ſit perſona Filius Dei, quale officium, adeoque, cur in hunc mundum venerit. Nam primum hæc vox (IESVS) ſignificat, quod Filius Dei ab æterno à Patre genitus, ſit verus Deus verusq; homo, ac ſaluator populi ſui. Huius enim gratia aduenit in mundum vt populum ſuum, hoc eſt, credentes, ab æterna morte et ira Dei liberatos, vita donaret æterna. Hoc ita eſſe, docetur multis Scripturæ teſtimonijs. Primum ex promiſſione ſeminis: Secundo ex Euangelica hiſtoria: Tertio ex pluribus locis veteris & noui Teſtamenti, quæ non eſt opus referre, præſertim cum in prima claſſe non pauca huius generis enumerata ſint. Porro fides in hunc IESVM

θεάνθρω-

ἀνάθεμα talis esse debet, qualis in vnicum salua torem, hoc est, certa, fixa, qualis Hæmorrhousæ, Iairi atq; aliorũ plurimorum, qui ad ipsum Dominũ in sua necessitate tanquam ad vnicam salutis ancoram confugerunt: Porro, MEDITATIO FIDEI in his consistit, PRIMVM, quotiescunq; hoc nomen nobis in mentem venit, cogitabimus nos sine hoc IESV extreme perditos esse. Nam si nobis saluator est datus, sequitur profecto, quod sine hoc saluatore hæreamus in damnatione, idq; ob peccatum nostrũ SECVNDO admoneamur hoc nomine, quod salus ab ipso solo sit petenda & expectanda. Nam si solus Filius est IESVS, hoc est, saluator, relinquitur, nulla opera, nulla merita, breuiter, nullam creaturam nos è damnatione commerita eximere posse. TERTIO opponendum est hoc nomen desperationi, magnitudini peccati, indignitati, particularitati, potẽtiæ et viribus Diaboli. Nam cum hic Iesus verus sit ἀνάθεμα, haud dubie poterit et volet omnes ad se confugientes tueri et saluare. QVARTO scia mus hoc nomine compendium totius Euangelij continẽri, nam & admonet nos peccati nostri, et monstrat Filium Dei saluatorem, qui fide apprehendendus est, quemadmodum verba Symboli sonant: Credo in Iesum, &c.

SECVNDVS titulus, quem Filio Dei tribuit, est CHRISTVS, qui sane titulus modum salutis per Filium Dei partæ compendiose monstrat. Quemadmodum enim prior appellatio Filium Dei saluatorem

rem esse monet, ita hæc, quomodo nobis sit Saluator factus, indicat, nimirum eo, quod sit Christus noster Hæc enim appellatio metonymicôs significat, quod Iesus sit Rex, Pontifex & Propheta, qui suo regali sacerdotio & doctrina suis salutem acquisiuit.

SED QVOMODO REGIS NOMEN ILLI COMPETIT?

Etsi regnum Christi considerari potest triplicitter, nam eius est triplex modus, quorum primus est POTENTIÆ, secundus GRATIÆ, tertius GLORIÆ: tamen solummodo medij rationem habebo. Regis itaq; nomen PRIMVM Christo competit quia vendicauit sibi regnum, nempe Ecclesiam, quã inuaserat diabolus, Psal. 20. SECVNDO propter victoriam, qua superauit superbum illum tenebrarum regem. TERTIO propter defensionem, qua potenter omnes eos, quos in suam tutelã suscepit, hoc est, eos, qui ad se confugiunt, qui se Dominum ac Regem agnoscunt, qui deniq; sibi homagium præstant fidele, defendit. Hic omnes sui regni, hoc est, Ecclesiæ ciues ex fide in æternũ beatos reddit. Atq; hæc breuiter de regio Christi officio.

CVR DICITVR SACERDOS?

Quia de sacerdotio Christi nuper admodũ à me disputatum est, volo easdem hypotheses huc asscribere, quæ ex disputatione Apostoli ad Ebræos collectæ sunt.

HYPO-

HYPOTHESES DE SACERDOTIO CHRISTI.

I.

QVoniam peccatores sumus, reique mortis æternæ propter peccatum, aut æternum nobis fuit pereundum, aut reconciliatio cum Deo offenso ineunda erat.

2.

Verum quia conciliatio sine compensatione iniuriæ Deo factæ, & sine sacerdote & mediatore fieri non potuit, Sacerdos necessarius erat, qui nobis Deum offensum reconciliaret, facta simul iniuriæ compensatione.

3.

Quoniam autem maior est ira Dei, quam vt eam sustinere posset purus homo, & iusticia Dei requirebat, vt aliquis in humano genere satisfaceret, λόγος Dei æternus assumsit humanam naturam, vt fieret mediator et sacerdos, qui iram Dei placaret.

4.

Cæterum quia in huius sacerdotis noticia & fide nostra reconciliatio cum Deo, & salus est posita, pio studio ratio sacerdotij Christi quærenda est.

5.

Videtur autem mihi plana & perspicua sacerdotis nostri Christi noticia referri posse ad quinque capita, quæ sunt: Conditio personæ, officium, testimo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

stimonium, duratio & applicatio cum vsu.

6.

Conditio duplex consideranda occurrit in persona huius sacerdotis, naturarum videlicet et qualitatis.

7.

Conditio naturarum est, quod hic sacerdos sit Deus & homo, vna persona, alias enim Mediator esse haud potuisset. Nam vt sua diuinitate Patri, ita nobis humanæ naturæ societate coniunctus est.

8.

Huius coniunctionis causas Irenæus explicat. hisce verbis: Oportebat mediatorem Dei & hominum propter suam ad vtrosque οἰκείωσιν, in amicitiam & concordiam vtrosque reducere, & facere vt Deus reciperet hominem, & homo restitueretur Deo.

9.

Conditio qualitatis nostri Sacerdotis ab Apostolo explicatur, quod sit sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis, quo vnica oblatione perfungi posset suo sacrificio.

10.

Officij partes tres numerantur, docere suum populum, orare pro ipso, ac offerre Deo oblationem pro peccatis populi sui expiandis.

11.

Doctrina ipsius est Euangelij prædicatio, Intercessio durat vsque ad iudicium. Oblatio semel peracta

peracta est in perpetuum efficax, & tanquam recens semper apparet in conspectu Dei.

12.

Porro in oblatione plura perpendenda occurrunt, ex quibus fides concipitur, fouetur & alitur. primum, quod sacerdos et sacrificium simul sit ipse Christus θεάνθρωπος, deinde, quod Deo Patri obtulerit semetipsum per æternum Spiritũ, tum quod pro humano genere reconciliando Patri cœlesti sacrificium suum peregerit. Postremo, quod semel peracta victima nunquam iteranda sit. Nam vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificandos.

13.

Porro quia sacerdos omnis alicuius fœderis seu testamenti sponsor & mediator existit: Videndum necessario, qualenam sit huius nostri sacerdotis fœdus.

14.

Tametsi autem multa in hoc fœdere concurrunt tamen eius præcipua membra sunt: obligatio mutua inter Deũ & homines, ac fœderis confirmatio.

15.

Obligatio ex parte Dei est, quod Deus promittit, se propicium fore iniquitatibus nostris, fore Deum nostrum (qui daturus sit leges suas in mentem nostram, & scripturas easdem in cordibus nostris idq; propter Filium, & sacerdotem et hostiam, qui semper viuit ad interpellandum pro nobis) adoptaturum nos in filios, donaturum Spiritu sancto, &

tandem

tandem in glorioſum Chriſti regnum nos introducturum.

16.

Obligatio ex parte hominis eſt, quod homo ſe vicissim committat fidei Dei, credat in ipſum, expectet bona promiſſa ac ipſi ſuam vitam perpetuo approbare conetur. Hæc vitæ approbatio eſt conditio conſequens non antecedens. Chriſtus enim conſummatus omnibus obtemperantibus ſibi factus eſt autor ſalutis æternæ.

17.

Confirmatio fœderis huius effuſione ſanguinis Chriſti noſtri ſacerdotis facta eſt, in cuius rei teſtificationem & memoriam perpetuam, diuinitus in Eccleſia duo Sacramenta ordinata ſunt, Baptiſmus & Cœna Domini.

18.

Duratio ſacerdotij Chriſti typo, teſtimonio diuino & victimæ præſtantia comprobatur.

19.

Typus quidem durationem figurat. Nam ſecundum ordinem Melchiſedech eſt ſacerdos cõſtitutus qui neq; initium dierum, neque vitæ finem habens aſſimulatus Filio Dei, manet ſacerdos in æternum.

20.

Teſtimonium Patris typum declarans eſt hoc: Iurauit Dominus, et non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinẽ Melchiſedech.

21.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Præstantia victimæ est, quod semel ingressus Christus in sancta, satisfecerit pro omnibus mundi peccatis, inueneritq; redemtionem perpetuo duraturã, & nunc appareat vultui Dei pro nobis.

22.

Applicatio præterea sacrificij Christi fit per fidem. Sic enim Paulus docet: Quem Deus constituit propiciatorem per fidem in sanguine eius.

23.

Vt enim nobis ipse Christus ex mera gratia & Philanthropia sua beneficia offert: ita nos vicissim oblatam gratiam cordis brachijs, hoc est, fide apprehendere & tenere debemus.

24.

Cum autem hanc gratiam fide possidemus, reges sacerdotes constituimur, quibus incumbit, Vt iustitia & sanctitate induti hostias offeramus Deo gratas per Christum, mediatorem vnicum. Nam vt ipse nostras conscientias ab operibus mortuis emundat: Ita nos vicissim excusso peccati iugo, Deo viuenti seruire debemus.

25.

Ex ijs quæ hactenus dicta sunt, (vt rem in angustius contraham) duas extruam definitiones, vnam sacerdotis Christi, alteram noui Testamenti, cuius sponsor est Christus.

26.

Sacerdos itaq; summus et verus, est persona vna, Deus & homo Iesus Christus, mundus & purus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

rus ab omni peccato, amans hominum, ex decreto Dei Patris proferens Euangelium, offerens seipsum semel pro hominibus, & persoluens λύτρον, et applicans sua merita credentibus in æternam redemtionem, pro quibus & interpellat apud Patrem.

27.

Nouum Testamentum est pactum Dei cum hominibus, sanctum sanguine Christi, in quo vt Deus promittit se ignoscturum peccatis hominum propter Filium victimam & Mediatorem: Ita homo vicissim fidei Dei se committit, credit in Deum: cum promissione obedientiæ erga ipsum.

28.

Ex his patet, non solum Leuiticos sacerdotes typicos tantum fuisse, verumetiam sacrilegos esse Papistas, qui suum missaticum sacrificium & histrionicam saltationem mundo obtrudunt, in contumeliam Christi sacerdotis, ac si sua vnica & perfectissima victima non fecisset satis pro mundi peccatis. Porro de veteri & nouo Testamento copiosius dicam infra. Huc de sacerdotio Christianorum nonnulla adijciam.

DE SACERDOTIO CHRISTIANORVM.

SVNT NE CHRISTIANI OMNES SACERDOTES?

Sunt profecto. Nam per communicationem omnis

nis regeneratus aqua & Spiritu, quemadmodum à Christo Christianus appellatur, ita per eundem rex et Sacerdos constituitur. Hinc Petrus Christianos regale sacerdotium nuncupat. Per Christum enim habemus ius verbum Dei docendi, seruata cuiusq; vocatione. Habemus ius inuocandi Deum, iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis &c. Item: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Habemus præterea ius offerendi sacrificiũ sed eucharisticon vel laudis: Nam nemo mortaliũ sacrificium propiciatorium offerre potest, is enim honos soli summo Pontifici Christo Domino competit. Christianorũ enim sacrificia supra enumerata sunt, cap. 5. secundæ classis, vbi quinq; genera recensui: Spiritum contribulatũ, sacrificium iusticiæ, sacrificium laudis seu vitulos labiorum confitentium nomini Dei, hostias beneficentiæ & communionis & hostiam rationalem propriorum corporum. Micheas interrogat, quid dignum Domino offerrent: Huic respondetur: Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirit abs te: Vtiq; facere iudicium & diligere misericordiam, & humilem ambulare coram Deo tuo.

PORRO quantum ad illos attinet, quos hodie vulgo sacerdotes appellamus, sciendum est, quod triplici nomine ita appellentur. PRIMVM, quia vna cũ alijs Christianis inaugurati sunt Christo, & sacerdotes eatenus recte vocantur, quatenus vere Christiani sunt. DEINDE imitatione populi Israëlitici, qui sacer-

sacerdotes appellarunt eos, qui in ministerio verbi & sacrificijs legis occupati erant, atq; hic honos soli tribui Leuiticæ concedebatur. TERTIO placuit sanctis Patribus, Apostolorum successoribus, hoc augusto titulo sacerdotali eos ornare præ alijs, qui verbum Dei docent, administrant Sacramenta, annunciant hominibus, sola Christi sacerdotis summi victima, deletum peccatum, mortem & damnationem. Veteres sacerdotes legales animalia obtulerunt: Sed Apostoli & reliqui sacerdotes Christi seu Euangelij, homines ipsos mactant, viuumq; sacrificium Deo per Euangelium offerunt. Paulus Apolus hoc sacrificio se functum testatur, cum gentes mactarit gladio Euangelij, vt fieret oblatio accepta bilis Deo, sanctificata per Spiritum sanctum, ad Roman. 15.

CÆTERVM, sacrificium Papisticum plane sacrilegum est, non enim institutũ est, vt doceat Christum, & mactet homines Deo gladio Euangelij, sed vt immolet Christum pro viuis & mortuis: ita contaminans & conculcans sacrificium Christi. Qui Christus solo sacerdotio æterna redemtione inuenta est functus. Ita enim cap. 10. ad Ebræos legimus: Hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum, sedet ad dexteram Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius: vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificandos, id est, eos, qui sanctificantur. Sacrilegi ergo sunt sacerdotes Papistici, qui, quod à

Christo sacerdote perfectum est in æternum, impudenter iterare audent.

SED CVR ADDIT SYMBOLVM, FILIVM EIVS VNICVM?

CVM *Christus nominatur Filius Dei, mens non imaginabitur generationem carnalem, sed diuinā: non temporariam, sed æternam, qua Deus Pater ab æterno Filium genuit, vnde Micheas. cap. 5. Ex te enim egredietur, qui sit Dominator in Israël, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Hæc vox, Filius, distinguit personam Christi seu æterni λόγου à persona Patris. Debemus igitur certo statuere, quod Christus & vnigenitus et vere Dei Filius sit, quod semper fuerit cum Patre, alia tamen persona, quemadmodum Ioan. ca. 1. testatur. Qvod autem additur, quod* VNICVS *sit Filius Dei distinctionis causa additur. Nam necesse est hunc Filium ab adoptiuis distinguere. Solus enim Christus est æternus & naturalis Dei Filius, eiusdem potentiæ & essentiæ cum Patre. Alij autem sunt filij adoptione, nimirum qui credunt in hunc vnicum Filium Dei. Dedit enim potestatem Filios Dei fieri omnes, qui credunt in nomen eius. Hic quia Filius Dei est, potest omnia quæ vult, vult autem omnia, quæ sunt in salutem animarum nostrarum. In hoc ergo vnico Dei Filio in omni tentatione hærendum est certa fiducia. Promisit enim se apud nos futurum vsq; ad consummationem seculi. Fides itaq; nostra*

hunc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

hunc fructum vberrimum haurire potest in omni afflictione. Nihil enim potentius est ad consolandã afflictam conscientiam, quam cogitare, nobis regem & sacerdotem esse Filium Dei, qui hoc titulo vnice oblectatur, vt rex, sacerdos & saluator ad se confugientium dicatur. PRÆTEREA Christiani hunc Christum agnoscunt suum DOMINVM, idq; potissimum ob duas causas. PRIMVM iure creationis, gubernationis & prouidentiæ. Etenim vt creator omnium est, ita Dominus, cuius nos subditos profitemur. DEINDE iure redemtionis, nos enim suo sanguine redemit, 1. Cor. 6. 1. Ioan. 1. Roma 4. Tit. 1. Sed de hac re infra copiosius. Atq; in hunc modum tituli, quos Domino tribuit Symbolum, naturam et officium Christi aperte docent.

PRIMVS ARTICVLVS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE de conceptione & natiuitate.

Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.

IN conceptione & natiuitate Domini nostri IESV CHRISTI circumstantias sex potissimum cõsideremus. Prima quod ab Angelo annunciata sit eius conceptio. 2. quod conceptus sit de Spiritu sancto. 3. quod natus sit de virgine. 4. quod ea virgo fuerit desponsata viro. 5. quod ex prosapia Dauid fuerit illa virgo. 6. quo tempore natus sit Christus.

DE PRIMA.

PRIMVM igitur ab Angelo annunciatur Domini conceptio, quia ſummum bonitatis diuinæ erga homines beneficium eſt natiuitas Chriſti. Voluit igitur Deus id Mariæ per Angelum nunciare vt totus mundus ſciat, negocium diuinum eſſe & arduum. Hic Angelus Mariam primum ſalutat, deinde legationem ſuam exponit, tum obiecta carnis diluit, & ſigno certificat. Salutatio fauorem Dei Virgini annunciat, vt ſciat ſe Deo gratam eſſe, eiq; placere. 2 legatio exponit, quod ſit paritura Dei Filium, mundi ſaluatorem. 3. obiecta carnis cum diluit, potentiã Dei nobis commendat, vt quantumuis tota rerum natura contraria eſſe videretur, tamen voce Dei, & ſigno ei addito, firmiter nitendũ ſit. Non enim impoſſibilis apud Deum vlla res.

DE SECVNDA

DEINDE conceptus eſt de Spiritu ſancto, hoc eſt, non de ſubſtantia, ſed operatione & efficacia Spiritus ſancti. Ita enim Angelus reſpondet Virgini: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, et virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Hinc Auguſtinus: Per gratiam Dei, ſeu potentiam Dei et operationem Spiritus ſancti, de carne Virginis aſſumtum eſt, quod verbo eſt vnitum. Idq; ideo, ſi ex virili ſemine fuiſſet, cum omnibus natis Adam, immundus extitiſſet. Quod autem ex carne natum eſt, caro, mendacium, et vanitas. Ioan. 3. Nunc autem per Chriſtum oportuit fieri gratiam & veritatem, non igitur potuit

tuit de viro concipi, sed oportuit id fieri occulta quadam Dei virtute. Quo omnis peccati purus & sanctus, nos quoque purificaret, & sanctificaret, futurus Patri hostia sancta & incontaminata. Deinde de Spiritu sancto conceptus est, vt sciamus: Quicquid Filius loquitur, esse ipsissimam Patris voluntatem. Est enim Spiritus sanctus amor Patris et Filij substantialis. Præterea, quia Spiritus sanctus est spiritus sanctificationis & purificationis, hic enim & sanguine quem purificauerat, Christi corpus ædificauit & sanctificauit, vt esset mundum & immune ab omni peccato, vt supra quoq; dictum est.

DE TERTIA.

TERTIA circumstantia est, quod natus sit de Virgine. Hic primum obseruemus varias hominũ in mundum propagationes, quæ quatuor sunt: Prima solius Adam, qui ex humo creatus est. 2. solius Euæ, quæ ex Adæ costa ædificata est. 3. solius Domini Christi, qui ex sanguine virginali, per operationem Spiritus sancti, sine virili semine, natus est. 4. communis, est enim hominum omnium aliorum, qui ex seminis virorum & mulierum coniunctione nascuntur. Quod autem ex Virgine nasci debuerit, plures sunt causæ. PRIMA, si fuisset ex viri & mulieris seminibus coniunctis natus, in peccatis fuisset conceptus & natus. Sed decuit eum, qui venit vt tolleret peccatũ, absq; peccato esse. Conueniebat igitur, vt nouo quodam modo & conciperetur in-

Virgine, et nasceretur ex virgine. SECVNDA causa vaticinia fuerunt, Gene. 3. Semen mulieris conteret caput serpentis. Gen. 49. Non auferetur sceptrũ de Iuda, donec veniat Silo, hoc est, eius, scilicet mulieris, filius. Esa. 7. Ecce virgo prægnans pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, id est, nobiscum Deus, θεάνθρωπος & Saluator. Nam idem hoc nomẽ valet, quod Iesus, quemadmodum ex supra dictis manifestum est. TERTIA causa, vt esset signum spiritualis regenerationis quæ non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo est, Ioan. 1. Vnde Augustinus: Oportebat caput nostrũ insigni miraculo secundum corpus nasci de Virgine, vt significaret sua membra de virgine Ecclesia secundum Spiritum nascitura.

DE QVARTA.

QVARTA circumstantia est, quod virgo mater Domini fuerit viro desponsata, idq; ob quatuor causas potissimum factum est. Prima, vt hac ratione commendaretur dignitas matrimonij. 2. vt consuletur pudicitiæ, famæ & vitæ Virginis. 3. vt Ioseph esset custos Virginis, & Pueri nutricius. 4. ne hostes haberẽt quod obijcerent Christianis, ac dicerent illorum Christum illegitimum esse.

DE QVINTA.

QVINTA circumstantia, quod ex prosapia Dauid fuerit Virgo orta, id duabus causis euenisse videtur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

detur. PRIMA propter oracula Fuit enim prædictum, vt nasceretur de prosapia Dauid, id quod notissimum fuit, non solum ipsis Scribis ac Pharisæis, sed toti populo Iudaico, et externis principibus, qui præerant isti populo. Fuit enim primum Abrahæ promissus, deinde, quod ex tribu Iuda esset oriundus. Tum iuratus est Dauid, Psal 132. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. SECVNDA, vt magis confirmaret, hunc esse Messiam, quem ex Abrahæ Dauidisq; lumbis oracula legis & Prophetarum tanto tempore antea promiserant.

DE SEXTA.

SEXTA circumstantia est temporis, quo natus est Christus: in quo primum oracula sunt obseruanda. Est enim natus regnante Augusto, Lucæ 2. Vnde prophetia Iacob certificatur, qui Gene. 49. ita prædixerat: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat Silo. Huc hebdomadæ Danielis pertinent: Vnde hæc temporis circumstantia conuincit, hunc Filium virginis vere esse Christum. Nam eo tempore est natus, quo dictum erat. Confirmatur igitur hinc fides in Christum verum Messiam, & confutantur Iudæi, qui excæcati ob suam maliciam adhuc Christum expectant, quem sperant fore monarcham mundi. HÆ SEX circumstantiæ, de quibus breuissime dixi, in hoc articulo diligenter sunt considerandæ.

Pluri-

Plurimum enim faciunt, tum ad historiam recte intelligendam, tum ad fiduciam concipiendam in hunc Filium, & fouendam.

PORRO Christus Dominus veniens in hunc mundum, respectum habuit ad quatuor potissimũ. PRIMVM ad Patris voluntatem, cui obediendum fuit. 2. ad scripturas certificandas & confirmandas. 3. ad genus humanum, quod sua victima erat liberaturus. 4. ad diabolum, ad quem superandum venit. Christus enim apparuit (vt inquit Ioannes) vt destrueret opera diaboli.

SECVNDA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE passione & morte.

Hæc pars historiæ Christi maxime admirandũ opus continet, de passione & morte Domini nostri Iesu Christi, qui passus & mortuus est propter peccata nostra, quemadmodum plurima testimonia veteris & noui Testamenti ostendunt. Ipsius enim passio & mors sacrificium propiciatorium est, quo Deus propiciatus, id est, pius & clemens redditur ijs, pro quibus sacrificium peractum est. Vt autem doctrinã dominicæ passionis distinctius teneamus, PRIMVM dicam de sacrificio propiciatorio, quid sit, et quot ad illud requirantur. DEINDE causas passionis dominicæ breuiter attingam. TERTIO de effectibus nonnulla adiungam. QVARTO antitheſin adijciam. POSTREMO veram meditandæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tandæ dominicæ passionis rationem exponam.

QVID EST SACRIFICIVM PROPICIATORIVM, ET QVÆ AD illud requiruntur?

SACRIFICIVM PROPICIATORIVM est opus placans iram Dei pro alijs, & satisfactorium pro culpa & pœna æterna. Sic enim inquit Dominus, Ioan. 17, Pro ijs sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in æternum. Deinde constat ex scripturis, proprium fuisse officium Christi seipsum offerre, sicut dicit Scriptura, ipsum vnica oblatione sanctificasse suos. Item, semel apparuisse per oblationem sui. Hinc & quid sit sacrificium propiciatorium, et quod vnicum sit, nempe Iesu Christi, apertissime colligitur. PORRO ad huius sacrificij perfectionem quinq; requiruntur, primum, Deus, cui offerendum est. 2. sacerdos, qui offert. 3. res quæ offertur. 4. res, pro qua offertur. 5. fœdus seu testamentum. Est enim omnis sacerdos sponsor fœderis alicuius. Hinc Filius Dei est sacerdos, qui seipsum obtulit Deo Patri pro genere humano liberando ab æterna morte.

QVAE SVNT CAVSAE PASSIONIS DOMINI?

OBIECTVM mouens, προκαταρκτικὸν, quod vocant, fuit calamitas humani generis, & tyrannis diaboli in genus humanum. IMPELLENS CAVSA interna, fuit amor Dei Patris erga suam creaturam.

turam. Sic enim inquit Dominus, Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret. OBSEQVENS CAVSA, fuit ipse Filius Dei, qui, vt inquit Paulus, vsque ad mortem crucis obediens fuit Patri. Instrumenta fuerunt diabolus, Scribæ & Pharisæi, Pilatus & carnifices ipsi, FORMALIS CAVSA fuit ipsa passio, quæ petenda est ex historia Euangelica, quæ distingui potest in quinque actus seu membra, quæ his versibus continentur:

Hortus, Pontifices, Reges, Crux atq; sepulcrum,
Historiæ passi membra notanda Dei.

Harum singula membra plures habent articulos, de quibus Euangelica historia consulenda est. FINALES vero hæ sunt, PRIMA, vt glorificetur Deus ob iusticiam & misericordiam. SECVNDA vt saluetur genus humanum, quod peccato perditũ fuit, quando hunc sacerdotem fide apprehenderit. TERTIA, vt destrueret Christus opera diaboli sua morte. In hoc enim apparuit (vt inquit Ioannes) vt destruat opera diaboli. Has causas omnes miro cõpendio complectitur Dominus, Ioan. 3. vbi ita inquit: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

QVI SVNT EFFECTVS PASSIONIS DOMINI?

De ijs tantum EFFECTIBVS breuiter attingam,

gam, qui ad humanam redemtionem pertinent, de quibus extant sanctorum Patrum breues sentẽtiæ, quibus summam fructus Dominicæ passionis complexi sunt, qualis hæc est: Christus passione sua vicit diabolum, quem ligauit, infernum, quem spoliauit, Mortem, quam superauit, Mundum, quem contemsit, Supplicium, quod detulit, Cœlum, quod aperuit. Et Augustinus: Per redemtoris nostri mortem de tenebris ad lucem, de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem, de exilio ad patriam, de luctu ad gaudium, de terris ad cœleste regnum vocati sumus. Huiusmodi quam plurimæ sanctorum Patrum sententiæ de fructu passionis Dominicæ passim leguntur: Sed ego breuiter quosdam effectus colligam, ac eos numeris distinguã memoriæ gratia, additis testimonijs ex sacra Scriptura.

PRIMVS, Deo præstita est obedientia. Philip. 2. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis.

SECVNDVS, diabolus victus. In hoc, inquit Ioannes, apparuit Filius Dei, vt destrueret opera diaboli.

TERTIVS, homo à peccato saluatus est et iustificatus. Ecce, inquit Ioannes, agnus Dei, qui tollit peccata mundi. 2. Corinth. 5. Eum, qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iusticia Dei in ipso.

QVARTVS, æquatio Iudæorum et gentium, ab olita inimicitia per mortem Christi. Ad Ephe. 2.

Ipse

Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum, et interſtitium maceriæ ſoluens, inimicitias per carnẽ ſuam, legem mandatorum in decretis abolens, vt duos conderet in ſemetipſum in vnum nouum hominem faciens, vt reconciliaret ambos in vno corpore Deo per crucem.

QVINTVS, *mors abolita eſt. Oſeæ 13. Ero mors tua ô mors &c. morſus tuus ero inferne. Vita Chriſti (inquit Bernardus) viuendi mihi regula extitit mors à morte redemtio. Breuiter: Chriſti hoſtia eſt λύτρον quo Deus placatus, homo redẽtus, diabolus victus, omnia in cœlo & in terra vni capiti Chriſto ſubiecta ſunt, Ephe. 2.*

Cum hoc ſacrificio & paſſione pugnat, quicquid homines mali excogitant pro ſatisfactione peccati, cuius generis ſunt, Iuſticia operum, Miſſæ, Indulgentiæ, Inuocationes Sanctorum, fictum Purgatorium, et huiuſmodi aliæ nugæ, quas excogitauerunt Monachi, in contumeliam crucis Chriſti. Nam ſi Chriſtus, vt Eſaias inquit, vulneratus eſt propter peccata noſtra, ſequitur, omnia illa ex diametro pugnare cum paſſione Domini, quibus volunt homines placatum ſibi Deum reddere. Nec poteſt maior contumelia Filio Dei fieri, quam vlli rei, præterquã ipſius paſſioni et morti, tribuere redemtionis beneficium. Nec eſt vllum idololatriæ genus maius, quam hominis operibus tribuere ſatisfactionis gloriam, quod tamen totum Papiſticum regnum ex inſtinctu diaboli facit.

IN

IN QVIBVS REBVS CONSISTIT VERA DOMINICÆ PASSIONIS MEditatio?

Meditatio Dominicæ passionis vtilis ad sex capita referri potest. PRIMVM *veniat nobis in mentem, quantam necesse sit iram Dei fuisse ob peccatum, quæ non poterat placari, nisi morte vnigeniti Filij Dei.* SECVNDO *cogitandum, quam immensa et imperuestigabilis fuerit misericordia Dei Patris, qui potius voluit Filium sustinere turpissimam mortem, quam genus humanum à se conditum, perdere. Hæc misericordia multis in locis sacræ Scripturæ commendatur.* TERTIO *cogitandum est etiam de summo & inenarrabili amore Filij Dei erga genus humanum, volentis in se deriuare iram Patris, ac sustinere tam ignominiosam mortem, idq; pro ingratissimis hominibus.* QVARTO *de applicatione Dominicæ passionis cogitandum est Nisi enim nobis fide applicetur, inanis quædam historiæ noticia manebit. Quare fide statuendum est, ipsum Deum pro* TE *mortem subijsse, quod cum feceris, passionis dominicæ factus es particeps, vsq; adeo, vt tota obedientia Christi tua sit iusticia, qua vestitus non amplius, vt peccator, sed tanquam iustus in conspectu Dei appareas, Roma. 5. Vnde Bernardus: De remissione quidē peccatorum validissimum teneo argumentum, dominicam passionem. Vox quidem sanguinis eius valet plus, quam sanguinis Abel clamans in cordibus electorum remis-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

sionem peccatorum. Traditus est enim propter peccata nostra. Nec dubito, quin potentior et efficacior sit mors illius in bonum, quã peccata nostra in malum. QVINTO admonebit nos passio DOMINI sortis piorum in hoc mundo. Quemadmodum enim CHRISTVS est passus, ita vult & reliquos pios pati, vt sint conformes imaginis Filij DEI. Ideo enim compatimur, vt vna cum illo glorificemur. Roman. 6. SEXTO admonebit nos passio DOMINI vitæ in posterum recte formandæ, vtq; caueamus, ne rursus volentes DEVM peccatis nostris offendamus. De hoc membro vide, Roma. 6. Hinc enim sumit Paulus argumentum exhortatorium ad piam & honestam vitam.

TERTIA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE sepultura et descensu ad inferos.

TYPVS sepulturæ Christi fuit dies Sabbati, id est, quietis, vnde prophetia Dauidis: Et caro mea requiescet in spe. Esa. 11. Et erit sepulcrum eius gloriosum. In horto sepultum ideo sancti Patres dicunt, quia primus homo in horto mortuus est.

SED CVR SEPVLTVS FVIT?

PRIMVM ad ostendendũ, quod vere fuit mortuus. 2. vt iter nobis præberet à sepulcro ad vitam. 3. vt nos spiritualiter mortui peccato, nunc quiesca-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

quiescamus à peccato, & desideria peccati non faciamus. Sepulti (inquit Paulus) sumus cum ipso per baptisma in mortem, vt quemadmodum ipse excitatus est à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.

SED CVR OPPORTVIT DOMINVM AD INFEROS DESCENDERE?

Quemadmodum Christus mortuus est, ne nos æterna morte moriamur: ita etiam ad inferos descendit, ne nos inferorum potestati subijciamur.

An non CHRISTI corpus iacuit in sepulcro?
An non animam commendauerat Patri?
Quomodo ergo fuit apud inferos?

Augustinus respondet: Totus Filius fuit apud Patrem, totus in vtero Virginis, totus in cœlo, totus in terra, totus in cruce, & totus in inferno. At si quis dixerit, secundum animam et non secundum corpus Dominum descendisse ad inferos, ipsius sententiam nequaquam improbo, neq; refert scire magnopere, quomodo ad inferos descenderit, modo vera fide teneatur, ipsum ab inferorum potestate nos liberasse.

QVARTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE de resurrectione ipsius.

Hæc QVARTA pars est de resurrectione: quæ est

ipsius victoria & triumphus super mortem & infernum. Nam hic Dominus se verum Deum esse declarat. 1. Virtute enim diuina surrexit. 2. hac resurrectione meruit à suo Patre, vt omnia sibi sint subiecta, in cœlo & in terra. Breuiter, declarat se sua resurrectione esse benedictum illud semen, quod contriturum erat caput serpentis, hoc est, abolituru regnum diaboli.

SED QVID COMMODI NOBIS EX CHRISTI RESVRRECTIONE ACCEDIT?

Meruit Christus nobis sua glorioſa resurrectione, dummodo in eum credamus, æternam iusticiam & æternam salutem. Vt enim obedientia & morte sua pro peccatis nostris satisfecit, ita sua resurrectione iustificationem & vitam æternam acquisiuit credentibus. Quemadmodum Paulus miro cõpendio complexus est: Mortuus est pro peccatis nostris, et resurrexit propter iustificationem nostri, nimirum vt nobis suam iusticiam impertiret. DEINDE habemus fœdus bonæ conscientiæ erga Deum per resurrectionem Christi. TERTIO, Christi resurrectio nos admonebit, vt resurgamus non solum in extremo iudicio (Est enim resurrectio Christi nostræ resurrectionis certissimum testimonium) verumetiam in hoc mundo. Nam vt morientis, sic & resurgentis Christi membra debemus esse. QVARTO, resurrectio Christi merito admonere de

beret

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

beret omnes Christianos intimi cuiusdam amoris et fraternitatis erga se inuicem. Nam ita iussit Christus resurgens nunciari discipulis suis: Ascendo ad Patrem meum, et ad Patrem vestrum, ad Deum meum, & ad Deum vestrum. Aut si apertius placet, Primum est donum quo iustificamur. 2. est virtus, quæ in nos credẽtes transfunditur, vt possimus à vicijs resurgere. 3. exemplum est & symbolum nouitatis vitæ. 4. est causa nostræ resurrectionis, eiusdemq; pignus.

QVINTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI NEMPE DE ASCENsione in cœlum, & sessione ad dexteram Patris.

IN HAC parte duo sunt potissimum obseruanda. PRIMVM mandatum Christi dicentis, Euntes in mundum vniuersum, et prædicate Euangelium. Antea intra pomeria terræ Palæstinæ docebatur manifeste verbum Dei: Nunc iubet eos exire in omnem terram, qua voce declarat suam mortem, resurrectionem & ascensionem efficacem esse in omnibus partibus & angulis mundi: non quibusdam generosis hominibus, sed promiscue omnibus suam gratiam offerens. Dicit enim: Proclamate. Quibus? Omni creaturæ, contra tentationem de particularitate, de prædestinatione, & de indignitate nostra. Quid? Euangelium, hoc est, nouum nuncium, videlicet, quod Christus victor & triumphator offerat

omnibus credentibus remissionem peccatorum. Ita enim additur in mandato Domini: Qui crediderit et baptisatus fuerit, saluus erit, &c. ALTERVM hoc loco obseruandum est, vt ipsa Christi ascensio recte à nobis æstimetur. Hic semel ascendens in cœlum, adeptus est nobis & sibi in perpetuum ius & dignitatem mansionis cœlestis. Huc Psal. 10. Huc dictum Pauli pertinet ad Eph. 4. Ascendit, vt omnia impleret: non vt abesset, sed vt præsenti virtute repleret cœlum & terram, vt esset nobiscum, iuxta verbum & promissionem suam, vsq; ad consummationem seculi. Eleuatus enim supra cœlos, sparsit suas virtutes & bonitatis suæ radios vltra & supra omnes fines terræ, et aperuit nobis viam in cœlum, quæ per Adæ delictum & nostrum occlusa erat. QVOD autem Symbolum adijcit, CHRISTVM SEDERE AD DEXTERAM PATRIS, significat ipsius regnum ita stabilitum esse, vt frustra se illi opponant omnes inferorum portæ. DEINDE vt habeamus apud Patrem præsentem aduocatũ, quemadmodum Ioannes inquit 1. Ioan. 1. VERVM vt breuiter totam rem complectar, Spiritus sancti concionem de glorioſa Christi in cœlum ascensione adijciam. Ita enim Dauid & Paulus ex Spiritu concionantur, Psal. 68. & Ephe. 4. Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dat dona hominibus. In hac concione tria sunt. PRIMVM testimonium ascensionis Christi. 2 descriptio triumphi. Ipse enim vt victor captiuum ducit Diabolum, infernum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

fernum & mortem. 3. liberalitas ipsius ac beneficentia erga homines, & potissimum erga Ecclesiā cui largitur Spiritum suum, et alia dona, quibus Ecclesia in hoc mundo conseruatur.

PORRO, VSVS huius partis est, vt nos hic in terra versantes, cogitemus conuersationem nostrā seu politiam debere esse in cœlo: Vnde expectemus reuersurum esse eum, qui ascēdit, vt iudicet omnem carnem: quemadmodum sequenti parte dicetur.

SEXTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI NIMIRVM DE Aduentu eius ad iudicium.

HÆC PARS horrenda est quidem impijs & Christi hostibus: Christianis vero summe delectabilis, et in omni angustia veluti sacra anchora est Nā cum audit pius oppressus in hoc mundo varijs calamitatibus, iudicium extremum penes eum esse, qui dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, & ego refocillabo vos: Item, Qui credit in Filium, non gustabit mortem in æternum: concipit spem et fiduciam, se aliquando cum summa gloria liberatum iri ab omnib. angustijs. Quomodo enim clementissimus Princeps perderet populum suum? Quomodo membra, sua morte sibi adiuncta, caput dissiparet? Quomodo suos clientes aduocatus condēnaret? Quomodo IESVS non saluaret? Quomodo is, qui sanguine suo precioso, in patibulo crucis effuso, nos sibi asseruit, nunc in extremo periculo

deſereret? cum hic Chriſtus rex & pontifex noſter iureiurando promiſerit, ſe ſeruaturum omnes, qui ad ſe confugiunt, quantumuis enormibus peccatis obnoxij fuerint. HACTENVS de naturis, de perſona et officio CHRISTI dictum eſt. Vnde tota ſalutis noſtræ ſumma ac ſingulæ eius partes dependent Quare cauendum eſt, ne vel minimam partem ſalutis noſtræ alio deriuemus. Si enim ſalus quæritur, ipſo nomine docemur, penes eum eſſe omnem ſalutem: Si alia quælibet dona quæruntur, in ipſo vncto rege & ſacerdote noſtro reperientur, qui ſedens ad dexteram Patris, dat dona hominibus: Si fortitudo, in eius dominio quæratur: Si puritas, in eius conceptione: Si indulgentia, in eius humanitate, qua factus eſt nobis per omnia ſimilis, excepto peccato, vt condoleſcere diſceret infirmitatibus noſtris Si redemtio quæratur, in eius paſſione ſita eſt: Si abſolutio, in eius damnatione: Si maledictionis remiſſio, in eius cruce eſt: Si ſanctificatio, in eius ſacrificio: Si purgatio, in eius ſanguine eſt: Si mortificatio carnis, in eius ſepulcro: Si vitæ nouitas, in eius reſurrectione: Si immortalitas, in eadem: Si hæreditas regni cæleſtis, in cœli ingreſſu: Si præſidiũ, ſi ſecuritas, ſi bonorum omnium copia & affluentia quæratur, in eius regno inuenientur: Si ſecura iudicij expectatio, in poteſtate iudicandi illi tradita eſt. Denique in ipſo theſauri omne genus bonorum cum ſint, inde ad ſatietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno Chriſto non contenti feruntur huc at

que

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

que illuc in ſpes varias, certam viam non tenent, ſed exciderunt ſalute.

TERTIVM MEMBRVM SYMBOLI.

Credo in Spiritum ſanctum.

TAMETSI in primo primæ claſſis capite de Spiritu ſancto dictum eſt, hic tamen verba Symboli explicanda ſunt. Hæc verba Symboli tria nobis ſuggerunt cogitanda. PRIMVM, Quis, qualisq; ſit Spiritus ſanctus. 2. Quale ſit eius officium. 3. Qualis fides in Spiritum ſanctum requiratur.

QVIS IGITVR QVALISQVE EST SPIRITVS SANCTVS?

Spiritus ſanctus eſt eiuſdem eſſentiæ cum Patre & Filio, ſed diſtincta ὑπόστασις, id eſt, perſona ab vtroq; Patre & Filio procedens, purificator, cũ vtroque ſimul adorandus. Soli enim Deo tribuendus eſt diuinus cultus, qualis eſt fides. Hic cultus iuxta verba Symboli Spiritui ſancto tribuendus eſt, proinde Spiritus ſanctus vere eſt Deus. Alia quæ huc pertinent ad declarationem diuinitatis Spiritus ſancti, petantur ex Symbolo Athanaſii.

QVALE EST OFFICIVM SPIRITVS SANCTI?

In hac vnica voce Sanctitatis comprehenditur tanquam in genere. Nam iccirco Spiritus dicitur, quia quicquid est gratiæ Dei, id consequimur, si per Spiritum sanctum communicatur nobis. Verum quia hoc in genere quodammodo dictum obscurius est speciatim seu per partes, quomodo per hunc Spiritum Dei sanctificemur, ostendam. Multis enim nominibus sanctitatem nobis impertit. PRIMVM *quia est* CLAVIS THESAVRORVM *cœlestium. Is enim illuminat aciem mentis nostræ vt mysteria fidei intelligere valeamus, quæ procul posita sunt à rationis captu. Animalis enim homo (vt inquit Paulus) non capit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Et Dominus dicit: Vbi Paracletus venerit, ducet vos in omnem veritatem. 2. Quia est* ARRABO *promissionis, ad Ephe. 1. Est enim nobis tanquam arra quam nobis donauerat in certitudinem futuræ hæreditatis. 3. Quia est* SIGNACVLVM, *quo certitudo diuinarum promissionum nostris mentibus obsignatur. 4. Quia est* MAGISTER VERITATIS, *ducens nos in omnem veritatem, purgantẽ mentes nostras ab ignorantia. 5. Quia est* AVTOR LVCIS *expellentis tenebras per peccatum inuectas. 6. Quia* FONS SAPIENTIÆ *& intelligentiæ est. 7. Quia est* AQVA *repurgans nos à prophanis sordibus, in sancta Dei templa nos consecrans, atq; vt germina iustitiæ proferamus fœcundans. 8. Quia* OLEVM *&* VNCTIO *est, quo nobis verum vitæ vigorem effundit. 9. Quia* IGNIS *est, excoquens*

quens & expurgans nostræ conscientiæ vicia, incendit corda nostra amore iusticiæ, vt aduersus carnẽ indesinẽter pugnemus. Hæc aliaq; huiusmodi Spiritus sancti officia in Ecclesia elegantissime describuntur in hymno: Veni creator Spiritus.

QVALIS FIDES IN SPIRITVM SANCTVM REQVIRITVR?

Fides in Spiritum sanctum tria complecti debet PRIMVM, agnoscet Spiritum sanctum tertiam in diuinitate personam esse æqualem & consubstantialem Filio & Patri, quemadmodum describitur in Symbolo Athanasii. DEINDE officium Spiritus sancti intuebitur fides. POSTREMO in eius bonitate niti & acquiescere debebit, cauebitq;, ne impuritate & fœditate Spiritum sanctum contristet & expellat homo.

QVARTVM MEMBRVM SYMBOLI.

Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, Carnis resurrectionem, & vitam æternam.

Hoc quartum membrum Symboli docet de effectu totius Trinitatis, & fide accipiente oblata beneficia. Hactenus enim Symbolum de causa efficiente et materia nostræ salutis disseruit. Nunc autẽ quo illa omnia beneficia trinitatis, misericordia Patris, victima Filij, sanctificatio Spiritus sancti pertineant,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

neant, adȳcit. Nam hæc omnia beneficia ad Ecclesiam pertinent, quam donatam remissione peccatorum in extremo die excitabit, ac æterna gloria ornabit. Diuiditur autem hoc Symboli membrum in quinq; articulos, quos ordine declarabo.

PRIMVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE Ecclesia.

Tametsi supra quædam de Ecclesia dixi, tamen hic Symboli verba breuiter sunt explicãda. In Symbolo Apostolico & Athanasii quatuor potissimum huius sanctæ Ecclesiæ conditiones numerantur. PRIMA, quod sit vna, SECVNDA, quod sit sancta, TERTIA, quod sit catholica: QVARTA, quod sit firma.

VNA ideo dicitur & credenda est, quia vt vnicum Pontificem Iesum Christum agnoscit, ita vnicam regulam religionis, quæ consistit in vera fide, spe & caritate, habet. Hanc Ecclesiæ vnitatem conseruat vnus Spiritus per verbum & Sacramenta quo totum ministerium verbi referẽdum est. SANCTA credenda est: PRIMVM quia sanguine Christi purgata est, iuxta illud. 1. Ioan. 1. Et sanguis IESV CHRISTI emundat nos ab omni iniquitate nostra. 2. Quia spirituali vnctione Ecclesiæ membra, hoc est, omnes credentes vncti sunt, vt sint Christiani, hoc est, reges & sacerdotes. Nam Christus omnibus in se credentibus tribuit honorem spiritua

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ritualium regum & sacerdotum. 3. Quia ipsa sancta Trinitas habitat in Ecclesia, quemadmodum Christus ipse testatur in concione post cœnam vltimam: Qui diligit me, & mandata mea seruat, ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus 4. Inuocatione sanctificatur Ecclesia. Præterea CATHOLICA, hoc est, vniuersalis est credenda. PRIMVM ratione loci. Non est enim Ecclesia alligata certo loco, certis regnis, certis prouincijs. Sed vniuersalis seu Catholica dicitur, quia sparsa est per totum mundum. Sic enim Matthæi vltimo dicitur: Euntes in mundum vniuersum. Quare Papistarum error refutatur, qui Ecclesiam Romæ alligant, tanquam ibi esset sedes veræ Ecclesiæ. 2. Conditione hominum Ecclesia dicitur Catholica. Nullus enim reijcitur à cœtu Ecclesiæ, siue dominus siue seruus sit siue masculus, siue fœmina. Vnde destruitur error Iudæorum, qui putant Ecclesiam solam pertinere ad semen Abrahæ carnale. 3. Ratione temporis dicitur Catholica Ecclesia. Non enim durabit in mundo, ad aliquot centenos annos, vt somniant Anabaptistæ & vetus hæresis: sed durabit perpetuo in mundo, iuxta promissionem Christi: Ego ero vobiscum vsq; ad consummationem seculi. Hoc ipsum docet Pontificatus Christi, qui perpetuus est. 4. ratione doctrinæ Catholica appellatur Ecclesia, nam in ipsa Ecclesia vniuersaliter eadem doctrina, eadem religio perpetuo manet. Id est enim Catholicum, quod vbique, semper & ab omnibus creditum est.

POSTRE-

POSTREMO credenda est FIRMA ECCLESIA, vnde fides nostra integrum (vt ita dicam) mare diuinarum consolationum in omnibus tentationibus haurire potest. Hæc fides sustentat trepidantem cõscientiam. Pia mens contra imbecillitatem carnis, contra rabiem diaboli, contra furorem mundi, consolabitur se firmitudine huius Ecclesiæ, quæ vsque adeo firma est, vt nulla vis aduersus eam prævalere possit. Portæ inferorum (inquit Dominus) non prævalebunt aduersus eam, ac si dicat: Bellabunt aduersus Ecclesiam inferorum potestates, sed nequaquam aduersus ipsam prævalebunt aut expugnabunt, Ipsa enim Ecclesia victrix erit per fidem, Quæ FIDES VICTORIA EST MVNDI.

SECVNDVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE COMmunione Sanctorum.

SANCTORVM COMMVNIO est æqualis participatio omnium Euangelicarum promissionum. Sicut enim in omnibus est vnus Christus, æquale precium & meritum redemtionis & salutis: Ita omnibus vna & eadem reconciliatio, redemtio, iustitia, sanctificatio, vita & salus. Paulus ad Eph. 4. hinc extruit exhortationem ad mutuam animorũ concordiam. Quid enim magis conuenit, quam vt illi se prosequantur amore & beneuolentia, quibus tantus thesaurus cœlestium bonorũ existit, præsertim cum sint eiusdem cœlestis Patris filij dilecti, et eius-

eiusdem corporis membra, & ad eandem beatitudinem vocentur? Pertinet et hoc ad communia Ecclesiæ bona, quod credentes mutuis precibus subleuentur, quarum nequaquam sunt participes, qui Ecclesiam deserunt.

TERTIVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI NEMPE DE REMISSIONE PECCATORVM.

REMISSIO PECCATORVM est præcipuum ornamentũ Ecclesiæ, quo donatur à suo sponso Christo. Nam forma propria iustificationis Ecclesiæ, & singulorum membrorum in Ecclesia: hic exprimitur, quæ est remissio peccatorum et imputatio iustitiæ Christi & acceptatio personæ credentis gratis propter Christum. SVNT autem hic tria consideranda. PRIMVM, quid Deus in homine inuenit ante iustificationem. 2. Quomodo Deus peccatum tollit. 3. Qua ratione homo remissionis peccatorum fit particeps.

QVID ERGO INVENIT?

PECCATVM, iram Dei, maledictionem, tyrannidem diaboli, rebellionem multiplicem, breuiter, meritũ æternæ mortis. Vnde nulla nostra dignitas esse apparet, quæ mereri poterit fauorem Dei, aut tanti peccati remissionem. Omnes enim aberrauimus, nec est vnus inuentus mundus à peccato inter filios hominũ, nec quisquam debitum honorem Deo exhibuit.

QVO-

QVOMODO DEVS TOLLIT PECCATVM?

Tollit remittendo, id est, condonando pœnam cõmeritam, & largiendo iusticiam alienam, nempe Christi. Quemadmodum per vnius inobedientiam totus mundus obnoxius est iræ Dei: Ita per obedientiam & iusticiam vnius Iesu Christi multi constituentur iusti. Sic enim Paulus multis in locis docet. 2. ad Cor. 5. ita inquiens: Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, vt nos fieremus iusticia Dei in ipso. Proinde iusticia Christiana, qua remissionẽ peccatorum obtinent apud Deum, nihil aliud est, quam iusticia & obedientia Christi, imputata credentibus.

QVA RATIONE REMISSIONIS PECCATORVM FIT HOMO PARTICEPS?

FIDE. Sic enim Symbolum habet: Credo remissionem peccatorum, id est, certo certius mihi persuadeo, remissionem peccatorum mihi contingere propter victimam Christi. Estq; hoc dictum Symboli multis erroribus de iustificatione opponendum: nẽpe Turcorum, Iudæorum, Papistarum, Hypocritarum, atq; adeo omniũ, qui non sola victima Christi iustificari homines credentes existimant. Deinde quisque exerceat hoc dictum quotidiana praxi, vt magis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

magis ac magis dulceſcat ſibi tam lætum Euangelium. Huc pertinet tāquam ad ſcopum, totum verbi miniſterium. Huc pertinent Sacramenta, quæ omnia eo referātur, vt hæc Symboli pars radices agat in cordibus noſtris.

QVARTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE carnis reſurrectione.

Huius partis explicationem habes copioſiſſimā 1. ad Cor. 15. vbi Paulus diſſerit multis & validis argumentis de hoc articulo, & vana eſſe oſtendit omnia, quæ in ſcripturis traduntur, niſi futura eſſet reſurrectio: quæ eſt fructus reſurrectionis CHRISTI. In hoc articulo PRIMVM eſt conſideranda reſurgentium conditio: DEINDE vſus fidei reſurrectionis. CONDITIO eorum, qui reſurgent in vniuerſum eſt quadruplex. PRIMA, quod eiſdem corporibus reſurgemus, ita enim Paulus docet 1. ad Corinth. 15. Item ad Philip. 3. Item. Iob cap. 19. SECVNDA conditio eſt, quod corpora reſurgentiū ſint incorruptibilia: bonorum quidem in gloria, malorum vero in pœna, 1. ad Cor. 15. TERTIA conditio eſt, quod boni & mali reſurgent cum integritate omnium partium corporis, vt in citato loco Paulus teſtatur. QVARTA conditio eſt, quod reſurgentes nunquam ſint rurſus morituri.

PORRO, quantum ad bonos attinet, quadruplex rurſus erit reſurgentium conditio. Prima CLARI-

TAS, Matth. 12. Secunda IMPASSIBILITAS, 1. Corinth. 15. Tertia AGILITAS, Sapient. 4. Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent. Quarta SVBTILITAS, Seminatur corpus, inquit Paulus animale, surget corpus spirituale: non quod omnino sit spiritus, sed quia per omnia Spiritui subijciatur. CÆTERVM, quantum ad MALOS attinet, resurgentium conditio contraria erit conditioni beatorum.

VSVS.

VSVS præterea fidei resurrectionis in his consistit. PRIMVM consolabitur nos hæc fides in calamitatibus & iniurijs, quibus obnoxium est hoc corpus, dum viuimus. SECVNDO, hæc fides mitigabit tristicias, quas de mortuis concipimus. TERTIO, Minuet timorem mortis, dum credimus meliorem vitam post hanc mortem secuturam, ab Ebræos 2. Vt per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, et liberaret eos, qui per timorem mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. QVARTO, fides hæc reddit nos solicitos et alacres ad bene operandum, & bene merendum de ijs, cum quibus nobis futura est perpetua societas in æterna vita. QVINTO, hæc fides retrahet nos à malo, ne contaminemus nobilissimam animam, & corpus sanguine Christi consecratum, quod corpus in illa perpetua sanctitate viuet, cõuersabitur cum Deo, Angelis, Patriarchis, adeoque omnibus, qui hinc directa ad Deum mente discesserint.

QVIN-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

QVINTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE vita nostra.

HIC articulus additur, vt significet nos resurrecturos, non ad calamitates aut momentaneas fortunas, sed ad perpetuam beatitudinem. Quia autem Symbolum diserte meminit æternæ vitæ, significat aliam vitam propositam esse credentibus, quã quæ temporis interuallis aut diuturnitate interrumpitur. PORRO, Theologi ex Scriptura tria vitæ discrimina faciunt, vt PRIMA sit VITA NATVRÆ, qua boni & mali promiscue in hoc mundo viuunt. SECVNDA vita sit GRATIÆ, qua soli filij Dei in spirituali regno Christi in hoc mundo viuunt TERTIA vita sit GLORIÆ, de qua hic articulus Symboli intelligendus est, qua viuent in æternum, qui credentes hinc discedunt.

AD EVNDEM modum secundum Scripturas triplicem esse mortem accipimus. PRIMA est, qua morimur peccatis, et Deo viuimus, Beata profectò mors, quæ culpæ refuga, Domino debita, à mortali nos separat, immortali nos consecrat. ALIA MORS est vitæ excessus, qua mortuus est patriarcha Abraham, Dauid & alij plurimi, & sepulti sunt cũ patribus suis. Hæc mors definitur esse dissolutio corporis & animæ: videlicet, cum anima nexu corporis liberatur. TERTIA MORS est, qua corpus & anima moriuntur, non vt non sentiant, sed vt coniuncta perpetuis pœnis addicentur, & hæc

ÆTERNA MORS vocatur. possunt & alia discrimina vitæ et mortis assignari. Sed hæc præcipua sunt.

VSVS.

VSVS huius articuli est, qui & præcedentis. Nunc totum Symbolum contraham in compendiũ CREDO in Deum Patrem, qui me crauit. Credo in Iesum Christum, qui homo factus, sua victima ad Patris iussum me redemit. Credo in Spiritum sanctum, qui me beneficiorum Christi participem reddit, vt assciptus cœtui Sanctorum, & donatus remissione peccatorum, tandem à morte resurgam ad vitam æternam: ad quam vitam nos perducat victor mortis, Dominus noster IESVS CHRISTVS, Deus benedictus in secula, AMEN.

CAPVT IIII.

ORATIO.

QVIA proprium opus Ecclesiæ est ORATIO, opportune hoc loco de illa dicendũ videtur. Id autem vt distincte & methodice fiat, quinq; ordine nobis sunt explicanda. 1. Quænam in omni oratione necessario sint spectanda. 2. Quid et quotuplex sit oratio. 3. Circumstantiæ orationis externæ, temporis, loci, modi, gestusque corporis. 4. Obiectiones quædam diluendæ. 5. Methodus seu regula

regula enarrandi Orationem Dominicam, cum eiusdem succincta declaratione.

DE PRIMO.

In omni oratione quinq; necessario sunt spectanda. 1. Affectus orantis. 2. Causæ orationis. 3. Quis orandus. 4. Quo mediante sit orandum. 5. Quid orandum. Hæc vno velut intuitu contemplanda sunt, quæ memoriæ gratia hoc qualicunque versu complector:

Affectus, Causæ, Quis, Per quem, Quidq; pete ndũ.

AFFECTVS itaq; orationis huiusmodi esse debet. 1. vt exuat omnem cogitationem gloriæ propriæ. 2. vt certa fide ad orandum incendatur animus. 3. vt vere inopiam suam sentiat. 4. vt in vera pœnitentia se coram Domino prosternat. Nam qui vel tumet cogitatione propriæ gloriæ, vel fide vacat, vel non sentit suam inopiam, vel de seria pœnitentia non cogitat, nequaquam inuocat vere & efficaciter.

CAVSÆ INVOCATIONIS sunt hæ: Prima MANDATVM DEI, quo serio à nobis hic cultus exigitur. Inuoca (inquit) me in die tribulationis. Item: Orate, ne intretis in tentationem. 2. PROMISSIO DEI, promittentis se auditurum preces ad se clamantium. Quicquid (inquit) petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. 3. SENSVS NOSTRÆ INOPIÆ et crucis, cum totius Ecclesiæ, tum politiarum & œconomiarum. 4. VICTORIA

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ſuper tentationibus. Orate, inquit Dominus, ne intretis in tentationem. Non enim facile vel inſidijs Diaboli, vel improbitate mundi, vel inſtigatione vicioſæ carnis ſuperabitur, qui ſerio et aſſidue orat. Hinc Salomon: Turris fortiſſima nomen Domini. 5. VT COR noſtrum orandi conſuetudine ad verum Deo cultum præſtandum magis magisq; inflã metur. 6. EXEMPLVM, cum Chriſti tum omnium Sanctorum, quorum præcipua cura in vita fuit, Deum ſerio inuocare.

HÆ SVNT magnæ cauſæ, quibus merito excitari deberemus ad ſeriam inuocationem: quam cum ſtatuere debeamus, Deũ exaudire vbiq; et vbicunq; ſumus, & in quouis periculo, admoneamur, vt nihil agamus, cuius teſtem vereamur Deum: vt eius prouidentia omnia adminiſtrari cogitemus, vt bonitatem paternam in Deo volente exaudire meditemur: vtq; ſtoicam neceſſitatem deteſtemur. Nam ſi verum eſſet ſtoicum illud poradoxum, vanæ eſſent noſtræ preces, vt docte conuincit Chryſoſtomus in orationibus, περὶ τῆς εἱμαρμένης.

CAVSIS cognitis ſciendum eſt etiam, q̃ SOLVS DEVS ſit inuocandus: qui eſt æternus Pater, Filius & Spiritus ſanctus, iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis. Inuocare n. creaturas, maxima idololatria eſt. Nam quod Deo debetur, ſacrilege illi aufertur, et creaturis tribuit. DEINDE nulla alia q̃ vnius Dei inuocatio habet aut mandatũ Dei, aut p̃miſſionẽ, aut exemplũ in Eccleſia probatũ. Vnde cõ-

ſtat

stat invocationẽ creaturarũ minime ex fide ꝓficisci. Quare talis invocatio impia et sacrilega iudicãda ẽ.

PORRO, quoniam peccatores non exaudit Deus, sciendum est, quod nostra merita, nostram dignitatem aut opera nostra coram Deo iactare nõ debeamus: quemadmodum Chryses & Agamemnon apud Homerum fecerunt, & Pharisæus in Euangelio. Sed quod NOMEN CHRISTI vnici Mediatoris, in omni oratione nostra prætendere oporteat Sic enim inquit Christus: Quicquid petieritis Patrẽ in nomine meo, dabit vobis. Quasi dicat: Nequaquam debetis vestra opera aut dignitatem iactare in conspectu Dei, sed ME nominabitis, & propter ME petetis. SCIENDVM autem hoc loco, quod Christus duplici modo invocari debeat. PRIMO vt Deus, dator bonorum cum Patre & Spiritu sancto: DEINDE vt Mediator & Intercessor, vt per ipsum exaudiamur, ac vt ipse pro nobis sit deprecator apud æternum Patrem, et vt ipse perferat nostros gemitus et preces ad æternum Patrem, iuxta dictum Psalmi 110. Tu es Sacerdos in æternum. Et Rom. 8. Qui est ad dexteram Dei, & interpellat pro nobis. Et Ebræ. 7. Semper viuens, vt interpellet pro eis.

POSTREMO loco, Quid orandum sit scire oportet, quod duplici genere continetur. Aut enim ad gloriam Dei, aut ad vtilitatem nostram & commodum omnis referetur oratio. PRO GLORIA DEI perpetuo orandum est, Idque sine conditione: Tametsi modus non est Deo præscribendus. Nam

ſæpe quæ nos ipſius gloriæ minime intereſſe arbitramur, ad ipſius gloriæ illuſtrationem maxime faciunt. VERVM ſi ad NOSTRVM COMMODVM oratio referetur, tenendum eſt hoc diſcrimen: quod ALIA ad ſalutem animæ, ALIA ad præſentem vitam ſpectent. Illa ſine conditione petenda ſunt: quia habent promiſſionem immotam, Ioël 2. & Roman. 10. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Debemus igitur certo ſtatuere, Deum vere velle præſtare promiſſam ſalutem, quam tamen ſine intermiſſione petere debemus. Hæc, id eſt, pertinentia ad præſentem vitam, petenda quidem ſunt, ſed cum conditione ſalutis noſtræ, et gloriæ Dei non impediendæ. Nam ſi tale quid petierimus imprudentes, Deus vt eſt bonus & amans noſtri, minime nos exaudiet, in ſpecie ſaltem eius rei quam proponimus, ſed aliquid melius largietur. Non enim fruſtra ex fide ſinit ſe inuocari.

DE SECVNDO.

ORATIO Chriſtiana nihil aliud eſt, quam explicatio cordis noſtri coram Deo, qua vel precamur vel deprecamur aliquid, vel gratias pro acceptis beneficijs agimus. Paulus 1. Tim. 2. quatuor orationis genera ponit, Δέησιν, Deprecationem: Προσευχὴ, Adorationem: Ἔντευξιν, Interceſſionem: Εὐχαριστίαν Gratiarumactionem. Hæc genera in modum hunc diſcernenda ſunt. DEPRECATIO, Δέησις, eſt oratio, qua deprecamur mala à nobis & ab alijs. A-

DORA-

DORATIO est oratio, qua petimus salutaria nobis ipsis. INTERCESSIO est oratio, qua petimus salutaria alijs. GRATIARVM ACTIO est oratio qua & agnoscimus beneficia Dei, & pro illis gratias agimus, pollicemurq; gratitudinem, cum perpetua gloriæ Dei prædicatione. Ad hæc quatuor genera omnes omnium Prophetarum ac piorum preces referendæ sunt, quarum omnium compendium est Dominica oratio.

DE TERTIO.

CIRCVMSTANTIAS Christianæ orationis externas (nã de internis in primo partitionis membro dictum est) quinq; hoc loco considerandas proponam. Prima sit de tempore. 2. De loco. 3. De ordine orationis. 4. De gestu corporis. 5. De mora.

DE TEMPORE sciendum est, quod Paulus scribit 1. ad Thess. 5. Indesinenter orate. Et Dominus Luc. 18. Oportet semper orare, & non deficere. Item, Eccle. 28. Ne impediaris semper orare. Est enim Oratio cultus, quem DEVS vult esse perpetuũ. Verum disciplinæ gratia hæc tempora à pijs potissimum obseruari solent. Matutinum cum surgis. Deinde ante cibum sumendum, & post cibum sumtũ. 3. cum cubitum eundum est. 4. medio quoq; tempore, quoties aut læta aut tristia offeruntur. Nec pugnant hæc cum mandato Dei, iubentis semper orare & non deficere. Omnia enim pia Christianorum vota & suspiria orationes sunt, tametsi non semper in verba erumpant.

DE LOCO præterea sciendum est, quod nullo non loco sit orandum. Si enim semper orandum est, aptus vtiq; omnis locus erit orationi, siue sis domi, siue foris, siue mari, siue terra. Breuiter, vt vbique Deus est colendus, ita & inuocandus vbiq; existit. At disciplinæ gratia templum destinatum est communibus & solennibus precibus: vbi Ecclesia congregata communes necessitates proponit, idq; multorum exemplo. QVID ergo est, quod dicit Dominus Matth. 6. Tu autem cum oraueris, intra in conclaue tuum, & clauso ostio, adora Patrem tuum, qui est in occulto? Hic ex signo affectum orantis exprimit, Dominus enim hoc loco taxat vitiosum affectū hypocritarum, nimirum inanem gloriam, quam quærebant suis orationibus, dum in publicum egressi orarent. Deinde sententiam verborum Domini hoc pacto colligito: Qui intrat in conclaue suum, clauso post se ostio suo, non facit ibi quicquam, vt videatur quod facit Qui non facit vt videatur, nequaquam facit inanis gloriæ & hypocriticæ ostensionis gratia. Ergo Metalepsi Ebraica per ingressum in cō claue significat Dominus, ab omni oratione hypocrisin, ostentationem & inanem gloriam excludendam esse.

TERTIA circumstantia orationis externa est, de ORDINE in oratione seruando. HIC ORDO consistit in tribus: Compellatione, Propositione & Confirmatione. COMPELLATIO excitat animum ad orandum. Hæc enim recitat mandata Dei & pro-

promissiones, quibus accenditur animus ad ardentius orandum. Propositio res enumerat petendas. Quamuis autem propositio in nulla oratione abesse potest, tamen propositionis ordo hic inter circumstantias externas est numerandus. CONFIRMATIO promissionem gratitudinis & emendationis vt plurimum continet. Huius ordinis exempla à Philippo in locis Theologicis præscriptæ formulæ precandi suppeditant.

QVARTA circumstantia orationis externa, est GESTVS CORPORIS, qui etsi nullis regulis astringitur, tamen honestum esse conuenit. Optimus orantis gestus, omninoq; necessarius, est genua cordis flectere, quemadmodum Manasses fecit. Verum hic de corporis gestu agitur, qui varius commemoratur in Scriptura. Moses manus in cœlum leuat: et Paulus monet, puras manus esse leuandas. Qui sane gestus liberorum est, qui parentibus manus porrigunt, cum aliquid impetrare volunt, tanquam certi, quod statim accepturi sint petita. Quidam in genua procumbunt, quo gestu humilis subiectio significatur. Publicanus tundebat pectus, id quod fidei et ardori precantium seruit. Paulus virum nõ velato capite, mulierem velato vultu orare iubet. Hi corporis gestus tametsi liberi sunt, vt externæ circumstantiæ, tamen non sunt cõtemnendi, sed adhibendi pro ratione temporis et loci. Seruiunt enim rite formandis & excitandis affectibus.

QVINTA et postrema circumstantia est de Mo

RA.

ra. Iudith obiurgat ciues ſuos, quod dies quinq; præfiniuerant Deo, intra quos opem ab ipſo expectarẽt dicens: Qui eſtis vos, qui tentatis Deum? Poſuiſtis tempus miſerationis Dei. Abacuc 2. Si moram fecerit Dominus, expecta eum, nam veniens veniet, & non tardabit.

DE QVARTO.

IAM ALIQVOT obiectiones, quibus vel orandi ſtudium prorſus extinguitur, vel negligentiores alioqui fieri ſolent carnales homines, refutãdæ ſunt Quidam, quia oratio eſt cordis potius quam oris, vt in Moſe cernimus, & Chriſtus confirmat Ioan. 4. vbi dicit, Deum ſpiritu et veritate adorandum eſſe: iudicant orationem Chriſtianorum fieri debere ſine verborum expreſſione. Sed breuiter illis hoc ſit reſponſum: Affectus cordis verbis excitatur orantis Et Chriſtus diſerte dicit Lucæ 11. Quando oraturi eſtis, DICITE: Pater noſter. Præterea innumera Sanctorum exempla, voce orantium, nobis Scriptura commendat.

SVNT rurſus Epicurei, qui ideo Deum inuocandum negant, quia ipſe nos amat, et ſcit, quibus indigemus, etiam ſine noſtra oratione. Verum pios ſcire oportet, præferendum eſſe mandatum omnibus cogitationibus, cum eo pugnantibus. Quanquam autem Deus nos amat, & ſcit optime, quibus indigeamus: tamen orare præcipit, vt intelligamus, vnde auxilia quærenda ſint in quauis afflictione: vt admonea-

moneamnr nostræ inopiæ & mendicitatis : vt statuamus eum præsentem inspectorem esse omnium actionum nostrarum: vtq; sciamus, quod quemadmodum pater filijs, ita ipse orantibus velit conferre, quæ petunt, iuxta ipsius voluntatem. Nec vult hunc ordinem suæ prouidentiæ à nobis contemni. Ipsius enim prouidentia est, omnibus afflictis, se in vera fide inuocantibus, opem ferre. SVNT quoq; imbecilles, qui se indigniores putant, quã vt orare ausint, et maiores peccatores se agnoscunt, quamvt impetrent quod petunt. Ad mandatum Dei indignitati, et promissiones vniuersales peccatorum sensui opponere oportet. Scriptum est enim: Inuoca me in die tribulationis. Item: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Item: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

SVNT præterea, qui tametsi orare audeant, tamen, quia non statim impetrant quod volunt, despõdent animum, & segniores ad orandum fiunt. Interim ignorant, Deum patris affectum erga nos gerere, qui petita interdũ non ideo negat, quia nostras preces contemnit, sed quia quæ petimus, nobis minime salutaria sunt. Nam vt medicus peritus cum ægroto, ita Deus cum homine se inuocante agit : id quod pulcre Hieronymus ostendit his verbis : Et quomodo (inquit) si ægrotus & æstuans febribus aquam frigidam postulet, & dicat ad medicum : Vim patior, crucior, vror, exanimor, vsquequo medice clamabo, & non exaudies? & sapientissimus medi-

medicus respondeat ei: Scio quo tẽpore dare debeã quod postulas, & non miserebor modo, quia miseri cordia crudelitas est, & voluntas tua contra te petit. Ita & Deus clementiæ suæ sciens pondera atq; mensuras, interdũ non exaudit clamãtem, vt eum probet, prouocet eum ad rogandum, & quasi igne excoctum iustiorem & puriorẽ faciat. Hæc Hieronymus. Augustinus quoq; ait: Sæpe non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad salutem. Idem: Si non dat ad horam, exercet quærentem, & non contemnit petentem.

DVPLEX præterea est Deo modus exaudiendi: NVNC enim apertum auxilium præbet, NVNC virtute Spiritus sancti assistit, ne malis victi deficiamus. Viris in Babylonica fornace, et Danieli obiecto leonibus, apertum auxilium præbuit. Stephano & Laurentio virtute Spiritus sui astitit, ne crucis acerbitate victi deficerent. Vtriusq; modi exempla multa recitat Epistola ad Ebræos 11.

QVIDAM præterito Deo, qui solus iuxta Scripturam est inuocandus, ex eo stabilire conantur inuocationem Sanctorum, quia putantur pro nobis in cœlo orare, vt nos hic in terris pro nobis inuicẽ orare debemus. Sed infirmo fundamento nituntur. PRIMVM enim ex dubijs non sunt dogmata extruẽda. DEINDE, si constaret, Sanctos in cœlo pro nobis orare, tamen inde non sequeretur, nos debere eos inuocare. Solus enim scrutator cordium est inuocandus. Quia vera oratio ex intimo cordis proficiscitur

vt

vt quæ potius est cordis affectus, quam strepitus oris, et Paulus dicit: Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Quod autem alij pro alijs hic in terris orant & intercedunt, habent mandatum, promissionem, & probata piorum exempla, quibus omnibus destituitur mortuorum inuocatio. Deinde intercessio seu oratio pro fratribus viuentibus nititur solido fundamento, nempe Christo Iesu, cuius merito preces nostræ exaudiuntur pro fratribus. Præterea etiam hæc oratio pro fratribus mutuæ dilectionis certissimum argumentum est, hac enim testantur se mutuis affici commodis et incõmodis.

DE QVINTO.

QVINTO loco promisi me methodum enarrandi Dominicam Orationem, vna cum succincta eiusdẽ orationis declaratione, traditurum: id q̃ breuissime nunc expediam: inprimis itaq; hæ tres regulæ diligenter obseruandæ sunt. PRIMA, cuiusq; precationis propositio resoluenda est in suas partes, quæ methodo Didascalica simplici sunt declarandæ: declaratæ coniungentur: & oratione exponendum, quid valeant coniunctæ. SECVNDA, Quoties vnum petimus, simul omnia precamur, & quæ ad illud vnum consequendum requiruntur, & quæ cum illo, quod petimus, coniuncta sunt. Expetito enim fine, simul omnia expetuntur ordinata ad finem. Et cum aliqua natura coniuncta sunt, & vnum eorum dicitur, cætera tametsi non exprimuntur, intelli-

intelliguntur tamen. TERTIA, In singulis petitionibus Dominicæ precationis aliquid precamur, & aliquid deprecamur: vnum quidem expresse, & alterum implicite, quæ eodem modo iuxta superiores regulas tractari possunt. His ita constitutis breuissime Dominicæ orationis explanationem subijciam, vt regularum vsum aliquo modo ostendam.

COMPELLATIO.

PATER NOSTER, QVI ES IN COELIS.

HÆC COMPELLATIO seu exordium non est temere prætereundum. Magnam enim doctrinam & consolationem continet. Quanquam autem pie & recte dicitur, duo continere hanc compellationē, nimirum voluntatem & facultatem, quæ in omni actione requiruntur (Ex eo enim quod PATER est, paterno affectu præditus libenter opem ferre vult filijs se implorantibus, & quoniam COELESTIS est Dominus, potest vtiq; præstare quæ vult, vt qui omnibus inferioribus potestatibus mundi & inferorum potentissime dominatur) tamen vtile est, accuratius et distinctius proponere, quarū rerum orantem admoneat hoc exordiolum.

PRIMVM itaq; docet hoc exordium, quis sit inuocandus, nempe DEVS, quem Patris nomine iubemur compellare. Non enim alium inuocare licet, quam eum, quem Dominus inuocandum præcipit.

Obser-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Obseruandum autem, quod PATER hoc loco non vnius personæ, sed Essentiæ nomen sit. Omnis enim inuocatio, quæ fit ad Deum, intelligitur complecti Patrem, Filium & Spiritum sanctum. Deinde Filius duplici modo est inuocandus, primum cum Patre & Spiritu sancto, vt Deus, dator omnium bonorum, deinde vt Mediator missus & intercedens. SECVNDO docet hoc exordium, quod velit Deus libenter & ex animo exaudire inuocãtes. Est enim Pater. Patris enim vocabulum vim promissionis continet, & affectum Dei erga inuocantes. TERTIO, quod possit præstare petita. Est enim cœlestis Dominus, vt qui possit omnia in cœlo & in terra. Nam potentiæ & maiestatis titulus est: Qui es in cœlis. QVARTO subindicat hæc compellatio, qui nam debeant & possint vere orare, nempe filij Dei Nam soli filij Dei Patrem compellare possunt. QVINTO, quod fides requiratur. Per hanc enim filij Dei constituimur. Dederat enim potestatem filios Dei fieri, quotquot credunt in nomen eius. SEXTO per quem orandum sit, insinuatur, nimirum per filium Dei vnigenitum. Si enim filij Dei sumus, per illum quoque & in ipsius nomine orare est necesse Hinc illud: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. SEPTIMO & vltimo colligitur ex his omnibus discrimẽ inter Christianorum, Turcarum & Iudæorum & aliarum prophanarum gentium orationes. Nam Christianorum preces ex fide per Christum fiunt, aliorum autem minime.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Atque hæc ex connexis & coniunctis collecta esse manifestum est.

PRIMA PRECATIO.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

CVM NOMEN Dei sit noticia, fama et gloria Dei, & sanctificare sit non solum celebrare Deum verumetiam omnem nominis Dei prophanationem cauere: dicemus nomen Dei tum demum sanctificari, cum Dei noticia, fama ac gloria ab hominibus celebretur, caueaturq́;, ne vel noticia Dei obscuretur vel fama sileat, vel gloria cesset. Cæterum, quia Deus celebrari non vult nisi à credentibus, & fides non potest haberi sine verbo Dei, sine publico ministerio, sequitur [illegible] prima precatione precari, PRIMVM ministerij verbi conseruationem, DEINDE noticiam Dei & virtutum Dei, TERTIO fidem, QVARTO prædicationem nominis & famæ Dei, quæ prædicatio superiorum finis est, QVINTO, vt auertat Deus, quicquid superioribus vllo modo aduersatur.

SECVNDA PRECATIO.

ADVENIAT REGNVM TVVM.

Hic Primum definiendum est regnum Dei, Deinde considerandæ partes, tum præsidia et adiuncta exponenda, quæ omnia hic precamur, & simul depreca-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

precamur, quæ cum his pugnant. Verum de his omnibus dictum est supra, capite 15. primæ classis.

TERTIA PETITIO.

FIAT VOLVNTAS TVA, SICVT IN COELO ET IN TERRA.

Quia voluntas Dei tum fit, cum ei obtemperamus, et facimus quod præcipit (iuxta illud Deut. 12 Quod præcipio tibi, hoc tantũ facito Domino) PRIMVM hic petimus verum intellectum voluntatis Dei. DEINDE alacrem voluntatẽ obtemperandi. TERTIO vires præstandi. QVARTO, vt nos in Christo simus tanquam surculus in vite. QVINTO vt ipse nos suo spiritu regat. SEXTO, vt singuli Dei in sua vocatione seruiant [illegible]cia & sanctitate, omnibus diebus vitæ suæ. Deprecamur autẽ quæ cum his pugnant.

QVARTA PETITIO.

PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

Panis nomine non tantum intelligitur cibus & potus, verumetiam quicquid ad sustentationem nostri in hac vita pertinet. Sed quia hæc haberi non possunt, sine diligenti labore, administratione ciuili legibus, disciplina, pace, bona valetudine, terræ fœcunditate, agricultura, omnia hæc simul precamur & deprecamur, quæ contraria sunt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

QVINTA PETITIO.

DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

PER debita, peccata intelligit potissimum, & quotidianos lapsus fidelium. Septies enim in die cadit iustus. De remissione peccati vide supra in Symbolo.

PORRO appendix quomodo intelligenda sit, quæ additur, docet parabola de debitore decẽ millia talentorum, Matth. 18. Simile est regnum cœlorum homini regi. Quo modo enim hic Rex supplici seruo condonauit totum debitum, gratis ex mera liberalitate: Ita Deus Pater confugientibus in vera pœnitentia ad Christum, condonat gratis omnia debita, hoc est, peccata. Verum sicut rex ille seruum illum ingratum & durum aduersus conseruos reuocat ad pœnam, & quod antea supplicanti condonauit: Iam à contumaci ac duro in conseruos repetit, ita Deus Pater postquam recepit gementes in gratiam, vult nos imitari suum exemplum benignitate erga proximum. Non igitur ista appendix causam remissionis continet, sed effectum seu consequẽs necessarium. Quare hæc appendix admoneat nos nostri officij erga fratres, vt ipsis in nos peccantibus condonemus, idq; exemplo Patris cœlestis. Quod si fece-

fecerimus, certum signum remissi nostri peccati à Deo habebimus.

SEXTA PETITIO.

ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM.

QVONIAM tentatio perficitur (teste Gregorio) tribus: Suggestione, delectatione & consensu, precamur hac precatione, ne Deus sinat nos MALIS SVGGESTIONIBVS impeti, PERVERSA DELECTATIONE obrui, et CONSENSV in laqueos tentatoris incidere. Tametsi autem Diabolus proprie tentator dicitur, vt qui fallendi & decipiendi gratia in perniciem tentati tentat: tamen Deus tentare dicitur probationis gratia in bonum tentati. Sicuti de Abraham dicitur Genes. 22. de quare supra in [illegible]

SEPTIMA PETITIO.

SED LIBERA NOS A MALO.

HÆC generalis petitio est, qua deprecamur omnia nobis vllo pacto nocentia. In malo enim, vt in genere, continetur quicquid saluti nostræ aduersatur, vt ærumnæ huius vitæ, peccata, tyrannis Diaboli, persecutiones. Breuiter, quicquid vel Ecclesiæ seu regno Christi spirituali, vel politico statui, vel œconomijs impedimento & damno est.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

AMEN.

Particula AMEN, & votum & admonitio seu confirmatio est. VOTVM quidem, quo optamus, vt vere exaudiamur, & vere fiant quæ petimus. ADMONITIO vero, vt vere statuamus, nos exauditos propter Christum Mediatorem. Uberiorem explanationem petant studiosi aliunde. Hic tantum volui inuentionem iuxta regulas præscriptas aliquo modo ostendere.

PORRO, si quis tractationis ordinem requirit, hic sane ordo minime incommodus esse videtur, si de singulis precationibus quatuor proponantur. PRIMVM res expressa verbis nominatim. 2. Enumeratio eorum, quæ ad rem expressam verbis necessario requiruntur & ordinantur. 3. Quæ cum re coniuncta sunt verbis expressa. 4. Pugnantia.

CAPVT V.

DOCTRINA ECCLESIAE.

HOC fixum mente tenendum est, quod DOCTRINA ECCLESIÆ CHRISTI alia non sit, quam quæ in Lege, Prophetis, Euangelicis historijs & Epistolis Apostolicis traditur. Ad legē enim & testimonium mittit Esaias. Christus dicit Oues meæ vocē meam audiunt, Item: Habent Mosen & Prophetas, illos audiant. Verum quia multa sunt

sunt in Scriptura, non omnibus obuia, accedunt piorum interpretationes, quæ tanquam lucem obscuriores locis afferũt. At ne nos sinamus à fonte aquæ viuæ abduci ad cisternas et puteos contritos, qui cõtinere aquam non valent, tenendum est discrimen inter dicta interpretum. Non enim quiduis à quolibet vel sanctissimo patre dictum, eiusdem ponderis & autoritatis in Ecclesia Christi esse debet.

SVNT itaq; dicta Patrum in triplici discrimine. QVÆDAM enim demonstrata sunt, QVÆDAM probabilia, sed præter Scripturam: et QVÆDAM enunciata cõtra Scripturã & analogiam fidei. DEMONSTRATA voco, quæ ex apertis Scripturæ testimonijs, & immotis axiomatibus euidenti consequẽtia collecta sunt. Cuius generis sunt Symbolum Apostolicũ, Nicenũ, Athanasii, Chrysostomi, Gregorij, Ambrosii &c. Nam hæc immota cõsequentia ex verbo Dei collecta sunt. De his tenenda est regula, q̃ pondus & autoritatem non habeant ab hominibus, sed ab ipso verbo Dei, vnde fluxisse demonstrant. Quare non minoris apud nos autoritatis esse debet hoc genus dictorum Patrum, q̃ ipsissima vox Dei de cælo ad nos allata. PROXIMVM genus dictorum est eorum, quæ etsi apposite & sapienter dicta sunt, attamen demonstratione ex verbo Dei carent. Huius generis dicta tantisper magnifacere oportet, propter reuerentiam sanctorum Patrum, donec trahantur in malam consequentiam ab hostibus sanæ doctrinæ. Sancti Patres sæpe satisfactionis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ac Meriti mentionem faciunt, non ſtricte vocum proprijs ſignificationibus inhærentes, ſed eas abuſiue propter aliquam alluſionem transferentes ad ſuum propoſitum. Quare ſi quis contra mentem Patrum huiuſmodi dictis abuti velit aduerſus doctrinæ ſinceritatem, nos non debemus ſinere Patrum dicta præferri apertæ Scripturæ. POSTREMVM genus eſt eorum, quæ enunciata ſunt cõtra Scripturam & Analogiam fidei, ex incogitantia quadam, Vnde facile homines labuntur in errores. Sed hic regula Ambroſii ſequenda eſt, qui lib. 1. Officiorum ſic inquit: Nos noua omnia, quæ Chriſtus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus via CHRISTVS eſt. Si igitur Chriſtus non docuit quæ docemus, & nos id deteſtabile iudicemus. Hanc regulam confirmat præceptum Domini dicentis: Cauete à fermento Phariſæorum, hoc eſt, à corruptione doctrinæ. Item: Cauete à falſis Prophetis. Et Paulus inquit: Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema ſit.

PRÆTEREA et hoc in Eccleſiæ doctrina cauendum, ne inutilibus quæſtionibus inuoluamur, quemadmodum à ſententionarijs factum eſſe videmus, qui innumeras & inutiles quæſtiones proponunt, probant, improbant, ac tanquã pilam inter ſe iaciunt. Vnde fit, vt neceſſaria Eccleſiæ doctrina neglecta iaceat, & moles commentariorum & inutilium quæſtionum Eccleſiæ Chriſti obtrudatur. Quare nos, qui Chriſti diſcipuli eſſe volumus & gloriamur, ſequamur verbum Dei, tanquam lucernam veram,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ram, quæ sola à tenebris ignorantiæ ad lucem veræ noticiæ Dei nos adducere potest. Et alienis periculis admoniti simus, ne omisso viuo fonte quæramus cisternas, ac ita, paulatim in errores pristinos recidamus.

PRÆTEREA et hoc admonendum duxi, quod in tractatione & illustratione scripturæ vti liceat triplici probandi genere. NVNC enim Scripturæ apertis axiomatis, NVNC ratiocinatione, eaq; directa & indirecta, NVNC exemplis approbatis. Hoc triplici genere vsus est ipse Dominus non raro: Paulus frequentissime, ac alij Apostoli, quibus probandi rationibus nos pronunciata Patrum adijcere possumus, sed hac ratione, si habeamus præeuntem lucernam Dei.

IAM multa addi possent de autoritate, dignitate, necessitate ac vtilitate doctrinæ Ecclesiæ, sed istis tanquam apertis omissis, nonnulla de certitudine adijciam, vt contra furores Mahometicos ac Atheismum prophanorum hominum, Epicureismum, Romanismum, atq; adeo aduersus omnem astutiam ac versutiam Diabolorum & hominum, quibus ad fallendum vtuntur, mentes nostras muniamus, ac vt certi de doctrina Ecclesiæ eã auidius discamus, moresq; nostros iuxta normam ipsius formemus.

Gloriantur Philosophi de suæ doctrinæ certitudine, iactant sua κριτήρια, demonstrationes proferunt vniuersalem experientiam prædicant, ordinis intellectum (per quem ignota rimantur, adhibita

amussi philosophica, vt vocant) extollunt. Fateor certe, istas certitudinis causas non esse contemnendas, imo tanquam dona Dei suspiciendas, attamen si cum certitudine rei Theologicæ ista philosophica conferantur, apparebit, multis nominibus doctrinæ Ecclesiæ certitudinem demonstrationibus philosophicis præponendam esse. Sed PRIMVM, de doctrinæ Ecclesiæ certitudine dicam. DEINDE nonnihil de collatione doctrinæ Ecclesiæ & Philosophicæ adijciam.

CERTITVDO itaq; DOCTRINÆ ECCLESIÆ solo testimonio nititur, quod est duplex: Externum & Internum, de vtroq; ordine dicendũ est. EXTERNVM testimonium voco, quod in sensus incurrit, quod verbum cœleste confirmat tanquam firmissimum sigillum. Verũ hoc habet sex partes. Nimirum patefactionem diuinam: miraculorum varietatem: prophetiarum firmitudinem: consensum veræ Ecclesiæ perpetuum: tanti temporis durationem: ac cruentam plurimorum Martyrum confessionem. Verum hæc paulo apertius declaranda ac distinguenda sunt.

PRIMA igitur pars externi testimonij est patefactio diuina: per quam ipse Deus de sua arcana sede procedens, se olim sanctis Patribus patefecit, & suum VERBVM eis tradidit ac commendauit. Quanquam autem Dominus sæpe apparuisse legit tamen paucas eius apparationes recitabo, in quib. summam doctrinæ Ecclesiæ proponit, inculcat, repe

tit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

tit et illustrat. Primũ itaq; apparuit Adamo post lapsum, Genes. 3. & doctrinam Legis & Euangelij primus sua voce tradidit, & pœnas inflixit ob peccatum. Ab hac doctrina vera Ecclesia Dei nunquã defecit, sed perpetuo eandem amauit, retinuit & propagauit. Deinde apparuit Noe, ac facto confirmauit doctrinam legis & Euangelij, dum impœnitentes quidem diluuio perdidit, Noe vero cum sua familia ex gratia promissionis clementer liberauit. Post diluuium, vt doctrinam fere hominum malicia collapsam erigeret, apparuit Abrahamo decies eius filio Isaac bis, nepoti Iacob sexies: in quibus apparitionibus eadem doctrina est proposita, & promissionis verbum clarius illustratum est. Iustificationis quoque doctrina in Abrahamo certissimo typo expressa est apertius. Post hæc in Aegypto Mosi apparuit, eandemque doctrinam repetijt & confirmauit, facto declaraturus, quid inter cœtum, verbum suum amplectentem, et reliquum mundũ interesset. Præterea multis Prophetis idem verbum in uisionibus & somnijs apparens commendauit. In nouo quoq; Testamento idem Deus suum verbum sonuit de cœlo, & proprio ore nobis Christum doctorem commendauit, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, HVNC AVDITE. Ac si dicat: Olim promisi Semen mulieris destructurum caput Serpentis, & reparatorem generis humani sublata legis maledictione: Ecce hic adest, eum audite, in eum credite, quibus vita

&

& salus cordi est. In hoc enim mihi complacui, & reconciliatus sum mundo per ipsum. Hæ omnes apparitiones cum multis alijs, vna cum Angelorum concionibus & reuelationibus, nostræ infirmitati seruire debent, ac confirmabunt nostros animos, ne credamus imposturis Diaboli, qui cum omnibus Sophistis & Mahometistis, prophanisq; gentibus in hoc totus incumbit, vt nos ab isto verbo, tot apparitionibus Dei nobis mandato, abstrahat, quemadmodum nostros parentes à verbo vitæ, quod acceperant, abstraxit.

SECVNDA PARS EXTERNI TESTIMONII, est varietas miraculorum, quæ miracula sunt quædam extraordinaria opera Dei, quibus tanquã sigillis firmissimis verbum suum, hoc est, Legem & Euangelium quatuor millibus annorum confirmauit, qualia sunt plurima, cum in veteri, tum in nouo Testamento. Veteris testamenti miracula in hæc tempora commode distingui possunt: Vt primo loco considerentur, quæ ante diluuium contigerunt: secundo, quæ in diluuio: tertio, quæ post diluuiũ: quarto, quæ in Aegypto: quinto, quæ in exitu ab Aegypto: sexto, quæ in monte Sinai, dum lex promulgebatur: septimo, quæ quadraginta annos in deserto: octauo, quæ sub Iosua: nono, quæ sub Iudicibus: decimo, quæ sub Regibus: vndecimo, quæ sub captiuitate populi in Chaldæa: duodecimo, quæ reliquo tempore vsque ad Christum sub varijs Ducibus. Sed ex his pauca exempli gratia referamus. ANTE DILVVIVM.

VIVM itaq; duo insignia occurrunt. PRIMVM in oblatione Abel & Cain, vbi Dominus aperto testimonio confirmauit Legem & Euangelium, non respexit ad Cain, sed ad Abel. Ille enim hypocrita fuit lege damnatus, Hic pius propter fidem in promissum Semen. Vnde primum respexit ad Abel, deinde ad munus seu sacrificiũ eius, quod propter offerentis fidem placuiti. SECVNDVM in Enoch, quem Dominus à consortio hominum sustulit in cœlum, vnde doctrinam Euangelij confirmat de victoria super regno Satanæ. IN DILVVIO duo quoq; sunt præcipua, VNVM miraculosa pœna ob peccatũ iuxta legis doctrinam. ALTERVM admiranda liberatio credentium, iuxta promissionis verbum. Ita Cataclysmus mundi, obsignatio est vtriusq; doctrinæ Ecclesiæ, nimirum Legis & Euangelij. POST DILVVIVM primum occurrit confusio linguarum in ædificatione turris Babylonis. Hac minæ in contumaces confirmantur. Deinde partus aniculæ Saræ sterilis per Angelum annunciatus: Pugna Iacob cum Angelo: Scala extensa in cœlum visa ab eodem, promissionis gratuitæ certitudini seruiunt. IN ÆGYPTO ardet rubus, sed incolumis manet. Virga in colubrum vertitur. Vrgente Mose mandatum DOMINI de exitu populi, decem mirabilia signa eduntur, quæ his versibus complecti soleo:

Sanguis, Rana, Cinyps, cum Musca, Pestis & Vlcus,
Grando, Locust', Tenebræ, Natorum mors inimica

Hæc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Hæc omnia clare teſtantur, Deum iuxta legis minas punire contumaces, & rurſus iuxta gratiæ promiſſionem ſuos tueri. IN EXITV ab Aegypto, vt miraculoſa maris exiccatio, per quam liberantur Ebræi, promiſſæ gratiæ teſtimonium eſt, ita ſubmerſio Pharaonis cum ſuo exercitu, legis diuinæ eſt ſigillum. Deinde eodem pertinet miraculum columnæ Nubis per diem, & columnæ Ignis per noctem, qua ſuum populum Dominus in itinere direxit. IN MONTE Sinai multis miraculis doctrina legis confirmatur, ac lapideis Tabulis inſcribitur, ibi fulgura, tonitrua, miraculoſum ieiunium Moſis, colloquiũ Dei cum Moſe, teſtantur, legis doctrinam vere à Deo profectam eſſe. TEMPORE XL. annorum, quibus populus in deſerto permanſit, plurima ſunt miracula edita: quibus vtraque doctrinæ pars confirmata eſt. Legis doctrina confirmatur miraculoſa pœna Choræ, Dathan & Abiron, cum eorum ſocijs, quos terra aperto ore abſorpſit. Deinde thurificantes contra legem ignis de cœlo abſumſit. Inobedientes ſerpentibus percutiuntur &c. Euangelium quoque ex altera parte confirmant miraculoſa beneficia Dei. Aqua de petra manat, & comitatur populum quocunque proficiſcitur. Man de cœlo datur, vnde tot millia hominum aluntur quadraginta annis. Aſpectus ænei ſerpentis erecti ex mandato Domini, quo ſanantur percuſſi à dipſadibus. Veſtimenta ac calcei tot hominum tanto tempore non teruntur. SVB IOSVA duce primum occurrit tranſi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

transitus per medium Iordanis, stante aqua ab vna parte instar muri, & defluente ab altera. Ciuitatis Hiericho septeno circuitu, & voce tubarum iuxta vocem Domini, euersio. Prolongatus dies pugnantibus Ebræis contra Gabaon. Lapides de cœlo demissi, quibus occisi sunt hostes populi Dei His omnibus confirmari vtrunq; doctrinæ caput nemo non videt. SVB DVCIBVS *etsi plurima contigerunt miracula, duo tamen præ alijs sunt insignia. Vellus Gideonis, & fortitudo Samsonis, vtrumque veritatis diuinæ sigillum est.* TEMPORIBVS REGVM *Elias & Elisæus miraculis plurimis claruerunt: quibus vtramque doctrinæ partem Dominus mirabiliter confirmauit. Helias excitat mortuum. Hostiam perfusam aqua impetrato miraculose igne de cœlo accendit, in testimonium doctrinæ suæ. Ad preces eiusdem tribus annis non pluit, quo petente pluuiam, nubes statim densantur, & pluuiam mittunt. Hic pallio Iordanem diuidit, siccus transit, & ignito curru in cœlum tollitur. Elisæus sanat aquas pessimas et steriles: ditat mulierem oleo: suscitat mortuum: sanat Naaman Syrum à lepra. Sunt & alia miracula tẽporibus Regum edita, confirmantia Ecclesiæ doctrinã, quæ breuitatis causa omitto.* SVB CAPTIVITATE *populi in Chaldæa, hæc sunt præcipua: Miraculosa liberatio trium virorum, qui propter confessionem doctrinæ Ecclesiæ in ardentem fornacem coniecti sunt. Ignis enim imperio creatoris cessit, & non læsit,*

quos

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

quos Dominus illæsos in testimonium suæ doctrinæ voluit. Miraculosa defensio Danielis, coniecti in lacum, vt deuoraretur à leonibus, eo quod nollet abijcere doctrinam Ecclesiæ, & Idola prophana loco veri Dei colere. MIRACVLA sub Ducibus vsq; ad Christum post transmigrationem Babylonicam fuerunt non pauca. Sed præcipuum est, quod Deus populum adeo exiguum, tot persecutionibus fractũ contra adeo potentes Reges & Principes defenderit, vt firmum staret vaticinium Iacob de expectatione gentium, seu aduentu Messiæ. PORRO NOVI TESTAMENTI miracula plurima sunt, quorum præcipua capita commemorabo. Primum occurrit sterilis aniculæ partus, deinde Virginis, vterq; ab Angelo annunciatus, non sine doctrinæ Ecclesiæ commendatione & confirmatione. Sequuntur Angelorum conciones, Magorum stella, facta Christi diuina, eaq; plurima: vt sanationes ægrotorum, suscitationes mortuorum &c. Apparitiones in monte. Resurrectio Christi. Et multa alia, quæ referuntur in Euangelica historia, quibus omnibus accedit veluti regia quædam obsignatio, visibilis donatio Spiritus sancti quinquagesimo die post resurrectionem Domini. EODEM pertinent miracula Apostolorum, quibus doctrina confirmata est in primitiua Ecclesia. HVNC esse verum miraculorum VSVM sequentia testimonia confirmant. Exod. 13. Erit quasi signũ in manu tua, & quasi monumentum in oculis tuis, Vt lex Domini semper sit in ore tuo. Num. 14. Vsquequo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

quequo non credent mihi in cunctis signis, quæ feci in medio eorum? Ioan. 8. Si mihi non creditis, credite operibus meis. 3. Reg. 17. Vidua excitato filio dixit: Nunc scio, quod vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum est. Atq; hæc de miraculis, & de secunda parte externi testimonij.

TERTIA pars externi testimonij, prophetiarũ obseruatio & veritas est. Cuius generis sunt, prophetia Iacob de regno Iuda et aduentu Christi. Prophetia Balaam de Christo sub imagine stellæ. Vaticinium Esaiæ de Virginis partu. Danielis prædictio de quatuor Monarchijs, de hebdomadibus, de tempore aduentus Christi, de eius morte æternoque regno. Hæ prædictiones omnes scopum habuerũt Christum Dominum, qui legis maledictionem tolleret, vt æternam iusticiam donaret credentibus, quemadmodum Esaias & Daniel clare concionantur. Vnde apparet has prædictiones eidem doctrinæ Ecclesiæ testimonium præbere, quam Deus ab initio sua voce proposuit, ac miraculis confirmauit. Sciamus igitur vaticinia prophetica esse quædã doctrinæ Ecclesiasticæ signacula.

QVARTA pars externi testimonij est consensus Mosis, Prophetarum, Christi, Apostolorum, ac catholicæ totius Ecclesiæ in doctrina, cultu & vita. Nam hi omnes legem & promissiones vrgent, ac alij alijs clarius exponunt.

QVINTA pars externi testimonij est ipsa duratio Ecclesiæ, ac doctrinæ Legis & Euangelij. Nam

si hæc ex hominibus fuisset, aut etiam ex Diabolo, nequaquam tot annis perdurasset aduersus tot tyrannorum insultus, tot hæreticorum sectas, tot sophistarum technas, quibus mundus se opposuerat Ecclesiæ & doctrinæ cœlesti. Atq; adeo verum esse ostenditur, quod Dominus promisit: Portæ inferorum non prævalebunt aduersus eam. Huc quoque pertinet dictum Gamalielis Actor. 5. Si ex hominibus est opus hoc dissoluetur.

SEXTA PARS *externi testimonij, est cruenta confessio tot Martyrum, inde vsq; ab Abel ad Christum Dominum, et ab ipso in hunc vsq; diem. Nam tanta & tam atrocia supplicia nequaquam subijssent pro incerta & erronea doctrina. Nec hoc testimonij genus infringit, quod multi enthusiasmo quodam instigati, nō dubitarunt pro erroribus suis confirmandis mortem oppetere, Nam destituti fuerunt superioribus testimonijs, quæ semper tanquam regula adhibenda sunt, vt discernatur inter veros Martyres & enthusiasmo concitatos à Diabolo, ad oppugnandam veritatem. Hactenus de externo testimonio, quo confirmatur doctrina Ecclesiæ.*

INTERNVM *testimonium vnicum est, nimirum arrabo seu pignus Spiritus sancti, quo obsignatur verbum in cordibus fidelium. De hoc interno testimonio concionatur Paulus* 1. *Corinth.* 1. & 5. *Ad Ephe.* 1. & c. *Hæc testimonia quæ sunt causæ certitudinis in cœlesti doctrina, si conferuntur cum Philoso-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

losophica certitudine, plurimum excellent. Omnia enim in Philosophia lumini rationis & sensibus subijciuntur. Verum hic lumen Dei, imo ipse Deus est, qui suam doctrinam proponit & confirmat. Philosophia κριτηρίοις quibusdam mentis facultatibus nititur: Sed hic Spiritus sanctus doctrinã confirmat atq; obsignat, adeo, vt nihil certius pio cordi haberi possit, quam hæc spiritus obsignatio. Valeant igitur prophani homines, qui certitudinem rei Theologicæ in tertium locum post scientiam reijciunt, et fere cum ἐπιστήμῃ coniungunt. Atque hactenus de doctrina Ecclesiæ.

CAPVT VI.

SACRAMENTVM.

PRIVSQVAM ad tractationem Sacramentorum noui Testamenti descendam, pauca dicenda sunt de institutione et ratione Sacramentorum, & cur voce hac Sacramenti vsa sit Ecclesia. Hæc enim nos deducent in verum Sacramentorum noticiam, vt nulla nobis amplius relinquatur hæsitandi occasio. Vt itaq; institutionem intelligamus, obseruandum est, quod Deus semper, & antequã homo lapsus est ab innocẽtiæ statu, & postquã ipsi visum est genus humanum peccato suaq; culpa perditum reparare, consueuerit suam voluntatẽ homini patefacere duabus rebus, nimirum verbo, & signo

verbo addito, vt ita hominum saluti consuleret. SIGNA autem duplicia sunt adiecta verbo. NAM ALIA confirmabant certitudinem verbi, de quibus dictum est in præsentis classis quinto capite. ALIA FVERVNT fauoris Dei obsignationes & sigilla, de quo genere hic nobis est sermo.

CVM homo adhuc esset in statu innocentiæ, accepit verbum, cui si obtemperasset, in æternum beatus vixisset: VERBO adiecit Deus duplex signum seu Sacramentum: Alterum IMMORTALITATIS, quod signum à fine dictum est. Alterum PROBATIONIS, quod signum scientiæ boni & mali ab euentu est nominatum. Post lapsum proposuit verbum reconciliationis, quod Semen mulieris contriturum esset caput serpentis, hoc est, destructurũ opera Diaboli, adducta iusticia sempiterna. Huic verbo adiecit signum, nempe ritum sacrificandi: Qui visibilis quædam concio erat de venturo Messia. Deinde cum Noe locutus est Dominus, & promissioni signum fœderis addidit arcum cœlestem. Abrahamo postea promissionem Seminis proposuit verbo, sed signum adiecit Circumcisionem: quæ esset veluti visibile promissionis verbum, quod durauit vsq; dum CHRISTVS venit iuxta promissionis verbum. Mosi quoq; data Lege, & facta promissione, commendauit signa externa varia, quibus POPVLVS admoneretur de promissionibus diuinis. Eodem prorsus modo Christus, postquam de cœlo aduenisset, confirmasset q; promissionis doctrinam, signa & testi-

testimonia suo verbo, numero quidem paucissima, sed significatione maxima, vt Baptismum & Cœnam, adiecit: quæ essent veluti aspectabiles quædam noui fœderis per sanguinem Christi sanciti conciones. Hæc signa cum veteris, tum noui Testamenti, propterea, quod aliud continebant quã foris apparebat, Orientalis Ecclesia μυστήρια, Occidentalis, hoc est, Latina, Sacramenta appellauit.

His ita de institutione Sacramentorum dictis, ratio Sacramentorum plenius tradenda est. Hanc rationem vt inuestigemus certius, proponenda sunt nobis aliquot particularia Sacramenta, vnde generalem definitionem extruemus. Proponamus itaq; in medium Circumcisionem, cui noster Baptismus successit, deinde agnum Phase, cui Cœna Domini substituta est. IN CIRCVMCISIONE Domini itaq; PRIMVM vox Domini instituentis & mandatum occurrit. Dicit enim DOMINVS: Custodies pactum meum. Et OPVS COMMENDATVM externum, quod in oculos & sensus incurrit. TERTIO, promissionis verbum additur: Ero Deus tuus, & seminis tui post te. QVARTO, requirit ab Abraham fidem in promissionem. OMNIS ENIM PROMISSIO DEI FIDE ACCIPIENDA EST. Similiter agnus Phase PRIMO mandatum Dei habuit. SECVNDO externa & visibilis erat commestio, certo ritu celebrata. TERTIO additum erat promissionis verbum, quod DEVS in suam fidẽ reciperet istum populum, cuius promissionis veluti visibi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

visibilis concio quædam erat cõmestio agni. QVARTO requirebat Deus à populo, vt se suæ fidei committeret, expectaretq; promissa bona. Hæc quatuor similiter concurrunt in aspersione sanguinis, atque adeo in omnibus reliquis signis, à Deo institutis, vt testentur de ipsius fauore erga homines: Quorum vnum si sustuleris, non erit plena Sacramenti ratio. Ex his iam extruamus generalem Sacramenti definitionem in hunc modum:

SACRAMENTVM est signum visibile, mandatum & institutum à Deo, quo vt Deus suam testatur erga homines promissionem de conciliatione humani generis, ita homines vicissim suam erga Deum fidem profitentur. Hæc plana, perspicua & immota definitio Sacramenti est, adeo vt quicquid hanc definitionem non recipiat, rationem Sacramenti tueri non possit, modo cum Ecclesia veteri de Sacramentis loqui placet.

EX QVO etiam conficitur, duo tantum esse noui Testamenti Sacramenta, nimirum BAPTISMVM & COENAM DOMINI. Ex his quoq; planum esse iudico, quod prudentissimo consilio sancti Patres talibus signis Sacramenti nomen dederũt. Nam vt externam rem oculis cernebant, ita rem Sacramentis contentam & significatam, oculis fidei contemplabantur. Vnde Sacramentum definiuerunt actionem externam habentem spiritualem contemplationem, & Latinis in genere Sacramentum est pignus promissionis. Sed quia hoc pignus

aliâs

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

aliâs fit verbis tantum, vt iusiurandum: aliâs rebus, videlicet, cum signa quasi pignora adduntur promissionibus, hoc significatu transferunt Sacramenti nomen ad signa sacra noui Testamenti. VERVM: priusquam accedamus ad explicationem Sacramentorum noui Testamenti, hic quoq; obseruatione dignum est, quod signa gratiæ seu Sacramenta diuinitus ordinata, symbolica sunt, nam habent quandam analogiam ad rem inuisibilem, quã continent & significant, præterquam quod sint signa gratiæ & externa fiduciæ erga Deum & professionis testimonia. Quare Circumcisio non est tantum signũ gratiæ, vt externa nota, qua populus Dei discernebatur ab impio mundo: Sed erat etiam symbolum seu signum per comparationem, quã habet cũ re signata, docens Abraham & eius posteros. Docebat enim Circumcisio, humanam naturam esse immundam, ideoq; mundandam. Deinde quia erat in mẽbro genitali, docebat de futuro Semine, qđ esset naturam humanã suo sanguine ab omni peccato et macula mũdaturũ. Atq; ita tria sunt in signis spectanda, PRIMVM, ꝙ sint signa gratiæ, DEINDE, quod sint tesseræ professionis. TERTIO, ꝙ sua analogia nos doceant. Vnde Augustinus: Si Sacramenta earum rerum, quarum sunt sacramenta, cõparationem non haberent, Sacramenta non essent.

POSTQVAM autẽ hæc in genere de Sacramentis dicta sunt, accedamus ad explanationem Sacramentorum noui Testamenti, quæ sunt: Baptismus

& Cœna Domini: in quib. illa quatuor insunt, quæ supra dixi, ad Sacramentorum rationem pertinere, quæ simul complectar in definitione. SACRAmentum noui Testamenti est signum visibile, diuinitus mandatum & institutum, promissioni in Euangelio traditæ additum, vt sit testimonium exhibitæ promissionis gratiæ, & applicatæ ijs, qui Sacramentis vtuntur, fideq; promissionem gratiæ amplectuntur. Hæc definitio meminit mandati, signi externi, fauoris Dei, ac fidei intuentis in fauorem Dei seu promissionem gratiæ. Poterit & hoc modo definiri: SACRAMENTVM NOVI TESTAMENTI est ceremonia & actio à Christo instituta, in qua adhibito promissionis verbo, sub visibili re, inuisibile donum & gratia offertur, & obsignatur credentibus. Hanc definitionem perspicuam et propriam esse non dubito. Nam omnia complectitur, quæ ad Sacramentorum noui Testamenti substantiam requiri videntur. Quæ vt apertius à studiosis conspiciantur, breuiter eam retexam, ac in membra quatuor distribuam. PRIMVM est institutor & autor Sacramentorum noui Testamenti. SECVNDVM promissionis verbum & mandatū seu institutio. Est enim verbum promissionis veluti vita Sacramenti. TERTIVM, signum seu elementum seu symbolum vna cum re, quæ cum his iuncta est. Non enim sensus nostros ludit Deus vanis simulacris, sed vt verax est, ita veraciter complet suam promissionem, cuius testimonium est externum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

num signum seu elementum, seu symbolum. Nam hæc tria vocabula, etsi eandem rem in hac doctrina significant, ratione tamen differre videntur. SIGNVM enim habet relationem ad rem signatam. ELEMENTVM dicitur, quia est res corporea & sensibilis, in oculos & sensus incurrens. SYMBOLVM propter analogiam & comparationem signi ad rem signatam. In re itaq; externa tria concurrunt. PRIMVM res illa externa, et signum & testimonium gratiæ. DEINDE est nota professionis. TERTIO est symbolum, hoc est, signum, comparatione quadam docens nos virtutem Christi et nostrum officium, sicuti postea rursus dicetur. QVARTVM est fides, qua verbum promissionis apprehenditur. Hæc quatuor membra supra in definitionis complexum inclusi, quæ ideo distinctius proposui, vt postea commodius singulis noui Testamenti Sacramentis accommodari possint.

Sunt autem noui Testamenti Sacramenta duo tantum, nimirum BAPTISMVS & COENA DOMINICA, vt supra ostensum est. Illo in familiam Christi recipimur, ideoq; initiale Sacramentum noui Testamenti dici potest, vt Circumcisio initiale erat veteris populi Sacramentum: Hac recepti confirmamur & alimur. Quare Sacramentum commemorationis ex verbis Cœnæ potest appellari. HAS enim duas Ceremonias solas Dominus (pernes quem vnicum ius est Sacramenta in Ecclesia instituendi & ordinandi) instituit & ordinauit.

Tametsi autem multæ sunt promissiones in nouo Testamento, qualis est illa : Amen amen dico vobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo &c. tamen aliud est, solis verbis promissionem confirmare, aliud verbis ac elementis, seu symbolis visibilibus simul, quod profecto ad Sacramenti plenã rationem requiritur. Quare cũ nulla alia externa signa adiecerit Dominus suis promissionibus quam illa duo, nempe, Baptismum & sacram Cœnam, recte duo tantũ noui Testamenti Sacramenta numerantur, quæ quomodo à sacramentis veteris Testamenti distinguenda sint, breuiter explicandum est.

Sunt autem tres differentiæ præcipuæ, quarum PRIMA à temporis circumstantia petitur. VETERA enim illa prænunciarunt rem futuram, NOVA significant rem exhibitam. Hæc differentia confirmatur etiam Augustini testimonio, qui sic inquit : Lex & Prophetæ sacramenta habebant rem futuram prænunciantia : Nostri vero temporis Sacramenta venisse contestantur, quod illa venturum prædicebant. SECVNDA differentia sumitur à diuersitate signorum, Sacramenta (inquit Augustinus) Iudæorum in signis à nostris sunt diuersa. Vetera enim signa, vt circumcisio, oblationes variæ, sanguis &c. abolita sunt, quia typus fuerunt venturi, quibus Baptismus & Cœna Dominica subrogata sunt, vt quæ Christum exhibitum ostendunt. TERTIA differentia sumitur à numero, significatione et virtute. Sic enim inquit Augustinus de Sacramen-

cramentis loquens: Nostra numero pauciora, significatione augustiora, virtute præstantiora. Nec hoc pugnat cum dicto Pauli 1. Cor. 10. dicentis, omnes eãdem spiritualem escam comedisse. Nam Paulus de spirituali virtute et fructu loquitur, qui plane similis est in vtriusq; Testamenti Sacramentis. Vt enim idẽ est Christus vtriusq; Testamenti: Ita idem Spiritus Christi, qui in illis & in nobis est efficax.

CAPVT VII.

BAPTISMVS.

GRÆCA vox βάπτω tingo & lauo significat. Hinc deducitur aliud verbum βαπτίζω, quod significat immergo, intingo, abluo. Hinc verbale nomen βαπτισμὸς, Item βάπτισμα, hoc est, immersio ablutio, intinctio, lotio: quo nomine sæpe vsi sunt Euangelistæ, atq; hæc est nominis ratio.

REI definitio hæc sit: BAPTISMVS est Sacramentum noui Testamenti, institutum diuinitus per ministerium Ioannis, constans ablutione hominis per aquam, cum verborum pronunciatione, iuxta institutionem Christi, non solum ad obsignandam ablutionem hominis à peccato per sanguinem Christi, verumetiam ad figurandam regenerationem, quæ mortificatione carnis, et viuificatione Spiritus perficitur. Aut si mauis breuius, in hunc modum: BAPTISMVS est Sacramentum ablutionis peccatorum

rum per mortem Christi, & nouæ regenerationis. PORRO DVPLICIS BAPTISMI meminit Scriptura, nimirum Aquæ & Spiritus. Illo recipimur in externum Ecclesiæ cœtum, hoc in internum seu spiritualem Ecclesiam & consortium Christi, nec tamen alter ab altero separandus est. Externus enim interni testimonium est, hoc est, Aquæ baptismus pignus est spiritualis baptismi, & internæ ablutionis. CÆTERVM, vt omnia clarius conspiciantur, quatuor illa, quorum superius memini, in hoc Sacramento quæramus, et quid fructus ex singulis fides percipiat, videamus.

PRIMVM itaque de institutione huius Sacramenti videndum est. Tametsi autem Ioannes ministerium Baptismi incoauit, tamen ex Euangelica historia constat, Ioannem verbo Dei vocatum ad baptizandum, & prædicandum pœnitentiam. DEINDE Christus suos discipulos ad docendum et baptizandum post suam resurrectionẽ misit hoc mandato: Ite in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui vero non crediderit, condemnabitur. Habes mandatum, habes institutionem. IN HAC INSTITVTIONE multa concurrunt meditanda. PRIMVM, institutoris maiestas. SECVNDO, vnde vis & efficacia Baptismi. TERTIO, vniuersale mandatum. QVARTO, qualis inauguratio sit Baptismus. Primum

MA-

MAIESTAS INSTITVTORIS CHRISTI, merito nos in admirationem & reuerentiam excitare debet. Magnum enim esse necesse est, quod prius de cælo verbo suo præcepit, postea exemplo confirmauit, deinde ipse baptismum recepit, figuram imminentis suæ mortis, sepulturæ, resurrectionis, communionis corporis sui nobiscum. Postremo resuscitatus discipulis iniunxit baptizandi munus, ac eundem baptismum suæ Ecclesiæ commendauit, vt interim sileam plurimos huius sacrosancti lauacri typos fuisse, vt diluium, mare rubrum, Iordanis transitus, lotionem Naaman Syri leprosi in Iordane, piscinam probaticam &c. EX HIS omnibus hunc FRVCTVM fides colligere debet, quod hæc actio vere exhibeat quod figurat. Vult enim Christus hoc signum non inane symbolum esse, sed quod simul offerat recõciliationem baptizato, siue infans fuerit ab Ecclesia oblatus, siue adultus fidẽ in promissionis verbum professus. Quantum enim ad adultos et rationis compotes attinet, fidei baptismi professio requiritur, sine qua nec symbolum externũ nec verbum efficax est. SECVNDO, Vis & efficacia baptismi non dependent à ministro baptizante, sed à Christo purgante, & abluente nos per lauacrum in verbo vitæ, ad Ephe. 5. Nullum igitur discrimen baptismi externi facit personarum diuersitas. Nam ministri tantum externam ceremoniã adhibent ex mandato Christi. Christus ipse, iuxta promissiones, vere ijs, qui baptizantur, adest, & efficа-

efficaciter abluit animæ maculas, quantum quidē ad reatum coram Deo attinet. Hinc fides nostra discat non intueri baptizātis ministri dignitatem, sed institutionem Christi, quia ipse, et nō alius, purgat. TERTIO, Uniuersale mandatum est, vt baptizentur omnes gentes, vnde fides fructum geminum colligat. Primum, quod infantes citra sacrilegium excludi nō possint à baptismo. Deinde, quod Dominus vere velit salutem omnium hominum. Quorsum enim attineret pignus gratiæ offerre, nisi cū pignore rem promissam exhibere vellet. Externus igitur baptismus si inefficax manet, id non Christi, sed hominum culpa fieri necesse est. QVARTO, Inauguratio nostri per baptismum est significata his verbis: Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Hæc verba PRIMVM testantur, baptizatos à Patre cœlesti recipi in gratiam: DEINDE Filij beneficia ipsis donari & applicari: TVM Spiritum sanctum promitti, imo infundi, qui ipsos reget & sanctificabit. Vnde fides nostra confirmari debet in hunc vnum Deum, qui est Pater, Filius & Spiritus sanctus: in cuius nomine ideo inauguramur, vt illum vera pœnitentia, fide, inuocatione colamus, abnegatis omni iniustitia & iniquitate.

DEINDE VERBVM PROMISSIONIS additum Baptismo est hoc: Quisquis crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Quemadmodum autē omnis promissio Dei, ita hæc fide accipienda est, et firmi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

firmiter ſtatuendum, quod Deus vere præſtet, quod baptiſmus obſignat. Nec tamen hoc promiſſionis verbum arcet infantes à Baptiſmo, qui ſub generali mandato continentur. Nam fidei profeſſionem in adultis requirit, quales fuerunt præcipue, qui ſub initium Eccleſiæ naſcentis, poſt Chriſtum paſſum & glorificatum, baptizabantur. Vt enim Circumciſio non ſolum fuit adultis ſignum gratiæ cœleſtis, verumetiam infantibus: ita baptiſmus vtriſque ſalutaris eſt. Nam vt efficax fuit Spiritus ſanctus in vtero Elizabeth, matris Ioannis Baptiſtæ, ad infundendum infanti, in mundum nondum edito, gratiam: Sic idem Spiritus ſanctus ex bonitate mera, peculiari ratione regenerat infantes ab Eccleſia ſibi oblatos, cum ipſe Dominus iuſſerit ad ſe infantes adduci, & illorum eſſe regnum cœlorum pronunciauerit. Huc & illa Abrahamo facta promiſſio accedit: Ero Deus tuus, & ſeminis tui. VERVM inter Chriſtianorum & gentilium pueros hoc eſt diſcrimen, Tametſi vtroſq; oblatos ab Eccleſia in gratiam Dei, iuxta promiſſionis verbum recipi, non eſt dubitandum: tamen ſi ſine baptiſmo diſceſſerint vtriq;, infidelium quidē pueri Dei iudicio relinquendi ſunt, fidelium vero infantes promiſſionis huius: Ero Deus tuus, & ſeminis tui, vere participes ſunt. Nam in illa promiſſione etiam Chriſtianorum infantes includi non dubito. Et vt pueris Iudæorum nihil nocuit, qui obierunt ante octauum diem ſine Circumciſione: ad eundem modum

nec

nec Christianorum infantibus obfuturum pie credendum est, si subita morte præuenti, baptismatis lauacro non abluantur. At dices, renascentium esse necessariam ad salutem, iuxta illud Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, nõ introibit in regnum cœlorum. Respondeo. RENASCENTIA est res spiritualis, quæ peragitur ALIAS virtualiter tantum, sine externo symbolo, vt Ebræorum pueri præuenti morte ante octauum diem, vere participes erãt benedictionis promissæ: Ero Deus tuus, & seminis tui in æternum: Ac ita virtualiter regenerati sunt sine externo signo. Ad eundem modum Christianorum infantes, qui morte præuenti discedunt, consortes sunt promissionis eiusdem. ALIAS virtualiter & actualiter (vt loquitur Bernardus) simul, nempe, cum externum symbolum accedit. Quare Augustini sententiam hic complector, qui dicit: Sed tum impletur inuisibiliter, cum mysterium baptismi non contemtus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Et Bernardus: Voluntas pro facto imputatur, vbi factum excludit necessitas.

SIGNVM EXTERNVM est aqua, immersio seu ablutio hominis, atque adeo tota illa visibilis actio cum pronunciatione verborum. Hæc actio cũ repræsentet ipsius sanctæ trinitatis arcanam actionem circa hominem, qui baptizatur, merito summa cum reuerentia & religione celebrari deberet, sine nugis istis, quas addiderunt Papistæ: vt sunt, Ceroma sacrum, saliua, sal, exorcismus aquæ, adiuratio

Sata-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Satanæ &c. quæ omnia maculant quodammodo hanc diuinam actionem, quæ fidem, pietatem, et inuocationem Dei, obedientiam institutionis Christi requirit. PORRO in hoc sacro Baptismo triplex est signum. 1. Testimonium gratiæ exhibitæ & applicatæ. 2. Tessera & nota professionis. 3. Symbolum quadã comparatione nos docens de virtute Christi & nostro officio. VIRTVS Christi ita docetur Baptismo: quod quemadmodum aqua abluitur corpus externum, ita sanguine Christi spiritualiter, sed vere abluitur conscientia baptizati à mortuis operibus. Hæc veritas cum externo signo coniuncta est. Christus itaq; hominem, qui baptizatur, recipit in Ecclesiã, abluit à peccato, Spiritus sancti gratia regenerat, vt iam sit noua creatura, ciuisq; regni Christi, Deo seruiens, cui iam fidem dederat, & in cuius gratiam & tutelam receptus est. VNDE Petrus definit baptismum non esse depositionẽ sordium carnis, sed stipulationem bonæ conscientiæ cũ Deo per resurrectionem Christi. Ex quo discrimen colligitur, inter fideles habentes signum, ac infideles, qui de externo signo gloriantur, vacui veritatis propter suam incredulitatem. Nam vt Paulus Roman. 2. negat Circumcisionem literæ valere sine circumcisione Spiritus: ita Petrus statuit de baptismo, non sufficere nudam & externam carnis ablutionem, nisi accedat bonæ conscientiæ stipulatio, quæ est mutui fœderis consensus. Vt enim Deus verbo & Sacramento baptizato promittit gratiam: Ita

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

conſcientia baptizati promiſſam et oblatã gratiam fide, qua ſtatuit Ieſum Chriſtũ vere pro ſe mortuũ & reſuſcitatum eſſe, accipiet: alioqui pedibus gratiam conculcare videtur. Si igitur veritas ſigno nõ reſpondeat, culpa eſt gratiam Dei abijcientis.

CÆTERVM, quomodo noſtrum officium nos doceat Baptiſmus, eleganter à Paulo explicatur Roman. 6. his verbis: An ignoratis, quod quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in mortem eius baptizati ſumus? Conſepulti igitur ſumus cum ipſo per baptiſmum in mortem, vt quemadmodum excitatus eſt Chriſtus ex mortuis, ſic & nos in nouitate vitæ ambulemus. Vnde relinquitur, figurari hac externa actione, nos peccato contaminatos veniſſe ab baptiſmum, ſed per baptiſmũ in ſanguine CHRISTI ablui, Chriſtũ induere, ac reddi participes mortis, ſepulturæ ac reſurrectionis ipſius. Vt enim mortis communicatio figuratur per immerſionem in aquam, & ſepulturæ per moram ſub aqua, ita reſurrectionis communicatio per extractionem ex aqua repræſentatur. Breuiter, ſpiritualem renaſcentiam figurat baptiſmus, quæ conſtat mortificatione & viuificatione. Nam vt corpus eius, qui baptizatur immergitur in aquã, ita morti addicitur vetus homo, vt crucifigatur cum ſuis concupiſcentijs, quod fit contritione & abnegatione ſui. Et vt ex aqua homo baptizatus eleuatur & eximitur, ita nouus homo viuificabitur, id quod vera fide fit, & obedientia noua declaratur.

Ex

Ex his obscurum esse haud potest, quæ sit vera & pia meditatio huius sanctissimi lauacri, quod nos per totam vitam consolabitur. PRIMVM enim statuere oportet, hunc baptismum Sacramentũ esse nostræ Cum Deo recõciliationis. DEINDE Baptismo admonebimur, quod hæc reconciliatio sit facta per sanguinem, mortem & sepulturam ac resurrectionem Christi. TERTIO admonebimur mortificationis carnis, & viuificationis spiritus, adeoq; perpetuæ in hoc mundo pœnitentiæ, & futuræ cum Christo, quem induimus per baptismum, glorificationis. QVARTO admonebit quod regenerationis beneficium sit donũ totius Trinitatis, in cuius nomine baptizamur, vt ipsi adhæreamus, ipsum inuocemus ac colamus per totam vitam. HÆC si vere meditati fuerimus, iuxtaque ea vitam instituerimus, legem seruamus baptismi. Sin minus, noster externus baptismus in sordes nobis vertitur, idque propria nostra culpa, qui nostra fœditate sacrosanctum Baptisma commaculamus.

ADDAM huc nonnihil de modo baptismi. Video enim quosdam non parum offendi, cum alij totos infantes in aquam immergunt, alij spargunt aquam in capita infantum. Hi mihi videntur offendi re valde exigua.

TENEATVR ITAQVE HÆC REGVLA: Baptizare omnes iussit Dominus, sed modum baptizandi liberum reliquit. CHRISTVS mandauit baptizare, id est, tingere, mundare, madefacere, quod

quod baptiſmi nomen ſonat, nihil adijciens de tingendi, mundandi ſeu madefaciendi modo, neque explicãs, corpus ne totum, an ipſius partem aliquam ablui vellet.

DEINDE, vt ſanguine fœderis totus populus aſperſus fuiſſe dicitur, quia in omnes aſpergi conſueuerat, ita totus madefactus, mundatus intelligitur, cum membrum aliquod tantum madefactum, tinctum ſiue mundatum eſt. Illa legalis aſperſio fuit figura ſanguinis Chriſti (quo aſperguntur conſcientiæ) & Baptiſmi noſtri.

DEINDE, cum vis emendandi animos non proficiſcitur ex aqua, perinde eſt, ſiue totum corpus, ſiue pars aliqua, vt caput abluatur. Satis igitur fuerit, ſi obſeruetur ſpiritualis baptiſmi ſignificatio. QVOD autem baptizare non ſignificat totum hominem immergere in aquam, ex cap ſeptimo Marci, et vndecimo Lucæ facile colligitur, illic reuerſi à foro non comedunt, niſi prius baptizati. Hic miratur Phariſæus, quod Chriſtus non baptizatus accumbat menſæ.

CAPVT VIII.

COENA DOMINI.

COENA DOMINI eſt Sacramentum noſtræ per victimam Chriſti redemtionis, ab ipſo Chriſto inſtitutum, in quo cum pane & vino vere

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

& realiter exhibetur & recipitur corpus & sanguis Domini: vt sit confirmatio noui Testamenti, hoc est, fœderis gratiæ & remissionis peccatorum: vt sit recordatio immolationis corporis & sanguinis Christi in cruce pro nobis. Hæc definitio ex ipsis Cœnæ verbis desumta est, quare labefactari non potest. Et quanquā ex hac breui definitione intelligi potest, quid sit de hoc Sacramento pie statuendum: tamen breuiter ista quatuor attingam, quæ supra in omni sacramento considerāda admonui.

DE INSTITVTORE eadem hic perpende, quæ supra de Baptismi institutore enumeraui. In institutione sunt hæ potissimum circumstantiæ: Tempus, locus, personæ, mandatum, res, executio mandati, finis, Quæ omnia ex contextu sunt aperta. Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11. In hac ipsa institutione verbum ipsum promissionis clare expressum est. Promittit corpus & sanguinem, mandat discipulis, vt edant porrectum corpus, & sanguinem porrectum bibant. Iubet annunciari mortem suam, quoties hæc Cœna celebratur.

EXTERNVM SYMBOLVM est panis verus, & vinum verum, non mutatis substantijs naturarum, sed veraciter manentibus, iuxta verba Pauli: Panem quem frangimus. Et Gelasius ait: Certe Sacramenta quæ sumimus, corporis & sanguinis Domini, diuina res est, propter quod & per eadem diuinæ efficimur participes naturæ, & tamen esse non desinit substantia vel natura panis & vini.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

VERITAS cum SIGNO externo coniuncta est quæ est gratia remissionis peccatorũ, & obsignatio noui fœderis per ipsum verum corpus & sanguinẽ Domini. Vt enim cum visibili columba in baptismo Domini, et flatu Christi dicentis: Accipite Spiritũ sanctum, & cum linguis flammeis in die Pentecostes, vere aderat Spiritus sanctus: Ita firmiter credendum est, quod vere & essentialiter & realiter assit Christus in Cœna totus. Neq; enim dicendus est, adesse ficte aut simulate aut tropice, sed vere ac proprie, id quod verba Domini conuincunt: Quod datur pro vobis. Qui effunditur pro vobis, quæ verba omnem ambiguitatem tollunt. Quare nullus tropus est in verbis singulis, nec in Pane nec in Vino, nec in Corpore aut Sanguine, nec in verbo Est, quo verbo significatur nexus prædicati cum subiecto simpliciter, vt propria natura vtriusq; Symboli & rei, maneat ac exhibeatur communicantibus.

VERVM si de prædicandi modo quæris, scito non esse Philosophicum, sed sacramentalem & diuinũ, quales sunt isti: Columba erat Spiritus sanctus. Flatus Christi dicentis, accipite, est Spiritus sanctus, linguæ dissectæ sunt spiritus sanctus. In his prædicationibus naturarum veritas manet, præsertim in duabus posterioribus, & sub appellationibus rerũ visibilium & sensibilium res inuisibilis intelligenda manifestatur, quæ certò adest, & veraciter cum reb. sensibilibus. Proinde SACRAMENTALIS PRÆDICATIO est, cum subiecti natura manet

quæ

quæ vocabulo significatur, & per illud prædicati veritas, quæ est inuisibilis, præsens cum subiuncta re adesse creditur. Si quis igitur Synecdochen dicat non errat. Nec hoc pugnat cum eo, quod supra dixi nullum tropum esse in verbis singulis, proprie enim & Panis & Vinum, & Corpus & Sanguis, & verbum Est accipiuntur, sed quia non oculis appareret corpus & sanguis, quæ vere assunt, adesse per externa signa intelliguntur. Cum enim panis est corpus, vinum est sanguis, sub appellationibus panis & vini intelliguntur res inuisibiles corpus & sanguis Domini, quæ certo & veraciter assunt, & cum pane & vino manu ministri porriguntur dignis & indignis. Hæc sobrie de modo prædicandi sacramentali dicta sufficiant.

ANALOGIA panis ad corpus Christi, & vini ad sanguinem Christi hæc est: Quemadmodum panis vim habet ad nutrienda corpora, vt præsens vita conseruari possit. Ita corpus Domini vim habet ad spiritualiter nutriẽdas animas nostras. Et vt vinum reficit vires, et exhilarat corda hominum: Ita Domini sanguis reficit et exhilarat animas nostras Ac propterea duo cõiunguntur Symbola, nimirum panis & vinum: vt sciamus Christum non solum cibum nobis esse, verumetiam potum, ne alibi quã in eo solo vllam spiritualis vitæ partem quæramus Paulus 1. Corinth. 10. Calix cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Domini est? Panis quem frangimus, nónne communicatio corporis Domini

est? Vnus panis, vnum corpus sumus nos, qui de pane vno participamus. His verbis significat Paulus, & nos Christo coniungi ac incorporati per hoc Sacramentum, & inter nos effici vnum corpus, cuius caput est Christus, seu vt inquit Athanasius: Quemadmodum corpus illud vnitum est, ita nos per panem hunc ei copulamur. Cæterum clarioris explicationis gratia, nonnulla adijciam de varijs appellationibus huius Cœnæ, de rerum in ea coniunctione, & de salutari eiusdem meditatione.

IN COENÆ doctrina vtitur Ecclesia varijs appellationibus, vt eius cognitio sit familiarior, & vsus illustrior. Panis & vinum ELEMENTA dicuntur, propterea quod sint res corporeæ & sensibiles, incurrentes in sensus, seu quia sunt veluti materia Sacramenti, cuius forma est quod verbo adijcitur. Constat enim quodlibet sacramentum materia et forma, hoc est quod dicit Augustinus: Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. SACRAMENTVM autem dicitur hæc Cœna, q sub rebus terrenis & sensibilibus, cœlestis res & inuisibilis fidei oculis proponitur. SIGNI appellatio relationem ad signandam rem, non quidem absentem, sed vere præsentem indicat. SYMBOLVM quoque dicitur, propter spiritualem fructum, qui ex eo percipitur, hoc est, propter comparationem rerũ terrenarum ad res cœlestes. Vt enim panis & vinum externum hominem refocillant & exhilarant in hoc mundo: ita corpus & sanguis Domini alunt, refo-

refocillant, & exhilarant internum hominem in regno Christi, ad vitam æternam. Hinc Augustinus: Nisi sacramenta haberent comparationem earum rerum, quarum sunt sacramenta, sacramenta non essent. AGAPE quoq; nomen Græcis fuit vsitatum, propterea quod requirat mutuam inter communicantes dilectionem, qua eiusdem corporis mystici membra, mutua præstando officia sē inuicem fouent. SYNAXIS appellatur, PRIMVM quia consociationem animorum communicantium requirit: DEINDE, quia est publica multorum in vnū congregatorum cœna, nō vnius sacrificuli tantum: TERTIO, quia nunquam conuocabatur olim Ecclesia sine communione corporis et sanguinis Domini. EVCHARISTIA dicitur, propter gratiarum actionem, sine qua hoc sacramentum cœnæ celebrari nequit. OBLATIO appellatur, tum propter donationes, quæ fiebant in vsus pauperum et ministrorum tum quia Cœna offerebatur communicantibus à ministris Ecclesiæ. HOSTIA quoq; dicitur, propter preces, quæ offerebantur Deo: & quia memoria est hostiæ Christi, semel peractæ pro nobis in cruce, vnde & memoria mortis Domini dicitur ab Euangelistis. Eandem ob causam SACRIFICIVM quoq; dicebatur. Sed Papistæ corruptores Cœnæ, aliam rationem commenti sunt, nimirum quod ideo sacrificium dicitur hæc sacra Cœna, quod in Missa offeratur à sacrificulo filius Dei in hostiam & sacrificiū propiciatorium pro viuis et mortuis. Sed hanc erro-

neam opinionem confutat Epistola ad Ebræos. Porro ex isto Papistico errore de sacrificio, ortus est et alius error, de eleuatione & ventilatione panis et vini in Cœna. Postquam enim in veteri Testamento sacrificia quædam fuisse, quæ eleuabantur sursum, & ventilabantur seu mouebantur certo gestu antequam igni cremarentur, animaduerterunt: cacozelia Aaronica theruma & thenupha, hoc est, eleuationem ac ventilationem panis et vini in Missatico suo sacrificio instituerunt, vt vel isto pacto sacrificium esse ostenderent. Verum cum iam rectius est edocta Ecclesia Christi, nouit Cœnam Sacramentum esse, & non sacrificium, proprie loquendo, debet istam Aaronicam eleuationem & ventilationem siue mouendam abolere, ac sacra Christi Cœna vti, sine peregrinis ceremonijs, quæ Aaronicam cacozeliam, et Papisticam impietatem redolent. Græci totam actionem ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ vocant, idque propter administrationem Cœnæ. Si quæ sunt aliæ voces, quibus appellata est hæc Cœna, facile uel ex parte aliqua cœnæ, uel ex actione, uel fine et vsu dijudicari possunt. Originem vocabuli MISSÆ ipsi Papistæ ignorarunt multis seculis. Polydorus Virgilius ad Ebraicam originem Missam reuocat, nam Missa Ebræis oblationem significat. Verum sanior est eorum opinio, qui ab euentu hoc nomen cepisse, cœnam dicunt, nimirum quod missa, hoc est, remissio peccatorum annunciaretur in cœna, vnde claudunt cœnam his verbis consolationis: Ite missa est,

est, hoc est, remissio est. Hæc ratio nominis nihil habet incommodi, imo de vero vsu Cœnæ communicãtes commonefacit.

PORRO tria sunt veluti paria rerum diuersissimarũ in Cœna Domini. 1. Externum verbum & internum verbum. Cum enim verbum externũ sonat in auribus, æternus λόγος mentis aures ferit, vt quod in auribus sonat extrinsecus, intrinsecus corde percipiat. 2. Homo externus & homo internus. 3. Visibilis panis & visibile vinũ, quibus vera citer assunt corpus inuisibile & inuisibilis sanguis. In his tribus obseruãda est dispensatio diuina. Verbum externum & elementum destinantur externo homini. Verbum internum & corpus sanguisq; ad hominem internum pertinent. Vt igitur homo externus capit auribus corporis vocale verbum, et sumit visibile elementum ore corporis: Ita homo internus internum verbum & corpus sanguinemq; Domini percipit. Et quemadmodum corpus externum hominis pane & vino pascitur: Ita internus homo vero corpore & vero sanguine Christi (quæ ineffabili modo vere sacra in Cœna assunt) pascitur ad vitam æternam.

PORRO vera meditatio in his consistit membris: PRIMVM cum accedis ad sacram hanc Cœnam, certo statuens iuxta promissionẽ Christi adesse verum corpus & verum sanguinẽ Domini, de peccato tuo, propter quod mortuus est Christus, cogita 2. Cogita de victima corporis & sanguinis Christi peracta

peracta ad redimendum te à iure peccati. 3. Hæc victima admonere te debet, de magnitudine iræ Dei aduersus peccatum, de inenarrabili misericordia Dei recipientis te in gratiam, de amore filij Dei intercedentis pro te, & deriuantis in se iram Dei. 4. Pœnitentia quidem accendetur cogitatione peccati & magnitudinis iræ Dei in peccatores, fides vero cogitatione misericordiæ & amoris filij Dei et victimæ peractæ. 5. Hæc fides confirmabitur sacramento tantæ rei, dum eleuata mente, fide consideras in hac sacra cœna, agnum Dei. Est enim hæc cœna quædam contemplatio, & veluti speculum, in quo Christum crucifixum & resuscitatum contemplaris. Hinc qualem probationem requirit Paulus, facile intelligitur, nimirum vt vnusquisq; se probet vtrum pœnitentia & fides vere sentiant. 6. Hanc fidem confirmatam sacramento, sequi debet, gratiarum actio, mutua dilectio, adeoq; nouitas vitæ, ne quid facias quod indignum sit corpore Christi, cui incorporatus es (modo vere credis) per hanc sacratissimam Cœnam.

CAPVT IX.

TESTAMENTVM.

TESTAMENTVM vsu scripturæ est fœdus seu pactum inter Deum & homines, in quo vt Deus homini aliquid promittit, ita homo in Deũ pro-

promittentem fiducia promissionis recumbit, fidem que suam testimonio fœderis alit confirmatq;. Hæc definitio generalis collecta est ex capite Genes. 17. Exod. 24. Iosuæ 24. Ieremiæ 31. Ebræ. 8. Testamentũ sane, si quis rationem nominis quærit, dictum, quia voluntatis Dei testimonium quoddam existit.

PORRO in omni testamento inter Deum & homines tria concurrũt, Promissionis verbum, fides promissionis, ac eiusdem externa testificatio & testimonium: vnde fit, vt Synechdoche Ebræis vsitatissima, singula horum trium Testamenti nomen accipiant. Galat. 3. Pro promissione. Psal. 10. pro fide et obedientia hominis erga Deum. Genes. 17. actor. 8. pro promissionis externo testimonio Testamenti vox vsurpatur. Huius varietatis obseruatio discrimen veteris & noui Testamenti illustrius & facilius reddet. VT IGITVR simplicius habeatur discrimen veteris & noui Testamenti, promissionum varietas est spectanda, quarum QVÆDAM ad reconciliationem cum Deo, QVÆDAM ad terrena commoda referuntur. Omnes promissiones de reconciliatione, vbicunq; leguntur, ad nouum Testamentum, quo Deus reconciliationem & nouam vitam promittit, pertinent. Contra legales promissiones, quibus Patribus se obstrinxit, imo totus mundus legi naturæ obstrictus est, præterea quoq; promissiones terræ Palæstinæ, cum signis et sacramentis, vetus Testamentum dicuntur. Promissiones itaq; has si consideras, illustre erit discrimen veteris & noui Testa-

Testamenti. Vt Vetus sit Testamentum, quod promissiones legales et terrenas, Nouum autem, quod Euangelicas et cœlestes habet. Pro differentia promissionum variat & fides. CÆTERVM si signa respicis, hoc discrimen ex Epistola ad Ebræos colligitur: quod ea signa, quæ venturum Christum significabant, veteris; quæ vero exhibitum, noui sint fœderis seu Testamenti. Vnde Christus: Hic calix est nouum Testamentum in meo sanguine. Porro si omnia, hoc est, promissionem, fidem & signa, complecti simul velis definitionibus, ad hunc modum discernere inter vetus et nouum Testamẽtum licebit.

VETVS TESTAMENTVM est pactum, sancitum sanguine animalium, quo obligatus fuit vetus populus ad Legem & totam politiam Mosaicam, vt in ea politia conseruaretur & propagaretur promissio de venturo Semine. Testamentum quidem dictum, vt autor est scriptor ad Ebræos, eo quod fœdus erat sanguine animalium & victimis confirmatum: Vetus vero, propterea quod antiquandum & abolendum erat, ac potissimum ad veteris populi pædagogiam pertinebat, vsque ad aduentum Christi, vnde Ambrosius: Testamentum dicitur, quoniam sanguine dedicatum est, Vetus in typo, Nouum in veritate.

NOVVM TESTAMENTVM est fœdus, sancitum sanguine Christi de remissione peccatorum et reconciliatione promissa omnibus gentibus & populis credentibus in Christum crucifixum. Hoc Testamen-

ſtamentum quidem dicitur eo, quod ſanguine & morte filij Dei ſancitum & confirmatum eſt: Nouum vero, cum quia veteri ſucceſſit, tum quia ad nouum hominem & regeneratum pertinet, eſtque nouæ cuiuſdam iuſticiæ & vitæ æternæ teſtimonium. HÆC DVO Teſtamenta, tametſi ab vno Deo profecta ſunt, & in eundem ſcopum, nempe CHRISTVM tendunt, tamen quinq; differentijs differunt quas his verſiculis complexus ſum:

Tempore, ſubiecto, reſpectu, fine, figura,
Tu vetus atq; nouum fœdera bina ſeca.

TEMPORE quidem differunt, quia vetus tempore antecedit inſtaurationẽ naturæ incoatam. Eſt autem triplex tempus noui Teſtamenti, nimirum promiſſionis, exhibitionis & completionis. PROMISSIO facta eſt primis parentibus, qua omnes Patriarchæ & electi, inde vſq; ab initio ſe ſuſtentarunt, ac hoc promiſſo fœdere ſalutem conſecuti ſunt quotquot promiſſioni fœderis crediderunt. EXHIBITIO facta eſt, dũ Chriſtus ſanguinem fudit in ara crucis, quo hoc nouum Teſtamentum confirmauit, quod paulo antea ſacratiſſima Cœna cõmẽdauerat. COMPLETIO erit æternæ vitæ poſſeſſio et fruitio, quam hic fide expectamus, ſed poſtea reipſa poſſidebimus, abolita morte, & reſuſcitatis corporibus.

DEINDE ſubiecto differunt. Vetus enim proprie ad veterem hominem, Nouum ad nouũ hominem pertinet, quemadmodum ſupra dictum eſt.

RESPECTV quoq; differunt, vetus carnem,

Nouum

Nouum ſpiritum ipſum reſpicit. Sic pij veteris Teſtamenti, etſi iuxta carnem veteri Teſtamento ſub ijciebantur, tamen ſecundum ſpiritum noui fœderis erant participes.

FINE quoque differunt, quia Vetus pædagogia quædam erat in Chriſtum, Nouum gratiæ Chriſti communicatio.

POSTREMO differunt in hoc quoq;, quod Vetus illud ceremoniarum inuolucris erat inuolutũ: Nouum ipſam veritatem ſine vmbris cõtinet. Hæc de veteri & nouo Teſtamento ideo breuius dixi, quia copioſe omnia explicantur in locis Theologicis Philippi.

TESTIMONIA DE TESTAMENTO VTROQVE.

Ieremiæ 31. & Ebræ. 9. Ecce dies venient, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſraël, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod feci cum patribus eorum, in die apprehendentis me manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti, quia ipſi non manſerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc teſtamentum, quod diſponam domui Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in mentem eorum, in corda eorum inſcribam eas, & ero eis in Deum, & illi erunt mihi in populum. Nequaquam docebunt vnuſquiſq; ciuem ſuum & vnuſquiſq; fratrem ſuum dicens: Noſce Dominum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

num Quia omnes scient me, à paruo eorum vsq; ad magnum eorum, quia propicius ero iniquitatibus eorum, peccatorum eorum, & iniquitatum eorum nequaquam meminero amplius.

Iudith 9. Memento Domine testamenti tui, & da verbum tuum in ore meo.

Psal. 48. Neq; prophanabo testamentum meum neq; quæ procedunt de ore meo, faciam irrita.

Psal. 24. Vniuersa via Domini misericordia, & veritas requirentibus testamentum eius.

Psal. 77. Non custodierunt testamentum eius, & in præceptis eius noluerunt ambulare.

Danielis 3. Ne dissipes testamentum tuum.

Zachariæ 9. Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu.

Actor 7. Dedit ei testamentum circumcisionis.

CAPVT X.

DE ORDINE ECCLESIASTICO.

QVONIAM Spiritus sanctus in omnibus rebus ordinem requirit & amat certaq; ratione omnia facit, non est existimandum, quod regnum Christi omnium pulcerrimum, citra ordinem administrari velit. Quare videndum, qualis sit legitimus ordo Ecclesiæ, & in quibus rebus consistat.

PRIMVM igitur in Ecclesia, seu in regno Christi,

sti, præsidet vnus Monarcha IESVS CHRISTVS, qui à Deo Patre acceptum regnum suo spiritu verboque gubernat. Hic Monarcha est ἀνυπεύθυνος solus, suæ enim administrationis nemini rationem reddere cogitur aut obnoxius est. Est enim supremus, imo solus sui regni gubernator, id quod plurima testimonia scripturæ conuincunt. Psalmus 2. Dominus dixit ad me &c. Et Psal. 72. Deus iudicium tuum regi da &c. Zach. 9. Luc. 1. Ioan. 17. Regnum huius Monarchæ est ipsa Ecclesia, id est, omnes qui huic Regi dederunt nomina. Hoc regnũ pulcerrima symmetria cohæret, vt vnum corpus constituat, quemadmodum Paulus docet ad Eph. 2. & 4. Est enim Ecclesia cœtus hominum, qui in Christo rege suo renati, & de carne & ossibus eius facti, Domino ipsi capiti suo sic adhærent, & inuicem ita sunt coniuncti, coaptati, & coagmentati pro cuiusq; fidei mensura, pro donorum Spiritus sancti varietate, pro vocationum coaptatione, ac veluti connexione, vt vnum corpus, quemadmodum dixi, constituant: Vt eodem omnes spiritu viuant & agantur: vt singuli suum propriũ munus habeant, & donum, quo commoda & incrementa vniuersi corporis pro se quisque efficiat & promoueat, nullum enim membrum in hoc corpore potest esse ociosum, aut non aliquid communi corpori conferre, cum animata sint omnia, ac viuant spiritu Christi, & in hoc ipsum varia secundum datam gratiam dona huius spiritus habeant, vnde & caritate mu-

te mutua inter se indies magis magisq; coalescunt. An non hic pulcerrimus ordo est? Quæ harmonia concinnior? quæ aptior dispositio? Unus enim Monarcha vni regno, adeo iusta connexione sociato, donisq; varijs ornato præsidet. Nec impedit hanc pulcerrimam harmoniam, quod in particularibus cœtibus huius Ecclesiæ Catholicæ admixti sunt hypocritæ, multi infirmi, multi nomine tantum Christiani, sed reuera rabiosi canes. Nam Catholica Ecclesia non æstimanda est ab ipsis sordibus, sed à sua propria natura & indole.

PRÆTEREA cum hic cœtus verbo Dei regitur, duo sunt in eo genera hominum: Nimirum verbi præcones, et eorum auditores, qui non secus atq; patres & filij se inuicem venerantur & colunt, verum in ministris magna est diuersitas. Quanquam enim potestas omnium eadem est ministrorũ, quantum ad spiritualem iurisdictionem attinet (de externa enim disciplina suo loco dicendum est) tamẽ dispares dignitatis ordines & gradus sunt. Idque partim iure diuino, partim Ecclesiæ approbatione. Christus ipse ascendens in altum, dat dona hominibus, Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Doctores & Pastores. Hi omnes eiusdem sane potestatis sunt, sed dignitatis & functionis minime. Apostoli enim, Euangelistæ, Prophetæ, Doctores & Pastores eorundem mysteriorum Dei œconomi erant, eandem doctrinam proponebant, eadẽ potestate spirituali vsi sunt: Attamen Paulus gradu dignitatis

& ordine Timotheo & Tito erat ſuperior. Timotheus gradu & ordine excelluit reliquos Epheſinæ vrbis Presbiteros, & Titus Cretenſibus præerat. Hæc prælatura in tribus videtur mihi poſita: In donorum excellentia: Laborum magnitudine: & Vocationis diuerſitate. Sic Paulus Timotheo præferebatur donis, laboribus, vocatione. Idem Paulus Barnabæ fortaſſis donis & laboribus æqualis fuit, ſed vocatione ipſo ſuperior erat. Hæc prælatura erat non dominij, ſed miniſterij. Qui maior eſt veſtrũ (inquit Dominus) ſit omnium miniſter.

Eccleſia, cui Dominus poteſtatem dedit in ædificationem, ordinem miniſteriorum inſtituit pro commodo ſuo, vt omnia ſint rite ordinata ad inſtaurationem corporis Chriſti. Hinc Eccleſia purior ſecuta tempora Apoſtolorũ, fecit alios patriarchas, quorũ erat curare, vt Epiſcopi cuiuſq; diœceſios rite eligerentur, & ordinarentur: vt ſuum munus Epiſcopi ſinguli probe adminiſtrarent: vt cuiq; ſuus clerus et ſua plebs in his, quæ Domini ſunt, pie obſequerentur. Alios chorepiſcopos (coadiutores nimirum Epiſcoporũ, quos hodie præpoſitos appellamus) alios Paſtores & Catechetas. Hæc fuit purioris Eccleſiæ ordinatio, SED poſtea paulatim vicia & ſuperſtitiones irrepſerunt, donec prorſus Apoſtolorum & veteris Eccleſiæ ordinatio interijt. Nam in regno Papæ poſt corruptionem doctrinæ, monſtroſa quædam Eccleſiæ œconomia inuenta eſt, idq; aſtu Satanæ, vt ita paulatim regnum Chriſti inuaderetur

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

& deuastaretur. Quanquam autem principium nõ fuit adeo malum, tamen paulatim res in deterius cõmutata est, donec tyrannide Papæ fere sit Christi Ecclesia oppressa. In hac œconomia PRIMVM ordinem ministrorum faciunt sacramentũ, præter verbum Dei: DEINDE Chrisma καινοζηλία, Aaronica adhibent, & rasuras contra consuetudinem Apostolicæ & purioris Ecclesiæ: tum ordines Ecclesiasticos septem numerant, vt Primus Ianitorum sit. 2. Lectorum. 3. Exorcistarum. 4. Acoluthorum. 5. Subdiaconorum. 6. Diaconorum. Postremus Presbyterorum, quorum plures gradus fecerunt. Alios enim vocarunt Episcopos, alios Archiepiscopos, Metropolitanos, Parochos, Antistites & Præsides. Deinde his gradibus non contenti, fecerunt tres Patriarchas: Romanum, Antiochenum & Alexandrinum. Verum temporis progressu, inter hos quem maximum voluerunt Papam appellarunt, quem Papam monarchã Ecclesiæ creauit impius Phocas Imperator, qui sanctissimum Mauricium obtruncauit cum vxore & liberis Ex eo tempore inuaserunt Romani Pontifices Ecclesiam, & vsurparunt sibi ius vtriusque gladij, vt vocant, & ita regnum Antichristi erectum est, quod initiũ à libidine dominandi sumsit.

SED quid hic Antichristus facit? destitutus est Scripturæ aperto testimonio, ideo confugit ad allegoriam. Nam ex eo, quod Lucæ 22. fiat mentio duorum gladiorũ, & Christus dicat, eos sufficere: inde

inferunt adulatores Papæ, vtrumq; gladium, nimirum verbum Dei, ac politicam administrationem (vt illi quidem interpretantur) penes Papam residere. Sed istius dicti occasio videnda est. Christus dixit: Qui non habet gladium, emat. An hic incitat suos ad arma? Nequaquam debebant igitur interpretationem istius loci quæsiuisse, non pugnantem cum Domini mente, aut regni eius conditione. Notum est omnib. qui in sacris literis vel leuiter versati sunt, Metonymiã frequentem esse in scripturis, qua res per signum designatur. Cum igitur Christus dicit: Qui non habet gladium, emat, certe nolebat suos ad arma incitare, sed belli tẽpus instare signi ficabat. Vnde patet, errare vehementer Papistas, qui ex dicto Christi respondentis discipulis, dicentibus: Ecce duo gladij hic, Satis est, extruunt Papæ tyrannidem. Nec valet vlla allegoria ad cõfirmanda dogmata, nisi habeat præeuntem Scripturam. Præterea illa allegoria ex diametro pugnat cum regno Christi, quod est spirituale, cuius arma etiam spiritualia esse docet Paulus 1. Cor. 10. Huc accedit, quod Dominus apud Lucam ministerium verbi ab officio Principum separat: huic dominationem relinquens, illi prorsus adimẽs: Reges, inquit, gentium dominantur ipsis, Vos autem non sic. Inde enim ortus erat sermo, quod inter se Apostoli cõtenderent quis inter eos maior esset futurus, ac veluti rector aliorum in regno Christi. Vt eiusmodi ambitio tolleretur, monet regnum suum spirituale esse, non in munda-

mundana celsitudine positum, non in pompa aut dominatione, sed omnem ministrorum suorũ eminentiam in hoc constitutam esse, vt seruiant. Cum ergo hoc loco dicat Dominus, Apostolos & ministros Ecclesiæ regibus non fore similes, nempe vt dominentur, summæ impietatis est et impudentiæ, quod Papa sibi contra interdictum CHRISTI, regiam autoritatem & potestatem vendicet. Verum vt tegat vulpem immanis ille ψυχοτύραννος, ouina pelle se texit, ac seruum seruorem Dei se appellare cœpit. Sed factum ipsius & tyrannis secus docet. PORRO ex huius psychotyranni officina prodierunt Cardinales & infinita Monachorum agmina, quibus horrendis modis Ecclesiam Christi ista bestia vastauit & fere oppressit.

Contra huius bestiæ tyrannidem subinde Dominus excitauit pios & doctos viros, qui tyrannidem Papæ voce, scripto & sanguine oppugnarunt, & postremum in hac ætate beatum Lutherum in Germania excitauit, qui regnum Papæ potenti spiritu inuasit: errores reuelauit: concionibus & scriptis confutauit: & Ecclesiam iuxta Apostolicam obseruationem, et purioris Ecclesiæ exemplum reformauit. Nam cum videret totum mundum & Papatum conspirasse contra & aduersus Euangelium, ipse spiritu Dei auctus se mũdo opposuit, & veritatis viam alijs monstrauit. Vnde & nostra Ecclesia emendata, purum Euangelium Christi amplectitur, ordinat ministros vtiles Ecclesiæ, insistit

veſtigijs Apoſtolorum & primitiuæ Eccleſiæ, Abijcit inutiles ceremonias, quibus refertus fuit totus Papatus: retinet & ordinat pios ritus, quibus Eccleſia exercetur pie et vtiliter. Et quanquā primatum Papæ atq; omnem eius tyrannidem & imperandi libidinem execratur, tamen Eccleſia noſtra Danica, non eſt ἀκέφαλος, ſed agnoſcit cum Eccleſia Catholica vnum CHRISTVM regem & ſacerdotem. Deinde quantum ad diſciplinam externam attinet, agnoſcit magiſtratum ciuilem ius gladij habere, quod exercere debet ſecundū ſuas leges in reos. Agnoſcit etiam Eccleſiaſticam diſciplinam, qua ſuperiores legitime vocati ad miniſterium, vt Epiſcopi, Paſtores, Doctores in ſcolis, vti poſſunt ad coërcendos contumaces verbo, ſine vi corporali. Arma enim miniſtrorum verbi ſpiritualia ſunt, quemadmodum Paulus docet, 2. ad Cor. 10. Inter hos miniſtros agnoſcit etiam Eccleſia noſtra gradus dignitatis, & ordines pro diuerſitate donorum, laborum magnitudine ac vocationum dignitate, ac iudicat barbaricum eſſe, de Eccleſia hunc ordinem tollere velle. Iudicat cæteros miniſtros ſuis Epiſcopis oportere obtemperare in omnibus, quæ ad ædificationē Eccleſiæ faciunt, iuxta verbum Dei, ac vtilem Eccleſiæ œconomiam. Iudicat Epiſcopos ius habere in cæteros miniſtros Eccleſiæ, non deſpoticum, ſed patrium. Et quanquam fatetur noſtra Eccleſia, æqualem miniſtrorum verbi poteſtatē eſſe, quantum ad iuriſdictionem ſpiritualem attinet, de qua re poſtea

dicemus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

dicemus: tamen quia disciplina Christiana retineri non potest, nisi corrigantur vicia, & officia singulis debita commendentur, iudicat recte facere Episcopos, qui hortationibus & obiurgationibus nō solum laicos (vt vocant) verumetiam presbyteros in officio retinent. Hoc confirmatur non solum officij exequendi necessitate, verumetiam Pauli testimonio, qui suū Timotheū hortatur, ne presbyteros aspere obiurget, sed tanquam pater hortetur. Ex hoc Pauli testimonio duo aperte colliguntur: Primum Episcopos habere ius hortandi & obiurgandi non facientes officium. DEINDE quia frustra fiet obiurgatio & hortatio præfractis & contumacibus, vult Paulus, vt inferiores pijs præceptionibus, monitionibus & obiurgationibus superiorum cedant. Pijs dico, quia si Episcopi aliquid præceperint, quod non sit sui officij, hic modeste licet inferiori ministro quod imperatur recusare. DEINDE & hoc ex mandato Dei apertum est, quod episcopis vel verbū Dei corrumpentibus, vel supprimentibus nullo pacto sit obtemperandum. Episcoporum enim potestas ad ædificationem Ecclesiæ non ad destructionem se extendit. 2 Corinth. 13. Liquet & hoc, quod inferioris gradus ministris liceat superiores pie & modeste admonere, si quando recto pede ad veritatem Euangelij nō incedant. Neq; hoc ægre ferre debent Episcopi, sed tanquam patres benigne filiorum suorum hortamenta cū gaudio excipient. Sic Petrus admonitus est à Paulo, cum non recto pede ad veritatem Eu

angelij incederet. Sic Paphnutius presbyter sententiæ Episcoporum de interdicto sacerdotum coniugio obuiauit, cui pij Episcopi cesserunt.

HVNC ordinem amplectitur nostra Ecclesia, hos dignitatis in ministerio gradus seruientes decoro & disciplinæ agnoscit. Nec mouetur Anabaptistarum ac Libertinorum effreni libidine, qui Ecclesiam Christi barbaricum quendam hominum cœtũ, sine ordine fingunt: in quo cœtu nulla aut donorum aut laborum aut vocationum ratio habeatur, cum habeat nostra Ecclesia non solum exemplum Apostolicæ purioris Ecclesiæ, verumetiam mandatum Spiritus sancti, omnia ordinate & decenter ad ædificationem faciendi.

CAPVT XI.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

POTESTAS Ecclesiastica Symbolo clauium, Matth. 16. vbi dicitur Petro: Dabo tibi claues regni cœlorum, et quodcunq; ligaueris in terra, erit in cœlis ligatum, & quodcunque solueris super terram, erit solutum in cœlis, designatur. Claues itaq; regni cœlorum sunt, quibus regnum cœlorum aperitur & clauditur. At regnum cœlorum, quod est Ecclesia, administratur, hoc est, aperitur et clauditur prædicatione Euangelij. Proinde CLAVES REGNI

GNI cœlorum nihil aliud esse possunt, quam munus & potestas administrandi Ecclesiam Christi, idq; secundum verbum Christi. Appellationis ratio hæc est: Qui œconomi constituuntur in aliqua domo, ijs traduntur claues, vt omnia aperiant & claudant pro arbitrio domini sui. Inde factum est, vt clauium Symbolo in scripturis significetur domus administratio. Esa. 22. Dabo clauem domus Dauid super humerum eius, aperiet et nemo claudet, claudet et nemo aperiet. Hic aperte clauis domus Dauid significat administrationem regni Dauidici. Vnde ministri verbi, qui prædicatione verbi aditum ad cœlum patefaciunt recipientibus verbum, & clausum esse cœlum inobedientibus verbo docent, Oeconomi regni Dei, & claues regni cœlorum habere dicuntur. Quare ECCLESIASTICA POTESTAS recte definitur esse facultas Ecclesiæ data, qua ipsa recipit (quos iubet Dominus, remissis peccatis) in consortium regni ipsius: reijcit quos ipse reijci præcipit: pascit receptos, & regit verbo, Sacramentis & disciplina, vt veterem hominem indies magis magisque aboleant, & nouum instaurent. Eijcit rursus ex consortio regni Christi, qui suis moribus promerebant, ac iterum eiectos, si egerint pœnitentiam, recipit. Postremum vocat ministros ad ministerium verbi, quibus hanc administrationem cõmendat. Hæc vera Ecclesiasticæ potestatis est descriptio, quæ in genere ita quoque definiri potest, quod sit munus Ecclesiæ collatum, quo ipsa administra-

niſtrari debeat iuxta verbum Dei. Quod autem in verbo Dei fundata debeat eſſe hæc poteſtas, ex eo liquet, quod Paulus omnem poteſtatem à Deo datã Eccleſiæ ad ædificationem (fidei) dicat: Nũc autem quicquid pertinet ad ædificationem fidei id verbo Dei continetur. Proinde poteſtas Eccleſiaſtica omnis vt ex verbo eſt, ita in eodem verbo incluſa exiſtit. Et cum Dominus Ioan. 7. dicit. Doctrina mea non eſt mea, ſed eius qui miſit me, miniſtris Euangelij omnibus quam in docendo regulam ſequi debeant, ſuo exemplo præſcribit. Non igitur Eccleſiæ poteſtas infinita eſt, ſed certis limitib. definita, vt quæ verbo Dei ſit ſubiecta & ei incluſa. EX HIS etiam manifeſte colligitur, tria requiri in poteſtate Eccleſiaſtica. 1. Vt à Deo ſit data. 2. Vt in ſalutem & ædificationem Eccleſiæ exerceatur. 3. Vt verbo Dei nitatur. Data quidem eſt toti Eccleſiæ, ſed eam rite exercent, qui mandato eius fideliter obediunt legitime vocati, idq; ſi verbum Dei tanquã vnicam agendi regulam ſequantur. PORRO hæc Eccleſiaſtica poteſtas duplex eſt, nimirum Ordinis & Iuriſdictionis. ORDINIS POTESTAS eſt miniſterium verbi, quo recipiunt in Eccleſiam eos, qui vel dant ipſi Chriſto nomina, vt illa tria millia hominum, qui ad concionem Petri, compuncti corde crediderunt, quos Petrus recipit in Eccleſiam communicato Baptiſmo. Vel qui offeruntur Eccleſiæ per credentes, vt, Infantes, qui pro ſe loqui non poſſunt, quos Dominus nihilominus vult recipi in Eccleſiã,

iuxta

iuxta illud: Baptizantes omnes gentes, in quorum numero infantes includuntur. Deinde eadem potestate in Ecclesiam receptos regunt doctrina, Sacramentis et ceremonijs. Hanc potestatem ideo ordinis esse dico, quia certam et ordinatam regulam habet, quam semper sequi debet, nec in bene constituta Ecclesia requirit deliberationẽ, aut senatus Ecclesiastici sententiam, sed ad ministerium vocati ministri, iuxta ordinis præscripti rationem se gerunt, quantum quidem ad publicam functionem attinet. ALTERA PARS potestatis Ecclesiasticæ est IVRISDICTIO, quæ maxima ex parte pendet à potestate clauium. Hæc nihil aliud est, quam ius spiritualem politiam conseruandi. Et in tribus consistit. 1. In cognitione veræ doctrinæ. 2. In improbatione falsæ doctrinæ. 3. In disciplina.

QVOD autem ECCLESIA VNIVERSALIS habeat ius cognoscendi veram doctrinam, testantur plurima testimonia. Christus inuitat ad se omnes, vt à se discant. Apostoli mittuntur vt doceant. Deus requirit noticiam sui verbi, sine qua salus nemini contingere potest. Quare horrendo sacrilegio tenentur Papistæ, qui laicos arcent à lectione sacrorum librorum, & interdicunt, ne sacra Biblia vulgata lingua excudantur, et legantur à laicis (vt vocãt) qua re declarant se immanes hostes esse salutis hominum, quos Dominus Luc. 11. obiurgat dicens: Væ vobis legisperitis, qui tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.

Item

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Item Matth. 27. Væ vobis Scribæ et Phariſæi, Hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines, vos enim non intratis, nec aduenientes ſinitis intrare. Hæc vehemens obiurgatio pertinet ad omnes omnium temporum Phariſæos, qui ſibi docendi ius vendicant, ſed interim veram viam ad Chriſtũ intercludunt. DEINDE quod ius habeat Eccleſia improbandi falſam doctrinam, oſtendit mandatum Chriſti, Matth. 6. Cauete à Pſeudoprophetis. Matt. 8. Lucæ 12. Cauete à fermento Phariſæorum. Item ad Galat. 1. Si quis aliud docuerit Euangelium, anathema ſit. TERTIA Iuriſdictionis pars eſt DISCIPLINA, qua membra corporis Chriſti, hoc eſt, Eccleſiæ inter ſe cohærent. Nam vt doctrina ipſa eſt veluti anima Eccleſiæ: Ita diſciplina inſtar neruorum eſt, quibus membra ſuo quoque loco aptantur, connectuntur & continentur. Huius diſciplinæ magna laus eſt. Prædicatur enim eſſe ſanitatis ſubſidium, ordinis fundamentum, vnitatis vinculum. Nam ſine diſciplina nulla domus, nulla Reſpublica incolumis perſiſtere poteſt. Et quia quæq; familia, quo honeſtior fuerit, eo iuſtiorem ſectatur diſciplinam, par eſt, vt omnium honeſtiſſima familia Chriſti, hoc eſt, Eccleſia, optima diſciplina regatur. Quare huc pauca de diſciplina Eccleſiaſtica adijciam, idq; non ex Pontificijs decretis, quæ ſapiunt tyrannidem: ſed ex verbo Domini, traditione Apoſtolica & exemplo purioris Eccleſiæ.

DEFINITVR autem DISCIPLINA ECCLE-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

CLESIASTICA hoc pacto: ꝙ sit pædagogia quædam, qua homines in familiam Christi recepti coërcentur, & ad pietatẽ, iusticiam, modestiamq; assuefiunt, ne quid adeo augusta professione indignũ committant, sed vt iuxta doctrinæ Euangelicæ præscriptum singuli suũ officiũ faciant. EST AVTEM hæc disciplina duplex. COMMVNIS & CLERI PECULIARIS. Illi subesse omnes debent ex æquo, huic soli clerici. Porro Communis duplex est: Ordinaria & Extraordinaria, de quibus distincte deinceps dicendum est, ac primum de ordinaria.

ORDINARIA itaq; disciplina est, quæ verbum Dei ac traditionẽ Apostolicam pro regula habet, à qua nunquam licet discedere. Est enim iuris diuini ac dependet proprie à potestate clauiũ. Hæc quia lapsus contra legitimã viuendi rationẽ corrigit, PRIMVM lapsuum genera nobis sunt explicanda: DEINDE qualis disciplina in singulis obseruari oporteat: POSTREMO penes quos sit corrigẽdi facultas, declarandum est. LAPSVS itaq; disciplina corrigendus duplex est: Occultus nimirum & manifestus. OCCVLTVM voco, cuius vnus aut pauci admodũ sunt conscij. MANIFESTVM vero, qui est publice notus & apertus. Occultus rursus aut ex ignorantia aut ex infirmitate, aut ex malicia contingit. Manifestus seu publicus aut delictum est, aut flagitium. DELICTVM quidem quod errore vel infirmitate perpetratur, aut etiam casu inopinato: FLAGITIVM vero est enorme scelus, vt homicidium, adulterium vsura,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

vsura, furtum &c. Deinde flagitiorum alia multitudinem inuaserunt: alia paucos tantum de multitudine. Nunc qualis in his lapsibus disciplina adhibenda sit videamus.

Si itaq; LAPSVS OCCVLTVS est, regula emendandi ac corrigendi, quam Dominus præscribit Matth. 18. sequenda est. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, vade & argue eum inter te et ipsum solum. Si te audierit: lucratus es fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum aut duos, vt in ore duorum aut trium testium consistat omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi velut Ethnicus & Publicanus, hoc est, prophanus et impius. Amen dico vobis, quæcunq; ligaueritis super terram, erunt ligata in cælo, et quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta in cælo. IN HAC concionis Christi pericopa, quatuor sunt nobis diligenter obseruanda. PRIMVM est mandatum Christi, quod nemo contemnere citra magnum sacrilegium potest. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, id est, te conscio vel sub tua conscientia. Nam in græco est εἰς σὲ, quod phrasi græca non significat contra te, sed coram te, seu te conscio. Esset enim contra Christi doctrinam, propriam iniuriã persequi. DEINDE monstratur hic præcipuum disciplinæ Ecclesiasticæ fundamentum, quod est priuata correptio. Vade, inquit, & argue eum inter te & ipsum solum. TERTIO loco indicantur gradus priuatæ correptio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

reptionis, et tres enumerantur. Primus vt arguas ipſum pro modo delicti inter te et ipſum ſolum: hoc cum dicit Dominus, non vult vt peccatum fratris, quod tibi ſoli aut pauciſſimis eſt notum, omnibus manifeſtum facias, hoc enim cũ caritate fraterna pugnat, & magis ad deſtructionem quam ædificationem facit. Nam alijs ſcandalo eſt poſtquam enotuit factum. Quod ſi hoc primo gradu promoueris aliquid, & emendauerit ſe reus frater, feciſti officium & lucratus es fratrem tuũ. Verum ſi hac via nihil profeceris, gradus ſecundus tentandus eſt: hoc eſt, adhibebis vnum aut alterum teſtem tecum ac in ipſorum præſentia conaberis fratrem in viam reuocare. Quod ſi fruſtra feceris, adhuc non deſperandum de fratre, ſed extrema tentanda ſunt, & coram Eccleſia, hoc eſt, vel coram ſenatu Eccleſiaſtico, vel coram pluribus fratribus, contumacem obiurgabis, vt vel hoc pacto ſuffuſus rubore reſipiſcat Verum ſi hac via nihil ſuccedit, habendus eſt pro impio & prophano, qui nihil habet commune cum Eccleſia Chriſti. Tunc enim vero iſti contumaci continget, quod Salomon Prouerb. 15. dicit: Qui increpationes odit morietur. POSTREMO Eccleſiæ iudicium ratum fore in cœlo Dominus pronunciat his verbis: Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata in cœlo. Sed de hoc iudicio Eccleſiæ infra plura dicenda ſunt.

PORRO SI LAPSVS fratris fuerit MANIfeſtus, ſequendum eſt præceptum et factum Pauli.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

1. Tim. 5. præceptum habetur in hunc modum: Peccantes coram omnibus argue, vt et cæteri timorem habeant. Hoc præceptum nisi intelligatur de manifestis peccatis, cum mandato Domini iubentis arguere fratrem inter te & ipsum solum, stare non potest. Quare non dubium est, quin de emendatione publicorum delictorum intelligendum sit hoc Pauli præceptum. Factum Pauli quo præceptum confirmatur, habetur ad Galat. 2. Vbi Petrum palam in facie Ecclesiæ obiurgauit. Fuit enim lapsus Petri Ecclesiæ præsenti cognitus. Ex his duas colligamus regulas. PRIOREM: In occultis delictis corrigendis procedendum est secundum gradus à Domino præscriptos, nimirum, vt primum solus, deinde adhibitis testibus, postremo coram Ecclesia, seu quibusdam delectis viris, quorum pietas & grauitas est spectata, fratrem delinquentem corripias. POSTERIOREM: In manifestis delictis statim procedendum esse ad solennem Ecclesiæ correptionem, idque cum vt lapsus emendetur, tum vt reliqui fratres timeant, & ipsius exemplo reddantur cautiores. VERVM quemadmodum in occulto lapsu, ita etiã in publico prudenter castigatio adhibenda est. Si enim quis lapsus est ignorantia aut infirmitate, sufficit paterna & blanda admonitio cum exhortatione in posterum vitandi tale delictum. At si ex malicia peccatum est, lapsus quidem occultus seuerius corrigendus. Manifestus vero excommunicatione feriendus est, sed ita tamẽ omnia moderanda sunt

ne

ne castigationis seueritas errantem in desperationem adigat. Est enim æquitate & clemẽtia temperanda disciplina Ecclesiæ, ne rigor modum excedat. Seueritate quidem opus est, ne impunitate, quæ peccandi illecebra est, mali reddantur audaciores. Ac rursus quia periculum est, ne is, qui castigatur, animum despondeat, adhibenda est moderatio, nempe vt Ecclesia simul atque resipiscentiam illius certo cognouerit, ad dandam veniam sit parata. Loco huius regulæ de moderatione, sit nobis consilium Pauli 2. Cor. 2. qui obsecrat Corinthios, vt incestum resipiscentem caritate prosequantur, condonent ei flagitium, ac pœnitentem consolentur, ne forte abundantiori tristicia absorbeatur. Quemadmodum enim correptio fraterna à caritate proficisci, ita etiã in emendationem & ædificationem fratris delinquentis tendere debet. Id quod euincitur ex finibus disciplinæ Ecclesiæ, vnde consilium in corripiendis fratribus omnino petendum est.

SVNT autem tres FINES castigationis Ecclesiasticæ, ac potissimum EXCOMMVNICATIONIS. PRIMVS est, ne cum Dei contumelia inter Christianos nominẽtur, qui turpẽ ac flagitiosam vitam degunt. SECVNDVS, ne assidua malorum cõsuetudine boni corrumpantur. Modicum enim fermentum totã massam corrũpit. TERTIVS, vt lapsi pudore suffusi tandem resipiscant et reconcilientur Ecclesiæ. Ex his finibus satis apparet, in castigatione Ecclesiastica gloriam Dei quærendam, ædifi-

cationem Ecclesiæ, & resipiscentiam lapsi fratris, quo si respexerimus, non erit difficile severitatem æquitate & clementia temperare.

RESTAT vltima distinctio, qua flagitia alia in multitudinem grassantia, alia paucorum esse dixi: de quibus hoc loco in vniuersum tenendū est: Quod suo genere omnino digna sint excommunicatione, vt testatur dictum Pauli 1. Corinth. 5. Si quis frater nominatur inter vos, vel scortator, vel auarus, vel idolorum cultor, vel ebriosus, vel maledicus, cū huiusmodi nec cibum sumere permitto. Verum hic prout status est præsentis Ecclesiæ, cauendum est, ne in maiorem destructionem adhibeatur excōmunicatio, & ex medicina fiat venenum. Quare censeo sequendas esse duas regulas Augustini, quarum prior est de peccatis in multitudinem grassantibus qualia, prob dolor, in hoc regno sunt, ebrietas, luxus vestium, commessationes, vsura, & huius generis fere infinita: Non aspere, inquit, quantum existimo non duriter, non modo imperioso, ista tolluntur magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. Hoc Augustini consilium regulam præscribit agendi cum multitudine peccantiū: quæ regula confirmatur ex finibus excommunicationis supra positis. Nam si hic excommunicatio adhiberetur, magis turbaret paucos bonos infirmos, quam corrigeret multos animosos malos. Neq; tamen ex eo sequitur, non esse taxanda publice grassantia scelera-

lera, sed tantum modum castigandi temperare oportet, publicæ pacis gratia. De paucorum flagitijs hãc dat regulam Augustinus: Seueritas exercenda est in peccata paucorum. Hæc enim stare potest cum correptionis Ecclesiasticæ finibus.

PORRO hic duo genera hominum admonere oportet: Nimirum infirmos, ne deficiant ab Ecclesia propter grassantia flagitia, et MINISTROS verbi, ne vel despondeant animum, vel omnino munus docendi abijciant, cum parum admodum se proficere suis laboribus & vigilijs animaduertunt. INFIRMI itaq; sciant, abstinendum esse à flagitiosis quantum ad priuatam conuersationem attinet, non quantum ad Ecclesiæ externam communionem, nisi censura Ecclesiæ fuerint excommunicati. Nec cum his pugnat præceptum Apostoli, 2. ad Thess. 3. Præcipimus autem vobis fratres in nomine Domini Iesu Christi, vt subducatis vos ab omni fratre ambulante inordinate. Non enim hic Paulus de externa Ecclesiæ communione agit, sed de priuata conuersatione & familiaritate. In libertate enim nostra ac facultate positum est, an familiariter versari cum sceleratis velimus, nec ne. At in arbitrio nostro ne quaquam positum est, à communione Ecclesiæ abstinere. OBSERVETVR & hæc regula Augustini: In corripiendis fratribus, misericorditer corripiat homo quod potest: Quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat ac lugeat. Ministri verbi huius regulæ sint memores, quod omnis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

pia ratio & modus Ecclesiasticæ disciplinæ vnitatem spiritus in vinculo pacis intueri semper debeat Quisquis igitur vel quod potest arguendo corrigit, vel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit: vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat, hic à maledictione liber & solutus est: ita enim eradicanda sunt zizania, ne frumenta lædantur.

IAM PENES quos sit corrigendi facultas breuiter est dicendũ. Quantum igitur attinet ad PRIVATOS lapsus omnium Christianorum, qui eius lapsus sunt conscij, officium est eos corrigere doctrina admonitione & obiurgatione, iuxta gradus à Christo præscriptos, qui supra enumerati sunt & declarati. PVBLICA DELICTA à ministris verbi palam coram omnibus arguenda sunt, si videbitur ad ædificationem facere. Idq; non vnius pastoris censura, sed vel totius Ecclesiæ, vel saltem quorundam grauium virorum, qui vice totius Ecclesiæ fungun tur, fieri oportet, ita tamen vt pastor toti Ecclesiæ excommunicationis sententiã pronunciet. Hæc enim ratio excommunicandi in primitiua Ecclesia seruata est, & habet pro regula Apostolicam traditionem 1. Corin. 5. Præterea eiusdem Ecclesiæ est, emendatos in Ecclesiam recipere per ministros verbi, qui ministri pœnitentiam seriam eorum, qui reconciliari Ecclesiæ cupiunt, exponere debent. Hactenus de ordinaria disciplina, quæ proprie depẽdet à potestate clauium, huic subseruit ordinatio certi tẽ

poris,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

poris, loci, quando & vbi populus conuenire debeat, ad audiendum verbum, & ad sacram Cœnam. Hæc ordinatio tametsi quantum ad certi temporis & loci circumstantias attinet, est libera, vt quæ non obliget nos verbo Dei, tamen quantum ad genus attinet, iuris diuini est. Omnibus enim mandatum est verbum audire, & participare Sacramentis. Quapropter nemo pius certam temporis & loci, quando & vbi verbum & Sacramenta tractabuntur, ordinationem contemnit, sed libenter se huic disciplinæ Ecclesiasticæ parti subijcit. Nec hoc pugnat cum Cristiana libertate. Nam qui in Christo sunt liberi, vt sciunt se per CHRISTVM à peccato, maledictione Legis, ac ritibus humanis esse liberos: Ita quoque norunt, se disciplinæ et ordinis gratia, quantum ad externum Ecclesiæ regimen attinet, honestæ ac piæ disciplinæ subiectos esse HACTENVS de communi disciplina & ordinaria dictum est: nunc paucis de extraordinaria dicendum.

HÆC nec tempus, nec modum, nec formam præscriptã verbo Dei habet: sed in Ecclesiæ arbitrio posita est, & temporum rationem cum euentu habet, vnde in hac extraordinaria disciplina respicere oportet ad tria tempora, præteritum, præsens et futurum. Ad PRÆTERITVM, vt si aliquid præter opinionem euenit, veluti magnorum virorum liberatio è periculis, felix Ecclesiæ & ministerij verbi successus, propagatio doctrinæ in alijs nationibus.

Hic officium ministrorum verbi fuerit, consentientibus præcipuis Ecclesiæ membris populum certo tempore conuocare, ac ad gratiarumactionem inuitare. Ad PRÆSENS, vt si grassari incipiat pestilentia, vel fames, vel bellum, hic populus conuocandus est: exhortatio ad pœnitentiam, ieiunium, preces, instituenda est. Ad FVTVRVM tempus, vt si vel clades aliqua imminere videtur, vel aliqua magna deliberatio, siue de religione, siue de statu politico ineunda est, piorum pastorum officium fuerit, hortari populum ad solennes preces, vt Dominus pericula imminentia vel auertat prorsus, vel conuertat in sui nominis gloriam, ac deliberationes instituendas suo spiritu gubernet. Hæc extraordinaria disciplina cum Prophetarum, tum Apostolorum puriorisque Ecclesiæ exempla habet. Quare nequaquam vbi res postulat, negligenda est.

NVNC restat disciplina, quam CLERI PECVLIAREM dixi. Hæc canone & executione constat. CANON versatur circa quatuor. ALIAS enim circa certarum rerum prohibitionem, vt ne quis clericus venationi, ne quis aleæ, ne quis commessationi, ne quis fœnori aut mercaturæ vacet, ne quis lasciuis saltationibus intersit. ALIAS circa certa exercitia, vt sunt cantationes, sacræ lectiones, vigiliæ: ALIAS circa officiorum in Ecclesia distinctionẽ, vt in Ecclesia alius doceat, alius recitet aliquid ex sacris literis, alius præsit Cœnæ Dominicæ. ALIAS circa pœnas, quarũ gradus fuerunt, priuata obiur-

obiurgatio ab Episcopo, publica à consessu Episcoporum & Presbyterorum, depositio ab officio, excommunicatio, Extremus gradus fuit anathematizatio, quæ solum adhibebatur contra obstinatos hæreticos, quales fuerunt Arius, Cerinthus &c. Veteris enim Ecclesiæ mos fuit, sine vi externa in suum clerum animaduertere. HVIVS DISCIPLINÆ executio potissimum Episcopis commissa erat, qui ideo aliquando bis, aliquando sæpius in anno synodos prouinciales conuocabant, vbi nõ vnius Episcopi censura, sed totius cleri collecti sententia res agebatur. In hisce synodis de doctrina, de moribus, de ceremonijs, de disciplina, atque alijs rebus Ecclesiæ vtilibus tractabatur, atq; tantisper res feliciter successit, donec dominandi libido inuasit Papam, aliosque creatos ab eo Episcopos. HÆC DE DISCIplina Ecclesiastica communi et clericali dicta sint.

VERVM si quis cupit priuati hominis disciplinam, sciat eã in quatuor consistere, vt suos affectus petulantes et cogitationes prauas meditatione verbi & oratione domet: vt verba pietate regat: vt facta ad normam legis exigat: vtque gestus similiter pietati congruos amet. Sed de his satis: nunc de tertia hierarchiæ Ecclesiasticæ parte dicendum est.

CAPVT XII.

DE AVTORITATE ECCLESIASTICA.

CVM potestate coniuncta est AVTORITAS, in qua duo consideranda. Vnum, Quarum rerum sit. Alterum, penes quas personas resideat Ecclesiæ autoritas. Duas res subijciunt Ecclesiæ autoritati, traditiones nimirum & interpretationes scripturæ. TRADITIONES sunt ritus, qui absq; scriptura traditi dicuntur, vel ab Apostolis, vel post Apostolos à sanctis Patribus. Huius generis sunt baptisma infantium, obseruatio diei Dominicæ, quod Cœna Domini à ieiunis celebretur & à ieiunis percipiatur, Item canones plerique de disciplina Ecclesiæ & cleri. Sed quid sentiendum sit de huiusmodi traditionibus, vide in locis Theologicis Philippi. Interpretationes scripturæ sunt peculiaria dona Dei, quibus eruuntur & in lucem producuntur, quæ obscura videbantur. In hoc genere sequenda est regula Pauli, nimirum quod omnis scripturæ interpretatio debeat esse analoga fidei, hoc est, conuenire debeat cum primis et apertis pronũciatis scripturæ, continentibus veræ religionis fundamenta. DEINDE & hoc discrimen obseruetur quod dicta interpretũ sint in triplici genere. ALIA enim sunt demonstrata, alia probabilia, sed præter scripturam, alia pugnantia cum scriptura, PRIMI generis summa est autoritas, nam eiusdem firmitudinis sunt, quæ immota consequentia ex verbo aperto Dei colliguntur, atque ipsa oracula Dei. Huc pertinet symbolum Nicenum Athanasii. MEDIVM genus tantisper propter autoritatem Patrum retineri

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

neri potest, donec à Sophistis in malam consequentiam trahatur. De postremo genere vtilem tradit regulam Ambrosius lib. 1. Officiorum: Nos noua omnia, quæ Christus non docuit, iure damnamus, quia fidelib. via Christus est. Si igitur Christus non docuit, quod docemus etiam nos, id detestabile iudicamus. Proinde quicquid ex Patrum scriptis cum autoritate scripturæ congruit, cum laude illorum accipiendum: quod autem non congruit, cum pace illorum respuendum est, sed de his supra.

RESTAT vt dicatur, penes quas personas resideat autoritas Ecclesiæ. Papa sibi hanc autoritatem vendicat, sed falso: Est enim autoritas Ecclesiæ fundata in oraculis Dei, contra quæ nulla humana autoritas valet. Quare sciendum est, hanc AVTORITATEM penes totam & vniuersam Ecclesiam esse, sed diuersimode. MAIOR enim est eorũ in Ecclesia autoritas, qui ex veris fructibus spiritus declarant, se spiritum Christi habere. Item MAIOR piorum ministrorum quam laicorum. AMPLIOR adhuc penes pios doctores, longo tempore exercitatos. GRANDIOR adhuc penes piorum consilia, vbi ex fructibus spiritus Christi adesse cognoscitur. Verum hic iuxta consiliũ Pauli 2. Cor. 11. probandi sunt spiritus, an ex Deo sint, quod nulla alia re certius fieri potest, quam ipsa scriptura, ipsa lege Dei, ad quam Dominus ipse probationem spirituũ exigendam præcepit, Deut. 13. his verbis: Si surrexerit in medio tui Propheta, qui somnium vidisse se

se dicat, & prædixerit signum atq; portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi: Eamus et sequamur Deos alienos, quos ignoras, et seruiamus eis, non audies verba prophetæ illius aut somniatoris, quia tentat vos Dominus Deus vester, vt palam fiat, vtrum diligatis eum, an non. In toto corde, & in tota anima vestra, Dominum Deum vestrum sequimini, & ipsum timete, & mandata illius custodite, & audite vocem eius, ipsi seruietis, & ipsi adhærebitis. Quod autem interpretationem scripturarum certis personis, & certo hominum ordini asscribunt, falsissimum est. Nam interpretatio scripturarum donum Dei est, quod largitur Dominus in Ecclesiæ suæ ædificationem cuicunq; voluerit. Hæc breuiter de Hierarchia Ecclesiastica, et eius partibus sint dicta.

CAPVT XIII.

SATISFACTIO.

VT autem doctrina de SATISFACTIONE clara & perspicua habeatur, PRIMVM de ciuili satisfactione: SECVNDO, de ea quæ coram Deo valet: TERTIO, de Ecclesiastica satisfactione dicendum est.

CIVILIS SATISFACTIO duplex est. Hominibus enim læsis dupliciter satisfit. VNO MODO, cum hi qui offenderunt, læsis tantum præstant rei vel

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

vel officij, vt id quod læsis iniuria detractum est, iure compensatum habeatur. ALIO MODO, cum hi, qui offenderunt, culpam tantum agnoscunt, & dolere eam sibi testantur, veniamq; supplices orāt, cum officij in posterum plenius præstandi promissione. HÆC duplex ciuilis satisfaciendi ratio ad tribunal Dei accommodari potest, sed hoc seruato discrimine. Quantum enim ad priorem attinet modū satisfaciendi, solus Christus satisfecit Patri pro iniuria DEO ab humano genere illata. Hunc enim solum Scriptura prædicat eum esse, qui sua victima Patrem cœlestem placauerit, vnde solus est expiatio pro peccatis nostris. Supra eum solum correctio pacis nostræ, per solum eius nomen obtinetur remissio peccatorū. Vnde constat ex Scriptura, quod hic Iesus Christus sit iusta satisfactio pro omni offensa qua cœlestem Patrem offenderat genus humanum. Huius satisfactionis soli credentes participes sunt. Quare sacrilegium est, tribuere vlli rei hanc satisfactionis gloriam, quæ soli Christo competit. Verū quia iustificati satisfactione Christi sæpe labimur, ac Deum offendimus quotidianis erratis, & deinde supplices per veram pœnitentiam deprecamur culpam per Iesum Christum, dicimur interdum à sanctis patribus Deo satisfacere, sed vt filij offensum patrem pœnitentia sibi conciliant. Hinc Cyprianus: Offerimus vobis animi & consilij nostri salutare munus, & quia odisse non licet nobis, & sic Deo plus placemus, dum nullam pro iniuria vicem

cem reddimus, hortamur, dum facultas, dum aliquid de seculo superest, Deo satisfacere, & ad veram religionis candidam lucem de profundo tenebrosæ superstitionis emergere.

ECCLESIASTICA SATISFACTIO pars est disciplinæ Ecclesiæ, & refertur non ad tribunal Dei, sed ad placandum offensos fratres in Ecclesia. Fuitque olim ritus externus Ecclesiæ, non pertinens ad conscientiam seu remissionem peccatorum coram Deo, sed duos alios fines habuit, vt explora retur, an serio redirent lapsi ad Ecclesiam, deinde etiam vt alij admoniti diligentius regerent mores, ne simili pœna aliquando lapsi castigarentur. Hæc satisfactio publicæ pœnitentiæ pars tertia olim numerabatur. Nam pœnitentiam, quam requirebant à lapsis coram Ecclesia quando recipiebantur, diuisserunt sancti Patres in CONTRITIONEM (quæ ex lacrimis pœnitentis agnoscebatur) CONFESSIONEM (qua reus coram Ecclesia deplorabat suum lapsum) & SATISFACTIONEM, qua satisfiebat Ecclesiæ. Has postea indocti Monachi ad conscientiam trāstulerunt. Hæc, quia ad potestatem Iurisdictionis pertinebat, non priuato vnius pastoris arbitrio, sed maturo deliberatoq; seniorum consilio, res gerebatur, ne quid imperito aut intempesti uo zelo fieret contra caritatis regulam, aut etiam ne crimen lapsi propalatum vnius zelo maius scā dalum excitaret.

CAPVT

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

CAPVT XIIII.

CHRISTIANA LIBERTAS.

LIBERTAS CHRISTIANA est manumissio spiritualis, parta sanguine Christi, quam offert Euangeliū credentibus in Christum, per quam liberati à peccato, à damnatione legis ac ritibus humanis, donamur Spiritu sancto, vt formidolosæ nostræ conscientiæ pacificentur, & sub cruce gloriemur, certi quod breui liberator noster sit nos ex omnibus malis erepturus, vt amplius nō simus hominum serui, hoc est, humanarum traditionum: sed vt liber populus, ijs libere, boni ordinis, & decori seu disciplinæ gratia vtamur, citra opinionem iusticiæ, cultus, meriti, necessitatis. Hæc descriptio multa continet. PRIMVM, quod libertas Christiana non sit ciuilis aut carnalis, sed spiritualis, vt quæ in Christi regno spirituali locum habet, & in conscientia dominatur. DEINDE quia natura sumus serui peccati, monet descriptio, quod sanguine Christi sit hæc parta libertas, quæ vt offertur per Euangelium ita fide recipienda est. Si enim Filius vos liberauerit (inquit liberator noster) vere liberi eritis.

DEINDE recitantur quatuor gradus huius libertatis, qui tametsi natura coniuncti sunt, tamen eos discerni vtile est, vt cor pium inde maiorem consolationem haurire possit. PRIMVS itaq; gradus

dus est liberatio à peccato, cum quo SECVNDVS libertatis gradus coniunctus est, liberatio à maledictione legis. Christus enim (inquit Paulus) redemit nos à maledictione Legis, factus pro nobis maledictum. Et significanter dicitur, à maledictione legis, nam quantum ad obedientiam legis moralis pertinet, omnes adoptati sumus, vt Domino seruiamus, præstemusque ei iuxta verbum obedientiam. TERTIVS gradus est donatio Spiritus sancti, per quem non solum confirmatur primus & secundus, verumetiam viuificamur ad præstanda ea opera, quæ spiritualis vita requirit. Et tametsi opera sic facta propter viciositatem carnis minime satisfaciũt præcepto tamen placent propter adoptionis spiritum, quo donati sunt credentes. QVARTVS gradus est, quod liberi simus à ritibus, non solum Mosaicis, verumetiam ab omnibus humanis ritibus, quantum quidem ad conscientiam attinet. De hoc gradu Paulus ad Galatas, & ad Colos. disputat.

VSVS.

VERVM ne quis abutatur hac libertate, FINES quoque adiecti sunt, vt, pacificatio conscientiarum contra peccatum & sententiam legis, Consolatio in cruce, liber vsus rituum externorum, ne conscientijs nostris laqueos iniiciant humanæ traditiones. At ne quis omnes ritus contemnat, pietas, caritas que suadent, vt pios ritus ordinis disciplinæque gratia seruemus, modo ne cultus Dei necessarius aut opinio

opinio iusticiæ, meriti & necessitatis in illis colloce tur.

CAPVT XV.

CEREMONIA.

CEREMONIÆ sunt ritus & ordinationes, ad regendam Ecclesiasticam politiam institutæ. Harum ALIÆ pugnant cum verbo Dei, quales pleræque hodie Papistarum, à quib. liberos nos esse superiore capite declaratum est: ALIÆ non pugnant cum verbo Dei, sed AVT apertum verbum & mandatum habent, vt Baptismus et Cœna Domini, AVT faciunt reuera ad conseruandam doctrinam & politiam Ecclesiasticam, & sunt à senatu Ecclesiastico ordinatæ, vocanturque à Paulo παραδόσεις, id est, traditiones. Hæ traditiones aut decori aut ordinis gratia institutæ esse debent. DECORI quidem partes duæ sunt: PRIOR est, vt excitemur ad pietatem illis adminiculis, POSTERIOR, vt modestia & grauitas in pietatis tractatione eluceat. Quare nec ἄσημοι, nec histrionicæ esse debent, quales pleræque in Papatu fuerunt. ORDINIS vero partes sunt tres. 1. Vt præsidentes habeant certam agendi regulam. 2. Vt auditores assuefiant ad obedientiam & disciplinam. 3. Vt bene composito Ecclesiæ statu paci & tranquillitati consuletur. Sed de hac re supra dictum est.

CAPVS XVI.

ADIAPHORA.

TRIPLICIA sunt opera. QVÆDAM enim opera necessario facienda sunt, vt quæ expresso verbo Dei præcipiuntur: QVÆDAM necessario cauenda sunt, vt quæ Deus aperto verbo prohibuit QVÆDAM sunt inter hæc media, quæ vsitate ἀδιάφορα vocantur, quæ Nazianzenus τὰ ἐν μέσῳ κείμενα vocat, de quibus quid sentiendum sit breuiter exponam.

VSITATE definiunt ἀδιάφορα res esse, quæ neque mandantur, neq; prohibenter verbo Dei aperto. Verum ne hic erretur, diligenter cauendum est, & inprimis tres regulæ obseruandæ sunt.

PRIMA, operis in specie non expresse præcepti vel prohibiti genus, aut est præceptum aut prohibitum: Si præceptum est genus, recte opus censetur ἀδιάφορον. At si genus prohibitum est, nequaquam opus ἀδιάφορον dici potest. Est enim in genere prohibitum. CELEBRARE Missas hodie Papistæ clamitant esse adiaphoron, quia vt nullibi esse præceptum, ita nec prohibitum esse vociferantur. Verum quia genus eius, quod est colere Deũ mandatis hominum, aperte prohibitum est: Sequitur ad hanc prophanationem Missaticam in genere interdictã esse, alioqui admitteretur implicatio contradictionis. Vnde sic definienda adiaphora colligo, quod vera

ra ADIAPHORA sint, cum genus quidem facti est mandatum, specierum vero circumstantiæ sunt liberæ & indifferentes, vt verbum audiendum est ex mandato Dei, decorum seruandum est & ordo. Sed circumstantiæ, loci, temporis, vestitus sunt liberæ & indifferentes.

SECVNDA regula: In adiaphoris & opus & vsus indifferentia esse debent. Adiaphorum natura est, candida et linea veste res sacras, vt Baptismũ, Cœnam Domini peragere. Verum si vsus non est liber, sed superstitionis gratia seruatur, non potest amplius inter res adiaphoras numerari, tũ enim, vt in casu confessionis adiaphora esse desinunt. Quare recte fecerunt ministri verbi, qui per nouas & Papatum redolentes constitutiones, noluerunt cogi ad recipiendas istas vestes, quas propter abusum et superstitionem iam longo tempore abiecerant.

TERTIA, Adiaphora considerari debent dupliciter. PRIMVM in se, vt sunt res mediæ absq; relatione ad personas. DEINDE ex ratione personarum quæ illis vtuntur. Si per se considerantur neq; placent neq; displicent Deo, vt quæ nec sub præceptum, nec sub interdictum ipsius cadant. Verum si ex personis considerantur, tenendum est hoc discrimen, quod personæ vtentes adiaphoris, aut sunt fideles aut non. Si sunt fideles, Deo placet obedientia in adiaphoris propter fidem fidelium, nec obstat quod Paulus dicit: Quicquid non fit ex fide, est peccatum, quia non omnino verbo Dei carent;

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

vera adiaphora, Imo habent verbum quantum ad genus facti attinet, vnde æstimationem càpit opus coram Deo, vbi fides accedit. Ezechias non habuit verbum expressum de tollendo æneo serpente: attamen placuit Deo, quia genus facti mandatum est, nimirum tollere idololatriam, et idololatriæ occasiones. Quare hoc factum Ezechiæ ex fide profectũ placuit Deo, eiq; gratus cultus fuit. At si vtentes adiaphoris sunt infideles, polluta sunt & mens & conscientia illorum, qui illa faciunt. Nam quicquid non fit ex fide, peccatum est, hoc est, reum, pollutum ac maledictum coram Deo.

CAPVT XVII.

SCANDALVM.

SCANDALVM in genere est, quicquid alijs vel causa vel occasio offensionis est, & vsitate diuiditur in Datum & Acceptum. DATVM quidem vocant, cum aliquis efficacem causam lapsus alij præbet seu dat. ACCEPTVM vero, quod homines ex aliorum recte factis, aut alijs rebus accipiunt, sibi ipsis in ruinam. Verum quia nullum maius malum in mundo est, quam scandalum, et Christus dicit: Væ mundo à scandalis, vtile erit vtrumque genus additis regulis certis de cauendis et non cauendis scandalis explicare.

DATVM itaq; scandalum, si materiale seu fundamen

damentũ ſpectes, AVT oritur ex facto in ſe malo, AVT ex facto in ſe adiaphoro, ſed intempeſtiue facto, contra caritatis regulam. Vtrumq; quidem malum, ſed illud peius. Vtrumq; enim grauiter prohibitum eſt voce Dei. Et Chriſtus pronunciat, melius eſſe hominẽ demergi in mare, alligata mola aſinaria ad collum, quam vlli eſſe ſcandalo. Sunt igitur hæ regulæ diligenter obſeruandæ. PRIMA: Scandalum datum malo facto, hoc eſt, dicto, opere, doctrina, pugnantibus cum lege Dei, omnes quibus ſalus curæ eſt, non ſecus quam infernum cauere debent. SECVNDA: In vſu adiaphororum conſideretur triplex hominum genus. Quidam enim ſunt docti Chriſtianam libertatem, ideoq; firmi, quidam ſunt infirmi, quidem obſtinati & indociles. Coram extremis generibus, hoc eſt, primo & tertio, rebus adiaphoris vti licet: illis enim non eſt ſcandalo factum adiaphorum, imo gaudio potius & conſolationi. Nam ex mutua firmitudine in negocijs pietatis non parum gaudent vere pij: His quidem ſcandali occaſionem præbes, ſed non cauſam efficacem. Nam occaſionem offenſionis arripiunt ſua malicia, ideoq; acceptum eſt illorum ſcandalum, & non datum abs te. De MEDIO GENERE hæc ſeruetur regula: quod nihil contra caritatem proximi faciendum ſit. Qui enim in Adiaphoris offendunt infirmos, in Chriſtum peccant, percutientes illorum conſcientiam infirmam. Vnde Paulus: Si cibus ſcandalizat fratrem meum, nequaquam comedam carnes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

in æternum, ne fratrem meũ ſcandalizem. 1. Cor. 8. Loquitur enim hic Paulus non de firmis aut obſtinatis, ſed de infirmis duntaxat. Breuiter fides & dilectio fraterna ſatis admonere poſſunt, quando adiaphoris vtendum ſit & quando non.

RECIPIT et hoc ſcandalum, quod datum nominant, plura diſcrimina: Eſt enim PRIVATVM, quod vnum aut paucos offendit. Eſt et PVBLICVM, quod totum cœtum turbat, Vtrumq; ſuo genere malum eſt, verũ hoc poſterius multo grauius, vt quod pluribus nocet. SVMITVR & aliud diſcrimen à differentijs perſonarum, ALIÆ perſonæ in aliqua dignitate conſtitutæ ſunt, ALIÆ obſcuræ priuatã vitam degũt. Quod igitur datur à perſona in dignitate conſtituta, multo grauius eſt, & meretur grauiora ſupplicia, cum propter perſonam ipſam, quæ ſuum locum in quem à Deo euecta eſt, commaculat: tum propter homines alios, quibus lapſus cauſam præbuit efficaciorem ſuo facto. Vt enim quo ingentius fuerit ſaxum cadens ab alta rupe, eo plura fragmenta facit: ita quo dignior fuerit perſona, & in ſublimiore dignitatis culmine conſtituta, eo plures in lapſum ſecum trahit cum cadit. Vt, ſtudioſus peccans ebrietate, libidine, aut alio flagitio maiori offendiculo eſt, quam miles aut nauta, atq; ideo grauiori pœna coërcendus & puniendus eſt, nam plures ſecum in ruinã trahit. Dauid in regno Iudaico non ſolus peccauit, non ſolus fuit adulter aut homicida, attamen eius peccatum propter maius ſcandalum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

dalum inde ortum, in cõspectu Dei aliorum delictis longe atrocius erat. Ad eundem modũ de alijs iudicandum, iuxta dignitatis aut officiorum gradus. Atq; hæc de dato scandalo breuiter dicta sufficiant

ACCEPTVM SCANDALVM est, quod aliquis sibi sumit à rectè factis aliorum aut alijs rebus, quod duplex, docendi gratia constituam, nimirum, Humanum & Diabolicum. HVMANVM partim impiorum, partim piorum est. IMPIORVM quidem, quando impij offenduntur piorum aut rectè factis, aut libero Adiaphororum vsu, aut etiam externo habitu seu Ecclesiæ forma. Nam cum impij vident cruce premi pios, et esse veluti reiectamenta in mundo, occasionem inde maioris ruinæ accipiũt impij. Vt Iudæi, qui offendebãtur humilitate CHRISTI, & calamitate Ecclesiæ. Sic Cicero subiectione Iudæorum motus offendebatur adeo, vt conuicia coniecerit in Deum Iudæorum, & religionem ipsorum. Contra PII ACCIPIVNT scandalum, quando vident impios florere, & quando Ecclesia à tyrannis opprimitur, cum multi innocentes trahuntur ad supplicia, cum hæresibus turbari Ecclesiam animaduertunt. Verũ hoc scandalum rursus superant, partim confirmante eos Spiritu sancto, partim exemplis Ecclesiæ Christi, partim ardentibus precibus. Nec vllum præstantius est aduersus huius generis scandala remedium, quam opponere perpetuam consuetudinem Dei, qui in hoc mundo, ideo sinit suam Ecclesiam obrui varijs calamitatibus, vt

olim glorificetur cum Filio ipsius dilecto, DIABOlicum scandalum voco, cum homines præpostere captant, quæ ad peccandi licentiam obtendunt. Vt Cham, qui absq; dubio ita proterue insultauit patri vt sibi impune peccandi licentiã acquireret. Tales hodie videmus permultos, qui vitia sanctorum patrum plusquam studiose conquirunt, vti incestum Loth, ebietatem Noë, adulterium & homicidium Dauid, periurium Petri, durius iugum quod imposuit Aegyptijs Ioseph, rapinã Zachæi, vt sine pudore ad omnem nequiciam se proïciant. Imo ex hominũ vicijs quærunt, quomodo se obdurent ad Dei contemtum. Quare non immerito hoc genus scandali Diabolicum vocaueris, vt quod calumnijs fulciatur in contumeliam Dei.

CAPVT XVIII.

CRVX.

QVIA CRVX perpetuo Ecclesiam Christi comitari solet, necessaria est doctrina de cruce, vt pij armentur aduersus scandalum crucis. Est autem CRVX quæuis afflictio, cum totius Ecclesiæ, tum singulorum membrorum in Ecclesia. Et est multiplex: est animi angustia, est corporis vexatio est spiritus & carnis lucta, est ex præsenti & imminenti malo sæpe probatio, est in œconomia, politia & Ecclesiastico statu difficultas. Quatuor itaq; de

de cruce dicemus. PRIMVM, de causis crucis. DEINDE, discrimen inter crucem piorum & impiorum. TERTIO, Quo animo ferenda sit crux. POSTREMO, vnde consolatio petenda.

CAVSÆ autem CRVCIS, cum in nobis ipsis, tum extra nos quærendæ sunt. Sed vtrumq; genus varium est. In nobis enim tres causæ crucis inueniuntur. PECCATVM INHABITANS, CONCVPISCENTIA inde pullulans, & QVOTIDIANI LAPSVS, quos peccatum originis seu inhabitans per suas concupiscentias gignit. Iam nisi cruce premeretur caro, infinitos mortis & damnationis fructus ederet: adeo pestilens radix peccatū est originis, vnde Sancti potissimum conqueruntur vt Dauid cum exclamat: In peccatis concepit me mater mea. Animaduertit enim, inquantam ruinā per peccatū illud originis & eius concupiscentiam esset pertractus. Et Paulus, cum inquit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Nam ex lucta carnis & spiritus, tantam tribulationem in se sensit, quod optarit mori liberariq; ab hac cruce. Ob hāc igitur causam crux necessaria est Ecclesiæ, vt quasi freno & chamo cohibeatur caro, ne nimium ferociat aduersus spiritum. Hinc Dauid: Bonum est mihi, quod humiliasti me. Quādiu igitur in hoc mortali corpore manendum est, opus erit cruce, ad compescendam carnis ferociam, ne fructus carnis extinguant spiritum. ALTERVM GENVS eas crucis causas complectitur, quæ extra

nos quidem positæ sunt, sed tamen in nostrũ bonum cedunt, modo ne sub cruce succumbamus. Est autem hoc externum genus crucis Ecclesiæ quadruplex. NVNC enim Diabolus, NVNC membra Diaboli NVNC benignus Pater cœlestis, NVNC vocationis nostræ difficultas crucis est causa, de quibus sigillatim sed breuissime dicam.

1. Pet. 5. Diabolus circuit vt Leo rugiens, quærẽs quẽ deuoret, et quam multas calamitates in mundum inuexerit, testatur non solum primorum parentum lapsus, verumetiam totius orbis tristissima facies. Hic homicidio & mendacio ad euertendum regnum Christi vsus est, vtitur & vtetur donec hic mundus steterit. Quod autem vsque adeo sæuiat in Ecclesiam, potissimum facit odium cum aduersus totum genus humanum, tum præcipue aduersus Christum reparatorẽ generis humani, et eius sponsam Ecclesiam, cuius extremam perniciem perpetuo quærit, vt vna secũ æternis pœnis obnoxia reddatur, vtque Dominus rex & pontifex suo honore priuetur. Huius sæui hostis tyrannis non est æqualis in omnibus. Filijs enim contumaciæ pleno imperio imperat, eosque pertrahit tanquam bestias ad omnia flagitiorum genera, id quod non solum veteres historiæ, verumetiam præsens dies plus satis testatur. At filijs Dei facessit quidem negocia, sed ne pilum quidem capitis tollere potest sine Patris cœlestis voluntate, id quod historia Iob aperte docet. Quare si hic tuti esse velimus, militandum est nobis

in

in castris Christi, sub duce nostro, victore Satanæ, assumta πανοπλίᾳ Dei, quam Paulus Christianis militibus ad Ephe. 6. commendat.

MEMBRA Diaboli, hoc est: mali homines, hostes Dei, se Ecclesiæ Christi opponunt totis viribus, & non parum afflictionis illi inferunt. Hos in quatuor ordines distinguere licet. IN QVORVM PRIMO sapientes mundi collocantur, qui sophistica Ecclesiam Christi oppugnant. In horum catalogum omnia sectarum genera refero, quales sunt veteres & noui hæretici, qui sanam doctrinam calumniosè deprauant, suo duci Diabolo obsequium præstantes SECVNDVM ordinem obtinent tyranni in bellum contra Ecclesiam à sophistis producti, hi violenta manu Ecclesiam conantur opprimere. Horum quidam aperte Christianos gladio persequuntur, vt Turca, Saraceni, ac omnes aliæ prophanæ gentes. Quidam Christi nomen se magnificare simulant, interim flumine sanguinis piorum, cursum Euangelij occludere moliuntur, quorum post diabolum antesignanus est Papa antichristus. Hic sibi adiungit impios principes mundi, Cardinales, Episcopos, Abbates, Priores, Officiales.

IN TERTIO ORDINE sunt hypocritæ, qui ficta religionis specie non parũ nocent Ecclesiæ Christi. Huc religiosorum turba, Monachi, Moniales, Canonici Papistici, vicarij, sacrificuli recensentur, plerique sparguntur in plures ordines, quo magis Ecclesiam CHRISTI premant, incitentque alios ad

ad acriorem pugnam. POSTREMI ordinis sunt prophani homines & flagitiosi, quos ἀλάστορας καὶ καθάρματα Græci vocant. Horum enim causa non raro affligitur Ecclesia, quemadmodũ multæ historiæ docent. Vnius Achan scelere multi bello conciderunt sub duce Iosua. Facinus Roboam multis fuit exitio. Stuprum vxoris Leuitæ vsq; ad internecionem tribum Beniamim adduxit, in qua plurimi pij fuerunt. Nec dubium est, quin maxima afflictio Ecclesiæ proficiscatur inde, quod cũ quidam nefandis suis sceleribus commereantur grauia supplicia non tamen puniantur. Refert Sophocles, propter vnius Oedipi facinus peste vexatum fuisse Thebanum regnum. Testatur Homerus propter abreptam sacerdotis filiam, magnam Græci exercitus partẽ peste abreptam. Scribit Hesiodus interdum vnius ob noxam affligi rempublicam.

INTER EXTERNAS crucis causas TERTIO LOCO benignum Patris cœlestis amorem proposui, quem diligenter intueri oportet in omni afflictione hinc enim maxima consolationis copia sub cruce petitur. Quanquam autem consilium Dei hic varium est, tamẽ ad duodecim reuocabo causas, quare Deus suam Ecclesiam, quam adeo caram in dilecto habet, cruci subiectam in hoc mundo esse velit. PRIMA igitur ipsius Dei iusticia, cum paterna storga coniuncta. Vt enim patris iusti et clementis est, errantes castigare, sic benignissimus Pater cœlestis omnem filium quẽ recipit, castigat. Quare qui sine casti-

castigatione perpetuo versantur, adulterini potius quam germani filij censendi sunt. Ad Ebræos 11. SECVNDA priori coniuncta est, vt tanquam freno nos coërceat, καὶ κατεχῦκοι, ne præcipites ruamus in tristes lapsus. Hinc Psalmista: In chamo & freno maxillas illorum constringe, qui non appropinquāt ad te. TERTIA. vt peccatum in nobis per crucem reprimatur, & paulatim vim suam amittat, abo leatur, mortificetur. Vnde Paulus: corpus mortuū est propter peccatum. Et Dauid, Psal. 38. Propter iniquitates corripis filios hominum. QVARTA. Vt crux sit fidei quædam probatio, & veluti examen. Ita Iob, Abraham, Ioseph cruce tanquam Lydio lapide probati sunt. QVINTA. Vt crux sit argumentum æternæ vitæ. Deus promisit credentibus bona, sed ea non consequuntur in hac vita, ergo alia restat, in qua Deus promissa præstabit. Non enim potest mentiri. SEXTA. Vt piorum cruce impœnitentes admoneantur de æternis supplicijs, nisi resipiscant. SEPTIMA. Vt conspiciatur diuina præsentia in genere humano, & potissimum in Ecclesia, quod fit, dum Ecclesia videt se diuinitus defendi. Num. 14. Vt audiant Aegyptij, quod tu Domine sis in hoc populo. OCTAVA. Vt crux nostra sit testimonium veræ doctrinæ. Huc omnium sanctorū Martyria pertinent. Vocantur autem sanctorum confessiones MARTYRIA, quia sunt testimonia confessionis doctrinæ, quam non dubitarunt sanguine suo obsignare. NONA. Vt crux præbeat occa-

sionem

sionem diligentius discendæ, intelligendæ & meditandæ de Deo doctrinæ. Psalm. 118. Bonum est mihi quod humiliasti me, vt discerē iustificationes tuas. Esaiæ 28. Vexatio dat intellectum. DECIMA. Vt conformes fiant electi imaginis filij Dei. Roma. 8. Item, Si compatimur simul etiam regnabimus. VNDECIMA. Vt timor Dei, fides, inuocatio, humilitas, patientia & cæteræ virtutes excitentur & crescant. DVODECIMA. Vt crux sit occasio amplissimorum præmiorum. Hæc sunt causæ cur DEVS velit suam Ecclesiam subiectam esse cruci.

Quartum genus externarum causarum crucis est, quæ in cuiusque vocatione obijcitur difficultas Nemo enim ita suum officium facere potest, quin subinde velutivictus succumbat. Quanta quæso difficultatum moles est in regimine domestico? Quantæ turbæ molestant sæpissime administratores politiarum? An non inextricabilibus controuersiis agitantur doctores in Ecclesia? Qui iuuentutem fideliter instituūt, quid non experiuntur? Breuiter, nulla est vocatio tam exigua, quin habeat suam molestiā adiunctam. Hæc copiose illustrari exemplis possunt & quilibet pius se ipsum testem habet.

CÆTERVM quia videmus hostes Dei interdū grauissime affligi: quæri potest, & scire vtile est, discrimen afflictionis piorum & impiorum. Quod sane ex quinq; potissimum colligendum puto, nimirum ex causis efficientibus, finalibus, effectibus, tempore

tempore & loco. CAVSÆ EFFICIENTES προκαταρκτικὰ sunt, Afflictionis quidem piorum paternus amor, quo filios suos virga paterna castigat Pater cœlestis: Afflictionis vero impiorum, ira & furor iusti iudicis, qui sceleratos punit, vt hostes & aduersarios FINALES CAVSÆ, Deus, pios quidem in bonum eorum, impios vero in malũ punit, nisi resipiscãt. Pios enim vt cruce probentur, impios vt dignis supplicijs coërceantur. EFFECTVS, Pij, vt Iob, Dominum benedicunt in cruce, impij fremunt aduersus Deũ, & tristantur: Pij erudiuntur, impij confunduntur: Pij probantur, impij perturbantur: Pij patientia sub cruce discunt & inuocant, impij impatientia victi desperant. TEMPVS, pij ad breue tempus, vt postea cum capite Christo glorificentur: impij perpetuo malo inuoluuntur, quorum præsens afflictio præludium est afflictionis eorum æternum duraturæ. LOCVS, Pij in hoc mundo tantum erudiuntur, impiorum ignis nunquam extinguetur. Hic enim conscientia cruciantur mala, illic æterna ira Dei obruti perpetua, & nunquam finienda luẽt supplicia. Hoc de discrimine crucis piorum, & supplicij impiorum tenere admodum vtile est.

PORRO, tametsi ex dictis intelligi potest, quo animo pijs sit ferenda crux, & vnde consolationem capiant, tamen nonnihil de ea re huc adijciam. PII HOMINIS animus sub cruce in hunc modum erit compositus: PRIMVM omnium renunciabit veteri homini, & eius concupiscentijs, vt tanquam noua

noua creatura in Christo, nõ amplius iuxta carnis sed iuxta spiritus et noui hominis imperium viuat Hæc renunciatio carnis seu abnegatio sui oritur ex duplici cognitione, nempe Dei & suiipsius, de qua re supra dictum est. SECVNDO, fides vera prælucere debet in omnibus ærumnis, quæ nititur merito & intercessione Christi. TERTIO, quicquid iam mali obuenerit, accipies tanquam ex manu optimi patris, vt cũ Iob dicere possis: Si bona suscepimus, malo autem cur non sustineamus? QVARTO, præsenti crucevti debes, tanquam auxiliari pharmaco contra omnes animi morbos, superbiam, philautiã, petulantiam carnis. QVINTO, Crux erit incitamentum, ac veluti calcar ad strenue currendum, in proposito salutis stadio, vt ardẽtius inuoces Deum prædices eum, præsertim cum scias, te olim cum Christo coronandum, modo cum eo patiaris in hac vita.

Quanquam autem hinc amplissimæ consolationes peti possunt: tamen consolationis locos octo recitabo. PRIMVS, Videndum primum, an causa præsentis crucis sit publica aut priuata. Deinde, an tua singulari culpa, an non. Si non tua singulari culpa accidit crux, consolaberis te bona conscientia et exemplis sanctorum, qui similiter olim sunt afflicti. At si tua culpa affligeris, pœnitentiam age cum latrone, vt tua crux sacrificium fiat Deo gratum. SECVNDVS. Consideratio finium consilij Dei, quos supra recitaui. TERTIVS. Cogitatio exemplorum,

Domi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Domini, atq; adeo omnium piorum, qui ante nos vixerunt, quorum plurimi recitantur ad Ebræos 11. QVARTVS. Necessitas obedientiæ debitæ Deo, qua nullum sacrificium gratius esse potest. QVINTVS. Præsentia Deo. Ego tecum sum in tribulatione SEXTVS. Promissio liberationis, & mitigationis pœnarum & auxilij, quæ promissio verbis proposita, infinitis confirmatur exemplis. Clamauerunt patres nostri, & audiuisti eos, &c. SEPTIMVS. Collatio præsentium ærumnarum cum futura gloria, Roman. 8. OCTAVVS. Dignitas. Nam hac ratione olim glorificandi filij Dei declarantur conformes imaginis filij vnigeniti.

CAPVT XIX.

MORTIFICATIO.

HIC locus vicinus est superiori. Est enim MORTIFICATIO opus, quo caro nostra mortificatur, vt totus homo se imperio spiritus submittat. Huius tria genera docendi gratia constituamus: Est enim mortificatio quædam præcepta, alia libera, alia superstitiosa.

MORTIFICATIO præcepta est communio & societas mortis Christi per crucem. Et est duplex: INTERIOR, quam scriptura alias crucifixionem veteris hominis vocat: de qua Paulus ad Roman. 6. Vetus noster homo simul crucifixus est. Item: Si mortui sumus cum Christo, credimus, & et

viuemus cum eo. Hæc mortificatio in abnegatione tui consistit, nimirum vt vera contritione, ex agnitione peccati orta, renuncies carni & concupiscentiæ eius, ne amplius iuxta carnis, sed iuxta spiritus imperiũ viuas. Hanc Dominus cõmendat omnibus volentibus se sequi. Luc. 9. Si quis vult post me venire, abneget seipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur. Item Marci 8. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam. EXTERIOR duo complectitur, nempe patientiam sub cruce, et temperantiam. PATIENTIA sub cruce est obedientia, qua submittimus nos Deo, & ab eo expectamus liberationem à præsentibus ærũnis. Hæc in scriptura MORTIFICATIO EXTERNI hominis dicit, quæ multis tum testimoniis scripturæ, tum exemplis nobis commendatur. Ad Gal. 6 patientia inter fructus spiritus recensetur. 2. Tim. 2. Tu igitur feres afflictionem, vt bonus miles Christi. Ad Ebræos 6. Ne sitis imbecilles, sed imitatores eorum, qui per fidẽ ac patientiã hæreditatem acceperunt promissionum. Psal. 9. Patientia pauperum non peribit in finem. Exempla patientiæ plurima scriptura habet, vt Noë, Abrahæ, Isaac, Iacob, Ioseph, Dauidis. Sed inter omnia exempla summum est patientia Filij Dei, qui se tantis miseriis subiecit pro humano genere, vt mortem crucis etiam adierit, quo in se credentes ab æterna morte liberaret. TEMPERANTIA seruat modum in cibo & potu, aliisq; rebus, ne crapula & ebrietate grauati,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

grauati, ſpiritus imperium excutiamus. Huc dictum Domini pertinet Lu. 21. Attendite ne grauentur corda veſtra crapula & ebrietate &c. Atque hactenus de mortificatione præcepta.

MORTIFICATIO LIBERA eſt ſponte ſuſceptum exercitium, vt labor, ieiunium, & alia huiuſmodi, quib. ferocia carnis domatur, Quæ non eo referenda ſunt, vt ſint cultus Dei, ſed vt ſint veluti frenum iniectum carni, ne laſciuiat cõtra ſpiritum. In hoc mortificationis genere tria obſeruentur. PRIMVM, vt genus facti ſub præceptum cadat tametſi circumſtantiæ ſpeciei ſint liberæ. 2. Ne iſta exercitia deſtruant corpus, et valetudinem lædant 3. Ne paulatim finis ſuperſtitioſus attexatur, quẽadmodum in multis exercitijs factum eſt, quæ poſteritas à ſanctis patribus acceperat.

MORTIFICATIO SVPERSTITIOSA eſt exercitium ſeu opus non mandatum à Deo, quo frenatur quidem caro, ſed finis eſt impius & ſuperſtitioſus, nimirum, vt tale electicium opus ſit cultus Dei, ac meritorium apud Deũ. Huius generis ſunt ſtata Papiſtarum ieiunia, preces ad certam menſuram χαμευνίαι, ſubuculæ ex pilis, flagellationes, vigiliæ, profectiones in longinquas terras religionis gratia, & huiuſmodi plurimæ nugæ, quæ vna hac Chriſti ſententia euertuntur ac damnantur, Marci 7. Fruſtra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum.

FINES TERTIÆ CLASSIS.

EXPLICATIO CAPITVM QVARTAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

MAGISTRATVS.

DE MAGISTRATV ciuili dicturi quinq; constituamus membra. PRIMVM, vnde & quid sit Magistratus. SECVNDVM, Quæ conditiones legitimi magistratus esse debeant. TERTIVM, Quod officium, quiq; fines sint administrationis politiæ. QVARTVM, Quale nam magistratus ius existat in subditos, subditorumq; bona. POSTREMVM, Quid magistratui debeant subditi: His enim quinq; explicatis, quid de politica administratione sentiendum sit planissime patebit.

PRIMVM itaq; membrum Paulus ad Rom. 13 clare explicat. Docet enim magistratum à Deo esse Non (inquit) est potestas nisi à Deo. Quæ vero sunt potestates, à Deo sunt ordinatæ. Quod quidem de iure imperij intelligendum est, non de confusione quæ sæpe in imperijs propter scelera hominum cernitur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

nitur. Dum itaq; boni magiſtratus præſunt, Deum veluti nobis propinquum cernimus, et nobis, eorũ quos conſtituit præſides, manu imperantem. Contra cum impij magiſtratus præſunt, impietas quidem à Diabolo, & praua imperantis voluntate eſt: ſed Deus iratus laxat frena tyrannis & impijs, vt ita ingratitudinem hominum vlciſcatur. Habes vnde ſit magiſtratus: QVID autem SIT, idem Paulus definit, nempe, quod ſit ordinatio Dei, ſubditis in bonum, dum honorantur boni, & puniuntur mali corporalibus pœnis ſeu gladio. Idem ſentit Ariſtoteles cum definit magiſtratum cuſtodem legis eſſe, quod quidem verum eſt, quantum ad externam diſciplinam attinet,

CONDITIONES boni magiſtratus (hoc enim eſt ſecundum partitionis noſtræ membrum) Exod. 12. quatuor recenſentur, nimirum vt ſit ſapiens, timens Dei, verax, ac minime auarus. Has conditiones memoriæ gratia hoc verſiculo complecti ſoleo:

Iudex eſto pius, ſapiens, verax, miſidorus.

PIETAS facit, vt Deum reſpiciat in omnibus cauſis, caueatq; ne quid committat, quo illum offendat SAPIENTIA gubernat actiones, ne in adminiſtratione per errorem peccet ac peruertat iudicium. VERITAS efficit, ne falſas legum interpretationes ac ſycophantias admittat. ODIVM AVARICIÆ ſinceritatem in iudicando conſeruat. Vbi enim nummarij iudices ſunt, actum eſt de æquitate. Nã ſi perſonæ acceptio corruptio eſt iudicij, vt nullus

sit æquitati locus, profecto auaricia efficit vt iudex potius personam, quã causam intueatur. Quisquis igitur magistratu fungens precio ducitur, æquũ & bonum perspicere non potest. Munere enim excæcantur oculi sapientum, & peruertuntur verba iustorum. Hinc est quod auari iudices furum socij ab Esaia dicuntur.

OFFICIVM MAGISTRATVS, de quo tertio loco proposui, cum scripturæ testimonijs, tum illustribus exemplis demonstratur, quod quidem in genere est, Vt sit custos legis, quod fit cum exemplo Dauidis, Iosiæ, Ezechiæ, Theodosii & aliorum, primum tollit idololatriam, & occasiones idololatriæ. Vt, Ezechias æneum serpentem comminuit. Iosias templum purgauit à varijs idolis. Moses vitulum confregit. Dauid exhortationibus populum ad verum cultum Deo præstandum adduxit. Nam si magistratus à Deo ordinatus est, vt sit minister Dei homini in bonum, debet vtiq; quæ homini noxia videt, pro viribus amoliri, ne reipublicæ bonum et ciuium salus impediatur. Deinde curabit magistratus, exemplo Iosiæ, vt vera religio proponatur, conseruetur ac propagetur, impijs doctrinis abolitis. Quanquam autem distincta sunt officia magistratus ciuilis & ministerium verbi, tamen in hoc conuenire possunt & debent, vt gloriam Dei & salutem generis humani simul quærant, sed seruata vtriusq; legitima ratione, hoc est, vt magistratus ciuilis edicto & gladio: Minister vero verbi, doctri-

na,

na, exhortatione, obiurgatione, & comminatione impietatem tollere, & gloriam Dei quærere conentur. Præterea quia religio ſine docentibus & diſcẽtibus conſeruari non poteſt, magiſtratus officium eſt ſcolas erigere, ſtipendijs conſeruare, vt docentes & diſcentes pietatis ſtudijs incumbere poſſint. Ad hæc Ezechiæ et regis Niniuæ exempla commonefaciant magiſtratum, vt vel præſentem vel imminentem irã Dei ſolennibus ad Deum precibus, veraque ad Dominum conuerſione auertere ſtudeant. Atque hæc quidem ad eam partem legis referenda ſunt, q̃ religionem potiſſimum ſpectat. Quantũ tamen ad externum politicũ ſtatum attinet, idem officium eſt magiſtratus boni in ſua republica, quod eſt honeſti patrisfamilias in ſua domo, nimirũ vt quẽadmodum pater liberos diſciplina regit, caſtigat cõtumaces, bonos honore afficit, largitur p̃mia, breuiter in hoc totus incũbit, vt ſua familia quã optime conſtituta videatur: ſic magiſtratus in tota republica facere debet, vt vere de illo dici poſſit, quod Theſeus apud Euripidẽ bono magiſtratui tribuit, cũ inquit, εὐεργέτης βροτοῖσι κ̀ μέγας φίλος, hoc eſt, ſit beneficus erga homines, et magnus amicus. Hinc eſt, q̃ reges apud Homerum dicantur patres. Hinc in Geneſi regia appellatio eſt Abimelech, quod ſonat, pater mi rex. Proinde regia poteſtas à paterno affectu ſeparari non debet: verum vt ad numeros reuocem magiſtratus officia, ſit eius PRIMVM officiũ ſtudiũ pacis, vt in tranquillitate Deũ colamus

abolitis ſuperſtitionibus, quæ veram religionem corrumpunt. SECVNDVM, curet vt ſinguli ſua officia recte faciant quod fieri non poteſt, niſi vbi legum maneat autoritas et executio. Leges enim ferre, quas executio non ſequitur, rerumpublicarum pernicies eſt: Quare vt honeſtas leges magiſtratui ferre licet, ita caueat oportet, ne in contemtum veniant, quod fit ſi non ſequatur executio. TERTIVM, vt puniat ſontes, & inſontes tueatur, iuxta legum præſcriptum & prudentem moderationem. Vnde hoſtes patriæ pio magiſtratui armis arcere licet, id quod etiam plurima exempla piorum Iudicum & Regum teſtantur. Ex his fines magiſtratus facile eſt colligere, quod ſit propter Deum, Eccleſiã, ac rerumpublicarum incolumitatem conſtitutus. Quare recte dicitur, gubernationem, religionem & propriam domum, principi curæ eſſe debere.

SEQVITVR quartum membrum, quale nam ſit ius magiſtratus in ſubditos et ſubditorũ bona. Xenophon præclare in primo de inſtitutione Cyri dicit: μέτρον ὃ αὐτῷ οὐχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὁ νόμος ἐστί, hoc eſt, Regula regi non affectus, ſed lex eſſe debet. Vnde ſequitur tantum iuris magiſtratum habere in ſubditos, quantum leges conſentientes Decalogo & legi naturæ permittunt. Habet igitur ius iuxta quartũ præceptum, imperare ſubditis neceſſaria officia, cũ ad pub'icam incolumitatem, tum ad ſingulorum cõmoda facientia. Poteſt ad bella vocare vbi res poſtulat, et alias operas neceſſarias iniungere. Verũ quantum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

quantum ad bona subditorum attinet, sciat magistratus se ius habere in ea, non quantum ad occupationem seu possessionem, sed quantum ad defensionem attinet. Quod confirmatur historia impij Achab, qui à Deo punitus est propterea quod occupauerat per violentiam vineam Naboth. Sunt igitur distinctæ possessiones magistratus, & subditorum, quas ex æquo tueri debet bonus magistratus. Deinde habet magistratus ius exigendi tributa, quorũ fines tres facit Cicero pro lege Manilia, nimirum vt sint ornamenta pacis, subsidia belli, nerui reipublicæ. Hos fines quando considerat magistratus, facile intelliget, quando ordinarijs tributis contentus esse debeat, & quando extraordinaria petere liceat. Sæpe enim accidit, vt propter maiora pericula deuitanda, propter hostes patriæ abigendos & depellendos, & huiusmodi alia, extraordinaria & inconsueta onera maioribus tributis indigeat magistratus. Verũ caueat magistratus, ne tributa petantur, vt priuatæ libidinis aut luxuriæ instrumenta sint.

RESTAT QVOD POSTREMO loco proposui, de officio subditorum erga magistratum, quod quidem ad quatuor capita reuocari posse existimo. PRIMVM sit iuxta quartum præceptum, honorare magistratum, hoc est, suspicere et reuereri ipsum tanquam ministrum & legatum Dei. ita vt ipsum honores, timeas, ac cãdide de ipso iudices, errata in meliorem partem accipias, non cum vulgo magi-

ſtratui detrahas. Nam id ſeuere prohibetur, verbo Dei Exo. 22. Principi populi tui ne maledicas. Maledictionis autem voce omnes calumniæ & detractiones intelliguntur. Thucydides dicit: τὸ παρὸν ἀεὶ βαρὺ τοῖς ἀπροσδόκητοις, quod quidē in ijs qui verbo regi nolunt, longe veriſſimum eſt, ſed qui timet Deum, ordinationē Dei amandam nouit. SECVNDVM edictis parêre, cum in tributis dandis, tum in alijs quoq; rebus, quatenus per religionem & legem naturæ liceat ad Titū 3. Admoneto illos, vt principatibus et poteſtatibus ſubditi ſint, vt magiſtratibus pareant, vt ad omne opus bonum ſint parati. TERTIVM, orare pro magiſtratu. Adhortare inquit Paulus, vt fiant deprecationes, obſecrationes, interpellationes, gratiarumactiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus in eminentia cōſtitutis, vt placidam & quietam vitam degamus, cum omni pietate & honeſtate. QVARTVM, non irrumpere in partes magiſtratus, ſed magiſtratui cognitionem deferre, ſi quid ad Reipublicæ ſalutem pertinere videatur.

TESTIMONIA DE magiſtratu.

Matth. 22. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.

Roma. 13. Omnis anima poteſtatibus ſupereminentib. ſubdita ſit, nō eſt enim poteſtas, niſi à Deo.

Ad Tit. 3. Hortare vt poteſtatibus ſubditi ſint.

2. Pet.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

2. Pet. 2. *Subditi estote cuiuis creaturæ, siue regi tanquam præcellenti, siue præsidibus, vt qui ab ijs mittuntur, ad vindictam quidem nocentium, laudem vero recte agentium, quoniam sic est voluntas Dei.*

Ibidem: Regem honorate.

Roman. 13. Cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal, &c.

CAPVT II.

LEGES.

LEGVM *ciuilium magnæ sunt laudes. Demosthenes ita inquit,* ὁ νόμος τῆς πόλεως ἐστὶ ψυχή. ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα διεφθὲν ψυχῆς πίπτει, οὕτως καὶ πόλις μὴ ὄντων νόμων καταλύεται, *hoc est, Lex ciuitatis anima est. Vt enim corpus anima priuatũ cadit, ita ciuitas remotis legibus euertitur, Et Cicero. Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus, vt neruis, sanguine & membris vti non potest. Vt autem sciatur, qualibus legibus vtendũ sit duo in legibus obseruanda sunt, Ratio & Autoritas.* RATIO *pendebit partim ex lege naturæ, quæ in Ethnicis libris et Iurisprudentia explicatur, partim ex lege Dei, cuius epitome est Decalogus, cũ quibus si lex pugnat, ratione obligatoria caret. Nam tum locum habet dictum Socratis apud Platonem:* ἐγὼ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν, καὶ φιλῶ, πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν, *hoc est, Ego vos,*

vos, ô viri Athenienſes (Iudices alloquitur) complector quidem et amo: At Deo potius quam vobis obtemperabo. Et illud Antigonæ apud Sophoclem: Magis obtemperandum eſt diis, apud quos diutius manendum erit, quam hominibus, cum quibus admodum breui tempore viuendum eſt. Quibus dictis accedit reſponſum Petri in Actis capite 5. Oportet Deo magis obedire, quam hominibus. Cum igitur vel demonſtratione, vel probabili ratione colligitur lex politica ex lege naturali aut decalogo, obligat ratione ſubditos, cum quibus ſi pugnat, nequaquã obligatoria eſt. AVTORITAS legis ſimiliter in duobus conſiſtit, nimirum vt ſit à LEGITIMO magiſtratu lata, ac PVBLICO conſenſu approbata. Hæc duo, ſi vna cum ratione lex habuerit, obtẽperandum eſt illi, PRIMVM propter mandatum Dei, qui vult vt magiſtratui obtemperemus. SECVNDO, vt noſtra obedientia teſtemur nos ſubditos eſſe, ac amantes ordinationis diuinæ. TERTIO propter proprium commodum, quod non ſolum in præmijs conſequendis, aut pœnis vitandis poſitum eſt: verumetiam in conſcientia, quæ vaſtatur inobedientia aduerſus legitimum magiſtratum. Legitimum dico, ne quis ſe obnoxium putet Papalibus legibus, aut legibus aliarum rerumpublicarum quarum ciues non ſumus.

HIC QVÆSTIO explicanda eſt de legis rigore & ἐπιεικείᾳ de qua re ſic ſentiendum iudico. Iudex in tria reſpicere debet, in legem, ſontem & populum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

pulum. Quantum quidem ad LEGEM attinet, cauendum est, ne indulgentia intempestiua legis autoritas minuatur, eleuetur & vilescat. DEINDE videndū quæ sit legis extrema voluntas, quæ sane non vult perniciem ciuium, sed emendationem cum conseruatione totius corporis reipublicæ. Vt fur omnis iuxta rigorem legis Danicæ suspendendus est, at legis extrema voluntas videtur, vt coërceatur petulantia hominum malignorum, qui res alienas rapiunt, vnde sequitur rerumpublicarum vastitas. Quare si quis paupertate extrema coactus, nō alio qui nequitiosus, panem aut pecuniam mediocrem furetur, non est legis voluntas vt talis suspendatur, sed vt mitiori pœna castigatus seruetur, ita tamen si exemplum non videatur nocitum reipublicæ. Melius enim est (vt inquit Bernardus) vt pereat vnus, quam vnitas. Quantum ad reum attinet, considerandum est, qualis sit ipse, qualeq; delictum perpetratum, vnde Iudex æstimabit an mitior pœna sufficiat. Hoc iudicium petendum est ex anteacta vita. In populo duo cauenda sunt, PRIMVM ne lenitatis exemplum pariat peccato patrocinium. DEINDE ne cum damno & periculo reipublicæ parcatur reis. Ex hoc fundamento sequens regula colligitur: QVANDO legis voluntas admittit ἐτιείκειαν, & reus emendari sine duriori pœna potest, ac populus non redditur deterior exemplo, potest magistratus clementiore sententia vti, & reo supplici emendationis spe parcere.

CÆTE-

CÆTERVM vna adhuc quæstio hoc loco nobis determinatione digna videtur, hæc videlicet: An liceat Christiano magistratui quicquam permittere in sua republica, quod expresse verbo Dei prohibitũ est? Ad hanc quæstionem ita respondendum iudico: Quædam prohiberi possunt & tolli simul: quædam prohiberi quidem, sed tolli in vniuersum nõ possunt Illa nisi aboleat magistratus legibus & pœnis, grauissimo obstringetur reatu, vt qui non solum fert peccata grassari in sua republica, verumetiam alienis peccatis communicat & inuoluitur. Hæc quia penitus aboleri & extirpari non possunt, minuat quantum potest, imiteturq; medicos peritos. Nam vt ipsi arte sæpe malum, quod tolli in totum nequit coërcent, ne in vniuersum corpus serpat contagio: ita & ipse conetur certos limites præfigere, extra quos si quis peccare deprehenditur, puniatur seuere, ne malum maiores vires sumat, ac in infinitum serpat. Hoc licere magistratui ratione firma, et probato exemplo, quod vim regulæ habet, confirmatur. Magistratus officium est, omnia externa ita in ordinem redigere, vt cedant in gloriam Dei, & reipublicæ tranquillitatẽ. Quare qui impedit grassantia mala, quantum potest, & qui ea coërcet intra certos limites, quæ omnino tolli nequeunt, pie & sancte facere est censendus. Exemplum illustre est Mosis, qui statuit, vxorem nõ dimittendam esse ob quamlibet causam, nisi dato libello repudij. Nam cum Moses videret, tantam esse duritiem cordium

istius

istius populi, vt non possent in vniuersum diuortia illegitima probiberi, ne malum nimium serperet, prudenti consilio statuit, ne quis vxorem dimitteret, nisi dato libello repudij, quæ res istorum leuitatem nonnihil coërcuit. Sic quoque de vsura statuerunt olim Imperatores, & principes pij possunt hodie vsuræ certos limites statuere. Postquam enim vident, malum vsuræ altius egisse radices, quã vt possit sine magno incommodo & turbatione tolli, hoc requirit eorum officium, vt certis limitib. claudatur vsurarius contractus, ne immodica vsura pauperes premantur, & tandem sequantur grauiora mala. Cum itaque parcunt ijs, qui mitiori vsura contenti sunt, & eos puniunt qui terminis vsuræ permissæ transgrediuntur, pie & sancte faciunt. Interim tamen caueant diligenter, ne suis permissionibus videantur approbare, quod Deus improbat. HÆC cum ita sint, iudico recte & pie à Rege & Senatu nostro factum, quod petulantiam vsurariorum intra certos limites incluserint.

VERVM ne nimium sibi permittat magistratus, tenendũ est discrimen peccatorum. ALIA sunt peccata sua natura, ALIA peccati rationem ex adiuncto sumunt. PECCATA q̃ talia sunt sua natura, vt idololatria, blasphemia, homicidium, furtũ, adulterium, falsum testimonium, nullo pacto sunt permittenda, imo seuere pœnis coërcenda sunt à magistratu, qui rite suo officio fungi velit. PECCATA autem

autem quæ peccati rationem ex adiuncto ſumunt, in quorum numero eſt vſura, ſi penitus tolli neque unt, permitti poſſunt, ſed prudentia ſingulari adhibita, ne magiſtratus ea approbare videatur. Non enim per ſe peccatum eſt dare mutuo pecuniam iuxta pactionem interpoſitam, ſed ex adiuncto peccati rationem ſortitur, nimirum ex eo, quod & animus vſurarij auarus ſit & idololatra, & proximus grauetur contra dilectionis præceptum. Atq; hæc cauſa aſſignatur plerunq; in Scriptura, quando prohibetur vſura. Verum ſi hæc abeſſe poſſent ab vſura, vſurarius contractus haud improbari deberet. Nam ſi ſua natura peccatum eſſet huiuſmodi contractus, nequaquam ſuo populo permiſiſſet Dominus vſuras capere ab alienis. Deut. 23. Neq; recte contra hæc obijci poſſunt ſpolia Aegyptiorum, cum ea fuerint ſtipendia pro duriſſimis laboribus, quæ cum negarent Aegyptij, Dominus, vt ſupremus iudex, ea mutuo accepta ab Aegyptijs, auferri præcepit. Sed de vſura quid ſit ſentiendum propter adiunctum malũ, infra capite ſexto oſtendam.

TESTIMONIA DE legibus.

OMNIA teſtimonia ſcripturæ de magiſtratu, ſimul & leges non pugnantes cum lege naturæ, & legitima iudicia confirmant.

Prouerb. 20. Qui cuſtodit legem, beatus eſt.

Eſai.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Esa.10.Væ qui condunt leges iniquas scribentes iniusticiam, vt opprimant pauperem in iudicio.

Roman.2. Gentes quæ legem non habent, sed ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex, ostendentes opus legis in cordibus suis &c.

Coloss.3. Lex est vinculum perfectionis.

CAPVT III.

IVDICIA.

CVM magistratus ordinatio Dei dicatur à Paulo, nõ dubium est, quin IVDICIA à Deo approbentur, sine quibus inutiles esset magistratus & leges irritæ. Vt autem pius animus recte de iudicijs politicis institui possit, primum obseruandum est, duplex esse iudicium, publicum & priuatum. PVBLICVM quidem extra nostram est potestatẽ quare ex nostro arbitrio minime pendet: PRIVATUM est, cum propter priuata negocia seu iniurias nobis factas, petitur iudicis sententia.

SED hic oboritur valde obscura quæstio. Paulus vult, vt pij potius iniuriam sustineant. Dominus dicit, Lucæ 21. In patientia possidebitis animas vestras, Et sæpe scriptura hortatur, vt condonemus quoties in nos peccauerit aliquis, vt vincamus in bono malũ &c. Item, ne malũ pro malo cuipiam reddamus. Ex his videtur consequi, quod accusare quenquam, ob factam nobis iniuriam, non liceat. Ad quod sic respondendũ iudico. Inter rem ipsam

& accidens distinguere oportet. Accusare quidem per se non est vitiosum. Paulus enim Christianis permittit arbitros & iudicia. Nec Euangelium abolet politicam ordinationem. At affectus adhærentes vt plurimum vitiosi sunt, vt intemperantia, vlciscendi libido, inimicitiæ, pertinacia ac similes. Si igitur Christianus prosequi suum ius absq; offensa Dei velit, cauere inprimis debet, ne quam vltionis animi cupiditatem, ne quem prauum animi motum, ne iracundiam, ne vllum denique venenum in forum afferat. Huius rei CARITAS optima erit moderatrix. Tametsi autem rarum est boni litigatoris exemplum, tamen rem ipsam per se non esse malam, sed viciari abusu, scire vtilissimum est, idq; propter quatuor. PRIMVM ne videatur Deus frustra instituisse iudicia. DEINDE vt sciant pij, quantum sibi liceat, ne mala conscientia quicquam suscipiant. TERTIO, vt admoneantur, ne remedium sibi à Domino permissum proprio vitio contaminent. POSTREMO, vt improborum audacia coërceatur puro, sinceroq; zelo. Atq; hæc de iudicijs dicta sufficiant.

TESTIMONIA DE Iudicijs.

Leuitici 19. Non facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis.

Ioan. 7. Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.

Actor.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Actor. 25. Ad tribunal Cæsaris sto, ibi oportet me iudicari.

Deut. 16. Iudices & Magistratus constituas in omnibus portis.

Leuitici 19. Nolite facere aliquid iniquum in iudicio.

Esaias: Qui iustificat impium, & condemnat iustum, vterq; abominatio est Domino.

Deuteronom: 27. Maledictus, qui peruertit iudicium.

CAPVT IIII.

VINDICTA.

VINDICTA vltio est, qua qui offendit punitur. Estq; duplex, publica & priuata. PVBLICA est quæ exercetur à publica persona, legum præscriptū sequente, bono fine, absq; odio personæ in quam sit animaduersio. Hanc esse licitam, verbum Dei, lex naturæ, ac plurima exempla in scripturis ostendunt. Nam sine vindicta publica nulla rema net legū autoritas, nulla relinquitur tranquillitas ab improbis, nullus deniq; malorum finis esse poterit. Quare Paulus magistratui gladium datum docet, vt sit timori malis operibus et vindex ad iram. Ad hanc publicam vindictam referantur castigationes œconomicæ & scholasticæ quibus contumaces frenantur & retinentur in officio. Sed hæc vin-

dicta ex amore iusticiæ proficiscetur in bonum finẽ nimirum, vt reus emendetur, et alij admoneantur quo sint cautiores, vt contumacia & rebellio minuatur, vt tranquillæ politiæ & œconomiæ sint.

PRIVATA vindicta est vltio ex affectu malo proficiscens, tendens in malum eius, de quo petitur vindicta. Atq; hæc duplex est, QVÆDAM enim à priuata persona: QVÆDAM à publica exerceatur, sed priuato affectu. Vtraque Christianis prohibita est. Roman. 12. Nulli malum pro malo reddentes, Matth. 5. Ego autem dico, ne resistatis malo. Item: Benefacite ijs, qui oderunt vos. Deut. 32. Mea est vltio, & ego retribuam eis tempore opportuno, vt labatur pes eorum.

TESTIMONIA DE vindicta.

Leuit. 19. Ne quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.

Prouerb. 24. Ne dicas, quomodo fecit mihi, sic faciam ei, & reddam vnicuiq; secundũ opus suum.

Ecclesiastici 28. Qui vindicare vult à Domino inueniet vindictam.

CAPVT V.

ZELVS.

VOCA-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

VOCABVLVM ZELVS παρὰ τὸ ζέειν, à fer uendo dictum, etsi autem proprijssime est cu iusuis affectus excitatio vehementior, ac veluti fer uor quidam & inflammatio, ex quo fit, quod signi ficet specialiter, nunc amorem, nunc indignationem nunc inuidiam, nunc studium, nunc vehementiam, nunc exemplum, nunc impetũ spiritus sancti, nunc vindictam, quemadmodũ peristasis loci, in quo po nitur, requirere videtur: tamen vsitatius accipitur vt est affectus mixtus, videlicet, cum vnus affe ctus alio inflammatur, de quo nonnulla dicam. Græ ca definitio, qua zelus definitur εσπδιέγερσις ψυχῆς ἐπι καλὰ πρὸς παράδειγμα ὁρώσις, hoc est, Excitatio animi ad honesta, ad exemplar aspicientis, non est plena, non enim continet omnia zeli genera. Quare aliam colligam. In affectuum animi definitionibus tria concurrere oportet, MOTVM ANIMI, OB IECTVM, ET FINEM, vt: Misericordia est mo tus animi dolentis ob alterius malum, & manus auxiliatrices porrigentis, vt à malo quo premitur liberetur afflictus. Ita tria in definitione zeli etiã concurrere oportet. Sed quia zelus vsitate est mix tus affectus, singula istorum trium geminari opor tet. Vt sit duplex motus cordis, duplex obiectum, duplex finis. MOTVS zeli sunt amor & indigna tio: OBIECTA, res grata seu amica, & ingrata seu inimica: FINES, grati quidem obiecti defensio & fruitio, ingrati vero exclusio. Ex his fundamentis hanc definitionem zeli extruamus. ZELVS est

affectus, ex amore & indignatione natus, non ferens alteri tribui, quod quis sibiipsi vel alicui quẽ amat tribui cupit, vt res amata quidẽ recte habeat, eaq; fruatur qui debet, & alienus ab eius fruitione excludatur. Hanc definitionem plenam & perspicuam esse iudico. Nam ea continet, quæ ad ipsius plenam rationem facere videntur. Nunc aliquot eius diuisiones subiiciam, vt vitiosus zelus à recto & laudabili discerni queat.

PRIMA DIVISIO.

ZELVS alius est diuinus, alius humanus, alius diabolicus.

ZELVS diuinus duplex est: vnus præter scientiam, alter cum scientia. Zelus diuinus PRÆTER SCIENTIAM est, qualem Paulus in Iudæis fuisse dicit. Rom. 10. Talis etiam in Paulo ipso erat, vt habetur Gala. 1. Actor. 8. 9. Hic zelus erroneus est & habet caussam antegressam, insciti am veri intellectus voluntatis Dei, et opinionẽ veri intellectus, sed erroneã. Hinc inflãmatur animus amore gloriæ Dei propagãdæ, et indignatione aduersus eos, quos putat Dei hostes, sed falso, eoq; tendit totus, vt Deus glorificetur, vtq; hostes, quos ita falso iudicat, impediãtur, vt etiã è medio tollantur. ZELVS diuinus CVM SCIENTIA, habet caussam antegressam, veram Dei noticiam, inflammatur amore verbi Dei propagandi, & odio earum rerum quæ cursui verbi impedimento esse videntur, hic quoque est duplex

duplex, nempe, Tempestiuus & Intempestiuus. TEMPESTIVVS, qualis in Mose, Phinea, Elia & Christo exarsit. Tabescere (inquit) me fecit zelus domus tuæ, quoniã inimici mei obliti sunt verborũ tuorũ. INTEMPESTIVVS et incautus quando non seruatur temporis opportunitas, talis Audæ Episcopi Persici fuit: de quo Theodorus libr. 5. & Eusebius lib. 10. cap. 3. Talis quoq; quorundam Martyrũ, vt Cointi & aliorum, de quib. Eusebius lib. 4. cap. 15. qui nullo vrgente se hostibus puniendos tradiderũt

HVMANVS ZELVS est etiam duplex. Vnus OFFICII, vt parentis in sua œconomia, principis in regno, præceptoris in scola, concionatoris in templo. Hic zelus facit, ne quis sit negligens aut remissus in officio. Alter CONTRA OFFICIVM, vt Medeæ furor, quo excitabatur ad dilacerandum infantem. Neronis similiter ad perdendum regnum, qui (vt refert Suetonius in vitis Cæsarum) solitus est dicere, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιγείη πυρί, me misceatur igni terra mortuo.

DIABOLICVS ZELVS est Iudæorum, Turcarum, Papistarum, Anabaptistarum, qui rapiuntur & instigantur à Satanæ spiritu ad opprimendam veritatẽ Dei. Sed viuit ille ἀθάνατος, qui dixit: Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam.

SECVNDA DIVISIO.

ZELVS alius est ad vitam, alius ad mortẽ. ZELVS AD VITAM est flagrans amor cultus diuini

et gloriæ Dei, qualis in Abel fuit. Hic zelus impellit hominem pium, vt nullis malis cedat, sed potius mortem & quæuis tormenta patiatur, quam vt à Deo & eius veritate se auelli permittat. Hic in omnibus pijs est, in alijs vehemẽtior, in alijs remissior. Exempla plurima huius zeli in Ecclesiastica historia habentur. ZELVS AD MORTEM est flagrans odiũ cultus veri Dei qualis in Cain, Scribis & Pharisæis fuisse videtur.

TERTIA DIVISIO.

EST ZELVS ad culpam, est zelus ad gratiam. ILLE quidem, dum zelamur in malignantibus, qui prohibetur vt pernicioſus: Psa. 36. Nolite æmulari in malignantibus. HIC vero est ardor pietatis, et religionis vere cognoscendæ & intelligendæ studiũ, qualis in Nicodemo & Cornelio fuit.

QVARTA DIVISIO.

ZELVS amantium est duplex, Honestus et Inhonestus. HONESTVS amantium zelus, est coniugis non ferentis riualem vel amoris socium. Vnde zelotæ dicuntur qui riualem non sustinent. Hinc vocabulum ad Deum transfertur. Nam quemadmodum zelotes dicitur, qui nullum in amore fert riualem: ita Deus metaphorice zelotes ex eo dicitur, quod nullum in cultu sibi debito fert socium, seu quia non vult ferre, vt anima hominis sibi desponsata, cum dijs alienis fornicetur. Quapropter idolorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

rum cultus in ſcriptura ſpirituale adulterium & ſcortatio dicitur. TVRPIS ZELVS eſt impudicorum & laſciuorum, qui libidini pro vero Deo & honeſto coniugio ſe tradiderunt, qui zelus extreme vituperandus, vt qui ſpiritum Chriſti ex anima hominis expellit.

CAPVT VI.

CONTRACTVS.

QVONIAM exacte dicere de CONTRActu eiusq; generibus, quibus res inter ſe commutantur, iuridicæ facultatis eſt: nolo falcem (quod aiunt) in alienam meſſem mittere, ſed tantum regulas quaſdam præſcribam quibus conſcientiæ piorum certificari de licitis cõtractibus poſſint, ne quid mala, erronea aut dubitante conſcientia in hiſce negocijs faciant.

PRIMA: Ius naturale eſt vere ius diuinum, iuxta quod quilibet, quod vult ſibi ab alio fieri, ab alio accipere poſſit.

SECVNDA: Moralis certitudo in moralibus negocijs ſufficit, hoc eſt, non ratio exactiſſima quærenda ſed medium ἐν πλάτει, vt Iuriſperiti loquuntur, accipiendum eſt.

TERTIA: In omni contractu caritas ex fide manans prælucere debet, & nihil in contractibus committendum, quod cum legis caritate pugnat.

QVARTA: *In contractibus & rerum commutationibus proportio Arithmetica seruanda est.*

QVINTA: *Præceptum Domini, Mat. 6 in mutandis rebus seruandum est Date mutuo, nihil inde sperantes, hoc est: Tametsi simile ab ijs, quibus mutuo datur, officium minime speretur, tamen ijs mutuo dari oportet. Neq; enim Christus isto suo præcepto vetat sperare, vt reddatur sors ipsa, sed tantum ne Ethnico more ijs solũ res nostras mutuo demus, qui nobis vicissim simili officio saltem in genere vicem rependere possunt.*

SEXTA: *Omnis contractus pugnans cum superioribus regulis, illicitus est. Vnde sequitur, vsuram nequaquam excusandam esse. Est enim vsura lucrum supra sortem cuiuslibet rei exactum propter officium mutuationis. Hinc recte Ambrosius cum inquit: Vsura est esca, vsura vestis est, & quodcunque sorti accesserit vsura est, quod velis ei nomen imponas, vsura est. Nec de vsura vlla distinctio contra legem naturæ & verbum Dei recipienda est. Sunt enim qui vsuram ita diuidunt, vt alia sit prægrauans proximum, alia commodans nõ prægrauans, ideoque licita. Et hanc diuisionem putant confirmari Ebraico vocabulo, quo vsura appellatur Nesec, quod à mordendo dicitur. Verum quia hæc distinctio plane Grammatica est, primum respondeo, vsuram non solum vocari Nesec, Ebræis à mordendo, sed Marbith & Tarbith ab augmento siue incremento. Leuitici 25. Non dabis cibum tuum*

Mar-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Marbith, id est, ad vsuram. Itē: Ne accipies ab eo Nesec & Tarbith, id est, vsuram et incrementum. Nam posteriore voce significat quid per priorem intelligat. Nimirum quodlibet augmentum seu incrementum, quod excedit sortem. Deinde dico prohibitiones vsuræ esse generales, quare ista distinctio vt parum firma est: ita minime excusat conscientiam vsurarij.

Longe igitur rectius sentit Aristoteles, qui dicit VSVRAM ESSE CONTRA NATVRAM: Deinde cum plus recipitur q̄ datur, violatur proportio Arithmetica, quæ in rerum commutationibus perpetuo adhibenda est. Ezech. cap. 8 aperte dicit: Vir si non ad vsuram dederit, & amplius non acceperit, hic iustus est, & vitam viuet. Vnde ex cōtrario sequitur, minime iustum esse qui vsuram exerceat.

SED vafri homines multa quærunt subterfugia & se benefacere proximo, dando illi pecuniam ad vsuram gloriantur, ac ita vsurarium contractum impudenter virtutis nomine induunt, et inter opera caritatis numerant. Sæpe (inquiunt) pauper aliquis redditur ditior ex pecunia pro qua vsuram soluit. At Deus non fallitur Sophistica, non recipit maligna subterfugia. Quare si legem Dei & caritatis contemnis, prorsus circa fidem naufragium feci sti. Quapropter aduersus omnia argumenta eorum, qui patrocinantur huic impio contractui vsurario, hanc regulam opponito: De vsura non ex commodo eius, qui mutuum accipit, sed ex lege

lege Dei, ex iure naturæ & affectu vsurarij iudicandum est. Lex Dei vitæ regula esse debet, qui animum vsurarij furem docet, & vacuum caritatis proximi ostendit. Non igitur humana excusatio hic valet. Nam de peccatis iudicandum est iuxta verbum Dei. Quis quæso per humanam rationem iudicasset, morsum pomi adeo enorme peccatum fuisse, nisi tanta calamitas in humano genere fuisset consecuta? Quocirca discamus peccatum esse quicquid Deus prohibet, vtut videatur hominibus excusabile, quamcunq; ob causam. Ac firma mente teneamus dictum Dauidis Psal. 14, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte sancto tuo? Hinc inter alia respondet in hunc modum: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, vnde aperte excluditur de tabernaculo DOMINI quisquis pecuniam suam dat ad vsuram.

SED quid de eo dicendum, qui vsuram soluit? Ad hanc quæstionem Philippus respondet in hunc modum: Qui soluit vsuras non peccat, non enim alios afficit iniuria. Quod sane intelligendum esse iudico de ijs, qui inopia coacti accipiunt mutuũ ab vsurarijs, non accepturi nisi accederet pactum de vsura. De diuitibus vero, qui vt plures diuitias cumulent, accipiunt ab vsurarijs mutuum cum pacto soluendi vsuras, intelligendum non puto: Hos enim dupliciter peccare statuo. PRIMVM, Quia mediocritate præsenti non sunt contenti: DEINDE, quod suo exemplo præter necessitatem confirmant vsurario-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

rariorum maliciam, vnde magis crescit consuetudo dandi ad vsuram.

TESTIMONIA DE contractu.

Matth. 7. Omnia quæcunq; volueritis vt faciãt vobis homines, sic & vos illis facite.

Exod. 20. Ne furtum facies.

Roman. 13. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Non igitur vult, vt alius alium defraudet in contractibus.

Leuit. 19. Dilige proximum tuum sicut teipsum.

1. Thessal. 4. Ne quis supergrediatur neq; superueniat in negocio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de ijs omnibus.

Leuit. 15. Pecuniam tuam non dabis ad vsurã.

Deut. 23. Non fœneraberis fratri tuo.

CAPVT VII.

OECONOMIA.

OECONOMIA *proprie est priuatæ domus gubernatio seu administratio, de qua pulcerrime & sapientissime Xenophon in suo Oeconomico disserit, & scientiam esse definit administrandæ & augendæ domus. Dicitur autẽ œconomia* παρὰ τὸ τὸν οἶκον νέμειν, *hoc est, à domus gubernatione siue* admi-

administratione. Hæc ipsum Deum autorem habet qui eam in Paradiso instituit, ac postea quarto præcepto muniuit. Hæc prima Ecclesia fuit, ex hac prodeunt personæ quibus Ecclesiarum & politiarum administrationes committuntur. Quare detestandæ sunt istæ prophanæ voces: Domestica cura est diabolica cura. Huiusmodi voces iactant impij homines, ordinationis diuinæ hostes. Verum contra has blasphemias opponendum est verbum Dei, quod testatur Deum Oeconomiarum autorem esse: & simul inuocandus est Deus, vt suæ ordinationi assit, eamq; tueatur, ne à diabolo turbetur, qui familijs potissimum insidiatur. Scit enim, ibi prima pietatis & honestatis semina iacienda esse, quæ suffocare conatur. Quemadmodum in prima familia Adami & Euæ fecit, & hodie non desinit in multis familijs idem facere.

Porro OECONOMIA tribus quasi iugis constat. VNVM continet seruos & dominos: ALTERVM est coniugium inter virum & vxorem: TERTIVM constat parentibus & liberis, ita in œconomia sunt sex diuersæ personæ, quarum singulis suum peculiare est officium, ad totius œconomiæ autoritatẽ & statum conseruandum faciens, propter hunc finem, vt œconomia sit veluti scola quædam, in qua de Deo & bonis rebus primum instituantur homines, & vt sint quoddam templum Dei, in quo Deus agnoscatur & celebretur, quo omnes suos conatus vnanimiter referre debent illa tria hominum iuga quæ

quæ in Oeconomia esse dixi, de quibus nunc ordine dicendum.

CAPVT VIII.

DOMINIVM ET SERVITVS.

DISTINCTIONES superiorum & inferiorum graduũ inter homines supra in quarto præcepto, atque in primo huius classis capite secundo, ostensæ sunt. Hic igitur tantummodo de officijs dominorum & seruorum erga se inuicem (nam hi vnum Oeconomiæ iugum constituunt) dicam, idq; breuissime. Qui autem fide præditi sunt Domini et serui, ijs non difficile est in præstandis officijs sibi inuicem τὰ ἴσα, hoc est, ius analogum reddere. Et quanquam recte dicit Cyprianus, eandem nascendi sortem, conditionem vnam moriendi, corporum materiam consimilem, animarum rationem communem, æquali iure & pari lege vel venire homines in hunc mundum, vel de hoc mundo postea discedere: tamen necessarium est, propter conseruationem familiarum, vt alij præsint, & alij obtemperent. Nec quicquam excogitari potest τῆς ἀναρχίας tristius, vnde recte Creon, etsi non in loco apud Sophoclẽ: τὸ ἀναρχίας οὐκ ἔστι μεῖζον κακὸν, hoc est, sine imperio esse, nullum maius est malum. ET QVIA inter Christianos, vt inter Philemonem et Onesimũ domi-

dominandi & seruiendi conditiones sunt per Euangelium licitæ, execrandi sunt Anabaptistæ & Libertini noui, qui ἀναρχίαν in mundum inuehere conantur, contra apertum verbum Dei, quod concedit & approbat graduum distinctiones inter homines, Dicam igitur breuiter (vt promisi) quædam de mutuis dominorum & seruorum officijs.

Paulus Ephes. 6. Vtilem tractandi seruos regulam præscribit, cum inquit: Et vos domini eadem facite illis (id est seruis) remittentes minas, (seu laxantes iracundiam) scientes quod & vester ipsorum Dominus est in cœlis, et personarum acceptio apud Deum non est. Et ad Coloss. 4. Domini, quod iustum est & æqualitatem seruis præbete. HÆC Pauli testimonia tria docent. PRIMVM, quod liceat homini Christiano vti seruorum operis. Non enim iubet Paulus vt domini abijciãt potestatem, quam habent in seruos, sed vt eos comiter & benigne tractent. DEINDE quomodo Domini Christiani debeant erga suos seruos affecti esse nimirum, vt eos non contemnant, tanquam vilia et abiecta mancipia, sed vt conseruos Dei placide & amanter foueant. POSTREMO vt reddant τὰ αὐτὰ seu iustũ & æqualitatem. His enim TRIBVS eadem res significatur, nimirum ius analogum aut distributiuum. Neq; enim sic habent domini obnoxios seruos sibi, quin vicissim ipsis aliquid debeãt. Vt enim ius analogum valere debet inter omnes homines: ita inter dominos & seruos valeat necesse est. Seruus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

uus laboret fideliter, Dominus grato animo reddita iusta mercede seruum laborantem complectatur, & foueat in Domino.

PORRO seruis hanc regulam præscribit Paulus, Ephes. 6. Serui obedite dominis vestris carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, tanquam DOMINO, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed tanquam serui CHRISTI facientes voluntatem Dei, cum beneuolentia seruientes Domino, & non hominibus. Et ad Coloss. 3. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, nō ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum, quodcunq; facitis, ex animo operamini sicut Domino. EX HIS testimonijs Pauli collige, quid in Christianis seruis requirendum sit. PRIMVM igitur requiritur in ipsis timor Dei, quemadmodū in Dominis ipsis, adeoq; omnibus hominum ordinibus. SECVNDO requiritur simplicitas cordis, qua nequitia, πανουργία seruilis, contumax rebellio, & responsatrix audacia expellitur. TERTIO exigitur obedientia erga dominos. QVARTO, regula istius obedientiæ præscribitur, nimirum vt tanquam CHRISTO suis dominis obtēperent serui. Vult enim, vt in omnibus actionibus suis ad mandatum Dei respiciant. Nihil itaque faciendum iubentibus dominis, quod pugnat contra mandatum supremi Domini, quem omnes venerari oportet. POSTREMO magnifice ornat seruorum obedientiam, cum

eam DEO præstari pronunciat. Vilissima ergo pij famuli aut famulæ seruitia Deo placent, illiq; cultus gratus existunt.

CAPVT IX.

CONIVGIVM.

IVGVM alterum in Oeconomia CONIVGIVM, dixi, in quo religionis schola primaq; Ecclesia à Domino ordinata fuit, cuius maiestatem ac dignitatem si spectes, multiplicem sane inuenies. A Deo patre optimo maximo instituitur, sancitur, confirmatur, benedictioneq; fœcundatur. A filio eius Domino nostro Iesu Christo miraculo & præsentia ornatur. A spiritu sancto approbatur, honestum, immaculatum, purumq; prædicatur. Ab eodem spiritu sancto imago copulæ admirandæ filij Dei & Ecclesiæ statuitur. Ante peccatum & contaminatam naturam in Paradiso, sanctissimo loco initium sumit: Exemplis Patriarcharum, Prophetarum, sanctorum sacerdotum, regum, multorumque piorum commendatur, legibus diuinis ac humanis omniũ gentium approbatur. HVC accedunt FINIS & EFFECTVS, vnde eius precium summum æstimatur, vt sunt, procreare sobolem, vitare impuros concubitus, habere mutuum præsidium & auxilium: in hac prima religionis schola conseruare Ecclesiã, relinquere (vbi fatis concedendum est) Deo loco nostro

stro cultores. Hinc Platonis, licet Ethnici, grauissima, pio tamen homine dignissima sententia in sexto de legibus: Ad nuptias (inquit) vt decet celebrandas & hæc exhortantur, asserentes oportere filiorũ filios relinquendo, nobis, videlicet, in diuino ministerio successuros, naturã assequi sempiternam. Et paulo post: Quapropter parentibus vtrisq; affinibusq; relictis seorsim quasi ad coloniam proficiscantur, ac vicissim seipsos respicientes habitent, liberos generando & educando, & vitam quam ab alijs acceperunt, à se quasi tædas ardentes alijs tradant, Deũ semper secundum leges colentes. HÆC Dei æterni scripturæ sacræ, piorum hominum, ac grauissimorum Philosophorum testimonia opponantur criminationibus Papistarum, qui coniugiũ tanquam rẽ prophanam, ac statum, in quo viuere non liceat sanctissimis verbi ministris, iudicant: Cum tamen in scriptura de Zacharia & Elizabet coniugibus, sic scriptum sit Lucæ 1. Erant autem iusti ambo coram Deo, versantes in omnibus præceptis & iustificationibus DOMINI irreprehensibiles. Et ne excipiant sacerdotes noui testamenti, Paulus præcipit eligi ad Episcopi munus maritum, qui sit vnius vxoris vir. Et spiritus sanctus dicit: Honorabile est coniugium in omnibus, & torus immaculatus. QVARE RELICTA Dæmoniorum doctrina de matrimonij prohibitione, scripturæ lucem sequamur, secureq; contemnamus omnes tenebras, quas Papa inuexerat contra apertum verbum Dei.

CÆTERVM vt quale nam sit coniugium intelligatur, quasdam scripturæ sententias PRIMVM recitabo, DEINDE certa puncta seu membra in coniugio spectanda ex adductis testimonijs colligã.

Genes. 2. Adæ cum non inueniebatur adiutor coram eo, immisit Deus soporem in Adam. Cumque obdormiuisset, tulit vnam de costis eius & repleuit carnem pro ea, & adduxit eam ad Adam, dixitq; Adam hac voce, os de ossibus meis, & caro de carne mea: Hæc vocabitur Ischa, quoniã de viro sumta est. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam.

Ad Ephes. 6. Vxores proprijs maritis subditæ estote, tanquam Domino, quia vir est caput mulieris, quemadmodum & Christus caput Ecclesiæ, & ipse est saluator corporis, sed quemadmodum Ecclesia subijcitur Christo, sic & vxores proprijs maritis in omnibus. Mariti diligite vxores proprias, tanquam & Christus dilexit Ecclesiam: Et paulo post: Sic debent mariti diligere proprias vxores, tanquam propria corpora. Qui diligit vxorem suam, seipsum diligit.

Ad Coloss. 3. Vxores subditæ estote proprijs maritis, quemadmodum decet in Domino Mariti diligite vxores, & ne sitis amari erga ipsas.

1. Pet. 1. Mulieres subditæ sint viris suis, vt etsi qui non credunt verbo per vxorum conuersationem sine verbo lucrifiant, considerantes cum timore con

iunctam

iunctam castam conuersationem vestram. Et paulo post: Subiectæ propriis viris sicut Sara obediebat Abrahæ, Dominum eum vocans, cuius estis filiæ, benefacientes & non pertimescentes vllam perturbationem. Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impertientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ vitæ, vt non impediantur orationes vestræ.

1. Corin. 7. Propter scortationem vnusquisq; propriam vxorem habeat, & vnaquæq; proprium maritum habeat. Vxori maritus debitam beneuolentiam reddat, similiter autem et vxor marito. Vxor proprij corporis potestatem non habet, sed maritus: similiter autem & maritus proprij corporis non habet potestatem, sed vxor.

Ex his scripturæ testimonijs quinq; colligamus. PRIMVM quid sit coniugium eiusq; fines, quam que arcta sit copula: DEINDE inter quas personas coniugium licitum sit: TERTIO, quis nam sit ordo potestatis & subiectionis inter coniuges: QVARTO, qualisnam affectus mutuus coniugum esse debeat: POSTREMO, quodnam sit ius analogum in coniugibus. His enim quinq; rite perpensis & cognitis, quid de matrimonio pie sit sentiendum apparebit.

QVANTVM ad primum itaq; attinet, Mosis testimonium euidenter docet, non solum quid sit matrimonium, verumetiam quam sit arcta copula coniugalis. Cum itaq; dicit Moses: Dixit Deus, non est

bonum homini esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi, matrimonium esse ordinationem Dei, iuxta quam aptæ personæ copulentur in mutuum adiutorium, aperte indicat. Est itaq; VNVS FINIS coniugij mutuum adiutorium Deinde cum additur Erunt duo in carnem vnam, in matrimonium tantum duæ personæ, masculus vnus & fœmina vna admittuntur: vt sint in carnem vnam, id est, indissolubiliter copulatæ, non secus atq; substantia seu reipsa essent vna caro. Præterea dum additur: Crescite & multiplicamini, FINIS SECVNDVS et proprius matrimonij exprimitur, qui est, crescere et multiplicari, quod fit, dum liberi procreantur & educantur. Huic fini Paulus adhuc TERTIVM addit: Propter fornicationem (scilicet vitandã) vnusquisq; suam vxorem habeat. Ex his non erit difficile definitionem matrimonij colligere in hunc modum:

MATRIMONIVM seu coniugium est ordinatio diuina, in qua legitime copulantur vinculo indissolubili duæ personæ, masculus et fœmina, vt sint sibi inuicem adiutorio, procreent, educent ac instituant liberos iuxta voluntatem Dei, præterea etiã vt fugiant scortationem ac omnem prohibitam Venerẽ. Hæc definitio collecta ex Mose, continet omnes causas matrimonij, efficientem, materialem, formalem & finales: deinde indicat quam arctum sit vinculum, nimirum Indissolubile, cum dicitur, Erunt duo in carnem vnam. Neq; tamen ex his sequitur, nullum diuortium esse licitum. Nam cum dicitur indisso-

dissolubile vinculum, ostenditur qualisnam sit res copula coniugalis ex ordinatione Dei, nimirum quod nemo volens hoc vinculum rescindere debeat. DIVORTIVM itaque voluntarium prohibetur, quod cum prima ordinatione coniugij pugnat, & improbatur à Christo, Matth. 5. & 19. Marci 10. Lucæ 8. Item: à Paulo 1. Corinth. 7. Cum Dominus ait: Quos Deus coniunxit, homo non separet: prohibet manifeste voluntarium diuortium, quod fit sine causa iusta, ac sine legitimo iudicio, quod vice Dei exercetur ab ordinatis iudicibus. Verum de inuoluntario diuortio longe se aliter res habet. Dicitur autem Inuoluntarium diuortium, cum alter coniugum alterum deserere cogitur, ob nefandum & sacrilegum adulterium, quo copula coniugalis corrumpitur, ac fides matrimonij perfide violatur Tale diuortium Christus non improbat, imo diserte verbis admittit, Matth. 19. Vbi sic inquit: Dico vobis quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Hæc verba Christi vnam iustam repudij causam, nempe fornicationem diserte exprimunt. Qui dimiserit (inquit) vxorem suam, & aliam duxerit, mœchatur, sed excepta fornicationis causa. Ergo vbi adulterium interuenit, licet contaminatam personam repudiare, licet quoque alium socium aut sociam quærere sine scelere, alioqui exceptio hic frustra à domino adiecta esset. Quærunt Pharisæi, an liceat ob quamuis causam iuxta receptam eorum consuetudinem

tudinem dimittere vxorem. Quod negat Dominus, ac vnam ſolam exceptionem, nimirum fornicationem ſtatuit. Hæc EXCEPTIO, vt ſtet ſcriptura, ſubaudienda eſt, Mar. 10, & Lucæ 8 Vbi eandem quæſtionem tractant Euangeliſtæ. Neq; enim fieri poteſt, vt Chriſtus æterna Dei ſapientia ſecum pugnet: quod profecto faceret, ſi ſpeciem, quam in vno loco exciperet à genere, in alijs in genus includeret quod fieri nequaquam poteſt ſine contradictionis implicatione. IVXTA EANDEM Chriſti regulam dictum Pauli, 1. Cor. 7. intelligendum eſt: Loquitur enim Paulus de voluntarijs ac vſitatis vulgo diuortijs, quæ fiebant ob quamlibet offenſam. Nã ſi in genere loqueretur Paulus, ſine omni exceptione, pugnaret cum regula Chriſti, quod ſentire de ſanctiſſimo Apoſtolo impium eſt. Ex hiſce itaq; clare conuincitur, quod & licitum ſit diuortium propter adulterium, et liceat repudianti impuram perſonã aliud coniugiũ amplecti. QVOD AVTEM aliqui dicunt, argumentũ hoc eſſe à contrario ſenſu, quod nõ in quauis materia valet, falſum eſt, quia hic diſerte exprimitur exceptio, μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, non ob fornicationem, excepta fornicationis cauſa. Quare verbis Domini, pijs in Eccleſia doctoribus, Hieronymo, Ambroſio & alijs multis, & ſanctorum exemplis potius acquieſcendum, quam decretis impuris Pontificum.

CÆTERVM hic magis adhuc ardua oritur quæſtio de rea perſona, an illi liceat coniugium nouum quæ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

quærere post diuortium, sublata omni reconciliationis spe? Sed quæstio hæc soluitur ex dicto Christi, Mat. 5. Vbi sic dicit Dominus: Omnis enim qui dimiserit vxorem suã, excepta fornicatione, facit eã mœchari, et qui dimissam duxerit, adulterium committit. Hoc dictum Christi etsi vniuersaliter sonat, tamen exceptionem expressam habet. Quare sic resoluenda est sententia. Omnis qui dimiserit vxorẽ suam, facit eam mœchari, et qui dimissam duxerit, adulterium committit, sed excepta fornicationis causa, hãc exceptionem ad vtrunq; membrum pertinere non est dubium. Quapropter si causa fornicationis à generali dicto excludenda est, sequitur profecto fornicationis causa repudiatam nõ mœchari, si alteri nupserit, nec illum, qui repudiatã duxerit, adulterium committere. Verum hic prudenter nostræ Ecclesiæ exemplo Saxonicarum Ecclesiarum, et aliarum, quæ veram Euangelij doctrinam cum illis amplectuntur, occurrere scandalis conantur, dum externæ disciplinæ gratia permittendũ negant, vt in eadem prouincia seu regione, in qua crimen commissum est, rea persona nouũ matrimonium ineat. Nam sic hæc disciplina non adhiberetur, magnæ et horrendæ œconomiarũ vastationes proculdubio secuturæ essent. Malignæ enim naturæ studiose cõtaminarent, vt hoc modo liberari possent à matrimonio, quod sibi molestius ac durius esse videretur. Quapropter seuera disciplina hic necessaria est, qua reprimantur homines impudici, ne ordinationem

Dei sacrilege violent, magno cum Ecclesiæ scandalo, & œconomiarum ruina.

PORRO cum Dominus dicit extra causam fornicationis, causam diuortij veram assignat, quæ substantiam matrimonij euertit, qualis est fornicatio, aut aliæ huic similes, vt coactio seu desertio: quarũ illa non fuisse coniugium ostenditur, hac sacrilege ruptum coniugij fœdus declaratur. Quare in his casibus prudentes Iudices quærendi sunt, qui conscientijs recte consulere norunt. Sed de hac re vide Examen Philippi.

HACTENVS de primo partitionis membro dictum est: NVNC inter quas personas coniugium licitum sit explicabitur: Quod vt distinctius fiat, tres quæstiones excutiendæ sunt. PRIMA, sitne licitum matrimonium in omnibus hominum ordinibus & statibus. ALTERA, qui cognationis seu cõsanguinitatis gradus sint prohibiti. TERTIA, quibus affinibus contrahere inter se matrimonium liceat. QVANTVM autem ad PRIMAM quæstionem attinet, num licitum sit matrimonium in omnibus statibus hominum & ordinibus, Papa negat, Spiritus sanctus ait. Papa quidem matrimonium, sacramenti titulo ornat, sed cũ quæritur, an liceat sacerdotibus, Monachis & monialibus contrahere matrimonium, tanquam oblitus sui, inter carnis opera numerat matrimonium: & in perfectionis Christianæ operibus ponit suum impurum cœlibatum. Ad quam suam sententiam stabiliendã impu-

impudenter abutitur suo more verbo Dei. Sed quia apertus hostis est Euangelij Christi Papa, ipsius autoritas cum omnibus ipsius legibus merito est contemnenda. Præterea cum sententia spiritus sancti, pronunciantis prohibitionem matrimonij doctrinã esse Dæmoniorum, & clare enunciantis, matrimonium in omnibus honorabile esse ordinationem Dei Genesis 2. Masculum & fœminam &c. et plurima exempla sanctorum Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum & castissimorum Episcoporum in primitiua Ecclesia, ex diametro cum impuro isto Papæ dogmate pugnant, non iudico opus esse longiore confutatione in re adeo perspicua.

At si quis VOTVM interuenisse dicat, quo quod liberum erat natura, factum est non liberum: dico votum temerarium & impium non obligare, postquam is qui stulte vouit, rectius verbo Dei edoctus est. Sed de hac quæstione supra capite 6. 2. classis. ALTERA QVÆSTIO de gradibus consanguinitatis, plus habet difficultatis. Sunt enim, qui inter eas personas omnes, contractus matrimonij esse licitos docẽt, quæ non nominatim prohibentur, Leuit. 18. Sunt rursus qui propter propositionem vniuersalem in Mose expressam, non tantum eas personas prohibitas putant, qui (vt dicunt) recensentur exẽpli gratia, verumetiam multo plures, vt quæ à Iurisperitis et Canonistis recitantur, vsq; ad quartum gradum incluſiue. Sed personas enumeratas in Mose ordine recitabo, PRIMA, pater. SECVNDA, mater

mater. TERTIA, nouerca. QVARTA, Soror germana. QVINTA, priuigna. SEXTA, neptis seu filia filij. SEPTIMA, amita soror patris. OCTAVA, Matertera soror matris. Hic primus & secundus gradus consanguinitatis prohibentur, etsi non vniuersaliter. Qui priorem sententiam tuentur, matrimoniũ extra hos gradus enumeratos consanguinitatis contractum probant, et non dissoluendum propter humanas leges docent. Qui secus sentiunt, multo plures personas prohibitas lege naturæ volunt, de quibus consulendæ sunt leges politicæ, quas iudico in hac religiose seruandas esse, & peccare eos statuo, qui has leges violant, nisi dispensatione superioris magistratus excusari possint.

PORRO personæ ratione affinitatis prohibitæ, hæ sunt, PRIMA, vxor patrui. SECVNDA, nurus seu filij vxor. TERTIA, vxor fratris, QVARTA, priuigna QVINTA, filius priuigni vel priuignæ. SEXTA, soror vxoris. Plura de gradibus consanguinitatis & affinitatis petantur ex scriptis Iurisconsultorum & libello Philippi, & tabulis Georgij Maioris. Ego tantum Catalogum personarum breuiter in Mose prohibitarum institui.

IAM qualisnam sit ORDO inter coniuges videamus, qui quidem ex prima coniugij institutione ante peccatũ, & deinde post lapsum ex mandato Dei intelligi potest, nimirum quod vxor marito sit subiecta, quæ sane subiectio nequaquam tyrannica esse debet, neq; qualis dominorũ est in seruos. Non enim

vxor

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

vxor habenda est tanquam mancipium aut serua, sed tanquam consors vitæ omniumq; bonorum. VOCABVLVM CONIVGIS quod à coniugando deductum est, tam virum quam mulierem comprehendit, vnde consortium, coniugium intelligitur. Abraham et Isaac sua cum vxoribus consilia communicarunt. Imo ipse Abraham verbo Domini iubetur audire suam vxorem. Rex Artaxerxes, Hester, quã captiuam seruam duxit, literis publicis consortem regni sui vocat, idq; haud immerito. Neq; enim coniugium vxorem ancillam aut seruam esse patitur, quod sane primum matrimonium clarius ostendit. Eua siquidem non de Adæ capite, neq; de pedibus est facta, verum ex costa, ex quo significatur, quam neq; domina, neq; serua illi sit cõdita, sed socia et cõsors. Liberalis itaq; est subiectio mulierum, non seruilis, vt quæ caritatis lege potius quam dominationis imperio subijciatur marito.

SEQVITVR quod QVARTO loco proposui, qualisnam affectus mutuus coniugum esse debeat. Euripides clare dicit: Salus hæc domus maxima est, si vxor et maritus recte concordãt, et à se inuicẽ non dissentiunt, verum tum demum dulcis mariti & vxoris consuetudo erit, cum eam pietas, virtus mutua ἐπιείκεια, & mutuus amor mollem et suauẽ reddit. Firmissimum etenim adeoq; primum consuetudinis vinculum fuerit inter coniuges, si mentes eorum pariter in Deo vnum sint, quod quidem facit, vt se mutuo ament, quia decreuerunt Deo obedire.

Nulla.

Nulla enim est virtus firma, nulla stabilis amicitia, nisi à Deo ortum habeat. Virtus inter coniuges mutuam oblectationem parit, quemadmodum inquit Andromacha: hæc nomen decusque parit, quæ sane dum in secundis & aduersis rebus exercetur, consuetudinem vitæ reddit amabiliorem. Mutua ἐπιείκεια in omnibus amicitijs adhibenda est, & maxime inter coniuges, qua quasdam interdum iniurias ferre necesse est. Mutuus amor ex pietate natus, virtute confirmatus, et mutua ἐπιείκεια auctus errata incidentia corrigit, leniter mitigat, facitque vt in omnibus duris iucunda sit vita.

RESTAT quod POSTREMO LOCO proposui, de iure analogo inter coniuges: Quod tametsi intelligi potest ex ijs, quæ dicta sunt, tamen breuiter attingendum videtur. Cum Dominus dicit: Faciamus ei adiutorium simile illi, hoc est, faciamus mulierem, quæ viro æquabili officij iure respondeat. Vt enim mulier iure marito officium debet: Ita vicissim maritus κατὰ ἀναλογίαν mulieri respõdeat officio necesse est. Mulier sit viro subiecta liberaliter: maritus vicissim eã foueat, ac amabiliter tractet. Mulier obedientiam Deo præstet in ferendis partus doloribus: vir vicissim afflictam consoletur, trahatque partem iugi commiserando & fouendo Mulier οἰκουρος, id est, custos domus, iuxta traditionem Apostoli, & pudica, familiarem rem conseruet, augeat & recte dispenset: maritus contra domum defendat, foris agat, laboret pro vocationis ratione, et

iustum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

iustum victum iuste conquirat. Breuiter, maritus & vxor officiose se inuicem obseruent, ac sibi mutuo debita officia iuxta rationem conditiones vtriusq; præstent. Quod cum fit, sibi inuicem reddunt quod debent, seu vt Paulus loquitur, τὰ αὐτὰ, quo dicto ius analogum in officijs præstandis significatur. Vt cum mulier marito paret, maritus armis defendit vxorem. Officia hæc dissimilia quidē sunt reipsa, attamen iure analogo sibi mutuo pulcre respondent, & sunt æqualia.

CAPVT X.

PATRIVM IMPERIVM.

DIXI supra Oeconomiam tribus quasi iugis constare, quorum tertium, quod est parentum & liberorum, explicandum restat. Quod quia in quarto præcepto supra ex parte explicatum est, hic breuiter PRIMVM scripturæ sententias paucas colligā, DEINDE ex his sententijs notatis, officia parentum & liberorum extruam, vt inde qualenam sit patrium imperium appareat. POSTREMO de præmijs & pœnis præstiti officij & non præstiti agam.

Exod. 20. Sancitur patrium imperium his verbis. Honora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram.

Daniel.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Daniel.13.De parentibus Susannæ scribitur: Parentes illius cum essent iusti, erudierunt filiam suã in lege Mosi.

Ephe.6.Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare liberos vestros, sed educate in disciplina & correptione Domini.

Coloß.3.Patres nolite prouocare liberos vestros ne &c.

EX HIS paucis sententijs non est difficile colligere officia parentum mutua erga liberos: PRIMVM, enim voce Dei parentibus traditur autoritas in liberos, vt ipsis præsint in familia, ac quæ recta sunt imperent facienda. Ex quo sequitur, liberos iure diuino parentibus debere esse morigeros. SECVNDO parentum est pueros educare, quod officium non solum lex naturæ imperat, verumetiã hunc affectum educandi & tuendi natos, omnibus animantibus inseuit natura. TERTIO debent parentes liberaliter suos liberos tractare ac prudenter, vt retineantur in officio. Et summopere cauendum, ne vel nimia indulgentia vel nimia austeritate natos perdant. QVARTO honestis in moribus & vera pietate erudire liberos pars officij parentum præcipua est. Ideo enim liberos generamus (vt rectissime Plato sensit) vt Deo cultores pro nobis (vbi fatis concesserimus) relinquamus. Hoc præcipuum post pietatem animi erga Deum, sanctorum patriarcharũ, Regum, atq; adeo omniũ piorum studium semper extitit. Atque hæc præci-

pua

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

pua parentum officia sunt erga liberos, quos iure analogo æqualia parentibus reddere decet.

Verum quia liberorum officia in quarto præcepto includuntur, cum dicitur: Honora parentes, inde ea colligam. HONORIS igitur vocabulo liberi PRIMVM iubentur agnoscere parentum autoritatem & eminentiam ordinationem diuinam esse. Nihil enim voce Dei honorabile dici potest, nisi idem à Deo profectum sit & ordinatum. DEINDE requiritur hic reuerentia erga parentes, tanquam erga Dei vicarios & nutricios ciuium Ecclesiæ Christi. Proinde maiestas quædam diuina in parentibus animaduertenda est. Tertio loco verbum honoris includit in se obedientiam erga parentes: quæ obedientia tantisper & eatenus præstanda est, donec et quatenus cum obedientia, quam supremo parenti Deo debemus, stare potest. Huc dictum Domini Lucæ 14. Si quis vult venire ad me, & non odit patrem suum et matrem suam, etc. non poterit esse meus discipulus. Hic odij vocabulum non affectum, sed euentum sequentem odium significat, qui est detrectare imperium, & non facere imperata contra Deum. Istud igitur odium pietatis est, non crudelitatis. Præterire enim, fugere, negligereq; omnes debemus, quando eos vna cum Deo colere nequimus. At vero si vtrumq; debitè poterit, & Deo & parentibus obedientia exhibenda est. Neque enim obedire parentibus is recte dicitur, qui quicquid iusserint faciat, sed tum demum

mum parentib. aliquis obedit, cum sponte facit, quæ ipsi recte iusserint. QVARTO honoris vocabulo GRATITVDO etiam significatur erga parentes, vt si opus fuerit, eos senio confectos iuuent, foueant, alant, & omnium officiorum genere subleuent. QVINTO, honor præterea requirit ἐπιείκειαν, qua liberi tolerent parentũ errata. Quantumuis enim pauperes & miseri sunt, precioſi sunt nobis habendi, consideranda est quædam in ipsis diuinæ maiestatis similitudo. Quare etsi interdum uidentur nobis parum honorabiles, maiestas tamen diuina (vt antea dixi) in ipsis consideranda est. Proinde morositati, delirio, & quibuslibet parentum vitijs, opponendũ est nomen Patris & Matris. Non enim tam quales parentes, quam quod parentes habemus æstimandum est. Atq; hæc officia liberorum sunt erga parentes, quæ ad duo capita breuitatis causa reuocare possumus, nimirum ad AFFECTVM & EFFECTVM, Illo eos animo prosequimur, hoc externa beneficia omnia, quæ ijs grata esse nouimus, præstamus. Quantumuis enim multa in eorũ gratiam fecerimus, semper tamen inferiora erunt omnia, quam esse deberent. EX HAC collatione officiorum mutuorum parentum & liberorum, non est difficile iudicare, qualenam sit parentum IMPERIVM, qualisq; liberorum SVBIECTIO. Mitius enim parentum in liberos, quam dominorum in seruos imperium est. Autoritas maior est parentũ in liberos, quam maritorum in coniuges, & proxime accedit imperium patrium ad regale imperiũ. Iam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

IAM reſtat quod poſtremo loco de præmijs & pœnis propoſui, quæ duabus vocibus, nempe BENEDICTIONIS & MALEDICTIONIS in ſcriptura ſignantur. Vt enim parentes, qui liberos ſuos voluptatibus indulgere permittunt, diuinitus maledicuntur, vt Eli ſacerdos: ſic qui officia præſtant à Deo imperata, benedictionem reportant. Et vt longæua vita promittitur liberis honorantibus parentes: ita maledictio immorigeris denunciatur. Salomon: Oculus qui ſubſannat patrem ac matrem ſuam, corui eum effodient. Vnde tritum prouerbium:

Paret carnifici renuens parere parenti.

EXEMPLA ſunt maledictionis, Cham, Ruben, filij Eli, Abſolon, & alij innumeri.

CAPVT XI.

VSVS DIVITIARVM ET RERVM PRAESENTIS VITÆ.

CVM diuus Paulus 1. Corinth. 7. dicit: Qui vtuntur hoc mundo, ſint tanquam non vtentes, non præcipit Chriſtianis abijcere facultates, ſed Chriſtiani hominis animum rebus terrenis non debere occupari, nec in illis acquieſcere docet. Sic enim viuere nos oportet, quaſi ſingulis momentis migrandum ſit ex hac vita: Quapropter in omnibus reb. præſentis vitæ corda erecta eſſe debent ad

meditationem vitæ cœlestis. Atq; hæc regula generalis esto de vsu rerum præsentis vitæ. PORRO quia in rebus mundi nihil periculosius esse potest, quam magna rerum affluentia, nisi sancta prudentia assit (verè enim Plato dixit, diuitias cæcas esse sine prudentia, & easdem acutè cernere vbi prudentiam sequuntur) tria breuiter de diuitijs dicam. PRIMVM, Quæ rationes acquirendarum diuitiarum licitæ sint. DEINDE, Qualiter nos Deus erga diuitias esse velit affectos. POSTREMO, Quis diuitiarum vsus rectus & legitimus.

QVANTVM itaq; ad legitimas rationes acquirendi diuitias attinet, omnium primum incoandum est à regula Christi, Mar. 6. Quærite primum regnum Dei, &c. PRIMA igitur cura & præcipua esse debet salutis animæ. DEINDE quia hæc vita opus habet adminiculis, iuxta Dei ordinationem quæri possunt facultates, licetq; ijs, quæ ad victum cultumq; necessaria sunt, quærendis operam dare, id quod non solum sanctorum exemplis, verumetiam mandato Dei confirmatur, qui benedictionem promittit pie laborantibus. DEINDE lucrũ quod proficiscitur nobis laborantibus ex benedictione Dei, capiamus tanquam ex manu Dei, neq; malis artibus vtamur, quo facultates aliorum ad nos trahamus, fructumq; laboris nostri, tanquam iustam mercedem percipiamus. IN CONTRACTIBVS absint fraudes & fallaciæ, aperteq; & simpliciter agamus omnia, ea fidelitate, quam ipsi ab alijs vellemus

vellemus requirere. Sit labor legitimus legitimæ vocationis, vt bona conscientia gloriari possimus, nos in vllius fraudem nihil egisse.

PARTIS DIVITIIS singularis ars adhibenda est, ne nobis in spinas & laqueos conuertantur. Quod ne fiat, Dauidis & Pauli sequamur consilia, quorum ille quidem Psal. 61. sic ait: Si affluent diuitiæ, noli cor apponere. Hic vero 1. Tim 6. Diuitibus in seculo præcipito, ne efferantur, neue sperent in diuitiarum incertitudine, sed in Deo viuo. Est itaq; præcipuum, ne diuitiarum huius seculi cupiditate ducamur, ne ijs animum aut fiduciam adijciamus, eas à nobis abdicare simus parati, quoties Deo libuerit. siue habeamus eas, siue ijs careamus, tanquam res caducas & fragiles aspernemur. atq; solam benedictionem Dei omnib. rebus mundi præferamus. Absit fallax spes in incertis diuitijs. Absit superbia & contemtus pauperum. Assit spes in diuitiarum largitore, assit pius humilisq; animus. PORRO vbi sic animo diues effectus est aliquis, etsi ei non erit difficile, diuitias recte in gloriam Dei, & proximi vtilitatem dispensare: tamen nonnihil dicendum est, vt legitimus diuitiarum vsus conspiciatur: Qui est quadruplex. PRIMVS, vt conferantur diuitiæ ad promouendam religionem & gloriam Dei. Si enim ipsi nati sumus, vt Deum glorificemus, profecto huic vsui quicquid habemus, seruire debet. SECVNDVS vsus est, vt eas in quibus viuimus, respublicas iuuemus ac ornemus

memus nostris facultatibus, ideoq; tributa soluenda sunt. TERTIVS vsus est, vt ipsi nos pro conditione nostri status honeste alamus, nostram familiam foueamus, vt domus nostra pro facultatum ratione honesta conseruetur, sine sordibus & prodigalitate. QVARTVS & postremus vsus est, vt fontes nostri, iuxta Salomonis consilium deriuentur foras, hoc est, vt liberales simus erga pauperes, diuites in bonis operibus, quo multi nostris bonis gaudere possint, nobiscum Deo patri Domini nostri Iesu Christi gratias agentes, qui abunde suppeditat omnia.

TESTIMONIA DE DIVITIIS.

Prouerb. 11. Qui confidit in diuitijs suis, corruet.

Prouerb. 15. Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni & insatiabiles.

Psal. 61. Si diuitiæ affluant, noli cor apponere.

Salomon. Fontes tui deriuentur foras, & tu Dominus eorum esto.

1. Timoth. 6. Diuitibus huius seculi præcipe, ne sublime sapiant, & ne sperent in incertitudine diuitiarum, sed in Deo viuo.

CAPVT XII.

DE SOLICITVDINE, ET CVRA LICITA ET ILLICITA.

QVIA

QVIA nulla maior pestis est veri cultus Dei quam Ethnica & prophana CVRA & SOLICITVDO: & rursus nihil magis optandum, quam vt vnusquisque solicitè ambulet coram Deo in vocatione sua, operæprecium est, vt recte instituantur pij de solicitudine licita et illicita, ne nimium vel in dextram partem deflectant, omnem curam abijciendo, vel in sinistram, Ethnicam & prophanam curam amplectendo. Quare tenendum, quod triplex sit cura, VNA prophana & Ethnica. ALTERA necessaria & sancta. TERTIA mixta ex illis. Harum quidem extremæ illicitæ, media vero licita est.

IMPIA SEV ETHNICA solicitudo est, quæ oritur ex diffidentia & ignorantia prouidentiæ Dei. Hæc damnatur Matth. 6. vbi Christus multis argumentis, à prouidentia Dei sumtis, ab ea dehortatur. Hæc cura interdum CARNIS CVRA dicitur, cum quia ex carnis sensu sine fide proficiscitur, tum quia scopum habet carnalem, nimirum præsentis vitæ quietem & tranquillitatem.

SOLICITVDO, quam dico necessariam, piam & sanctam, commendatur scripturæ testimonijs & exemplis, Roma. 12. Qui præest in solicitudine. 1. Timo. 5. Si quis suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem abnegauit, et est infideli deterior. Abraham, Isaac, Iacob, piam suæ familiæ curam habuerunt. Ioseph in Aegypto septem annorũ curam in se piè sumsit. Daniel in Babylone,

pij reges & prophetæ in populo Dei non tanta gesserunt sine hac sancta cura. Paulus 2. Corin. 11. ad Coloss. 2. 1. Thess 2. suam solicitudinem pro Ecclesia fatetur. Sic reges pro suis regnis, patres familias pro sua familia, ministri verbi pro suis auditoribus præceptores pro suis discipulis, breuiter, singuli in sua vocatione sanctam quandam solicitudinem habere possunt & debent, modo in impietatis notam incurrere nolint. Verum ne hæc sancta solicitudo contaminetur, sciendum est ad eam quinq; requiri. Horum PRIMVM mandatum DEI est. Mens enim pia nihil aggredi debet sine mandato Dei. Honesta igitur erit vocatio piæ & sanctæ curæ. DEINDE proficisci debet ex fide. Nam sine fide Deo placere nihil potest. TERTIO, quia nisi Dominus ædificauerit ciuitatem, frustra laborant qui ædificant eam, adhibenda est inuocatio quidem, qua auxilium Dei petas, gratiarum vero actio, qua successum Deo tribuas, & non tuæ prudentiæ aut iusticiæ. Est enim optimum remedium aduersus solicitudinis Ethnicæ tentationem, precib. ardentibus ad Deum confugere, quod ad Philip. 4. docemur. QVARTO tendat tua cura in gloriam Dei principaliter. Quanquam autem tuæ domus incolumitas spectari potest, tamen principalis finis erit gloria Dei: QVINTO, si parum labor noster votis respondeat submittamus nos paternæ voluntati Dei, in vero timore & humilitate, iuxta consilium Petri dicentis: Humiliamini sub potenti manu Dei,

vt vos

vt vos exaltet in tempore exaltationis, omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Et Psal. 54. Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, et non dabit in æternum fluctuationem iusto. Debent igitur pij iuxta verbum Christi PRIMVM quærere regnum Dei, DEINDE Dei iusticiam. TERTIO fide promissionem curæ diuinæ amplecti. Dicit enim, Et hæc omnia adijcientur vobis. TVM abijcienda est profana solicitudo, strenueq; in vocatione laborandum, seruatis circumstantijs sanctæ curæ, quas enumerauí.

MIXTA EST, quæ partim pia apparet, partim prophana conuincitur, vt, cum curamus quidem, quæ officij nostri sunt, id quod Deus serio à nobis requirit: sed propter innatam nobis dubitationem de prouidentia Dei, limites transgredimur, ac in officium Dei sacrilege irrumpimus. Vt, cum paterfamilias recte quidem & pie instituit liberos, suam familiam curat, sed nimia trepidatio & anxietas ad impatientiam impellit, quando votis non respondet labor & cura nostra. Iactet igitur hanc curam pius in Dominum, & strenue faciat officium, nec sinat piam curam Ethnica diffidentia conspurcari, quò abiecta Ethnica diffidentia & anxietate, pax nobis interne constet, ac erga homines simus modestiores & mansuetiores, cum quib. eidem Domino seruiamus, excusso iugo Mammonæ & Ethnicæ solicitudinis.

CAPVT XIIII.

PERFECTIO CHRISTIANA.

HVC breuiter commonefactionem & doctrinam vtilem de Christiana perfectione adjiciam. Nam huius rei vera explicatio & stimulos addit in stadio pietatis currentibus, & consolatur pios, dum suas sordes & imperfectionem agnoscentes, intuentur beatam illam vitam, in qua plena perfectione beati fulgebunt, sicut sol, in domo patris sui. VT autem hanc doctrinam rectius intelligamus, omnium primum statuendum est DISCRIMEN inter duplicem perfectionem piorum: quarum VNA in præsenti vita existit, ALTERA erit in futura. Ingens enim discrimen est perfectionis Christianæ ratione huius duplicis status. Nam longe alia est perfectio currentis, quam perfectio peruenientis. Illa militantis, hæc triumphantis est. PII itaque in hac vita dicuntur perfecti, non sicut perficiendi sunt in illa immortalitate, qua æquabuntur angelis Dei: sed sicut esse possunt in hac peregrinatione perfecti. Neq; enim præsentis vitæ perfectio æstimanda est ex perfectione iusticiæ (Nemo enim est qui non peccet) sed ex imputatione diuina, & cordis rectitudine, qualis esse potest in hac vita. AT in futura vita æstimabitur ex perfectione iusticiæ, vbi erit plena glorificatio

catio sanctorum, plena noticia Dei, absoluta cordium puritas, & perfecta obedientia in omni æternitate.

PORRO definitionem perfectionis Christianæ, qualis esse potest in hac vita, colligam primum. DEINDE partes eius subijciam. TVM quare perfectionis nomen ei tribuatur, ostendam.

CHRISTVS Matth. 19. iuueni, à quo interrogatus erat de vita æterna consequenda, dicit: Si vis perfectus esse, vade vende tuas possessiones, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & huc sequere me. Ex his verbis Domini solidam definitionem colligere non est difficile: vbi primum hoc statuerimus, quod hoc fuerit, quantum ad speciem facti attinet, PERSONALE PRÆCEPTVM, alioqui nec Noë, nec Abraham, nec Dauid fuissent perfecti, qui tamen perfecti testimonio Dei dicuntur. Proinde genus facti nobis definitionem perfectionis exhibebit. Quid hîc requirit Christus ab adolescente? vt ex præcepto intelligat se imperfectum esse, vt vendat facultates, det pauperibus, & se sequatur. Vendere autem facultates mandante Christo, est obedientiam erga Christum anteferre omnibus rebus mundi, et paratum esse, non solum vendere, sed etiam perdere propter Christum omnia, si res ita postulauerit: & simul Christum sequi, et proximum beneuolentia complecti. Nam hæc Christus coniungit. PERFECTIO itaque CHRISTIANA est agnita imperfectione, ex fide

fide Christi obedientiam erga Deum præferre omnibus rebus mundi, ac ei totam vitam approbare. Sita est igitur hæc perfectio in affectu potius, quam in effectu, in imputatione perfectionis potius, quam in perfectione iusticiæ. Deus autem ex sua bonitate tale studium PERFECTIONIS *titulo ornat, vt magis magisq; ad perfectionem tendamus. Hæc definitio per locum à coniugatis etiam probari potest. Scriptura Abrahamum pronunciat perfectum: quia voci Dei obtemperauit, dulci patria, parentibus, amicis, fortunis præsentis vitæ posthabitis: Deum veracem credidit, ei totam vitam approbauit. Similiter ante ipsum Noë, qui iustus & perfectus in scriptura prædicatur, vocem Dei audiuit, impijs mundi consilijs renunciauit, parauit arcam, & se totum ad normam verbi diuini, concepta in ipsum fiducia, composuit. Ex his confirmatur apertissime definitio quam proposui.* PHILIPPVS *hanc tradit, quæ à mea non dissentit:* PERFECTIO CHRISTIANA *est agnitio nostræ infirmitatis, & fiducia mediatoris, & præsentia Dei in cordibus nostris transformantis nos, vt fiamus similes imaginis Dei, quæ est λόγος æterni patris.*

PORRO PARTES *Christianæ perfectionis sitæ sunt in rectitudine mentis, affectuum puritate, & morum integritate.* RECTITVDO MENTIS *est recte sentire de Deo iuxta ipsius verbum:* PVRITAS AFFECTVVM, *agnitione nostræ infirmi-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

firmitatis, fiducia mediatoris, & voto pietatis continuandæ æstimatur. MORVM INTEGRITAS in pietate erga Deum sanctimonia vitæ, dilectione erga homines, sancta in uocatione cura absoluitur. Breuiter, perfectio Christiana posita est in vera conuersione hominis ad Deum, seu pœnitentia salutari.

HÆC VERA CONVERSIO siue penitentia triplici de causa perfectionis nomine honoratur, PRIMO propter respectum ad superiorem vitam, cum in tenebris & ignorantia Dei viximus. DEINDE propter imputationem. Etsi enim sordes multæ adhærent sanctis, tamen Deus istas sordes non imputat, modo spiritu ipsius ducamur. POSTREMO, quia ad perfectionem illam gloriosam tendit.

PORRO PERFECTIO Christiana qualis in futura vita erit, antea definita est, & similiter in tribus est posita. PRIMVM in doctrina, seu noticia, seu in mentis rectitudine. Cum venerit, inquit Apostolus 1. Cor. 13. τὸ τέλειον, abolebitur τὸ ἐκ μέρους. Nunc cernimus per speculum in ænigmate, tunc facie ad faciem. DEINDE in affectuum perfecta puritate: erũt enim purissimi cordis purissimi affectus, ardens dilectio Dei, lætitia spiritus, &c. POSTREMO in tota vita lucebit imago Dei. Nos, inquit Paulus, spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus, 1. Ioh. 3 Carissimi, filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus, scimus, quoniam cum

cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicut est, & omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se, sicut ille sanctus est. Breuiter perfectio sanctorum in beata vita, conformitas nostri cum Deo erit, habitatio Dei in nobis, plena fruitio Dei, absoluta dilectio, cuius spes (vt Iohannes monet) nos excitare debet ad sanctimoniam vitæ in hoc mundo, vt aliquo modo illam expectatam in coëmus perfectionem iusticiæ. Hæc de perfectione Christiana scire vtile est, vnde non solum excitamur ad diligentiam in tota vita, verumetiam aduersus pestilentem doctrinam Monachorum de perfectione armamur, qui perfectionem in mendicitate ponunt, contra omne verbum Dei, ac exempla eorum, qui perfectionis laudem in Ecclesia consecuti sunt.

TESTIMONIA DE PERfectione Christiana.

Iacobi 1. *Cæterum patientia opus perfectum habeat, vt sitis perfecti & integri, nullaque in parte diminuti.*

Matth. 5. *Estote perfecti, sicut & pater vester.*

Coloss. 1. *In ipso (Christo) complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipso.*

Philip. 3. *Non quod apprehenderim, aut iam perfectus sim, sed sector, si etiam apprehendam, quatenus*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

quatenus apprehensus sum à Christo Iesu. Fratres, ego meipsum nondum arbitror assecutum esse, vnum autem illud ago, ea quidem quæ à tergo sunt obliuiscens, ad ea vero quæ à fronte sunt enitens, iuxta præfixum signum insequor ad palmam supernæ vocationis Dei per Christum Iesum. Quotquot itaq; perfecti sumus, hoc sentiamus.

Matth. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende quæ possides, da pauperibus, & veni & sequere me.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A

ABsurdum in Theologia contra articulos fidei, legem moralem, & claram Dei ordinationem 8

Actionum humanarum gradus 72. 73.

Actionum ad externam disciplinam pertinentium genera duo 74

Actionum spiritualium causæ præcipuæ 78

Adam consideratur dupliciter 86

Ad actiones vt recte gerantur tria requiruntur 71

Adiaphora quid 374

Administrationis diuinæ modi tres 54. 55

in Affectib. definiendis tria oportet cõcurrere 410

Amen quid 298

Angeli & homines cur conditi 51

Anthropomorphitarum error 40

Antinomiæ in sacris literis, cur in specie tantum & non reales 12

Antinomias sacrarum literarum soluendi ratio Dialectica 12. 13

Antithesεon collatio quid prosit 9. 10

Appellationes filij DEI, quæ naturarum proprietates significant, ab officij appellationibus discernendæ 46

Appellationes filij Dei, quæ denotant officium, competunt toti personæ, non alicui naturæ seorsim 46

Appel-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Appellationum, quæ Deo competunt, diuisio 37
Appellationum, quæ Deo competunt, definitiones 40. 41.
Arianorum doctrina de Filio Dei impia 41. 42
Artes & linguæ in Theologo requiruntur 2 (366
Autoritas Ecclesiastica quas res habeat subiectas
Autoritas Ecclesiastica penes quas personas 367.

B.

Baptismi definitio apud Petrum 325
Baptismi institutio 320. *ibid.*
Baptismi modus 327
Baptismus vnde dicatur 319
Baptismus quid sit 319
Baptismus duplex 320
Bona opera 379. *& deinceps*
Bona opera quæ facienda sint 180. 181
Bona opera quomodo fiant, & quæ ad ea facienda requirantur 182. 183
Bona opera quomodo placeant 183 (188
Bona opera in quibus Deo placeant, et nō placeant
Bonis operibus cur promissiones sint additæ 187
Bonorum operum doctrina generalis sex quæstionibus comprehensa 179
Bonorum operum causæ triplices 184
Bonorum operum necessitas 185
Bonorum operum dignitas 186
Bonorum operum præmia multiplicia 186
Bonorum operum præmia cur mercedis nomine dignetur scriptura 189. *&c.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

C.

Capita doctrinæ Ecclesiæ duo maxima, Lex & Euangelium 5
Carnis & spiritus vocabula quid significent apud Paulum 211
Carnis resurrectio 277. 278
Catalogi capitum, quæ in singulis classibus explicantur 24. 25. 26
Catholicum quid sit 273
Causarum gradus duo in natura 79
Causarum ordines in iustificatione hominis concurrentium 116
Ceremoniæ quid & quotuplices 373
Ceremoniæ ordinis & decori causa institutæ ibid.
Christi historia ad quatuor capita refertur 238
Christi humanitatis historia in sex partes secatur in symbolo 239
Christi nomina diuinitatem eius & officium explicantia 239. & deinceps
Christi conceptio & natiuitas, earumque circumstantiæ 251. &c.
Christi natiuitas cur annuncietur ab Angelo 252
Christi mater virgo, cur viro fuerit desponsata 254
Christi passio & mors, & harum causæ 256. 257. 258
Christi passio quem habeat effectum 258. 259. 260
Christi passionis meditatio 261. &c.
Christi sepultura & eius typus 262
Christi resurrectio & eius commoda 263. 264

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Christi ascensio ad cœlos, & sessio ad dexteram patris 265. 266. 267
Christi ad iudicium extremum aduentus 267
à Christo tota salutis summa dependet 268
Christus quomodo & cur à Spiritu sancto sit conceptus 252. 253
Christus cur natus ex virgine 253
Christus natus ex prosapia Dauidis duas ob causas 254. 255
Christus quo tempore natus sit 255
Christus cur venerit in mundum 256
Christus cur sepultus 262
Christus cur descenderit ad inferos 263
Christus duplici modo inuocandus 283. 293
Circumcisio 313
Claues regni cœlorum quid sint 351
Cœna Domini quid 329
in Cœna Domini quæ circumstantiæ *ibid.*
in Cœna Domini triã paria rerum diuersarum 335
Cœnæ dominicæ variæ appellationes 332. &c.
Cœnæ Domini meditatio in quibus consistat 335. 336
Cognitionis vocabulum quid significet 31
Communicatio idiomatum quid sit 44
Communicatio idiomatum cur tantum tribuatur personæ in concreto 45
Concupiscentia quibus rebus constet 84
Conditiones resurgentium 277

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

inter Coniuges qualis ordo 432
Coniugij finis & effectus 422
Coniugium à quo institutum 422
Coniugium quid sit 426
Coniugium inter quas personas licitum 430. 431.
Coniugium vota vtrum tollant 431
Coniugum qualis mutuus affectus 433
Coniugum iura analoga 434
Conscientia 202. & deinceps
Conscientia ex quibus constet 204
Conscientia bona & mala quid 208
de Cõscientia gloriatio quas habeat exception. 209
Conscientia erronea vtrum obliget, nécne 209
Conscientiæ malæ descriptio apud Iuuenalem 202
Conscientiæ descriptio apud Ouidium ibid.
Conscientiæ definitiones ex Paulo 203 (204
Conscientiæ syllogismus practicus & eius partes
Conscientiæ bonæ fulcra quatuor 206. 207
Conscientiæ differentiæ 207. 208
Consilium discendi Theologiam 2
Contingentia 79
Contingentia quid sit ibidem
Contingentiæ causæ voluntas Dei, angelorum & hominum 80
Contingentiæ testimonium Dei prouidentia ibid.
Contractus 413
Contradictionis iustæ octo conditiones 12
Contradictionis iustæ lex prima, vt vitetur ambiguitas 13

Contra-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Contradictionis ambiguitas in quinq; rebus consistit ibidem
Contradictionis iustæ lex 2. de ijsdem subiectis 14
Contradictionis iustæ lex 3. de ijsdem obiectis 15
Contradictionis iustæ lex 4. de ijsdem causis ibid.
Contradictionis iustæ lex 5 de eadem relatione 15
Contradictionis iustæ lex 6. de eadem comparatione 16
Contradictionis comparatio quintuplex 16.17.18
Contradictionis iustæ lex 7. de eodem modo rei significatæ & dicentis 18
Contradictionis iustæ lex 8. de eodem tempore 19
Contradictionis sacrarum literarum conciliandæ generale præceptum 20
Contritio quid sit 104
Contritionis quatuor proprietates ibid.
Corrigendi facultas penes quos 362
Creatarum rerum gradus quatuor 52
Creatarum rerum finis 53
Creatio 50. & deinceps
Creatio quid 50
Creaturæ cur bonæ prædicentur causæ ibid.
Creaturæ de quibus nos admoneant, & in ijs quæ spectanda 51
Crucis causæ 381
Crucis piorum & impiorum discrimen 386. 387
Crucis piorum consolationes octo 384. 385
Crux quid 380
Cultus Dei quid sit, & definitionis explic. 174. 175

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Cultus Dei fundamentum duplex 173
Cultus Dei alius expiatorius alius meritorius 175
Cultus Dei regula 172
Cultus Dei alius internus, alius externus, et vtriusq; definitio 178. 179
Cultus Dei diuisio apud Paulum 179
Cultus Dei spiritualis ratio legitima 172
Cura licita & illicita 443
Cura triplex *ibidem*

D.

Decalogi verba 144. 145. 146
Decalogi præceptorum duplex distinctio 146
Decalogi p̄cepta ad duas theses refert Christus 147
Decalogum interpretandi ratio 141. 142
Decalogum tractandi ordo 143
Decalogus quid contineat 132
Decalogus totus est σωνεκδοχικὸς 141
Decalogus constat duabus tabulis 147
Definitiones rerum in controuersiis vtilitas 6
Dei definitiones duæ ex Platone 28
Dei definitio apud Xenophontem *ibidem*
Dei descriptio & eius quinq; partes 31. 32
Dei nomen in vanum assumere quid 159
Dei nomen quando significetur 294
Dei voluntas quomodo à nobis fiat 295
Dei apparitionis exempla ex sacris literis 302. 303
de Deo historia ad tria capita refertur 237
Deo patri in symbolo tria attribuuntur *ibid.*
Deum glorificare quid 177

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Deum habere quid 150
Deus 27. & deinceps
Deus quare sit nobis pater 238
Dicta patrum in triplici sunt discrimine 299
Dicta interpretum triplicia 366
Differentia inter naturam & personam 40
Disciplina ecclesiastica ordinaria quid et quotuplex 355
Disciplina ecclesiastica extraordinaria 363
Disciplina cleri peculiaris quibus constet 364
Discrimen inter vocabula, nasci & procedere 42
Diuisionis rerum vtilitas 6
Diuitiæ & earum vsus 439. & deinceps
Diuitiarum acquirendarum ratio legitima 440
Diuitiarum vsus quadruplex 441
Diuortium voluntarium & inuoluntarium 427
Doctrina ad salutem necessaria, non est obscura 9
Doctrina vitæ communis filiorum Dei 132
Doctrinæ de Deo vtilitates sex 49
Dominium & seruitus 419.

E.

Ecclesia & eius significatio 230
Ecclesia quid 231
Ecclesia quibus titulis ornetur in scriptura 231.232
Ecclesia militans & triumphans 233
Ecclesia catholica & particularis 234
Ecclesia quibus rebus constet & fulciatur ibidem
Ecclesia cur vna 272

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Ecclesia cur sancta causæ quatuor ibid.
Elclesia cur Catholica causæ quatuor 273
Ecclesia cur firma 274
Ecclesia catholica quomodo æstimetur 343
in Ecclesia duo hominum genera ibidem
Ecclesia vniuersalis ius habet cognoscendi doctrinam 353
Ecclesiæ duplex verbum propositum 108
Ecclesiæ vnitas in quibus consistat 233
Ecclesiæ signa 234
Ecclesiæ sanctæ conditiones quatuor 272
Ecclesiæ doctrina 298
Ecclesiæ doctrina quam habeat cautelam 300
Ecclesiæ doctrina certa 302. & deinceps
Ecclesiæ ministri quomodo pares & dispares 343
Ecclesiæ ministrorum ordo post Apostolos 344
Ecclesiæ Danicæ ordo 348
Electio quid significet in scriptura 224
Enchiridion autoris Theologicum in quatuor classes distinctum 23. 24 (101
Euangelij definitio vnde colligat, & quid sit 100.
Euangelium 98
Euangelium quid proprie significet 99
Euangelium quid significet Apostolis 100
Excommunicationis Ecclesiasticæ tres fines 359.

F.

Fidei varia significatio 108, & deinceps
Fidei in Christum meditatio in quibus cõsistat 240
Fides quid sit 104. 108

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Fides legalis & Euangelica 109
Fides fiduciæ quid sit *ibidem*
Fides professionis doctrinæ 110
Fides operationis miraculorum *ibidem*
Fides remunerationis bonorum operum *ibid.*
Fides sola iustificat 119
Fides in Christum qualis esse debeat 239
Fides in Spiritum sanctum qualis requiratur 271
Fiducia, quod forma sit fidei promissionis, vnde probetur 109
de Filio Dei cognitu necessaria 47
Filius Dei cur λόγος dicatur 41. 61
Filius Dei cur vocetur Emanuel 183
Finis iustificationis quatuor 118
Flagitiorum diuisio 360
Furti quædam species 109.

G.

Gradus actionis diuinæ in reparatione nostri 127

H.

Hominis & animantium membra cur Deo tribuantur 39
Hominis noui definitio apud Paulum 210
Hominis status quadruplex in sacris literis 60
Hominum in mundum propagationes variæ 253
Homo 59. & deinceps
Homo quid 59
Homo qualis fuerit in statu innocentiæ 60
Homo homini quot modis sit proximus 192
Homo vetus & nouus, & eorũ diuersa studia 210

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Homo vetus & nouus, quomodo & quare sic dicantur ibidem
Homo vetus & nouus dupliciter considerant ibid.
Homo vetus & nouus quid ibid.
Homo nouus duobus modis dicitur ibid.
Homo externus & internus 211
Homo apud Paulum diuiditur in terrenum & cœlestem ibidem.

I.

Idioma quid sit 44
Imagines, & quid de ijs sentiendum 152. 153
Imaginum in templis vsus triplex 155
Imaginum vsus politicus triplex 156
Imago Dei quid 60
Imago Dei duplex 61
Imago Dei naturalis duplex, essentiæ & gloriæ 61
Imago Dei gratuita in homine tripliciter consideratur 62
Imago Dei in homine quatenus remanserit 64
Inobedientiæ vox 4. complectitur in scriptura 82
In reparatione nostri officium nostrum 128
Inuocatio sanctorum & eius fundamenta infirma
Iudicia 405 (209
Iudicia cur sint concessa, causæ quatuor 406
Iudicijs an recte vtantur Christiani 405
Iudicium publicum & priuatum ibid.
Iustitia originalis 67
Iustitia originalis quid ibidem
Iustitiæ originalis materiale & formale 68

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Iusticiæ Christianæ definitio 12
Iustificandi modus 117
Iustificatio 111
Iustificationis varia significata 111. 112
Iustificationis definitio 113
Iustificator quis 115.

L.

Lapsuum genera quot 355
Leges 399
in Legibus duo obseruanda 400
Legis rigor & ἐπιείκεια quando obseruanda ibid.
Legis vocabulum generale 23
Legis varia significata 133 (137. 138
Legis neminem satisfacere demonstrationes quinq;
Legis vsus triplex 139
Legis tripartita distinctio 140
Legis moralis duæ quasi partes ibid.
Legis rigor in tribus consistit 140
Legis proœmium duplex, & eius explicatio 148
Legis & Euangelij ἀντίθεσις 115
Lex quid sit 135
Lex cur sit præcepta cum sit impossibilis 138
Lex moralis quomodo sit abrogata 140
Liber vitæ quid 224
Liberi arbitrij definitio 71
Liberi arbitrij vires manent quo ad substantiam, non quo ad habitus 77
do Libero arbitrio quæstio potissima, et quomodo ad eam sine errore respondendum 71. 72

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Liberorum officia erga parentes 437
Libertas Christiana quid 371
Libertatis Christianæ gradus quatuor ibidem
Libertatis vocabulum quæ habeat oppoſita 70
Libertatis vocabulum in doctrina Eccleſiæ opponitur ſeruituti, non coactioni 75
Libertatis in externis rebus tres cauſæ 73
Liberum arbitrium 68
ad Liberum arbitrium pertinentium quorundam vocabulorum explicatio 68
Liberum arbitrium quid & vnde ſit 69. 70
Liberum arbit. cur Theologi quidam oppugnent 70
Liberum arbitrium quarum ſit rerum 72
Liberum arbitrium in quibus actionum gradibus homo habeat & non habeat 72. 73
Liberum arbitrium quomodo in homine ſit aut non ſit, diuerſo reſpectu 76
Litera & ſpiritus 212
Litera & ſpiritus quid ſignificent 213
Locorum Theologicorum Philippi tres ordines item quatuor 5. 5
Lutherus reformator Eccleſiæ in Germania 347.

M.

Magiſtratui quid debeant ſubditi 388
Magiſtratus vnde 392
Magiſtratus quid 393
Magiſtratus boni conditiones ibid.
Magiſtratus officium 394
Magiſtratus quale ius in ſubditos et eorũ bona 396

Magi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Magistratus Christianus an recte possit permittere aliquid prohibitum verbo Dei 402
Malum in oratione dominica quid in genere significet 297
Mercedis significatio generalis & specialis 191
Merces diuersas habet significationes in sacris literis 190
Mereri & Meritum quid significent proprie & καταχρηστικῶς 189. 190
Meritum mortis triplex 88. 89
Miraculorum veteris testamenti distinctio secundum tempora 304. &c.
Miraculorum noui testamenti distinctio 308
Mors secundum scripturam triplex 279
Mortificatio quid & quotuplex 389. 390

N.

Noticia de Deo duplex 27
Noticia de Deo vniuersalis ibid.
Noticia de Deo peculiaris duplici fundamento nititur 30
Noticiæ vniuersalis de Deo vsus duplex 29
Noua obeaientia quibus rebus constet 105.

O.

Obedientia erga Deum immediata et mediata 147
Obscuritas aut in rebus, aut in verbis, aut in vtrisque simul 7
Obscuritas in rebus explicatur 5. rationibus 7. 8
Obscuritas in verbis duplex 9. 10
Obscuritas verborum singulorum vnde orta & quo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

quomodo explicanda sit ibidem
Obscuritas verborum compositorum seu phrasium quomodo illustranda 9
Oeconomia quid 417
Oeconomia tribus quasi iugis constat 418
Opera caritatis 192
Opera vocationis 195. & deinceps
Opera triplicia 374
Operum caritatis causæ efficientes 192
Operum caritatis obiectum ibidem
Operum caritatis causæ finales 193
Operum caritatis discrimen ibid.
Orandi studium quæ vel extinguant vel impediant
Orantis affectus qualis esse debeat 281 (288
Oratio 280
Oratio ad quem dirigenda 282
Oratio Christiana quid sit 284
Oratio pro fratribus 291
Oratio dominica, & eius enarrandi methodus 291
ad Orationem necessaria quinq; 281
Orationes exaudiẽdi modus duplex apud Deũ 290
Orationis & inuocationis causæ 281
Orationis materia 283
Orationis genera quatuor apud Paulum 284. 285
Orationis Christianæ circumstantiæ 285
Orationis tempora disciplinæ gratia obseruata ibi.
Orationis locus 286
Orationis ordo ibidem
Orationis gestus 287

Oratio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Orationis dominicæ exordium, & quid in eo continetur 292
Orationis dominicæ exordiū qd nos doceat 292.293
Orationis dominicæ petitio prima 294
Orationis dominicæ petitio secunda ibid.
Orationis dominicæ petitio tertia 295
Orationis dominicæ petitio quarta ibid.
Orationis dominicæ petitio quinta 296
Orationis dominicæ petitio sexta 297
Orationis dominicæ petitio septima ibid.
Orationis dominicæ explicandæ ordo 291.298
Ordo actionum Dei in prædestinatione 222
Ordo ecclesiasticus 341

P.

Panis in oratione dominica quid complectatur 295
Paphnutius cælibatum improbauit 350
Parentes honorare quid 163
Parentum officia erga liberos 436
Patris vocabulum duplicem habet relationem 41
Patris vocabulum quid significet in oratione dominica 293
Patrium imperium 435. &c
Peccare mortaliter quid 88 (83
Peccata quæ in lapsu primorū parentum concurrāt
Peccata alia sua natura, alia ex adiuncto rationem peccati habent 404. 407
Peccati definitio generalis 81. 82
Peccati ratio in quibus consistat ibid.
Peccati materiale & formale ibid.
Peccati differentiæ 82
Peccati originis materiale & formale 83

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Peccati originis varia nomina in ſacra ſcriptu. 84
Peccati originis cauſæ 86
Peccati originis propagatio ibid.
Peccati in S.S. Phariſæi conuicti à Chriſto 91
Peccatorum genera tria 85
Peccatorũ remiſſio & in his obſeruanda tria 275
de Peccato in S. S. à poſteriori iudicandum 91
Peccatum cum ſuis differentijs 81, 82
Peccatum duplex 82
Peccatum originale quid ibid.
Peccatum originis pro diuerſitate perſonarum variat vi & efficacia 84
Peccatum originis alienum & proprium 87
Peccatum originis non eſt ſubſtantia, ſed aduenticia qualitas ibidem
Peccatum actuale quid 88
Peccatũ actuale aliud veniale, aliud mortale ibid.
Peccatum actuale aliud omiſſionis, aliud commiſſionis 89
Peccatum actuale aliud ex infirmitate, aliud ex ignorantia, aliud ex malicia 90
Peccatum ex malicia duplex ibid.
Peccatum in Spiritum ſanctum ibidem
Peccatum in Spiritum ſanctum quid 91
Peccatum in S. S. cur peculiariter dicatur ibid.
Peccatum in S. S. dicitur finalis impœnitentia ab euentu 91
Peccatum aliud voluntariũ, aliud inuoluntariũ 92
Perfectio Chriſtiana 446

Perfe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Perfectio piorum duplex ibid.
Perfectio Christiana in hac vita quid sit 447.448
Peristasis loci sæpe obscuritatem tollit 7
Personæ definitio 40
Personæ diuinitatis tres 41
Personarum in diuinitate proprietas duplex 43
Pœna peccati 94
Pœnarum modus 95
Pœnarum in pijs & impijs discrimen ibidem
in Pœnis peccatorum tria obseruentur 94
Pœnitentia cum suis partibus 104
Pœnitentia quid sit 103
Pœnitentia duplex 107
Pœnitentia Euangelica dupliciter accipitur 107
Pœnitentiæ tres partes, & duæ, diuerso respectu 104
Pœnitentiæ & fidei vocabula πολύσημα 107
Potestas ecclesiastica quid 351
Potestas Ecclesiastica requirit tria 352
Potestas Ecclesiastica duplex ibid.
Potestas iurisdictionis in Ecclesia in tribus consistit 353. 354
Præcepta Dei duplicia, Catholica & particularia 161
Præcepta particularia & quæ in his regulæ obseruandæ ibidem
Præcepti primi opera 150. 151
Præcepti primi vsus 151
Præcepti primi appendix 152

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Præcepti secundi finis 159
Præcepti secundi opera ibid.
Præcepti tertij finis, & quæ ad hunc finem pertinent 160
Præcepti tertij vsus peculiaris 161
Præcepti quarti finis 163
Præcepti quinti finis 167
Præcepti sexti finis 168
Præcepti septimi finis 169
Præcepti noni & decimi finis 171
Præcepti noni & decimi distinctio ibid.
Præceptum primum & eius explicatio 150
Præceptum secundum cum explicatione 159
Præceptum tertium 160
Præceptum quartum 162
Præceptum quintum 167
Præceptum sextum 168
Præceptum septimum 169
Præceptum octauum & eius finis 170
Præceptum nonum & decimum 170
Prædestinatio 216. & deinceps
Prædestinatio quid 226
de Prædestinatione vnde sumendum iudicium 223
Prædestinationis circumstantiæ 223. &c.
Prædestinationis incommoda, cum à verbo Dei discreditur 225. 226
Prædestinationis certitudo & eius causæ 226. 227 &c.
Prædestinationis finis & vsus 228. 229

Præmia

Præmia & pœnæ propter culta & neglecta officia parentum & liberorum 439
Præsentiæ diuinæ modi seu gradus quatuor 48
Primatus pontificis reprehenditur 346. 347.
Principia quatuor, quæ afferenda sunt ad studium Theologiæ 3
Principiorum illorum quatuor vsus ibid
Prouidentia Dei 54. & deinceps
Prouidentia Dei vniuersalis 54
Prouidentia Dei specialis 55
Prouidentia Dei peculiaris ibidem
Prouidentiæ Dei finis & vsus duplex 56
Prouidentiæ Dei distinctiones duæ 56. 57

Q.

Quæstiones de conscientia tres 208.209

R.

Regeneratio quid 186
Regeneratio conuersioni coniuncta ibid.
in Regno Christi, quod est gratiæ, sex sunt obseruanda 129
Regnum Christi triplex 129. 241
Regnum Christi glorioſum dupliciter consideratũ 131
Regula Rabinorũ de peristasi locorum obscurorũ 8
Regula de prouidentia Dei speciali 55
Regula de votis 200
Regula de factis triplex 204
Regula de dictis patrum demonstratis 299
Regulæ ad controuersiam de iustificatione iudicandam pertinentes 220. & deinceps

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Regulæ de modo præstandi opera caritatis 194
Regulæ de prædestinatione & illarum vsus 217
Regulæ in enarratione orationis dominicæ obseruandæ 291
Regulæ de lapsibus corrigendis 358
Regulæ de Adiaphoris 375
Regulæ de contractibus 413
Renascentia quomodo peragatur 324
Reparationis ordo 126
Reparationis modus 127. 128

S.

Sabbati vsus legitimus 162
in Sabbato veteri tria sunt ibidem
Sabbatum sanctificare quid 160
Sacerdotes hodie cur vulgo sic dicantur 248
Sacerdotium Christi, & de eo aliquot hypotheses 241. 242. &c.
Sacerdotium Christianorum 247. 248
Sacramenta noui testamenti duo 314. 317
Sacramenta veteris & noui Testamenti, quomodo differant 318
Sacramentalis prædicatio in propositione de cœna Domini 330. 331
Sacramenti institutio 311
Sacramentum ibid.
Sacramentum in genere quid 314
Sacramentum in nouo Testamento quid 316
Sacrificium Papisticum 249
Sacrificium propiciatorium quid, & quæ ad illud requi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

requirantur 257
Salus hominum in duobus consistit 111
Sanctorum communio quid 274
Satisfactio ciuilis duplex 268
Satisfactio coram Deo 369
Satisfactio Ecclesiastica tres habet partes 370
Scandalum in genere quid & quotuplex 376
Scandalum datum vnde 377
Scandali dati discrimina 378
Scandalum acceptum quid & quotuplex 379
Scripturæ totius tripartita diuisio 4
Scripturæ historia principalis pars est, in qua sex obseruanda 4. 5
Scripturæ res, & in ijs obseruanda quatuor ibid.
Scripturæ signa, & in his tria obseruanda 7
Scripturæ interpretatio scopo seruire debet ibidem
Scripturæ locorum obscurorum examen quomodo instituendum 7
Scripturæ interpretatio fidei analoga esse debet 8
Scripturæ testimonijs recte & sine errore vtendum 10
Scripturæ dicta et exempla in explicatione coniungenda
Scripturæ sacræ lectio ad duo vtilis 21
Scripturæ sacræ in quatuor ordines diuisio 22
Scripturæ modus varius loquendi de filio Dei & deinceps 44.
Scripturæ tractatio & illustratio quæ habeat probandi genera 301

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Scripturam interpretandi ratio recta 7
Sententiæ de præmijs bonorum operum duplicem respectum habent 122
Series annorum vtilis ad intelligendã scripturam 5
Serui quomodo tractandi 420
Seruorum officia 421
Signa verbo adiecta duplicia 312
in Signis tria spectanda 315
Spiritus de Deo cum prædicatur dupliciter accipitur 36
Spiritus sanctus quis sit & qualis 269
Spiritus sancti officium ibidem 270
Spiritus sanctus quomodo nos sanctificet 270
Subiectũ in Græca lingua quomodo cognoscatur 35
Substantia in rebus aliud est, aliud qualitas 122
Symbolum 235
Symbolum quid ibidem
Symboli partitio 236
Symbolum quæ requirat à Christianis ibidem
Symboli compendium 280.

T.

Tentatio quibus rebus perficiatur 297
Tentatio duplex ibid.
Testamentum quid 336
in Testamento quæ concurrant 337
Testamenti veteris & noui discrimen 339
Testamenti veteris & noui definitio 338
Testimonia probantia vnum esse Deum 33
Testimonia probantia tres personas diuinitatis 33

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Testimonia probantia diuinitatem filij, & eorum capita quinq; 34. 35
Testimonia probantia S. S. esse Deum 36. 37
Testimonia de Dei proprietatibus 48
Testimonia creationis 53
Testimonia prouidentiæ Dei vniuersalis 58
Testimonia prouidentiæ Dei specialis 58
Testimonia prouidentiæ Dei peculiaris 59
Testimonia de primo statu hominis 66
Testimonia euertentia liberum arbitrium in rebus salutis sine gratia 78
Testimonia de peccato originis 92
Testimonia de peccatis actualibus 93
Testimonia verbi accusantis & damnantis 97
Testimonia de Euangelio 102
Testimonia de partibus pœnitentiæ 106
Testimonia de iustificatione alia sunt θετικὰ, alia complectentia personas 124
Testimonia iustificationis per fidem ibid.
Testimonia de operibus caritatis 194
Testimonia de votis 202
Testimonia vocationis 198
Testimonia de homine vetere & nouo 212
Testimonia de prædestinatione 230
Testimonia de Ecclesia 234
Testimonia certitudinem doctrinæ Ecclesiæ confirmantia 302, & deinceps
Testimonia de testamento vtroq; 340
Testimonia de magistratu 378

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Testimonia de legibus 404
Testimonia de iudicijs 406
Testimonia de vindicta 408
Testimonia de contractibus 417
Testimonia de coniugio 424
Testimonia de patrio imperio 435. 436
Testimonia de diuitijs 442
Testimonia de perfectione Christiana 450
Testimonijs Ecclesia quando acquiescendum 9
Testimoniorum de iustificatione & bonis operibus duo ordines 120
Testimonium verbo adiectum duplex 30
Traditiones quid 366.

V.

Verbum accusans & damnans quid sit 96
Verbo accusante duo genera hominum tanguntur à Spiritu sancto 96
Vindicta quid & quotuplex 408
Vita terrena & cœlestis 211
Vita æterna 279
Vitæ discrimina tria in scriptura 279
Vitæ terminus, & de eo quid sit sentiendum 164
Vitam æternam adeundi ius triplex pij habent 128
Vocatio quid 195
Vocatio duplex, communis & personalis ibidem
Vocationis communis officia regia & sacerdotalia 195. 196.
Voluntas libera & serua quid sit 75. 76
Voluntas coacta ibidem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Vota monastica cur sint rescindenda 201
de Votis Papistarum errores plurimi *ibidem*
Votum 198
Votum quid & quotuplex *ibid.*
Votum particulare, aliud pium, aliud temerarium 199
Vsura & de ea quid sentiendum 414
Vsus vocabuli naturæ in doctrina de diuinitate 40
Vsus doctrinæ de homine 66
Vsus doctrinæ de originali iustitia 68
Vsus doctrinæ de libero arbitrio 77
Vsus doctrinæ de contingentia 81
Vsus doctrinæ de peccato 93
Vsus doctrinæ de verbo accusante et damnante 97
Vsus doctrinæ de Euangelio 103
Vsus doctrinæ de iustificatione 126
Vsus doctrinæ de regno Christi 131
Vsus sessionis Christi ad dexteram patris 267
Vsus fidei resurrectionis 278
Vsus doctrinæ de libertate Christiana 372.

Z.

Zelus & eius significata 408.409
Zelus quid 410
Zelus alius diuinus, alius humanus, alius diabolicus 410. 411
Zelus alius ad vitam, alius ad mortem 412
Zelus alius ad culpam, alius ad gratiam *ibid.*
Zelus amantium honestus & inhonestus *ibid.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

ELENCHVS LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, IN HOC LIBRO OBITER explicatorum.

Attende lectioni, exhortationi et doctrinæ. & paulo post, Attende tibi ipsi & doctrinæ, & persiste in illis, &c. 1. *Timoth.* 4. 1

Non auditores, sed factores legis iustificabuntur, Roman. 2. 7

Sermonem abbreuiatum faciet Dominus super terram. Rom. 9. *ibid.*

Lex per Mosen data est, gratia et veritas per Christum facta est. 1. *Ioan.* 1. 10

Deus est qui iustificat, quis est qui condemnet? Roman. 8. *ibid.*

Reuelatur enim ira Dei, &c. inexcusabiles. Rom. 1. 27

Homo iustificatur sine operibus legis. Paulus 13

Homo non iustificatur sine operibus. Iacobus ibid.

Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, qui vero crediderit, saluabitur ibid.

Oraturus intra inconclaue tuum 13

Domus mea domus orationis vocabitur ibid.

Si oculus te offenderit, effodito eum, inquit Christus 14

Paulus ad Coloss. læsionem corporis prohibet ibid.

Deus peccatores non exaudit 13

Deus Manassen peccatorem exaudiuit ibid.

Qui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Qui dederit hauſtum aquæ diſcipulo, nõ perdet mercedem ſuam. Matth. 10. 14
Eſtote miſericordes. Lucæ 6. *ibid.*
Ne miſereberis. Deut. 19. *ibidem*
In præceptis meis ambulate 15
Lex iuſto non eſt poſita *ibid.*
Dico vobis, ne omnino iuretis, dicit Chriſtus *ibid.*
Per nomen illius iurabis, dicit Moſes in Deut. 15
Si ſeruus vocaris, non ſit tibi cura. Paulus *ibid.*
Nolite fieri ſerui hominum. Idem *ibid.*
Factores legi iuſtificantur. Paulus 16
Nemo lege iuſtificatur. Idem *ibid.*
Tentauit Deus Abraham, in Gene. *ibid.*
Deus neminem tentat *ibidem*
Nolite timere, vt enim tentaret vos Deus venit, et vt terror illius eſſet in vobis, & non pereatis. Exod. 20. *ibid.*
Hæc omnia dabo tibi, ſi proſtratus adoraueris me, inquit Diabolus. Mat. 4. *ibid.*
Diuiſiones gratiarum ſunt, idem vero ſpiritus. 1. Corinth. 12. 17
Hæc omnia operatur vnus & idem ſpiritus diſtribuens ſingulis, prout vult *ibid.*
Vt impertiar vobis aliquod donum ſpirituale. Roman. 1. *ibid.*
Quis igitur Apollo? quis Paulus? niſi miniſtri, per quos credidiſtis. 1. Cor. 3. 17
Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dat 17

Dei

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Dei ſumus συνεργοι ibidem
Si quis venit ad me, nec odit patrem ſuum, non poteſt eſſe diſcipulus meus, inquit Chriſtus 18
Honora patrem & matrem, inquit lex ibid.
Qui diligit non peccat ibidem
Nemo eſt qui non peccet ibid.
In ſudore vultus tui veſceris pane tuo ibid.
Iurabis per nomen eius in veritate, in iudicio et iuſticia, Ierem. 4. 19
Neq; iuraueritis, viuit Dominus, Oſeæ 4. ibid.
Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut parte diei feſti. ibid.
Ne attingas, ne guſtes, &c. ibid.
Maſculus, cuius præputium non fuerit circumciſum, exterminabitur de populo ſuo, inquit Deus ibidem
Si circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit, dicit Paulus 20
Viditq; Deus cuncta quæ fecerat, Gen. 1. 50
Non eſt iuſtus, ne vnus quidem 74
Senſus carnis eſt inimicitia aduerſus Deum, Paulus 74
Ne regnet peccatum in vobis, Paulus 85
Inimicitias ponam inter te & mulierem, &c. Gene. 3. 98
Quoniam impletum eſt tempus, &c. Mar. 1. 108
Breues dies hominis ſunt &c. Iob 14. 164
In præceptis patrum veſtrorum nolite incedere. Ezech. 20. 181

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis etc. Roman. 2. 203
Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ, Paulus 209
Qui gloriatur, in Domino glorietur. Idem 2. Corint. 10 ibidem
Litera occidit, Spiritus viuificat. 2. Cor. 3. 214
Quos præsciuit, hos etiam prædestinauit. Roman. 8. 223
Qui vocauit nos per Euangelium &c. Paulus. 228
Euntes in mundum vniuersum, prædicate &c. Marc. vlt. 265
Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem &c. Psal. 68. & Ephe. 4. 266
Tu autem cum oraueris, intra in conclaue &c. Matth. 6. 286
Qui non habet gladium, emat 346
Ecce duo gladij hic, Lucæ 22. ibid.
Si peccauerit in te frater tuus. Matth. 18. 356
Peccantes coram omnibus argue. 1. Tim. 5. 358
Et vos Domini eadem facite seruis, remittentes minas. Ephes. 6. 420
Domini, quod iustum est, et æqualitatem seruis præbete. Coloss. 4. ibidem
Quicunq; dimiserit vxorem suam etc. Matth. 19. 427
Vxor à viro non discedat, & vir vxorem non dimittat. 1. Corinth. 7. 428

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

INDEX TESTIMONIORVM EX PATRIBVS.

Ambrosius de dictis patrum contra scripturam enunciatis 300
de vsura 417
de peccato, quid sit 82
Augustinus de prouidentia Dei vniuersali 54
de imagine Dei substantiali in homine 62. 63
de hominis statu, qui dicitur gratiæ 66
de vsu liberi arbitrij 78
de cultu Dei legitimo 177
de conscientia & fama 209
de Christi conceptione 253
de Christi natiuitate 254
de effectu passionis Christi 259
de Christi descensu ad inferos 263
de inuocatione 290
de Sacramentis 315
de Baptismo 324
Basilius de Spiritu sancto 37
Bernardus de libero arbitrio 75. 76
de peccato originali 87
de meritis humanis 191
de votis 200
de effectu passionis Christi 260
de passione Domini 261
de Baptismo 324

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Clemens Alexandrinus de bona conſcientia 207
208
Cyprianus de ſatisfactione 369
Hieronymus de Inuocatione 289
Hilarius de imagine gloriæ Dei in Chriſto 62.

FINIS.

LIPSIAE,
IN OFFICINA ERNESTI
VOEGELINI CONSTANTIENSIS.

Anno M. D. LXVIII.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

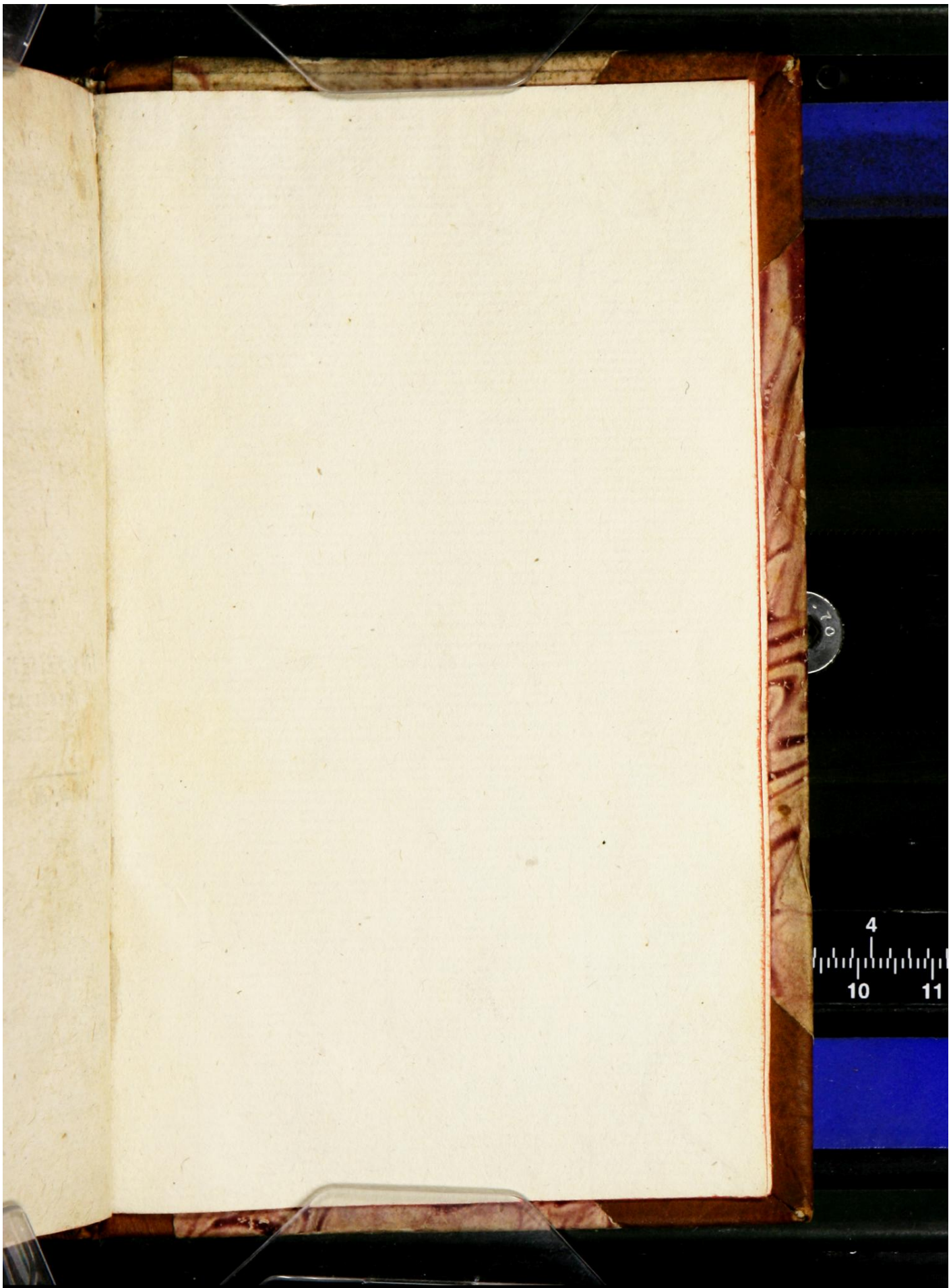

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°

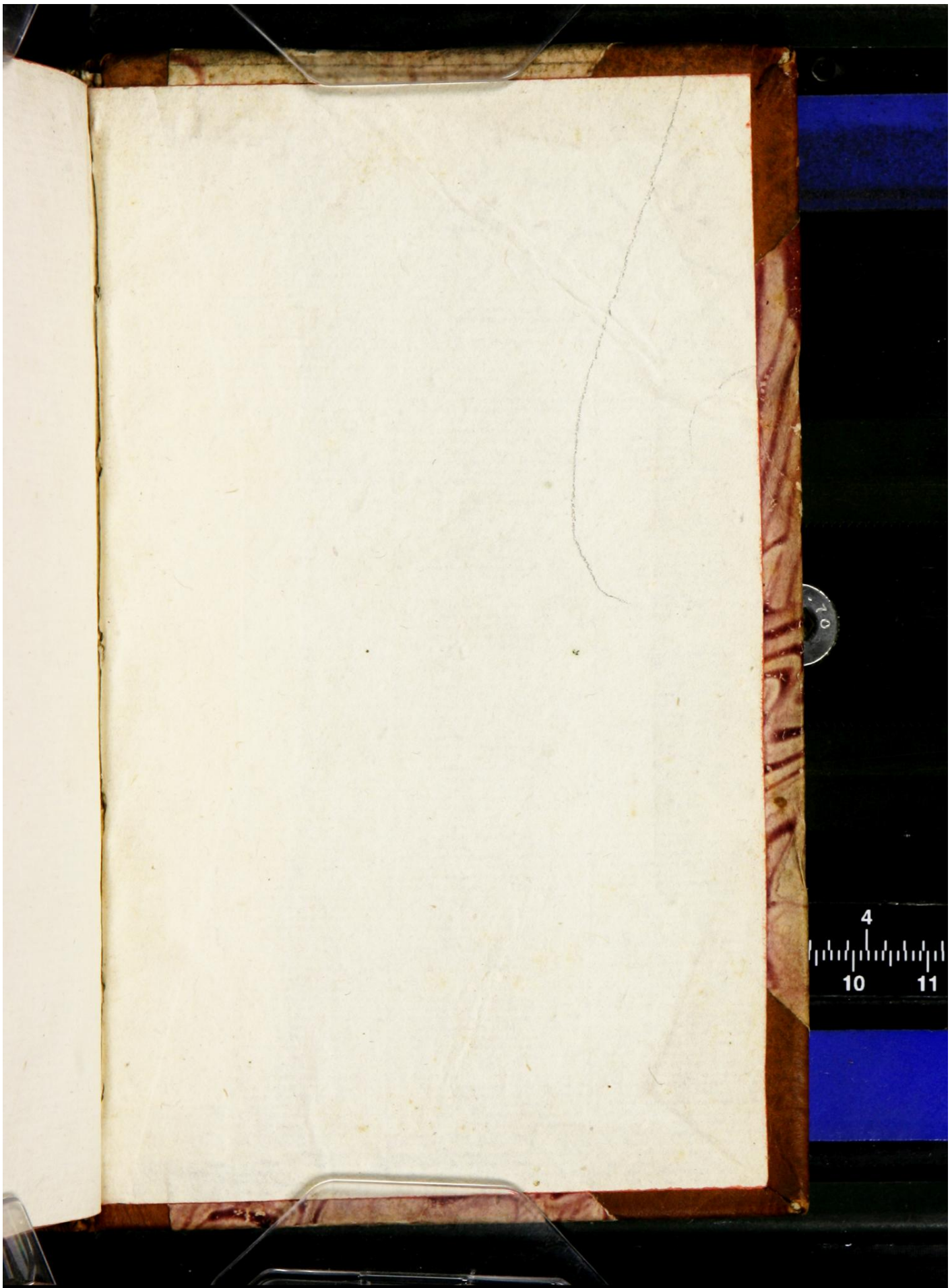

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 846 8°